

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

Кафедра української мови

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

з дисципліни

КУЛЬТУРА НАУКОВОЇ МОВИ

Суми – 2017

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Кафедра української мови

ПРОГРАМА
обов'язкової навчальної дисципліни

Культура наукової мови

Підготовки магістра

Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова та література)
Додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська / німецька)

Суми – 2017

Навчальна програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри української мови

Протокол № 1 від «31» серпня 2017 року

Завідувач кафедри _____ О.М.Семеног

Розробник програми: доктор педагогічних наук,
професор **Семеног Олена Миколаївна**

Обговорено та рекомендовано до затвердження на засіданні вченої ради
(навчально-методичної ради) факультету іноземної та слов'янської філології
Протокол № 1 від «31» серпня 2017 року

Навчальна програма розглянута та затверджена на засіданні вченої ради
університету

Протокол № 3 від «25» вересня 2017 року

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «**Культура наукової мови**» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки студентів за спеціальністю 014 Середня освіта, додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська/німецька)

Предметом вивчення навчальної дисципліни є науковий текст

Міждисциплінарні зв'язки: культура української мови, основи наукових досліджень, стилістика української мови, лінгвістичний аналіз тексту.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. **Теоретичні засади курсу**
2. **Культура писемного наукового мовлення**
3. **Культура усної наукової комунікації**

Метою навчальної дисципліни є розвиток мовнокомунікативної компетентності викладача-дослідника для успішної презентації результатів наукової діяльності.

Завдання навчальної дисципліни:

1.Формування системи знань щодо специфічних рис писемної та усної форм наукового стилю української літературної мови, основних жанрових різновидів наукового стилю; головних категорій, властивостей, структури, мовних засобів організації наукової інформації в науковому тексті, щодо культури конспектування, анотування, реферування, редагування, перекладу наукового тексту;

2.Формування системи умінь щодо пошуку і використання необхідної інформації з лексикографічних, довідниково-енциклопедичних, наукових, навчальних, навчально–методичних видань у процесі підготовки магістерської роботи, її апробації та у подальшій професійній діяльності; інформаційно-пошукового, аналітико-критичного, творчого читання, моделювання, редагування, цитування, конспектування, реферування наукового тексту

3.Розвиток навичок усної та письмової презентації результатів наукового дослідження українською мовою, операційної обробки наукових текстів різних жанрів наукового стилю і жанрів (реферування, анотування, конспектування, редагування, перекладу та ін.); моделювання зв'язних наукових текстів різних жанрів (створювати глосарії ключових термінів; готувати наукові статті, тези, доповіді, повідомлення, виступи, наукові звіти, посібники) згідно з вимогами наукового стилю, у тому числі з використанням інформаційних технологій.

У результаті вивчення навчальної дисципліни магістрант повинен **мати** уявлення про науковий текст, його предметно-логічну структуру і етапи створення (визначення теми, цільове призначення, вибір жанру, відбір і організація матеріалів);

знати:

1. специфічні риси писемної та усної форм наукового стилю української літературної мови, основні жанрові різновиди наукового стилю, традиційні стильові ознаки української наукової мови;

2. правила побудови і культури читання наукового тексту, особливості конспектування, анотування, реферування наукових джерел;

3. мовні засоби організації наукової інформації в науковому тексті, обов'язкові вимоги до оформлення посилань, цитат, списку використаних джерел, мовні кліше для написання наукової статті, тез, анотації, рецензії, відгуку;

4. композиційно–логічну побудову усної наукової доповіді, повідомлення, виступу.

уміти:

- здійснювати пошук літературних джерел, використовуючи бібліографічні дані; визначати специфіку словників різних типів і обирати потрібний словник залежно від завдання;

- вилучати необхідну інформацію з лексикографічних, навчальних, навчально–методичних, наукових, довідникових видань й аналізувати, коментувати, зіставляти, критично оцінювати її;

- читати, сприймати науковий (науково-навчальний, науково-публіцистичний, науково-довідковий, науково-популярний) текст; виділяти головну, суттєву інформацію;

- аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів і часових епох; досліджувати функціональне навантаження наукової мови учених як елітарних мовних особистостей;

- здійснювати інформаційно-пошукове (бібліографічне переглядове, ознайомлювальне, вивчальне, аналітико-критичне), творче читання наукового тексту;

- сприймати, усвідомлювати, критично мислити, осмислювати; виділяти головне, суттєве, пояснювати причиново-наслідкові зв'язки в науковому тексті;

- виділяти в науковому тексті основні проблеми, визначати їх актуальність, пояснювати ключові слова, індивідуальну манеру письма науковця, робити логічні висновки;

- дотримуватися в науковому тексті правильності, смислової точності, логічної послідовності, змістовності, інформаційної і змістової насиченості; володіти лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами;

- здійснювати операційну обробку наукового тексту: поділяти текст на смислові частини, сортувати смислові частини за їх значенням, певними ознаками, виділяти існуючі смисловими частинами залежності; співвідносити вилучену інформацію з існуючими знаннями;

- моделювати зв'язний науковий текст з урахуванням структурно-смыслових, жанрово-композиційних особливостей та принципів текстової організації, новизни та пізнавальної цінності професійно орієнтованої інформації, проблемності назви тощо;

- володіти нормами мовного, графічного оформлення наукових текстів різних жанрів;

- редагувати (вчитувати, обробляти, переробляти) науковий текст відповідно до вимог наукового стилю; здійснювати самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях;

- здійснювати бібліографічний опис на основі певних нормативних вимог;

- дотримуватися відповідних вимог щодо цитування з першоджерел, «непрямого» цитування, «некоректного цитування» з наукових джерел; оформлювати цитати-тези або докази; цитати-аргументи.

- "згортати", компресувати інформацію, готувати конспект, анотацію, науковий відгук і наукову рецензію;

- здійснювати критичний аналіз взаємозв'язку змісту і форми, оцінку послідовності, логічності викладу матеріалу, аргументованості висновків, мовностилістичну правку тексту

- читати і сприймати науковий текст; виділяти головну і другорядну інформацію;

- аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів;

- володіти нормами мовного оформлення наукових текстів різних жанрів;

- створювати і редагувати текст наукової роботи згідно з вимогами наукового стилю, в тому числі з використанням інформаційних технологій;

- дотримуватися правильності, чистоти, точності, логічності, виразності мови; володіти морфологічними, лексичними, синтаксичними нормами;

- володіти культурою усного виступу, брати участь у науковій дискусії, полеміці, суперечці.

- використовувати мовні засоби впливу для формування власної позиції, уміння аргументувати дослідницьку думку за допомогою доказів.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1

Теоретичні засади курсу

Тема 1

Наукова мовна культура – основа професійної діяльності дослідника

Наука як феномен культури. Наука як вища форма інтелектуальної самореалізації особи. Вимоги до особистості науковця: наукова послідовність, інтелектуальна незалежність, наукова одержимість, наполегливість, нестандартність мислення, антипатія до догматизму і суб'єктивізму, наукова скромність, наукова коректність, стриманість, терпимість, комунікабельність, критично-рефлексивний стиль наукового мислення, наукова дисципліна, наукова толерантність. Авторське право. Наукова добросовісність і етика вченого.

Мовна культура науковця. Вияв рівнів мовної культури науковця (рівня мовної правильності, інтеріоризації, насиченості мовою, адекватного вибору, володіння фаховою метамовою. Виховання мовної культури науковця в Україні і за кордоном.

Науковий ідіостиль. Науковий діалог. Діалогова позиція наукового наставника. Роль ученого-наставника у формуванні мовної особистості молодого дослідника. Основні соціальні фактори впливу на формування української мовної особистості педагога-дослідника.

Тема 2

Науковий стиль української мови у професійному спілкуванні

Мета, завдання, сфера використання, основні функції наукового стилю.

Підстили наукового стилю. Власне науковий підстиль і його жанри: наукова стаття, наукова монографія, кваліфікаційна робота (курсова, дипломна, магістерська), дисертація, доповіді, тези.

Навчально-науковий підстиль і його жанри: лекції, навчально-методичні видання (підручники, посібники, навчально-методичні збірники, конспекти, хрестоматії тощо). Науково-популярний підстиль і його жанри.

Науково-діловий підстиль і його жанри: технічна документація (контракти та інструкції для підприємств, резюме, повідомлення про досліді,

інструкція, науковий звіт, аналітична записка, службовий лист, устав, положення).

Науково-інформативний підстиль і його жанри: реферат, реферативний огляд, анотація, патентний опис.

Науково-довідковий підстиль і його жанри: словники, довідники, каталоги. Термінологічний словник.

Наукова замітка, наукова рецензія, відгук. Науковий огляд, науковий портрет, наукова біографія та ін.

Традиційні стильові ознаки наукової мови (абстрагованість, інформаційна насиченість, ясність і об'єктивність викладу, конкретність, логічна послідовність, монологічний характер викладу, діалогічність, лінійність, точність і однозначність, лаконічність, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументованість, нейтральність, безособовість та ін.). Образність та експресивність у науковому стилі. Інформативна та перформативна функції наукової мови.

Тема 3

З історії становлення і розвитку наукового стилю української мови

Розширення сфери діяльності людей як умова виникнення наукового стилю. Елементи наукового стилю української мови в давній книжній українській мові. Наукові твори Київської Русі.

Збагачення тематики наукових творів з філософії, риторики, історичної мемуаристики в кінці XVI – на початку XVIII ст. Розширення жанрового спектру (трактати, описи дослідів, огляди з певної галузі науки, літописи, хроніки та ін.). Наукові твори Острозької, Києво-Могилянської академії.

Особливості українського наукового тексту кінця XIX – початку XX ст.: полемічність, діалогічність, образність, комунікативно-прагматичні складові наукового викладу.

Діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка: формування української наукової термінології.

Мовна особистість ученого певної історичної епохи. Духовна енергія, життєстійкість, талановитість самобутньої натури, установка на діалогове начало. Новий стиль наукового мовлення у праці “Із секретів поетичної творчості” І.Франка. Домінанти наукової творчості у мовознавчих студіях О. Потебні, М.Драгоманова. "Десять заповідань простого писання і редагування" І.Огієнка. "Уваги до сучасної української літературної мови" О.Курило.

Діяльність Термінологічної комісії при Українській академії наук. Вироблення української спеціальної термінології в Інституті української наукової мови.

Розвиток української наукової мови на сучасному етапі. Українська наукова мова у працях мовознавців і термінологів К.Городенської,

С.Єрмоленко, С.Караванського, Т.Кияка, О.Кочерги, М.Кратка, Л.Мацько, Н.Непийводи, В.Перхач, Л.Полюги, О.Пономаріва, Р.Рожанківського, О.Сербенської, Л.Симоненко та ін.

Роль і місце лексикографії в розвитку наукової української мови. Міжнародні та всеукраїнські наукові конференції з проблем української науково-технічної термінології.

Тема 4-5

Мовні засоби української наукової мови

Фонетико-інтонаційні особливості усної форми наукового стилю. Комунікативні властивості наукової мови (повна вимова звуків, переважно розповідна інтонація, уповільнений темп мовлення).

Засоби милозвучності української мови.

Лексика наукового стилю. Широке використання слів з абстрактним значенням, термінологічної лексики, запозичених слів. Уживання слів у прямому значенні. Відсутність розмовних, просторічних слів, слів з емоційно-експресивним забарвленням.

Цінність терміна в науковому тексті. Наукова термінологія. Основні вимоги до термінів: точність, асоціативність, варіативність та ін. Особливості синонімії у термінології. Відмінність термінів від професіоналізмів і професійних жаргонізмів. Доцільність використання у фаховому мовленні іншомовної лексики. Українські відповідники до запозичених термінів. Лексичні помилки: змішування паронімів, мовленнєва недостатність і надмірність. Поняття «авторський термін». Основні способи термінотворення.

Фразеологізована термінологія і кліше.

Уживання в науковому мовленні іменників II відміни чоловічого роду в родовому та давальному відмінках. Кличний відмінок іменників.

Відмінювання українських та іншомовних прізвищ, імен, по батькові, географічних назв. Рід, число невідмінюваних іменників.

Перевага відносних прикметників. Аналітична форма вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників.

Особливості уживання займенників у науковому стилі.

Норми вживання та відмінювання числівників.

Інформаційне навантаження особових дієслів, стійких дієслівно-іменникових сполук, дієслівних форм.

Уживання прислівників у наукових текстах.

Функціональний діапазон сполучників і прийменників. Видільні або обмежувальні частки у науковому стилі.

Граматичні помилки: помилки словотворення; в утворенні форм іменників, прикметників, займенників, дієслів.

Синтаксис наукового мовлення. Узгодження, керування, зв'язок між підметом і присудком. Прості ускладнені (однорідними, відокремленими, вставними членами) речення в науковому тексті. Помилки в побудові речень

з дієприслівниковим зворотом, у реченнях з однорідними членами. Активні та пасивні конструкції на -но, -то на означення результативності.

Уживання в наукових текстах односкладних речень.

Особливості вживання складносурядних і складнопідрядних речень у науковому стилі.

Форми передачі чужої мови (пряма, непряма мова, цитата) у науковому стилі.

РОЗДІЛ 2

Культура писемного наукового мовлення

Тема 6

Наукові тексти різних жанрів: властивості і структурно-сміслові компоненти

Науковий текст як комунікативний блок. Структурні елементи наукового тексту. Причиново-наслідкові зв'язки між компонентами. Функції структурних елементів наукового тексту (пояснення, обґрунтування, уточнення, доповнення, узагальнення та ін.). Аспекти розгляду наукового тексту: змістовий, структурний, прагматичний.

Типи інформації: змістовно-фактуальна, змістовно-концептуальна, змістовно-підтекстова.

Властивості наукового тексту: зв'язність (єдність теми, змісту, оцінки змісту, композиції, зв'язок речень, абзаців), цільність на рівні змісту, функції, форми, наявність меж тексту (початок і кінець), логічність.

Різновиди наукових текстів: академічні, навчальні, енциклопедичні. Власне наукові тексти: науково-теоретичні і науково-експериментальні.

Принципи відбору наукових текстів: змістовної насиченості і закінченості, наукової інформативності, новизни, доступності, проблемності.

Основні функції різножанрових наукових текстів: інформативна, епістемічна, комунікативна, перформативна, гносеологічна, когнітивна, функція впливу, аргументованого доказу, діалогічна.

Різновиди наукових текстів: академічні, навчальні, енциклопедичні. Власне наукові тексти: науково-теоретичні і науково-експериментальні. Різновиди наукових текстів: за сферами наукового знання (*науково-технічні, науково-природничі, науково-гуманітарні*), за ступенем узагальнення (первинні і вторинні жанри), за жанровою формою, за функціональним призначенням (теоретичні, методологічні, оглядові, пояснювальні, емпірико-фактологічні, мішаного типу).

Наукові тексти академічного підстилю (статті, дисертації, монографії) Принципи укладання наукових текстів: принципи змістовної насиченості, наукової інформативності, новизни, змістової закінченості, проблемності. Авторський стиль наукового письма.

Тема 7

Композиція писемного наукового тексту

Поняття композиції в науковому тексті. Основні компоненти композиції.

Заголовок наукового тексту. Номінативна, інформативна, експресивно-апелятивна функції заголовка.

План наукового тексту і його композиційні блоки: вступ, основна частина, висновки. Принципи складання плану наукового тексту: членування тексту на смислові блоки; визначення основної думки кожного виділеного смислового блоку; формулювання пунктів плану. Графічна культура оформлення плану.

Поділ тексту на абзаци. Абзац як архітектонічна одиниця наукового тексту. Структурні, або композиційні види абзацу. Роль першого речення в абзаці. Сміслова закінченість абзацу. Класична форма абзацу: формулювання теми, її розробка, висновки. Єдність змісту і логічна послідовність викладу. Зв'язок речень в абзаці і в тексті. Типи зв'язку: ланцюгова і паралельна. Засоби зв'язку: лексичний повтор, займенниковий повтор, синтаксичний повтор.

Тема 8

Культура читання наукового тексту

Професійне читання наукового тексту. Інформаційно-пошукове, аналітико-критичне, творче читання наукового тексту. Види інформаційно-пошукового читання: бібліографічне (ознайомлення з бібліографічною інформацією, бібліографічний опис джерел, складання списку літератури), переглядове, (виділення тематичних слів), ознайомлювальне, вивчальне. Особливості аналітико-критичного читання (постановка питань, сортування матеріалу під певним кутом зору, коментарі до фрагментів тексту, рецензування тексту). Виховання читацької культури.

Операції читання: сприйняття елементів друкованого тексту; декодування (розуміння), первинна мислительна обробка та інтерпретація вилученої інформації.

Операційна обробка наукового тексту: поділ тексту на смислові частини, сортування смислових частин за їх значенням, групування їх за певними ознаками, виділення існуючих між ними залежностей); співвідношення вилученої інформації з існуючими знаннями; "згортання" інформації, зведення її до основних положень. Виписки, помітки в науковому тексті.

Використання словників і довідкової літератури в роботі з науковим текстом.

Способи викладу в науковому тексті: опис, міркування, розповідь, повідомлення. Їх мета, структурні компоненти, мовні особливості. Наукові тексти-міркування і тексти-докази: семантико-стилістичне розмежування. Індуктивно-дедуктивний і дедуктивно-індуктивний виклад. Міркування-визначення, міркування-порівняння, міркування-доказ і міркування загального типу.

Тема 9

Компресія наукового тексту

Поняття “компресія”, “мовна економія”. Різновиди компресії наукового тексту: тези, конспект, реферат, анотація.

Тези та їх види: прості, основні, складні, похідні, оригінальні. Структура тез: вступ (теза); основна частина; висновки.

Конспект. Особливості конспектування: опорні слова, способи викладу матеріалу, його структурування. Графічні засоби оформлення конспекту. Умовні позначення та скорочення.

Реферування наукового джерела, основні функції. Класифікація рефератів: за належністю до певної галузі знань, способом характеристики первинного документу, кількістю джерел реферування, обсягом або глибиною розгортання теми. План-макет поаспектного аналізу документу при реферуванні. Вимоги до тексту реферату. Основні способи реферативного викладу тексту: Мовні кліше для підготовки реферату наукового джерела.

Анотування наукового джерела, мета, функції. Структура анотації. Ключові слова для анотації. Види анотацій. Мовні стандарти для складання анотації. Мовні огріхи анотацій.

Науковий лист. Особистий лист. Резюме. Заявка на грант. Понятійно-термінологічний апарат. Слова-зв'язки.

Тема 10

Мовне оформлення наукового тексту (магістерської роботи)

Оформлення основних композиційних компонентів наукового дослідження. Графічне оформлення розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів.

План наукового тексту і його композиційні блоки: вступ, основна частина, висновки. Принципи складання плану наукового тексту: членування тексту на смислові блоки; визначення основної думки кожного виділеного смислового блоку; формулювання пунктів плану. Графічна культура оформлення плану.

Заголовок наукового тексту. Номінативна, інформативна, експресивно-апелятивна функції заголовка.

Компоненти вступу: постановка проблеми, її актуальність; науково-практичне значення того, що досліджуватиметься в основній частині, методи дослідження, джерельна база; аналіз останніх публікацій, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми і на які спирається автор; виділення питань, яким присвячується стаття; формулювання мети і завдання.

Основна частина роботи. Основні розділи основної частини наукової роботи (описовий, аналітичний). Повне обґрунтування отриманих результатів.

Висновки. Загальні висновки і висновки до розділів. Досягнення мети. Перспективи наступних розвідок з питань, що розглядаються.

Посилання як сукупність бібліографічних відомостей про цитовану працю. Роль посилань у тексті, їх кількість і потреба. Вимоги до посилань.

Цитування. Види цитат: цитати-тези або докази; цитати-аргументи. Загальні вимоги до цитування. Цитування з першоджерел. «Непряме» цитування. «Некоректне цитування» з наукових джерел. Компіляція і плагіат.

Тема 11

Бібліографічний опис і спеціальні графічні засоби

Шляхи наукового пошуку та аналізу обраної теми. Опрацювання літературних джерел. Бібліографічний опис. Робота з українськими ресурсами мережі Інтернет.

Оформлення списку використаних джерел: у порядку появи посилань у тексті; в алфавітному порядку. Оформлення електронних джерел інформації. Оформлення прізвищ та ініціалів у науковому тексті та у списку використаних джерел.

Спеціальні графічні засоби: формули, таблиці, схеми, графіки, креслення. Нумерація формул, таблиць, ілюстрацій. Графічне оформлення ілюстрацій, таблиць та правила подання формул. Умовні позначення та скорочення. Нумерація сторінок.

Тема 12

Редагування наукового тексту

Особливості редагування наукового тексту. Види редагування: вичитка; скорочення; обробка; переробка.

Типові недоліки в оформленні наукової роботи.

Вимоги до заголовка: відповідність означеній проблемі, лаконічність, однозначність, конкретність.

Узгодження назви і змісту розділів з темою дослідження. Змістова насиченість і змістова коректність наукової інформації в основній частині.

Збереження концептуальної ідеї дослідження. Логіка переходів від одного параграфу до наступного. Стилiстична одноманiтнiсть формулювань. Дотримання принципу авторської скромності. Висновки наукової роботи: узгодженість між назвою, метою, завданнями і висновками.

Типові помилки при цитуванні.

Типові недоліки в оформленні наукової роботи.

Лексичні помилки: змішування паронімів, мовленнєва недостатність і надмірність. Експресивно забарвлені слова в неекспресивному мовленні, недоречне використання розмовних, просторічних слів, вульгаризмів, застарілих слів і неологізмів, неправильне вживання слів з переносним значенням.

Помилки у вживанні фразеологічних зворотів, синонімів, неправильне використання запозиченої лексики.

Граматичні помилки: помилки словотворення; в утворенні форм іменників, прикметників, займенників, дієслів.

Порушення принципу узгодження, керування, зв'язку між підметом і присудком. Помилки в побудові речень з дієприслівниковим зворотом, у реченнях з однорідними членами. Змішування прямої і непрямой мови.

Проблеми перекладу наукових текстів. Форми та види перекладу. Переклад термінів галузі.

Машинний переклад наукових текстів. Причини виникнення помилок під час комп'ютерного перекладу.

Тема 13

Наукова стаття як самостійний науковий твір

Види наукової статті: за змістом, читацьким призначенням, кількістю авторів. Методи написання статті: конструктивно-синтетичний; критико-аналітичний. Етапи роботи над науковою статтею.

Обсяг наукової статті. Структура наукової статті. Вимоги до змісту, форми, мови наукової статті.

Мовні кліше в науковій статті: для передачі мотивації актуальності теми і важливості дослідження; розгляду історії та сучасного стану розробки питання в науковій літературі; формулювання мети і завдань, викладу суті дослідження. Цитування у статті. Лексико-граматичні конструкції для оформлення власного бачення проблеми. Мовні засоби для передачі впевненості, критики, незгоди, спростування, припущення. Мовні кліше для висновків, пропозицій.

Мовні огріхи в науковій статті.

Самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях.

Тема 14

Наукова рецензія і науковий відгук

Рецензія та її функції (інформувальна, оцінювальна, прагматична, рекламна). Основні елементи рецензії. Етапи підготовки рецензії. Критерії оцінки наукового твору.

Вимоги до рецензії: повнота, глибина, всебічність розкриття теми; новизна та актуальність поставлених завдань і проблем (для певної галузі знань, розв'язання практичних завдань тощо); коректність аргументації і системи доказів; достовірність результатів; переконливість висновків; творче використання наукової і методичної літератури з означеної проблеми; повнота списку використаних джерел; ступінь самостійності автора рецензованої роботи; мова наукового тексту; культура цитування.

Виявлені недоліки та прорахунки в рецензованій роботі. Аргументування зауважень. Загальна оцінка роботи. Мовні кліше для написання рецензії та відгуку.

Відгук. Види відгуків. Вимоги до відгуку: оцінювання актуальності, повноти і завершеності роботи, напрямів упровадження одержаних результатів, умінь студента працювати з науковою і довідковою літературою, з електронними ресурсами; характеристика рівня розвитку дослідницьких навичок, ступеня самостійності, умінь організувати роботу над змістом структурних частин; обґрунтування цінності отриманих результатів і висновків, їх відповідність поставленим цілям і завданням, оцінювання новизни практичної частини; дотримання графіку виконання роботи і відповідальності виконавця, його організованості, підтвердження готовності виконаної роботи до захисту.

РОЗДІЛ 3

Культура усної наукової комунікації

Тема 15

Виступ із науковим повідомленням: структура, етапи підготовки

Композиційно-логічна побудова усної наукової доповіді, повідомлення, виступу.

Основні структурні елементи виступу.

Етапи підготовки наукового виступу. Інтенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція, релаксація.

Інтенція (винайдення). Формування задуму, визначення мотивації виступу. Тема, ідея, концепція виступу. Вимоги до назви теми виступу: лаконічність, зрозумілість, конкретність. Мета виступу.

Збір, систематизація, критичне осмислення науково-довідкового друкованого й електронного матеріалу. Запис прочитаного. Вимоги до записів. Посилання на літературні джерела.

Етапи виступу. Диспозиція (розташування). Обмірковування матеріалу, структурування його за різними видами читання (оглядовим, пошуковим, суцільним). Складання деталізованого плану виступу (вступу, основної частини, висновків). Композиція виступу: блоки, акумуляція деталей, акцентування суттєвих моментів. Визначення проблем дискусійного характеру. Добір фактичного матеріалу (в т. ч. можливих таблиць, діаграм, графіків, схем тощо) до кожного пункту розробленого плану. Прогнозування можливих запитань слухачів та відповідей під час обговорення виступу. Формулювання висновків. Обмірковування вступної частини наукового виступу.

Елокуція (словесне оформлення думки). Редагування ключових слів, стилістичне оформлення виступу. Перевірка матеріалів виступу на відповідність основним вимогам; логіці викладу, точності інформації, чинним мовним/мовленнєвим нормам. Вибір мовних засобів. Мовні огріхи у виступі.

Меморія (запам'ятовування). Підготовка виступу з опорою на текст. Опанування тексту риторично (необхідні паузи, модуляція голосу). Тренування виступу. Проведення хронометражу виступу. Внесення необхідних уточнень і виправлень у тексті виступу.

Тема 16

Публічне виголошення доповіді, виступу

Акція, або публічне виголошення промови. Психологічні і логічні паузи у виступі. Техніка мовлення, дихання, голос, дикція, темп, паузи, інтонація, наголос. Потенційна мова жестів. Використання власних голосових можливостей. Різноманітність тональних рисунків у виступі. Дотримання регламенту виступу. Контакт з аудиторією. Міміка і жестикуляція.

Недоліки в усному науковому мовленні: алогічність і алогізми в конструюванні тексту; невиправдані повтори, недостатньо або надлишкова інформація.

Релаксація (ослаблення напруження), самоаналіз. Аналіз змістової і композиційної сторони виступу крізь призму спілкування з аудиторією, її сприйняття адресатом. Характер концентрації уваги, основні причини її ослаблення. Прийоми контакту з аудиторією. Аналіз відповідей на питання аудиторії.

Типові порушення норм у стилі викладу наукової роботи.

Тема 17

Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці

Монологічні (доповідь, повідомлення, виступ) та діалогічні (наукова бесіда, дискусія) жанри усного наукового мовлення

Наукові конференції, наукові дискусії, творчі диспути як засіб вияву культури наукової мови.

Правила коректного ведення дискусії. Наукова полеміка. Коректні полемічні прийоми. Вербальні і невербальні засоби встановлення і підтримки контакту оратора з аудиторією.

Емоційність і коректність виступу. Основні види аргументів.

Суперечка як основа професійної дискусивно-полемічної мови. Роль "рецензента" на прес-конференції.

Етикет публічного захисту наукової роботи. Мовна поведінка здобувача (виклад зміст, переконання опонентів, вираження згоди /незгоди, вдячності).

Тема 18

Культура аудіювання наукового тексту

Аудіювання наукового тексту. Способи аудіювання: зосереджене, уважне, неуважне. Види аудіювання: *нерефлексивне* (уміння уважно слухати), *рефлексивне* (активне втручання в мовлення співбесідника, створення сприятливих умов для спілкування). Типи слухачів. Основні стилі слухання: рефлексивне, пасивне, емпатичне, критичне.

Образ оратора: зовнішність, манери промовця, жести і міміка промовця.

Образ аудиторії. Умови ефективної мовленнєвої комунікації. Шляхи подолання опору аудиторії. Мовленнєвий вплив. Комунікативні закони. Комунікативна позиція, способи її посилення. Культура слухання.

Тема 19

Комп'ютерна презентація наукового виступу

Комп'ютерний дискурс. Комп'ютерна презентація наукового виступу. Мета й ознаки електронної презентації наукового виступу: поліадресатність; варіативність. Виділення тексту кольором, великими буквами, шрифтами (курсивом, жирним, напівжирним, підкресленим). Використання рисунків, фотографій, художніх ілюстрацій.

Комунікативні стратегії: стратегія привернення уваги, стратегія інформування. Комунікативне завдання адресата при сприйнятті електронного тексту, розташованого в мережі Інтернет: перехід від

пасивного до активного засвоєння наданої в тексті інформації. Інтерактивне спілкування з авторами наукових текстів.

3. Рекомендована література

Базова

1. Антисуржик . Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: Посібник [За ред. О. Сербенської]. – Львів: Світ, 1994. – 152 с.
2. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 434 с.
3. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С. К. Богдан. – К.: Рідна мова, 1998. – 476 с.
4. Гриценко Т. Б. Українська мова та культура мовлення / Т. Б. Гриценко. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 472 с.
5. Загнітко А. П. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк, 2004.
6. Кравець Л. І. Культура української фахової мови : Навч. посіб. / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.
7. Семеног О. М. Культура наукової української мови : Навч. посіб. / О. М. Семеног. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 216 с.
8. Семеног О. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): Монографія / За ред. Л. І. Мацько. — К.: Педагогічна думка, 2007. — 278 с.
9. Ярема С. На теми української наукової мови / С. Ярема. – Львів: НТШ, 2002. – 44 с.

Допоміжна

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. — К.: Радянський письменник, 1970. — 254 с.
2. Баранник Д. Х. Усний монолог (загальні особливості мовної структури) / Д. Х. Баранник. — Дніпропетровськ, 1969. — 144 с.

3. Богдан С. К. Семантична визначеність вставних одиниць у науковому тексті / С. К. Богдан // Українське мовознавство. — К.: Вища школа, 1988. — Вип. 15. — С. 124—129.
4. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови: Навч. посіб. / Н. В. Ботвина — К.: Арттек, 1998. — 190 с.
5. Василевич А. П. Как слово наше отзовется? (Опыт исследования качества научного выступления) / А. П. Василевич // Энергия. — 2006. — № 2. — С. 61—66.
6. Вінніков В. А. Пам'ятка молодим вченим з написання наукових праць / В. А. Вінніков // Український радіологічний журнал. — 2009. — № 17. — С. 7—9.
7. Волкотруб Г. Практична стилістика української мови: Навч. посіб. / Г. Волкотруб. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. — 256 с.
8. Гальперин И. Р. Научный текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. — М., 1999. — 139 с.
9. Гінзбург М. Д. Десять відомих правил українського ділового та наукового стилю, зведені в систему / М. Д. Гінзбург // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2004. — № 2. — С. 22—28.
10. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі: Монографія / Н. Б. Голуб. — Черкаси: Брама-Україна, 2008. — 400 с.
11. Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови / К. Городенська // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук, праць. — К.: КНЕУ, 2001. — Вип. IV. — С. 11—14.
12. Дротянко Л. Наукова і побутова мови у процесі взаємопроникнення культур / Л. Дротянко // Вісник НАН України. — 2005. — № 11. — С. 51—58.
13. Дядюра Г. М. Функціональні параметри образності в науковому стилі (на матеріалі текстів природничих та технічних наук): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Черкаськ. інжен.-технол. ін-т. — Черкаси, 2001. — 18 с.
14. Євграфова А. Заголовок як актуалізатор текстової інформації // Електронна бібліотека Інституту журналістики. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <://http://www.jorn.univ.kiev.ua>. — Загол. з екрана. — Мова укр.
15. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) С. Я. Єрмоленко. — К.: Довіра, 1999. — 267 с.

16. Жайворонок В. В. та ін. Українська мова в професійній діяльності: Навч. посіб. — К.: Вища школа, 2006. — 431 с.
17. Зелінська Н. В. Сучасний науковий дискурс: парадокси розвитку / Н. В. Зелінська // Вісник Київськ. міжн. ун-ту. — 2004. — Вип. 3. — С. 13—25.
18. Иванов Л. Ю. Текст научной дискуссии: Дейксис и оценка / Иванов Л. Ю. — М.: НИП«2Р», 2002. — 208 с.
19. Карпіловська Є., Структурні зміни української наукової термінології протягом двадцятого сторіччя / Є. Карпіловська, О. Кочерга, Є. Мейнарович // Проблеми української термінології. Вісник НУ «Львівська політехніка». — 2004. — № 503. — С. 3—8.
20. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту / А. П. Коваль. — К., 1970. — 306 с.
21. Котюрова М. П. Культура научной речи: текст и его редактирование: Уч. Пособие / М. П. Котюрова. — Пермь: Пермский гос. ун-т, 2005. — 125 с.
22. Кочерга О. Деякі міркування про шляхи і манівці розвитку української наукової термінології / О. Кочерга // Сучасність. — 1994. — № 399—400. — С. 173—182.
23. Культура мовлення вчителя-словесника / О. М. Горошкіна (уклад.). — Луганськ: Навчальна книга, 2007. — 111 с.
24. Лотман Ю. О лингвистическом исследовании текстов научного стиля // Вопросы языкознания / Ю. О. Лотман. — 1997. — № 4. — С. 125—138.
25. Михайлова О. П. Українське наукове мовлення. Лексичні та граматичні особливості: Навч. посіб. / О. П. Михайлова, А. А. Сидоренко, В. Ф. Сухопар. — Х., 2000. — 97 с.
26. Непийвода Н. Автор наукового твору: спроба психологічного портрета / Н. Непийвода // Мовознавство. — 2001. — № 3. — С. 11—23.
27. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: Навч. посіб. / Г. С. Онуфрієнко. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 312 с.
28. Основи наукового мовлення: Навч.-метод. посіб. / Уклад. Т. В. Симоненко. — Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. — 2005. — 80 с.

29. Сербенська О. Культура усного мовлення: Практикум: Навч. посіб. / О. Сербенська. — К.: Центр навч. літератури, 2004. — 216 с.
30. Синиця І. А. Діалогічність у науковому тексті / І. А. Синиця // Мовознавство. — 2004. — № 2—3. — С. 55—60.
31. Ставицька Л. Відгук офіційного опонента // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <Електронна бібліотека Інституту журналістики. <:// <http://www.jorn.univ.kiev.ua>>. — Загол. з екрана. — Мова укр.
32. Сурмін Ю. Науковий текст: специфіка, підготовка та презентація: Навч.-метод. посіб. / Ю. Сурмін. — К.: НАДУ, 2008. — 184 с.
33. Тернавська Т. До проблеми експресивності наукового мовлення / Т. Тернавська // Вісник Луганськ, держ. пед. ун-ту імені Т. Шевченка. Серія: Філологічні науки. — Луганськ: Альма-матер, 2001. — № 3. — С. 134—140.
34. Чак Є. Д. Складні випадки правопису та слововживання / Є. Д. Чак. — К.: А.С.К., 1998. — 272 с.
35. Чепіга І. П. Мовленнєві особливості наукового тексту: текст-міркування, текст-доказ / І. П. Чепіга // Лінгвістичні студії. — Донецьк, 2002. — Вип. 10. — С. 157—161.

Словники

1. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: Тлумачення, словотворення та слововживання: Близько 35 000 слів і словосполучень / С. Я. Єрмоленко (ред.). — Х.: Фоліо, 2006. — 623 с.
2. Білоус М., Сербенська О. Екологія українського слова. Практичний словник-довідник. — Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. — 88 с.
3. Бук С. 3000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови / Наук. ред. Ф. С. Бацевич. — Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. — 192 с.
4. Бурячок А. А. Орфографічний словник української мови. — К.: Наукова думка, 2002. — 460 с.
5. Бурячок А. А. Словник синонімів української мови: У 2-х т. / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні / А. А. Бурячок (ред.). — К.: Наукова думка, 1999.
6. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики: 253 000 слів / В. І Бусел (авт., кер. проекту та гол. ред.). — К. — Ірпінь: Перун, 2004. — 887 с.

7. Гринчишин Д. П., Капелюшний А. О., Пазяк О. М., Сербенська О. А., Терлак З. М. Словник труднощів української мови: Близько 15000 слів / С. Я. Єрмоленко (ред.). — К.: Радянська школа, 1989. — 336 с.
8. Демська О. М., Кульчицький І. М. Словник омонімів української мови / Міжнародний фонд «Відродження». — Львів: Фенікс, 1996. — 223 с.
9. Дзюбишина-Мельник Н. Я., Дужик Н. С., Єрмоленко С. Я., Ленець К. В., Пустовіт Л. О. Культура мови на щодень / НАН України; Інститут української мови / С. Я. Єрмоленко (ред.). — К.: Довіра, 2000. — 170 с.
10. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко (ред.). — К.: Либідь, 2001. — 224 с.
11. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики. — К.: Видавничий центр «Академія», 1998. — 712 с.
12. Карачун В. Я. Орфографічний словник наукових і технічних термінів: Правопис. Граматика: Понад 30 000 слів. — К.: Криниця, 1999. — 524 с.
13. Кочерган М. П. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. — К.: Академія, 1997. — 400 с.
14. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови. — Вид. 2-ге. — К.: Довіра, 2006. — 477 с.
15. Пономарів О. Д. Фонема г і г: Словник і коментар. — К.: Вид. центр "Просвіта", 1997. — 40 с.
16. Практичний словничок нормативних висловів / Упоряд. А. Сербенська. — Львів: НТШ, 2002. — 35 с.
17. Селіванова О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля — К., 2006. — 716 с.
18. Словарь української мови / За ред. Б. Грінченка. — Т. I—4. — К.: Довіра — Рідна мова, 1997.
19. Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. — К.: Знання, 2004. — 367 с.
20. Словник української мови: В 11-ти т. — К.: Наукова думка, 1971—1978.
21. Струганець Л. Культура мови. Словник термінів. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан. — 2000. — 87 с.
22. Українська мова: Енциклопедія / НАН України; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови / В. М.

Русанів-ський (голова ред. кол.). — 2-ге вид., випр. і доп. — К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. — 824 с.

23. Українсько-російський словник наукової термінології / За заг. ред. Л. О. Симоненко. — К. — Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004, — 416 с.

24. Фразеологічний словник української мови: У 2-х кн. — 2-ге вид. — К.: Наукова думка. — 1999. — Кн. 1, 2.

25. Шевчук С. В. Разом, окремо, через дефіс. А— Я: Орфографічний словник: 32000 слів: Найуживаніші слова і словосполучення. Найновіші запозичення. Спеціальна різногалузева термінологічна лексика. — К.: А.С.К., 2006. — 416 с.

26. Шевчук С. В. Російсько-український словник ділового мовлення. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Вища школа, 2008. — 487 с.

27. Широков В. А., Шевченко І. В., Рабулець О. Г., Костишин О. М., Пещак М. М. Словники України — інтегрована лексикографічна система. Електронний ресурс / НАН України; Український мовно-інформаційний фонд. — К., 2001. — 1 електрон, опт. диск (СОР).

13. Інформаційні ресурси

1. Наукова періодика України: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Сайт Українського мовно-інформаційного фонду: <http://www.ulif.org.ua>
4. Українська мова в інтернеті: <http://www.nowamowa.com.ua>
5. Культура мови: <http://www.kultura-mowy.wikidot.com>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

іспит

5. Засоби діагностики успішності навчання

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка**

Кафедра української мови

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету
іноземної та
слов'янської філології

_____ А.М.Коваленко
«_____» _____ 2017 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.03

Культура наукової мови

Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова та література)
Додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська/німецька)

Факультет іноземної та слов'янської філології

Європейська кредитно-трансферна система
організації освітнього процесу

Суми – 2017

Робоча програма «Культура наукової мови» для магістрів 1 курсу спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова та література), додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська/німецька)

«___» _____, 20__ р.- __ с.

Розробник: **Семеног Олена Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови

Робоча програма розглянута на засіданні кафедри української мови

Протокол № 1 від «31» серпня 2017 р.

Завідувач кафедри _____ (Семеног О.М.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

«31» серпня 2017 р.

Затверджено вченою радою факультету іноземної та слов'янської філології

Протокол № 1 від «31» серпня 2017 р.

Голова _____ (Коваленко А.М.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

© Семеног О.М., 2017

© СДПУ, 2017

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни			
		денна форма навчання	заочна форма навчання		
Кількість кредитів – 5,5	Галузь знань 01 Освіта	Обов'язкова			
Загальна кількість годин – 210 /165	Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська/німецька)	Рік підготовки:			
		1-2й	1		
		Семестр			
		1-2 й	2-й		
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - самостійної роботи студента -	Освітній рівень: магістр	Лекції	30 год.	6 год.	
		Практичні, семінарські		34 год.	4 год.
		Консультації		2	
		Самостійна робота		144 год.	155 год.
		Вид контролю:		залік	

1. Мета та завдання курсу

Метою навчальної дисципліни є розвиток і саморозвиток мовнокомунікативної компетентності викладача-дослідника для успішної презентації результатів наукової діяльності.

Завдання навчальної дисципліни:

1.Формування системи знань щодо специфічних рис писемної та усної форм наукового стилю української літературної мови, основних жанрових різновидів наукового стилю; головних категорій, властивостей, структури, мовних засобів організації наукової інформації в науковому тексті, щодо культури конспектування, анотування, реферування, редагування, перекладу наукового тексту;

2.Формування системи умінь щодо пошуку і використання необхідної інформації з лексикографічних, довідниково-енциклопедичних, наукових, навчальних, навчально-методичних видань у процесі підготовки дисертаційної роботи, її апробації та у подальшій професійній діяльності; інформаційно-пошукового, аналітико-критичного, творчого читання, моделювання, редагування, цитування, конспектування, реферування наукового тексту

3.Розвиток навичок усної та письмової презентації результатів наукового дослідження українською мовою, операційної обробки наукових текстів різних жанрів наукового стилю і жанрів (реферування, анотування, конспектування, редагування, перекладу та ін.); моделювання зв'язних наукових текстів різних жанрів (створювати глосарії ключових термінів; готувати наукові статті, тези, доповіді, повідомлення, виступи, наукові звіти, посібники) згідно з вимогами наукового стилю, у тому числі з використанням інформаційних технологій.

У результаті вивчення навчальної дисципліни магістрант повинен **мати** уявлення про науковий текст, його предметно-логічну структуру і етапи створення (визначення теми, цільове призначення, вибір жанру, відбір і організація матеріалів);

знати:

5. специфічні риси писемної та усної форм наукового стилю української літературної мови, основні жанрові різновиди наукового стилю, традиційні стильові ознаки української наукової мови;

6. правила побудови і культури читання наукового тексту, особливості конспектування, анотування, реферування наукових джерел;

7. мовні засоби організації наукової інформації в науковому тексті, обов'язкові вимоги до оформлення посилань, цитат, списку використаних джерел, мовні кліше для написання наукової статті, тез, анотації, рецензії, відгуку;

8. композиційно-логічну побудову усної наукової доповіді, повідомлення, виступу.

уміти:

- вилучати необхідну інформацію з лексикографічних, навчальних, навчально–методичних, наукових, довідникових видань й аналізувати, коментувати, зіставляти, критично оцінювати її;
- читати, сприймати науковий (науково-навчальний, науково-публіцистичний, науково-довідковий, науково-популярний) текст; виділяти головну, суттєву інформацію;
- аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів і часових епох; досліджувати функціональне навантаження наукової мови учених як елітарних мовних особистостей;
- здійснювати інформаційно-пошукове (бібліографічне переглядове, ознайомлювальне, вивчальне, аналітико-критичне), творче читання наукового тексту;
- сприймати, усвідомлювати, критично мислити, осмислювати; виділяти головне, суттєве, пояснювати причиново-наслідкові зв'язки в науковому тексті;
- виділяти в науковому тексті основні проблеми, визначати їх актуальність, пояснювати ключові слова, індивідуальну манеру письма науковця, робити логічні висновки;
- уміння дотримуватися в науковому тексті правильності, смислової точності, логічної послідовності, змістовності, інформаційної і змістової насиченості; володіти лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами;
- здійснювати операційну обробку наукового тексту: поділяти текст на смислові частини, сортувати смислові частини за їх значенням, певними ознаками, виділяти існуючі смисловими частинами залежності; співвідносити вилучену інформацію з існуючими знаннями;
- моделювати зв'язний науковий текст з урахуванням структурно-смислових, жанрово-композиційних особливостей та принципів текстової організації, новизни та пізнавальної цінності професійно орієнтованої інформації, проблемності назви;
- володіти нормами мовного, графічного оформлення наукових текстів різних жанрів;
- редагувати (вичитувати, обробляти, переробляти) науковий текст відповідно до вимог наукового стилю; здійснювати самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях;
- здійснювати бібліографічний опис на основі певних нормативних вимог;
- дотримуватися відповідних вимог щодо цитування з першоджерел, «непрямого» цитування, «некоректного цитування» з наукових джерел; оформлювати цитати-тези або докази; цитати-аргументи.
- "згортати", компресувати інформацію, готувати конспект, анотацію, науковий відгук і наукову рецензію; здійснити критичний аналіз взаємозв'язку змісту і форми, оцінку послідовності, логічності викладу матеріалу, аргументованості висновків, мовностилістичну правку тексту;

- читати і сприймати науковий текст; виділяти головну і другорядну інформацію; аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів;
- володіти нормами мовного оформлення наукових текстів різних жанрів;
- створювати і редагувати текст наукової роботи згідно з вимогами наукового стилю, в тому числі з використанням інформаційних технологій;
- дотримуватися правильності, чистоти, точності, логічності, виразності мови; володіти морфологічними, лексичними, синтаксичними нормами;
- володіти культурою усного виступу, брати участь у науковій дискусії, полеміці, суперечці;
- використовувати професійні засоби впливу для формування власної позиції, вміння аргументувати дослідницьку думку за допомогою доказів.

3. Програма навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1 Теоретичні засади курсу

Тема 1

Наукова мовна культура – основа професійної діяльності дослідника

Наука як феномен культури. Наука як вища форма інтелектуальної самореалізації особи. Вимоги до особистості науковця: наукова послідовність, інтелектуальна незалежність, наукова одержимість, наполегливість, нестандартність мислення, антипатія до догматизму і суб'єктивізму, наукова скромність, наукова коректність, стриманість, терпимість, комунікабельність, критично-рефлексивний стиль наукового мислення, наукова дисципліна, наукова толерантність. Авторське право. Наукова добросовісність і етика вченого.

Мовна культура науковця. Вияв рівнів мовної культури науковця (рівня мовної правильності, інтеріоризації, насиченості мовою, адекватного вибору, володіння фаховою метамовою. Виховання мовної культури науковця в Україні і за кордоном.

Науковий ідіостиль. Науковий діалог. Діалогова позиція наукового наставника. Роль ученого-наставника у формуванні мовної особистості молодого дослідника. Основні соціальні фактори впливу на формування української мовної особистості педагога-дослідника.

Тема 2

Науковий стиль української мови у професійному спілкуванні

Мета, завдання, сфера використання, основні функції наукового стилю.

Підстилі наукового стилю. Власне науковий підстиль і його жанри: наукова стаття, наукова монографія, кваліфікаційна робота (курсова, дипломна, магістерська), дисертація, доповіді, тези.

Навчально-науковий підстиль і його жанри: лекції, навчально-методичні видання (підручники, посібники, навчально-методичні збірники, конспекти, хрестоматії тощо). Науково-популярний підстиль і його жанри.

Науково-діловий підстиль і його жанри: технічна документація (контракти та інструкції для підприємств, резюме, повідомлення про дослідження, інструкція, науковий звіт, аналітична записка, службовий лист, устав, положення).

Науково-інформативний підстиль і його жанри: реферат, реферативний огляд, анотація, патентний опис.

Науково-довідковий підстиль і його жанри: словники, довідники, каталоги. Термінологічний словник.

Наукова замітка, наукова рецензія, відгук. Науковий огляд, науковий портрет, наукова біографія та ін.

Традиційні стильові ознаки наукової мови (абстрагованість, інформаційна насиченість, ясність і об'єктивність викладу, конкретність, логічна послідовність, монологічний характер викладу, діалогічність, лінійність, точність і однозначність, лаконічність, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументованість, нейтральність, безособовість та ін.). Образність та експресивність у науковому стилі. Інформативна та перформативна функції наукової мови.

Тема 3

З історії становлення і розвитку наукового стилю української мови

Розширення сфери діяльності людей як умова виникнення наукового стилю. Елементи наукового стилю української мови в давній книжній українській мові. Наукові твори Київської Русі.

Збагачення тематики наукових творів з філософії, риторики, історичної мемуаристики в кінці XVI – на початку XVIII ст. Розширення жанрового спектру (трактати, описи дослідів, огляди з певної галузі науки, літописи, хроніки та ін.). Наукові твори Острозької, Києво-Могилянської академії.

Особливості українського наукового тексту кінця XIX – початку XX ст.: полемічність, діалогічність, образність, комунікативно-прагматичні складові наукового викладу.

Діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка: формування української наукової термінології.

Мовна особистість ученого певної історичної епохи. Духовна енергія, життєстійкість, талановитість самобутньої натури, установка на діалогове начало. Новий стиль наукового мовлення у праці "Із секретів поетичної творчості" І.Франка. Домінанти наукової творчості у мовознавчих студіях О. Потебні, М.Драгоманова. "Десять заповідань простого писання і редагування" І.Огієнка. "Уваги до сучасної української літературної мови" О.Курило.

Діяльність Термінологічної комісії при Українській академії наук. Вироблення української спеціальної термінології в Інституті української наукової мови.

Розвиток української наукової мови на сучасному етапі. Українська наукова мова у працях мовознавців і термінологів К.Городенської, С.Єрмоленко, С.Караванського, Т.Кияка, О.Кочерги, М.Кратка, Л.Мацько, Н.Непийводи, В.Перхач, Л.Полюги, О.Пономаріва, Р.Рожанківського, О.Сербенської, Л.Симоненко та ін.

Роль і місце лексикографії в розвитку наукової української мови. Міжнародні та всеукраїнські наукові конференції з проблем української науково-технічної термінології.

Тема 4-5

Мовні засоби української наукової мови

Фонетико-інтонаційні особливості усної форми наукового стилю. Комунікативні властивості наукової мови (повна вимова звуків, переважно розповідна інтонація, уповільнений темп мовлення).

Засоби милозвучності української мови.

Лексика наукового стилю. Широке використання слів з абстрактним значенням, термінологічної лексики, запозичених слів. Уживання слів у прямому значенні. Відсутність розмовних, просторічних слів, слів з емоційно-експресивним забарвленням.

Цінність терміна в науковому тексті. Наукова термінологія. Основні вимоги до термінів: точність, асоціативність, варіативність та ін. Особливості синонімії у термінології. Відмінність термінів від професіоналізмів і професійних жаргонізмів. Доцільність використання у фаховому мовленні іншомовної лексики. Українські відповідники до запозичених термінів. Лексичні помилки: змішування паронімів, мовленнєва недостатність і надмірність. Поняття «авторський термін». Основні способи термінотворення.

Фразеологізована термінологія і кліше.

Уживання в науковому мовленні іменників II відміни чоловічого роду в родовому та давальному відмінках. Кличний відмінок іменників.

Відмінювання українських та іншомовних прізвищ, імен, по батькові, географічних назв. Рід, число невідмінюваних іменників.

Перевага відносних прикметників. Аналітична форма вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників.

Особливості уживання займенників у науковому стилі.

Норми вживання та відмінювання числівників.

Інформаційне навантаження особових дієслів, стійких дієслівно-іменникових сполук, дієслівних форм.

Уживання прислівників у наукових текстах.

Функціональний діапазон сполучників і прийменників. Видільні або обмежувальні частки у науковому стилі.

Граматичні помилки: помилки словотворення; в утворенні форм іменників, прикметників, займенників, дієслів.

Синтаксис наукового мовлення. Узгодження, керування, зв'язок між підметом і присудком. Прості ускладнені (однорідними, відокремленими, вставними членами) речення в науковому тексті. Помилки в побудові речень з дієприслівниковим зворотом, у реченнях з однорідними членами. Активні та пасивні конструкції на -но, -то на означення результативності.

Уживання в наукових текстах односкладних речень.

Особливості вживання складносурядних і складнопідрядних речень у науковому стилі.

Форми передачі чужої мови (пряма, непряма мова, цитата) у науковому стилі.

РОЗДІЛ 2

Культура писемного наукового мовлення

Тема 6

Наукові тексти різних жанрів: властивості і структурно-сміслові компоненти

Науковий текст як комунікативний блок. Структурні елементи наукового тексту. Причиново-наслідкові зв'язки між компонентами. Функції структурних елементів наукового тексту (пояснення, обґрунтування, уточнення, доповнення, унаочнення та ін.). Аспекти розгляду наукового тексту: змістовий, структурний, прагматичний.

Типи інформації: змістовно-фактуальна, змістовно-концептуальна, змістовно-підтекстова.

Властивості наукового тексту: зв'язність (єдність теми, змісту, оцінки змісту, композиції, зв'язок речень, абзаців), цільність на рівні змісту, функції, форми, наявність меж тексту (початок і кінець), логічність.

Різновиди наукових текстів: академічні, навчальні, енциклопедичні. Власне наукові тексти: науково-теоретичні і науково-експериментальні.

Принципи відбору наукових текстів: змістовної насиченості і закінченості, наукової інформативності, новизни, доступності, проблемності.

Основні функції різножанрових наукових текстів: інформативна, епістемічна, комунікативна, перформативна, гносеологічна, когнітивна, функція впливу, аргументованого доказу, діалогічна.

Різновиди наукових текстів: академічні, навчальні, енциклопедичні. Власне наукові тексти: науково-теоретичні і науково-експериментальні. Різновиди наукових текстів: за сферами наукового знання (*науково-технічні, науково-природничі, науково-гуманітарні*), за ступенем узагальнення (первинні і вторинні жанри), за жанровою формою, за функціональним призначенням (теоретичні, методологічні, оглядові, пояснювальні, емпірико-фактологічні, мішаного типу).

Наукові тексти академічного підстилю (статті, дисертації, монографії) Принципи укладання наукових текстів: принципи змістовної насиченості, наукової інформативності, новизни, змістової закінченості, проблемності. Авторський стиль наукового письма.

Тема 7

Композиція писемного наукового тексту

Поняття композиції в науковому тексті. Основні компоненти композиції.

Заголовок наукового тексту. Номінативна, інформативна, експресивно-апелятивна функції заголовка.

План наукового тексту і його композиційні блоки: вступ, основна частина, висновки. Принципи складання плану наукового тексту: членування тексту на смислові блоки; визначення основної думки кожного виділеного смислового блоку; формулювання пунктів плану. Графічна культура оформлення плану.

Поділ тексту на абзаци. Абзац як архітектонічна одиниця наукового тексту. Структурні, або композиційні види абзацу. Роль першого речення в абзаці. Сміслова закінченість абзацу. Класична форма абзацу: формулювання теми, її розробка, висновки. Єдність змісту і логічна послідовність викладу. Зв'язок речень в абзаці і в тексті. Типи зв'язку: ланцюгова і паралельна. Засоби зв'язку: лексичний повтор, займенниковий повтор, синтаксичний повтор.

Тема 8

Культура читання наукового тексту

Професійне читання наукового тексту. Інформаційно-пошукове, аналітико-критичне, творче читання наукового тексту. Види інформаційно-

пошукового читання: бібліографічне (ознайомлення з бібліографічною інформацією, бібліографічний опис джерел, складання списку літератури), переглядове, (виділення тематичних слів), ознайомлювальне, вивчальне. Особливості аналітико-критичного читання (постановка питань, сортування матеріалу під певним кутом зору, коментарі до фрагментів тексту, рецензування тексту). Виховання читацької культури.

Операції читання: сприйняття елементів друкованого тексту; декодування (розуміння), первинна мислительна обробка та інтерпретація вилученої інформації.

Операційна обробка наукового тексту: поділ тексту на смислові частини, сортування смислових частин за їх значенням, групування їх за певними ознаками, виділення існуючих між ними залежностей); співвідношення вилученої інформації з існуючими знаннями; "згорання" інформації, зведення її до основних положень. Виписки, помітки в науковому тексті.

Використання словників і довідкової літератури в роботі з науковим текстом.

Способи викладу в науковому тексті: опис, міркування, розповідь, повідомлення. Їх мета, структурні компоненти, мовні особливості. Наукові тексти-міркування і тексти-докази: семантико-стилістичне розмежування. Індуктивно-дедуктивний і дедуктивно-індуктивний виклад. Міркування-визначення, міркування-порівняння, міркування-доказ і міркування загального типу.

Тема 9

Компресія наукового тексту

Поняття "компресія", "мовна економія". Різновиди компресії наукового тексту: тези, конспект, реферат, анотація.

Тези та їх види: прості, основні, складні, похідні, оригінальні. Структура тез: вступ (теза); основна частина; висновки.

Конспект. Особливості конспектування: опорні слова, способи викладу матеріалу, його структурування. Графічні засоби оформлення конспекту. Умовні позначення та скорочення.

Реферування наукового джерела, основні функції. Класифікація рефератів: за належністю до певної галузі знань, способом характеристики первинного документу, кількістю джерел реферування, обсягом або глибиною розгортання теми. План-макет поаспектного аналізу документу при реферуванні. Вимоги до тексту реферату. Основні способи реферативного викладу тексту: Мовні кліше для підготовки реферату наукового джерела.

Анотування наукового джерела, мета, функції. Структура анотації. Ключові слова для анотації. Види анотацій. Мовні стандарти для складання анотації. Мовні огріхи анотацій.

Науковий лист. Особистий лист. Резюме. Заявка на грант. Понятійно-термінологічний апарат. Слова-зв'язки.

Тема 10

Мовне оформлення наукового тексту (магістерської роботи)

Оформлення основних композиційних компонентів наукового дослідження. Графічне оформлення розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів.

План наукового тексту і його композиційні блоки: вступ, основна частина, висновки. Принципи складання плану наукового тексту: членування тексту на смислові блоки; визначення основної думки кожного виділеного смислового блоку; формулювання пунктів плану. Графічна культура оформлення плану.

Заголовок наукового тексту. Номінативна, інформативна, експресивно-апелятивна функції заголовка.

Компоненти вступу: постановка проблеми, її актуальність; науково-практичне значення того, що досліджуватиметься в основній частині, методи дослідження, джерельна база; аналіз останніх публікацій, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми і на які спирається автор; виділення питань, яким присвячується стаття; формулювання мети і завдання.

Основна частина роботи. Основні розділи основної частини наукової роботи (описовий, аналітичний). Повне обґрунтування отриманих результатів.

Висновки. Загальні висновки і висновки до розділів. Досягнення мети. Перспективи наступних розвідок з питань, що розглядаються.

Посилання як сукупність бібліографічних відомостей про цитовану працю. Роль посилань у тексті, їх кількість і потреба. Вимоги до посилань.

Цитування. Види цитат: цитати-тези або докази; цитати-аргументи. Загальні вимоги до цитування. Цитування з першоджерел. «Непряме» цитування. «Некоректне цитування» з наукових джерел. Компіляція і плагіат.

Тема 11

Бібліографічний опис і спеціальні графічні засоби

Шляхи наукового пошуку та аналізу обраної теми. Опрацювання літературних джерел. Бібліографічний опис. Робота з українськими ресурсами мережі Інтернет.

Оформлення списку використаних джерел: у порядку появи посилань у тексті; в алфавітному порядку. Оформлення електронних джерел інформації. Оформлення прізвищ та ініціалів у науковому тексті та у списку використаних джерел.

Спеціальні графічні засоби: формули, таблиці, схеми, графіки, креслення. Нумерація формул, таблиць, ілюстрацій. Графічне оформлення ілюстрацій, таблиць та правила подання формул. Умовні позначення та скорочення. Нумерація сторінок.

Тема 12

Редагування наукового тексту

Особливості редагування наукового тексту. Види редагування: вичитка; скорочення; обробка; переробка.

Типові недоліки в оформленні наукової роботи.

Вимоги до заголовка: відповідність означеній проблемі, лаконічність, однозначність, конкретність.

Узгодження назви і змісту розділів з темою дослідження. Змістова насиченість і змістова коректність наукової інформації в основній частині. Збереження концептуальної ідеї дослідження. Логіка переходів від одного параграфа до наступного. Стилiстична одноманiтнiсть формулювань. Дотримання принципу авторської скромності. Висновки наукової роботи: узгодженість між назвою, метою, завданнями і висновками.

Типові помилки при цитуванні.

Типові недоліки в оформленні наукової роботи.

Лексичні помилки: змішування паронімів, мовленнєва недостатність і надмірність. Експресивно забарвлені слова в неекспресивному мовленні, недоречне використання розмовних, просторічних слів, вульгаризмів, застарілих слів і неологізмів, неправильне вживання слів з переносним значенням.

Помилки у вживанні фразеологічних зворотів, синонімів, неправильне використання запозиченої лексики.

Граматичні помилки: помилки словотворення; в утворенні форм іменників, прикметників, займенників, дієслів.

Порушення принципу узгодження, керування, зв'язку між підметом і присудком. Помилки в побудові речень з дієприслівниковим зворотом, у реченнях з однорідними членами. Змішування прямої і непрямої мови.

Проблеми перекладу наукових текстів. Форми та види перекладу. Переклад термінів галузі.

Машинний переклад наукових текстів. Причини виникнення помилок під час комп'ютерного перекладу.

Тема 13

Наукова стаття як самостійний науковий твір

Види наукової статті: за змістом, читацьким призначенням, кількістю авторів. Методи написання статті: конструктивно-синтетичний; критико-аналітичний. Етапи роботи над науковою статтею.

Обсяг наукової статті. Структура наукової статті. Вимоги до змісту, форми, мови наукової статті.

Мовні кліше в науковій статті: для передачі мотивації актуальності теми і важливості дослідження; розгляду історії та сучасного стану розробки питання в науковій літературі; формулювання мети і завдань, викладу суті дослідження. Цитування у статті. Лексико-граматичні конструкції для оформлення власного бачення проблеми. Мовні засоби для передачі впевненості, критики, незгоди, спростування, припущення. Мовні кліше для висновків, пропозицій.

Мовні огріхи в науковій статті.

Самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях.

Тема 14

Наукова рецензія і науковий відгук

Рецензія та її функції (інформувальна, оцінювальна, прагматична, рекламна). Основні елементи рецензії. Етапи підготовки рецензії. Критерії оцінки наукового твору.

Вимоги до рецензії: повнота, глибина, всебічність розкриття теми; новизна та актуальність поставлених завдань і проблем (для певної галузі знань, розв'язання практичних завдань тощо); коректність аргументації і системи доказів; достовірність результатів; переконливість висновків; творче використання наукової і методичної літератури з означеної проблеми; повнота списку використаних джерел; ступінь самостійності автора рецензованої роботи; мова наукового тексту; культура цитування.

Виявлені недоліки та прорахунки в рецензованій роботі. Аргументування зауважень. Загальна оцінка роботи. Мовні кліше для написання рецензії та відгуку.

Відгук. Види відгуків. Вимоги до відгуку: оцінювання актуальності, повноти і завершеності роботи, напрямів упровадження одержаних результатів, умінь студента працювати з науковою і довідковою літературою, з електронними ресурсами; характеристика рівня розвитку дослідницьких навичок, ступеня самостійності, умінь організувати роботу над змістом структурних частин; обґрунтування цінності отриманих результатів і висновків, їх відповідність поставленим цілям і завданням,

оцінювання новизни практичної частини; дотримання графіку виконання роботи і відповідальності виконавця, його організованості, підтвердження готовності виконаної роботи до захисту.

РОЗДІЛ 3

Культура усної наукової комунікації

Тема 15

Виступ із науковим повідомленням: структура, етапи підготовки

Композиційно-логічна побудова усної наукової доповіді, повідомлення, виступу.

Основні структурні елементи виступу.

Етапи підготовки наукового виступу. Інтенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція, релаксація.

Інтенція (винайдення). Формування задуму, визначення мотивації виступу. Тема, ідея, концепція виступу. Вимоги до назви теми виступу: лаконічність, зрозумілість, конкретність. Мета виступу.

Збір, систематизація, критичне осмислення науково-довідкового друкованого й електронного матеріалу. Запис прочитаного. Вимоги до записів. Посилання на літературні джерела.

Етапи виступу. Диспозиція (розташування). Обмірковування матеріалу, структурування його за різними видами читання (оглядовим, пошуковим, суцільним). Складання деталізованого плану виступу (вступу, основної частини, висновків). Композиція виступу: блоки, акумуляція деталей, акцентування суттєвих моментів. Визначення проблем дискусійного характеру. Добір фактичного матеріалу (в т. ч. можливих таблиць, діаграм, графіків, схем тощо) до кожного пункту розробленого плану. Прогнозування можливих запитань слухачів та відповідей під час обговорення виступу. Формулювання висновків. Обмірковування вступної частини наукового виступу.

Елокуція (словесне оформлення думки). Редагування ключових слів, стилістичне оформлення виступу. Перевірка матеріалів виступу на відповідність основним вимогам; логіці викладу, точності інформації, чинним мовним/мовленнєвим нормам. Вибір мовних засобів. Мовні огріхи у виступі.

Меморія (запам'ятовування). Підготовка виступу з опорою на текст. Опанування тексту риторично (необхідні паузи, модуляція голосу). Тренування виступу. Проведення хронометражу виступу. Внесення необхідних уточнень і виправлень у тексті виступу.

Тема 16

Публічне виголошення доповіді, виступу

Акція, або публічне виголошення промови. Психологічні і логічні паузи у виступі. Техніка мовлення, дихання, голос, дикція, темп, паузи, інтонація, наголос. Потенційна мова жестів. Використання власних голосових можливостей. Різноманітність тональних рисунків у виступі. Дотримання регламенту виступу. Контакт з аудиторією. Міміка і жестикуляція.

Недоліки в усному науковому мовленні: алогічність і алогізми в конструюванні тексту; невиправдані повтори, недостатньо або надлишкова інформація.

Релаксація (ослаблення напруження), самоаналіз. Аналіз змістової і композиційної сторони виступу крізь призму спілкування з аудиторією, її сприйняття адресатом. Характер концентрації уваги, основні причини її ослаблення. Прийоми контакту з аудиторією. Аналіз відповідей на питання аудиторії.

Типові порушення норм у стилі викладу наукової роботи.

Тема 17

Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці

Монологічні (доповідь, повідомлення, виступ) та діалогічні (наукова бесіда, дискусія) жанри усного наукового мовлення

Наукові конференції, наукові дискусії, творчі диспути як засіб вияву культури наукової мови.

Правила коректного ведення дискусії. Наукова полеміка. Коректні полемічні прийоми. Вербальні і невербальні засоби встановлення і підтримки контакту оратора з аудиторією.

Емоційність і коректність виступу. Основні види аргументів.

Суперечка як основа професійної дискусивно-полемічної мови. Роль "рецензента" на прес-конференції.

Етикет публічного захисту наукової роботи. Мовна поведінка здобувача (виклад зміст, переконання опонентів, вираження згоди /незгоди, вдячності).

Тема 18

Культура аудіювання наукового тексту

Аудіювання наукового тексту. Способи аудіювання: зосереджене, уважне, неуважне. Види аудіювання: *нерефлексивне* (уміння уважно слухати), *рефлексивне* (активне втручання в мовлення співбесідника,

створення сприятливих умов для спілкування). Типи слухачів. Основні стилі слухання: рефлексивне, пасивне, емпатичне, критичне.

Образ оратора: зовнішність, манери промовця, жести і міміка промовця.

Образ аудиторії. Умови ефективної мовленнєвої комунікації. Шляхи подолання опору аудиторії. Мовленнєвий вплив. Комунікативні закони. Комунікативна позиція, способи її посилення. Культура слухання.

Тема 19

Комп'ютерна презентація наукового виступу

Комп'ютерний дискурс. Комп'ютерна презентація наукового виступу. Мета й ознаки електронної презентації наукового виступу: поліадресатність; варіативність. Виділення тексту кольором, великими буквами, шрифтами (курсивом, жирним, напівжирним, підкресленим). Використання рисунків, фотографій, художніх ілюстрацій.

Комунікативні стратегії: стратегія привернення уваги, стратегія інформування. Комунікативне завдання адресата при сприйнятті електронного тексту, розташованого в мережі Інтернет: перехід від пасивного до активного засвоєння наданої в тексті інформації. Інтерактивне спілкування з авторами наукових текстів.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		лек	пр	кон	ср		лек	пр	кон	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади курсу										
Тема 1. Наукова мовна культура – основа професійної діяльності дослідника	11	2	1	2	6	13	2	1		10
Тема 2. Науковий стиль української мови: загальна характеристика і специфічні риси	13	2	1		10	13	2	1		10
Тема 3. Історія становлення і розвитку наукового стилю української мови	16	4	2		10	13	2	1		10
Тема 4-5. Мовні засоби української наукової мови	20	4	6		10	11		1		10
Разом за розділом 1	60	12	10	2	36	50	6	4		40
РОЗДІЛ 2. Культура писемного наукового мовлення										
Тема 6. Наукові тексти різних жанрів: властивості і структурно-семантичні компоненти	10	2	2		6	10				10
Тема 7. Композиція писемного наукового тексту	10	2	2		6	9				9
Тема 8. Культура читання наукового тексту	13	1	2		10	8				8
Тема 9. Компресія наукового тексту	14	2	2		10	8				8
Тема 10. Мовне оформлення наукового тексту	13	2	1		10	8				8
Тема 11. Бібліографічний опис і спеціальні графічні	12	1	1		10	8				8

засоби										
Тема 12. Редагування наукового тексту	14	2	2		10	8				8
Тема 13. Наукова стаття як самостійний науковий твір	13	1	2		10	8				8
Тема 14. Наукова рецензія і науковий відгук	13	1	2		10	8				8
Разом за розділом 2	112	14	16		82	75				75
РОЗДІЛ 3. Культура усної наукової комунікації										
Тема 15. Виступ із науковим повідомленням: структура, етапи підготовки	6,5	0,5	2		4	8				8
Тема 16. Культура наукового виступу	6,5	0,5	2		4	8				8
Тема 17. Наукова дискусія	7	1	2		4	8				8
Тема 18. Культура аудіювання наукового тексту	5	1			4	8				8
Тема 19. Комп'ютерна презентація наукового виступу	13	1	2		10	8				8
Разом за розділом 3	38	4	8		26	40				40
Усього годин	210	30	34	2	144	165	6	4		155

5. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Наукова мовна культура – основа професійної діяльності дослідника	4	2
2	Науковий стиль української мови:	4	2

	специфічні риси		
3	З історії становлення і розвитку наукового стилю української мови	4	2
4	Мовні засоби української наукової мови	2	
5	Композиція писемного наукового тексту	2	
6	Культура читання наукового тексту	2	
7	Компресія наукового тексту	2	
8	Редагування наукового тексту	2	
9	Наукова стаття як самостійний науковий твір	2	
10	Наукова рецензія і науковий відгук	2	
11	Культура усної наукової комунікації	2	
12	Наукова дискусія	2	
	Разом	30	6

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Наукова мовна культура – основа професійної діяльності дослідника	4	2
	З історії становлення і розвитку наукового стилю української мови	4	2
2	Мовні засоби української наукової мови	6	
3	Науковий текст як комунікативний блок	2	
4	Культура читання наукового тексту	2	
5	Редагування наукового тексту	2	
6	Наукова стаття як самостійний науковий твір	4	
7	Наукова рецензія і науковий відгук	2	
8	Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці	4	
9	Комп'ютерна презентація наукового виступу	4	
	Разом	34	4

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Наука як феномен культури. Наука як вища форма інтелектуальної самореалізації особи.	10	10

2	Науковий ідіостиль. Науковий діалог. Діалогова позиція наукового наставника. Роль ученого-наставника у формуванні мовної особистості молодого дослідника	10	10
3	Науково-довідковий підстиль і його жанри: словники, довідники, каталоги. Термінологічний словник.	10	10
4	Наукова замітка, наукова рецензія, відгук. Науковий огляд, науковий портрет, наукова біографія та ін.	10	10
5	Елементи наукового стилю української мови в давній книжній українській мові. Наукові твори Київської Русі.	10	10
6	Новий стиль наукового мовлення у праці "Із секретів поетичної творчості" І.Франка. Домінанти наукової творчості у мовознавчих студіях О. Потебні, М.Драгоманова. "Десять заповідань простого писання і редагування" І.Огієнка. "Уваги до сучасної української літературної мови" О.Курило.	10	15
7	Українська наукова мова у працях мовознавців і термінологів К.Городенської, С.Єрмоленко, С.Караванського, Т.Кияка, О.Кочерги, М.Кратка, Л.Мацько, Н.Непийводи, В.Перхач, Л.Полюги, О.Пономаріва, Р.Рожанківського, О.Сербенської, Л.Симоненко та ін.	20	20
8	Оформлення списку використаних джерел: у порядку появи посилань у тексті; в алфавітному порядку. Оформлення електронних джерел інформації. Оформлення прізвищ та ініціалів у науковому тексті та у списку використаних джерел.	10	10
9	План наукового тексту і його композиційні блоки: вступ, основна частина, висновки. Принципи складання плану наукового тексту: членування тексту на смілові блоки; визначення основної думки кожного виділеного смислового блоку; формулювання пунктів плану. Графічна	10	10

	культура оформлення плану.		
10	Заголовок наукового тексту. Номінативна, інформативна, експресивно-апелятивна функції заголовка.	10	10
11	Компоненти вступу: постановка проблеми, її актуальність; науково-практичне значення того, що досліджуватиметься в основній частині, методи дослідження, джерельна база; аналіз останніх публікацій, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми і на які спирається автор; виділення питань, яким присвячується стаття; формулювання мети і завдання статті.	10	10
12	Композиція виступу: блоки, акумуляція деталей, акцентування суттєвих моментів. Визначення проблем дискусійного характеру.	10	10
13	Редагування наукового тексту	10	10
14	Комп'ютерна презентація наукового виступу	4	10
	Разом	144	155

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного виконання, евристичний, дослідницький.

Теми для наукового пошуку

- Стилістичні особливості лексичних засобів у науковому мовленні.
- Фразеологія наукового стилю.
- Стилістичні функції сполучника у науковому мовленні.
- Синтаксичні засоби організації наукового тексту.
- Українська наукова мова у працях мовознавців і термінологів
- Шляхи формування мовної особистості дослідника.
- Культура читання наукової статті.
- Анотації до наукових праць.
- Наукова стаття і науковий виступ: спільне і відмінне.
- Майстерність усних виступів видатних українських науковців.
- Мова наукових виступів однокурсників.
- Мова наукових виступів викладачів.
- Автор рецензії як фахівець–аналітик.
- Робота дослідника зі словниками.
- Індекс посилань як критерій об'єктивності наукового пошуку та старанності дослідника.
- Плагіат у науковому тексті.

8. Розподіл балів, які отримують студенти (денна форма навчання)

Поточний контроль																			Самостійна робота	Сума	
РОЗДІЛ 1					РОЗДІЛ 2										РОЗДІЛ 3						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	20	100	
4	4		4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	6			6

8. Розподіл балів, які отримують студенти (заочна форма навчання)

Поточний контроль																			Самостійна робота	Сума	
РОЗДІЛ 1					РОЗДІЛ 2										РОЗДІЛ 3						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	20	100	
4	4		4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	6			6

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, залік, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	
60 - 63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання відповідей студентів

Низький рівень (незадовільно)

Знання: студент слабо володіє теоретичним матеріалом, що зумовлено недостатнім опрацюванням навчально-наукової літератури: не володіє термінологією, помиляється у процесі формування визначень, не може навести приклади.

Уміння: відчуває труднощі під час виконання простих вправ; допускає помилки у виявленні мовних одиниць, визначенні їх структури, семантики та функцій; помиляється у визначенні категоріальних властивостей.

Достатній рівень (задовільно)

Знання: студент має фрагментарний, та не завжди усвідомлений характер засвоєної інформації; наводить приклади з лекцій та підручників, не застосовує знання у нових умовах; у процесі коментування спирається лише на знання, здобуті під час колективної роботи.

Уміння: виконує основні вправи, виявляючи уміння описового, класифікаційного та аналітико-синтетичного характеру, але виконує дії лише за аналогією; коментує мовні явища, але припускається помилок; у мовленні наявні недоліки.

Середній рівень (добре)

Знання: студент володіє основним теоретичним матеріалом: знання засвідчують оволодіння основною навчально-науковою літературою, але не виявляють ознайомлення з додатковою літературою; демонструє широку лінгвістичну компетенцію, але не завжди її достатньо для пояснення причинно-наслідкових зв'язків у мовній системі.

Уміння: виконує основні види практичних завдань, але не завжди правильно пояснює власні дії; виконує дії класифікаційного характеру, але допускає мовленнєві помилки в оформленні класифікаційних жанрів; не може пояснити вияву всіх лінгвістичних закономірностей; аналізує мовні явища, припускаючись поодиноких помилок.

Високий рівень (відмінно)

Знання: студент виявляє глибокі знання мовної системи, усвідомлено їх застосовує під час коментування, пояснення мовних явищ та фактів; з'ясовує причинно-наслідкові зв'язки у виявленні мовних закономірностей та законів; самостійно здобуває знання, опрацьовуючи основну і додаткову літературу; використовує знання під час розв'язання пізнавальних завдань.

Уміння: виконує вправи найвищої складності, виявляючи уміння описового, класифікаційного та аналітико-синтетичного характеру, аргументує власні дії, подає поширені коментарі до лінгвістичних явищ, не

припускаючись помилок; спирається на знання різних концепцій та підходів до тлумачення мовних фактів і закономірностей.

В оцінюванні відповідей студентів беруться до уваги такі критерії:

1. Осмислене, повне (відповідно до програми курсу) висвітлення сутності двох теоретичних питань.
2. Наявність прикладів (ілюстрацій) до названих положень, визначень.
3. Безпомилкове (відповідно до вимог) виконання практичного завдання.
4. Дотримання в усному мовленні норм літературної мови.

9. Методичне забезпечення

1. Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

2. Автореферати дисертацій на здобуття ступеня кандидата філологічних і педагогічних наук

3. Наукові статті у журналах і збірниках наукових праць
4. Тексти з наукових публікацій для редагування
5. Електронні презентації наукових виступів

10. Рекомендована література

Базова

Баженова Е.А. Научный текст в аспекте политекстуальности. – Пермь: Изд-во Пермского ун-та, 2001. – 272 с.

Непийвода Н. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). –К.: ТОВ "Міжнар. фін. агенція", 1997. – 303с.

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

Допоміжна

Антисуржик / ред. А. Сербенська. – Львів: Світ, 1994. – 150с.

Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. — К. : Радянський письменник, 1970. — 254с.

Арутюнова Н.Д. Диалогическая модальность и явление цитации // Человеческий фактор в языке: Коммуникация, модальность, дейксис /Под ред. Булыгиной Т.В. – М.: Наука, 1992. – С. 52–79.

Баранник Д.Х. Усний монолог (загальні особливості мовної структури). – Дніпропетровськ, 1969. – 144 с.

Бахтин М.М. Естетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1986. – 445 с.

Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. — К. : Видавничий центр "Академія", 2004. — 344с.

Богдан С.К. Семантична визначеність вставних одиниць у науковому тексті // Українське мовознавство. – К.: Вища шк., 1988. –Вип. 15. – С. 124 – 129.

Ботвина Н.В. Офіційно–діловий та науковий стилі української мови: Навч. посібник. – К.: Артек, 1998. – 190 с.

Василевич А.П. Как слово наше отзовется? (Опыт исследования качества научного выступления) //Энергия.- 2006.- № 2.- С. 61-66.

Вінніков В.А. Пам'ятка молодим вченим з написання наукових праць //Український радіологічний журнал.-2009.-№17.-С.7-9

Волкотруб Г. Практична стилістика української мови: Навч посіб.- Тернопіль: Підручники і посібники, 2008.-256с.

Гальперин И.Р. Научный текст как объект лингвистического исследования. – М., 1999. – 139 с.

Гінзбург М. Д. Десять відомих правил українського ділового та наукового стилю, зведені в систему // Стандартизація, сертифікація, якість, 2004. – № 2. – С. 22–28.

Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі: монографія / Національний педагогічний ун-т ім. Михайла Драгоманова. — Черкаси : Брама-Україна, 2008. — 400с.

Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови // Українська термінологія і сучасність: Збірник наук. праць. – К.: КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С.11–14.

Деркач В.В. Філологічна термінологія М.П. Драгоманова в системі української наукової термінології кінця ХІХ – початку ХХ ст.: Автореф. дис. ... канд. філ. н.: 10.02.01 / Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України. – К., 1999. – 17 с.

Дротянко Л. наукова і побутова мови у процесі взаємопроникнення культур //Вісник НАН України.-2005.-№11.-С.51-58.

Дядюра Г.М. Функціональні параметри образності в науковому стилі (на матеріалі текстів природничих та технічних наук): Автореф. дис. ... канд. філ. н.: 10.02.01 / Черкаськ. інжен.-технол. ін-т. – Черкаси, 2001. – 18 с.

Євграфова А. Заголовок як актуалізатор текстової інформації // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <<http://www.jorn.univ.kiev.ua>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови).-К.: Довіра, 1999.-267с.

Жайворонок В.В. та ін. Українська мова в професійній діяльності: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2006. – 431 с.

Жовтобрюх М.А. Нариси історії українського радянського мовознавства (1918 – 1941) / АН України. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; Відп. ред. В.М.Русанівський. – К.: Наук. думка, 1991. – 260 с.

Зарицький М.С. Актуальні проблеми українського термінознавства: Підручник. – К.: ІВЦ Вид. "Політехніка"; ТОВ Фірма "Періодика", 2004. – 128 с.

Зелінська Н. В. Сучасний науковий дискурс: парадокси розвитку // Вісник Київськ. Міжн. ун-ту. – 2004. – Вип. 3. – С. 13–25.

Іванов Л.Ю. Текст научної дискусии: Дейксис и оценка.-М.: НИП «2Р», 2002.-208с.

Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. — Изд. 6-е — М. : URSS, 2007. — 263 с.

Карпіловська Є., Кочерга О., Мейнарович Є. Структурні зміни української наукової термінології протягом двадцятого сторіччя // Проблеми української термінології. Вісник НУ "Львівська політехніка". – 2004. – № 503. – С. 3 – 8.

Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. – К., 1970. – 306 с.

Котюрова М.П. Культура научной речи: текст и его редактирование: Учебн. Пособ.- Пермь: Пермский гос. ун-т, 2005.-125с.

Кочерга О. Деякі міркування про шляхи і манівці розвитку української наукової термінології // Сучасність. – 1994. – № 399–400.

Культура мовлення вчителя-словесника / Олена Миколаївна... Горошкіна (уклад.). — Луганськ : Навчальна книга, 2007. — 111с.

Литовченко В., Стріха М. Українська наука – безмовна? // Дзеркало тижня. – 14 – 20 лютого 2004. – № 6 (481).

Лотман Ю. О лингвистическом исследовании текстов научного стиля // Вопросы языкознания. – 1997. – №4. – С.125-138.

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови.-К.: ВЦ "Академія", 2007.- 360 с.

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Вища школа, 2003. – 311 с.

Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови: Підручник. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.

Михайлова О.Г., Сидоренко А.А., Сухопар В.Ф. Українське наукове мовлення. Лексичні та граматичні особливості: Навч. посіб.– Харків, 2000. – 97 с.

Морозов В. Культура письменной научной речи: учебн. пособ. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <<http://www.gumer.info>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

Непийвода Н. Автор наукового твору: спроба психологічного портрета // Мовознавство.-2001.-№3.-С.11-23.

Ничкало Н. Про рідномовні обов'язки вченого–педагога // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1998. – №4. – С. 12 – 14.

Огієнко І. Історія української літературної мови. – К.: Наша культура і наука, 2001. – 440с.

Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: Навч. посіб. – К.: "Центр навчальної літератури", 2006.– 312с.

Основи наукового мовлення: Навч.-метод. посіб /уклад. Т.В. Симоненко.- Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. — 2005. — 80с.

Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. Українське термінознавство: Підручн. – Львів: Світ, 1994.– 215 с.

Пилинський М.М. Мовна норма і стиль. – К.: Наук. думка, 1976. – 287 с.

Пономарева Е.Н. Научный стиль как объект освоения носителями языка.- Автореф. дис.. канд. фил. н., 10.02.04-Томск, 2004.- 24.

Сабліна С.В. Сучасні мовознавчі проблеми дослідження українського мовного етикету //Вісник Запорізького держ. ун-ту, 2002.-№3.-С. 37-44.

Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монограф. учеб. пособ. – К.: Брама, Изд. Вовчок О.Ю., 2004. – 336 с.

Симоненко Л. Нові підходи до розбудови української наукової термінології // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук, праць. – Вип.VI. – К.: КНЕУ, 2005. – С.21–26.

Синельникова Л.Н. Современный научный дискурс (рассуждения с пристрастием). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <<http://russia.org.ua/fair/forumruss/reports/3e4b8b54cb15f/>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

Соловьева Н.В. Толерантность в научной дискуссии: лингвостилистический аспект (на материале текстов научного дискурса 1950-2000 гг.): Автореф. дис.. канд. фил. н., 10.02.01-Екатеринбург, 2008.-19с.

Ставнюк В. Дещо про мову науки, або Роздуми історика на теми сьогодення /День, №190, субота, 3 листопада 2007

Радзієвська Т.В. Текст як засіб комунікації / НАН України; Інститут української мови; відп. ред. М.М. Пещак. – К., 1998. – 194 с.

Ракитина С.В. Когнитивно–дискурсивное пространство научного текста: Автореф. дисс. ... д–ра фил. наук: 10.02.01 / Госуд. образов. учреждение "Волгоград. госуд. пед. ун–т". – Волгоград – 2007. – 43 с.

Регушевський Є.С. Нариси про мову наукових праць І.Я. Франка. – Сімферополь, 2006. – 194 с.

Різун В. Про стан нашої науки та вимоги до написання дисертацій (За матеріалами виступу на науковому семінарі перед керівниками дисертаційних досліджень та здобувачами наукових ступенів 12 березня 2003 року) // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <Електронна бібліотека Інституту журналістики. <http://www.journ.univ.kiev.ua/>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Рожанківський Р. Синтаксично–стилістичні вади сучасної фахової мови // Вісн. Нац. ун–ту "Львівська політехніка". – 2004. – №503. Проблеми української термінології. – С. 14–20.

Сагач Г.М. Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації: Навч. посіб. – К., 2003. – 255 с.

Селігей П. Питоме і чуже в термінології: гармонія чи конфлікт // Вісник НАН України, 2007.-№9.-с. 20-28.

Селігей П.О. Сучасне термінотворення: симптоми та синдроми // Мовознавство. – 2007. – №3. – С. 48–61.

Серажим К. Тексти–міркування і тексти–докази: семантичне і стилістичне розмежування // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <Електронна бібліотека Інституту журналістики. <http://www.journ.univ.kiev.ua/>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Сербенська О. Культура усного мовлення: Практикум: Навчальний посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2004. – 216с.

Сербенська О. Сучасна українська термінографія і проблеми екології мови // Вісник Нац. ун–ту "Львів. політ.", 2002. – № 453. – С. 17–20.

Свойкин К.Б. Диалогика научного текста.-Саранск: Изд-во Морд. Ун-та, 2006.-148с.

Синиця І.А. Діалогічність у науковому тексті // Мовознавство. – 2004. – №2–3. – С. 55–60.

Современная русская устная научная речь / О.А. Лаптева (общ.ред.). — М. : Эдиториал УРСС, Т. 4 : Тексты. — М. : Эдиториал УРСС, 1999 — 375с.

Ставицька Л. Відгук офіційного опонента // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <Електронна бібліотека Інституту журналістики. <http://www.journ.univ.kiev.ua/>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ ст. – Тернопіль: Астон, 2002. – 352 с.

Сурмін Ю. Науковий текст: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. – К.: НАДУ, 2008. - 184 с.

Тернавська Т. До проблеми експресивності наукового мовлення // Вісник Луганськ. держ пед. ун–ту імені Т.Шевченка. Серія: Філологічні науки. – Луганськ: Альма–матер, 2001. – №3. – С. 134–140.

Труш О.М. Синтаксис наукового мовлення Івана Франка (складне речення). Автореф. дис. ... канд. філ. н.: 10.02.01 – українська мова. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2008.-24с.

Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ століття: система понять і бібліографічні джерела /За ред. д–ра філ. наук, проф. С.Я.Єрмоленко. – К.: Грамота, 2007.–368 с.

Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: Док. і матеріали / Упоряд.: Л.Масенко та ін. – К.: Вид. дім "Києво–Могилянська акад.", 2005.– 399с.

Умберто Еко. Як написати дипломну роботу: Гуманітарні науки / Пер. за ред. О.Глотова. – Тернопіль: Мандрівець, 2007. – 224 с.

Учіться висловлюватися / П.І. Скиба, Ю.О. Арешенков, Г.М. Віняр та ін. — К.: Рад. шк., 1990. — 126 с.

Циткіна Ф.А. Деякі аспекти зіставного аналізу наукових текстів // Мовознавство. — 1987. — №4. — С. 43–48.

Чак Є. Д. Складні випадки правопису та слововживання. — К. : А.С.К., 1998. — 272с.

Чак Є. Д. Чи правильно ми говоримо?. — К. : Освіта, 1997. — 239с.

Чепіга І.П. Мовленнєві особливості наукового тексту: текст-міркування, текст-доказ // Лінгвістичні студії. — Донецьк, 2002. — Вип. 10. — С. 157–161.

Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради. 3-тє видання, виправлене і доповнене /Автор-упорядник Л.А. Пономаренко, доктор технічних наук, професор. — К.: Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», Видавництво «Толока», 2005.— 80 с.

Ярема С. На теми української наукової мови.-Львів: Укр. т-во з механізації руйн. матер., 2002.- 44с.

Словники

Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. — К. : Довіра, 2007. — 207с.

Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: Тлумачення, словотворення та слововживання:Близько 35 000 слів і словосполучень / С.Я. Єрмоленко (ред.). — Х. : Фоліо, 2006. — 623с.

Білоус М., Сербенська О. Екологія українського слова. Практичний словник-довідник. — Львів: Вид. центр ЛНУ імені Франка, 2005. — 88 с.

Бук С. 3000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови / Наук. ред. Ф. С. Бацевич. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 192 с.

Бурячок А.А. Словник синонімів української мови: У 2 т. / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні / А.А. Бурячок (ред.). К.: Наукова думка, 1999.

Бурячок А.А. Орфографічний словник української мови. — К.: Наукова думка, 2002. — 460 с.

Вассер С. П., Дудка І. О., Єрмоленко В.І., Зерова М. Д., Ільченко А.Я. Російсько- український словник наукової термінології: Біологія. Хімія. Медицина / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні / О.Л. Бельгард (ред.). — К. : Наук. думка, 1996. — 660с.

Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики: 253 000 слів / В.Т.Бусел (авт., кер. проекту та головн. ред.). — К.; Ірпінь: Перун, 2004. — 887 с.

Гринчишин Д. Г., Капелюшний А. О., Пазяк О. М., Сербенська О. А., Терлак З. М. Словник труднощів української мови: Близько 15000 слів / С.Я.Єрмоленко (ред.). — К. : Радянська школа, 1989. — 336с.

Демська О.М., Кульчицький І.М. Словник омонімів української мови / Міжнародний фонд "Відродження". — Львів: Фенікс, 1996. — 223 с.

- Дзюбишина- Мельник Н. Я., Дужик Н. С., Єрмоленко С. Я., Ленець К. В., Пустовіт Л. О.** Культура мови на щодень / НАН України; Інститут української мови / С.Я. Єрмоленко (ред.). — К. : Довіра, 2000. — 170с.
- Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г.** Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я.Єрмоленко (ред.). — К.: Либідь, 2001. — 224с.
- Караванський С.** Російсько–український словник складної лексики. — К.: Вид. центр "Академія", 1998. — 712 с.
- Карачун В.Я.** Орфографічний словник наукових і технічних термінів: Правопис. Граматика: Понад 30 000 слів. — К.: Криниця, 1999. — 524с.
- Кочерган М.П.** Словник російсько–українських міжмовних омонімів. — К.: Академія, 1997. — 400 с.
- Полюга Л. М.** Словник синонімів української мови. — 2.вид. — К.: Довіра, 2006. — 477 с.
- Пономарів О.Д.** Фонемі г і ґ: Словник і коментар. — К.: Вид. центр "Просвіта", 1997. — 40 с.
- Практичний словничок нормативних висловів** / Упоряд. А. Сербенська. — Львів: НТШ, 2002. — 35с.
- Селіванова О.** Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. — Полтава: Довкілля – К., 2006. — 716 с.
- Словарь української мови** / За ред. Б.Грінченка. — Т.1–4. — К.: Довіра – Рідна мова, 1997.
- Словник–довідник з культури української мови** / Д.Гринчишин, А.Капелюшний, О.Сербенська, З.Терлак. — К.: Знання, 2004. — 367 с.
- Словник української мови.** В 11 томах. — К.: Наукова думка, 1971 – 1978.
- Струганець Л.** Культура мови. Словник термінів. — Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. — 2000. — 87 с.
- Українська мова: Енциклопедія** / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні; Інститут української мови / В.М. Русанівський (голова ред. кол.). — 2. вид., випр. і доп. — К.: Видавництво "Українська енциклопедія" ім. М.П. Бажана, 2004. — 824 с.
- Українсько–російський словник наукової термінології** / За заг. ред. Л.О.Симоненко. — К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. — 416с.
- Фразеологічний словник української мови.** У 2 книгах. Друге видання. — К.: Наукова думка. — 1999. — Кн. 1, 2.
- Шевчук С.В.** Разом, окремо, через дефіс. А–Я: Орфографічний словник: 32000 слів: Найуживаніші слова і словосполучення. Найновіші запозичення. Спеціальна різногалузева термінологічна лексика. — К.: А.С.К., 2006. — 416 с.
- Шевчук С.В.** Російсько-український словник ділового мовлення. — 2-ге вид., переробл і доповн. - К.: Вища шк., 2008.- 2008.- 487 с.
- Широков В.А., Шевченко І.В., Рабулець О.Г., Костишин М., Пещак М.М.** Словники України – інтегрована лексикографічна система. Електронний ресурс / НАН України; Український мовно–інформаційний фонд. — К., 2001. — 1 електрон. опт. диск (CDR).

Інтернет-ресурси

<http://yak-my-hovorymo.wikidot.com/>
<http://chak-chy-pravylnno-my-hovorymo.wikidot.com/>
<http://kultura-movy.wikidot.com/>
<http://rodovyi-vidminok.wikidot.com/>
<http://www.madslinger.com/mova/pravopys-2007/>
<http://nepravylno-pravylnno.wikidot.com/>
<http://ros-ukr-idioms.wikidot.com/>
<http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/>

Питання до іспиту

Про функціонування державної мови в науковій сфері.

Вимоги до особистості науковця. Етика і соціальна відповідальність ученого

Мовно-термінологічна компетенція дослідника.

Лексикографічна компетенція дослідника.

Основні функції та різновиди наукового стилю. Традиційні стильові ознаки.

Підстили наукового стилю. Власне науковий підстиль і його жанри: наукова стаття, наукова монографія, кваліфікаційна робота (курсова, дипломна, магістерська), дисертація, доповіді, тези.

Навчально-науковий підстиль і його жанри: лекції, навчально-методичні видання (підручники, посібники, навчально-методичні збірники, конспекти, хрестоматії тощо). Науково-популярний підстиль і його жанри.

Науково-діловий підстиль і його жанри: технічна документація (контракти та інструкції для підприємств, резюме, повідомлення про дослідження, інструкція, науковий звіт, аналітична записка, службовий лист, устав, положення).

Науково-інформативний підстиль і його жанри: реферат, реферативний огляд, анотація, патентний опис.

Науково-довідковий підстиль і його жанри: словники, довідники, каталоги. Термінологічний словник.

Наукова замітка, наукова рецензія, відгук. Науковий огляд, науковий портрет, наукова біографія та ін.

З історії становлення і розвитку наукового стилю української мови

Мовна особистість ученого певної історичної епохи.

Новий стиль наукового мовлення у праці “Із секретів поетичної творчості” І.Франка.

Домінанти наукової творчості у мовознавчих студіях О. Потебні, М. Драгоманова.

"Десять заповідань простого писання і редагування" І.Огієнка.

"Уваги до сучасної української літературної мови" О.Курило.

Діяльність Термінологічної комісії при Українській академії наук.
Вироблення української спеціальної термінології в Інституті української наукової мови.

Розвиток української наукової мови на сучасному етапі. Українська наукова мова у працях мовознавців і термінологів К.Городенської, С.Єрмоленко, С.Караванського, Т.Кияка, О.Кочерги, М.Кратка, Л.Мацько, Н.Непийводи, В.Перхач, Л.Полюги, О.Пономаріва, Р.Рожанківського, О.Сербенської, Л.Симоненко та ін.

Роль і місце лексикографії в розвитку наукової української мови.
Міжнародні та всеукраїнські наукові конференції з проблем української науково-технічної термінології.

Фонетико-інтонаційні особливості усної форми наукового стилю.
Комунікативні властивості наукової мови

Лексика наукового стилю.

Наукова термінологія. Особливості синонімії у термінології.

Відмінність термінів від професіоналізмів і професійних жаргонізмів.
Фразеологізована термінологія і кліше.

Українські відповідники до запозичених термінів.

Лексичні помилки.

Синтаксис наукового мовлення. Порушення принципу узгодження, керування, зв'язку між підметом і присудком.

Помилки в побудові речень з дієприслівниковим зворотом, у реченнях з однорідними членами.

Форми передачі чужої мови науковому стилі.

Уживання в науковому мовленні іменників II відміни чоловічого роду в родовому та давальному відмінках. Кличний відмінок іменників.

Відмінювання українських та іншомовних прізвищ, імен, по батькові, географічних назв. Рід, число невідмінюваних іменників.

Уживання в науковому мовленні прикметників.

Особливості уживання займенників у науковому стилі.

Уживання в науковому мовленні числівників.

Інформаційне навантаження особових дієслів, стійких дієслівно-іменникових сполук, дієслівних форм.

Уживання прислівників у наукових текстах.

Функціональний діапазон сполучників і прийменників. Видільні або обмежувальні частки у науковому стилі.

Граматичні помилки в науковому мовленні.

Науковий текст як комунікативний блок.

Різновиди наукових текстів.

Композиція писемного наукового тексту

Технологія аналізу наукового тексту.

Професійне читання наукового тексту.

Операційна обробка наукового тексту

Способи викладу в науковому тексті
Особливості конспектування наукового тексту.
Анотування наукового джерела, мета, функції.
Реферування наукового джерела, основні функції.
Тези та їх види.
Оформлення основних композиційних компонентів наукового дослідження. Графічне оформлення розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів.
План наукового тексту і його композиційні блоки.
Заголовок наукового тексту.
Роль посилань у тексті, їх кількість і потреба. Вимоги до посилань.
Цитування. Загальні вимоги до цитування.
Компіляція і плагіат
Бібліографічний опис.
Спеціальні графічні засоби: формули, таблиці, схеми, графіки, креслення.
Особливості редагування наукового тексту.
Проблеми перекладу наукових текстів.
Наукова стаття як самостійний науковий твір
Наукова рецензія і науковий відгук
Композиційно-логічна побудова усної наукової доповіді, повідомлення, виступу.
Етапи підготовки наукового виступу.
Етикет публічного захисту наукової роботи.
Правила коректного ведення дискусії. Наукова полеміка.
Суперечка як основа професійної дискусивно-полемічної мови. Роль "рецензента" на прес-конференції.
Аудіювання наукового тексту.
Комп'ютерна презентація наукового виступу.

**Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

Кафедра української мови

Конспект лекцій

з дисципліни :

Культура наукової мови

для магістрів 1 курсу

Спеціальність 014 Середня освіта
(Українська мова та література)

Додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська/німецька)

Розроблені:
доктором педагогічних наук,
професором **О.М.Семенов**

Лекція № 1

Тема: Наукова мовна культура – основа професійної діяльності дослідника

Мета вивчення: ознайомити з базовими поняттями курсу, поглибити знання стосовно основних ознак наукового стилю

Література:

Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. – К., 1970. – 306 с.

Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: Навч. посіб. – К.: "Центр навчальної літератури", 2006.– 312с.

Основи наукового мовлення: Навч.-метод. посіб /уклад. Т.В. Симоненко.- Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. — 2005. — 80с.

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

План

- 1.Сутність базових понять курсу
2. Мета і завдання курсу.
3. Науковий текст як форма реалізації мовнопрофесійної діяльності

Основний зміст

В епоху бурхливого розвитку новітніх нанотехнологій особливої актуальності набувають питання ефективної підготовки кадрів вищої наукової кваліфікації. Від особистості викладача, його методологічної рефлексії, ерудиції, інтелігентності, професійної культури залежить авторитет педагогічної освіти і науки двадцять першого століття.

Однак на фоні кількісного зростання наукової продукції з педагогічних наук якість не виправдовує вимоги сьогодення: частина дисертацій характеризується розпливчастим методологічним обґрунтуванням, їм не властиві евристичність і прогностичність, деякі з них безбарвно-невиразні за стилем. Однак на фоні кількісного зростання наукової продукції якість не виправдовує вимоги сьогодення: частина дисертацій, статей здобувачів наукового ступеня характеризуються розпливчастим методологічним обґрунтуванням, їм не властиві евристичність і прогностичність, а деякі з них безбарвно-невиразні за стилем. Граматичні помилки, надлишковість, повтори, перекинуття, зміщений логічний наголос псує враження і знижують теоретичну і практичну цінність виконаного дослідження. Існуючий рівень наукової мовної культури зумовлений недостатньою увагою до цієї важливої ланки роботи при навчанні української мови в середніх школах, ліцеях, гімназіях, коледжах, акцентом насамперед на правильному написанні доручень, протоколів, розписок, заяв, аніж на культурі фахового і наукового мовлення у вищих навчальних закладах.

Наукова мовна культура - нормативне користування науковою мовою в усній і писемній, діалогічній і монологічній формах, формування високого рівня мовнокомунікативної культури.

Серед причин такого стану вчені називають і недостатню мовнокомунікативну, стилістичну компетентність здобувачів наукового ступеня: у педагогічну науку приходять чимало фахівців, які не здобули відповідної повноцінної підготовки у вищій школі.

Дається взнаки і домінування в міжнародному науковому просторі англійської мови як глобальної мови науки. У світі нею публікується 80 - 85 відсотків наукових досліджень, до того ж у багатьох країнах такі видання заохочуються і фінансово. Це значною мірою послаблює національні наукові мови, які перестають бути мовами наукового мислення: знижується використання їх епістемічної, наукомисленнєвої, когнітивно-творчої, креативної функції для задоволення соціальних, когнітивних, гносеологічних, комунікативно-прагматичних потреб особистості і соціуму.

У таких умовах позиції кожної національної й української мови зокрема мають істотно посилюватися. Щоб науковий продукт не втратив свого самобутнього «мовного обличчя», необхідна загальнонаціональна стратегія мовного розвитку, вдосконалення галузевих стандартів вищої освіти, підвищення ціннісно-мотиваційного рейтингу української наукової мови, розробка змісту і методів неперервної мовної наукової освіти.

Про вагомість переконливого слова дослідника в умовах наукової конкуренції чимдалі наголошують авторитетні фахівці. Професійно майстерним сьогодні дійсно можна вважати дослідника, який має не лише глибокі спеціальні знання, досконало опанував методологію наукової творчості, володіє вміннями аналізувати, систематизувати наукові факти, а й отримав ґрунтовну мовнокомунікативну підготовку, вільно, нормативно послуговується національною науковою мовою в усіх підстилях й адекватно викладає її як у письмовій, так і в усній формах, продукує й обмінюється науковими текстами, тобто розвиває наукову мовну культуру.

Саме науковий текст увиразнює індивідуальність автора, його індивідуальну манеру викладу і побудову думки, здатність надавати конкретним, логічним, власне науковим відомостям особливого форми словесної творчості, інноваційно оформляти структуру думки (С.Ракитіна), розширює чи поглиблює картину світу як, власне, самого автора, так і адресата.

Серед різноманітних визначень терміна культури української мови виділяється характеристика, подана у працях сучасних лінгвістів Л.Мацько і Л.Кравець:

Культура мови – це мовознавча наука, яка на основі даних лексики, фонетики, граматики, стилістики формує критерії усвідомленого ставлення до мови й оцінювання мовних одиниць і явищ, виробляє механізми нормування і кодифікації (уведення у словники та мовну практику).

У науковій літературі паралельно вживається термін «культура мовлення».

Культура мовлення – це нормативність і доцільність викладу інформації, тобто філологічне і психолого-педагогічне обґрунтування використання граматичних структур відповідно до умов і вимог конкретної ситуації.

Особливостями культури мовлення вчені (Г.Винокур, Б.Головін, С.Єрмоленко та ін.) називають правильність, вправність, мовну майстерність, стилістичне чуття слова, доречність використання варіантних мовних форм. Ці терміни, слушно зазначає відомий український методист О. Біляєв, співвідносяться між собою так само, як мова (загальне) і мовлення (конкретне). А. Коваль наголошує про різні плани діяльності: для культури мови характерний об'єктивно-історичний, для культури мовлення – інструктивно-регулятивний план / програма діяльності. Завдання культури мови – визначення мовних норм на всіх рівнях мовної системи, завдання культури мовлення – аналіз усієї повноти сучасного мовного життя в його відповідності із системою мови, визначенням різних композиційних форм мовних побудов з уточненням меж уживання слів, виразів, конструкцій.

Учені виділяють такі різновиди, як культура розмовного, полемічного, наукового, професійного, ділового мовлення.

Наукове мовлення - функціонування існуючої етнічної мови у сфері наукової комунікації.

Термін «культура наукового мовлення» варто вживати тоді, коли йдеться певні ситуативні мовні норми, тобто конкретний акт мовлення. Коли ж йдеться про предмет навчального курсу, доцільно вживати термін «культура наукової мови».

В основі наукової мови лежить літературна мова, проте на її специфіці позначається та чи інша галузь науки.

Ще у 20-30-і рр. ХХ ст., урахувавши потреби мовної культури населення, в дослідженнях членів Празького лінгвістичного гуртка було сформульовано поняття т. зв. функціональної мови.

Функціональна мова - мова, призначена для спеціальних цілей й обслуговування окремих сфер людського спілкування

Німецькі лінгвісти запропонували натомість поняття Fachsprachen (предметні мови).

Початок 50-х рр. ХХ ст. був ознаменований появою книги про мову науки як функціональний різновид мови (автор - англійський учений Т.Сейворі), що слугувала провісником теорії мов для спеціальних цілей, у тому числі й науки (languages for special purposes, пізніше languages for specific purposes).

Спеціальне вивчення наукового мовлення в українському і російському мовознавстві розпочалося в 60-их роках ХХ ст. Перші праці М.Кожині, А.Коваль, А.Васильєвої, М.Котюрової та ін. пропонували визначення специфіки наукового стилю з-поміж інших стилів мовлення, виявлення

екстралінгвістичних факторів, які впливають на формування наукових текстів та їхніх стильових рис, містили дослідження проблем мовленнєвої системності наукового стилю, типів наукового тексту (О.Лаптева, О.Сиротіна, М.Сенкевич та ін.), поняття культури мови (А.Коваль, М.Жовтобрюх, А.Пилинський).

У цей період видається спеціальний міжвідомчий збірник "Питання мовної культури" (тепер виходить під назвою "Культура слова"), журнали "Мовознавство", "Українська мова і література в школі" (з 1994 року — "Дивослово"), в яких зосереджувалася основна маса публікацій, присвячених культурі української мови.

У дослідженнях 70-90-их рр. ХХ ст. розглядалися проблеми писемної та усної форм наукового мовлення, його адресованості, діалогічності, експресивності (Н.Милованова, М.Кожина, Т.Михайлюк, Л.Славгородська), композиції та зв'язності, інтертекстуальності наукового тексту (М. Котюрова, Н.Данилевська) поняття мовної норми (А.Пилинський, С.Єрмоленко, М.Жовтобрюх), друкуються культуромовні поради Б.Антоненка-Давидовича, С.Єрмоленко, М.Жовтобрюха, А.Коваль, Л.Мацько, О.Сербенської, В.Русанівського, Є.Чак.

Культура наукової мови кінця ХХ – початку ХХІ століття досліджується функціональною стилістикою (вивчає особливості мовних норм у зв'язку з різними функціональними стилями), лінгвістичною прагматикою (вивчає цілі учасників спілкування і методи їх досягнення, ставлення людини до власного і чужого мовлення), лінгвістикою тексту (досліджує норми побудови, структурно-стилістичні особливості тексту), психолінгвістикою.

Об'єктом вивчення культури наукової мови є наукова мова (наукові тексти).

Предметом – мовно-жанрові особливості наукового стилю, етичні норми наукового спілкування на сучасному етапі.

Метою курсу є формування мовної особистості дослідника. Слушні міркування відомого російського мовознавця, академіка Ю. Караулова стосовно тексту, за яким знаходиться конкретна мовна особистість, стосується також і наукового тексту та його автора.

Мовна особистість – людина, яка володіє сукупністю здатностей і характеристик, які обумовлюють створення і сприйняття нею текстів, що вирізняються мірою структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності.

Кожний дослідник є своєрідною мовною індивідуальністю, складовими якої є, як правило, мовні здібності, мовне чуття, мовний смак. *Мовні здібності*, визначені О. Леонтьєвим як сукупність психологічних і фізіологічних умов, що забезпечують засвоєння, відтворення й адекватне сприйняття мовних знаків мовного колективу, об'єднують здібність аналізувати мовні явища, лінгвістичну спостережливість, мовне чуття і пам'ять. На мовні здібності певною мірою впливає середовище (побутове і навчальне), виховання, особистісні дані.

Мовне чуття (інтуїція), або "дар слова" (за К. Ушинським) – це індивідуальна система підсвідомих оцінок, що ґрунтується на літературних нормах і мовних ідеалах. На формування мовного чуття молодого дослідника, стверджує І.Аненський, впливають об'єктивні (цінності мовлення) і суб'єктивні (вроджене сприйняття національно–художньої мовленнєвої стихії) чинники. Не менш важливим для дослідника вважаємо *мовний смак, характерні образні порівняння, природні смислові зв'язки між реченнями, логічність і лаконічність.*

Якісна риса сьогодення – діалогова взаємодія викладача-науковця і студента-дослідника. Це діяльна, активна позиція його учасників, стимул самовдосконалення, саморозвитку та постійного оновлення. Саме під час діалогової взаємодії, на переконання більшості вчених, відбувається освітня зустріч, яка збагачує і студентів, і викладачів новими враженнями, ідеями, цінностями. Науковий діалог допомагає формувати самостійність, відповідальність, відкритість, спонукає до розвитку мовленнєвих умінь представити власну думку в гармонії форми і змісту, зіставляти її з думкою іншого автора, володіти реплікою і паузою, вербальними і невербальними засобами вираження спеціальних реалей, категорій і понять.

Саме в науковому діалозі успішно формується *мовнокомунікативна компетенція* дослідника. Цей термін відомі мовознавці Л.Мацько і Л.Кравець тлумачать як сформовану систему професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності.

Українська дослідниця Т. Симоненко зосереджується на методичному аспекті мовнокомунікативної компетенції, характеризуючи її як сукупність професійно–комунікативних умінь особистості спілкуватися в типових умовах професійної діяльності, володіти потенціалом дидактичного дискурсу, репрезентувати нормативні та доступні для сприйняття навчальні тексти; здатність розв'язувати комунікативні завдання в ситуаціях професійного спілкування.

Мовна компетенція як складова мовнокомунікативної компетенції створює базове підґрунтя знань про світ, знань того, як і коли використовувати мову (Н. Хомський), передбачає опанування мовної системи за рівнями фонетики, лексики, морфології, синтаксису, стилістики тексту, тобто відповідно формування лексичної, орфографічної, орфоепічної, граматичної, синтаксичної компетенцій.

Мовнотермінологічна компетенція особистості виявляється в умінні доречно використовувати термінологію певної спеціальності, *прагматична компетенція* – в умінні висловлюватися відповідно до комунікативних намірів і ситуативних умов мовлення, *мовно–інформаційна* – в умінні здійснювати самостійний пошук необхідної інформації, в т.ч. електронної, її зберігати, передавати, аналізувати тощо.

Серед комунікативних компонентів мовлення дослідника важливими, без сумніву, є *змістовність* (глибоке осмислення теми, головної думки

висловлювання), *точність* (вибір слів, які найбільше відповідають висловлюваному змісту), *логічність* (тобто послідовність висловлювання відповідно до законів логіки), *правильність* (дотримання мовних норм), *стилість* викладу думок, *доказовість*, *коректність та доречність* уживання термінів, *чистота мови*, *виразність*, *спрямованість на особистість*. Багатство мовлення зумовлюється наявним лексичним запасом, а це, в свою чергу, залежить від загального активного запасу мовних засобів (слів, значень, моделей словосполучень і речень, типових інтонацій, зв'язків і відношень у тексті), сукупності навичок для цілеспрямованого застосування засобів мови.

Розвиток професійної мовнокомунікативної компетенції відбувається відповідно до здатності людини навчатися, її предметних знань та попереднього досвіду і здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного із навчанням та спеціалізацією.

Для дослідника важлива також *стилістична компетенція*, що дає можливість простежити процес засвоєння наукового стилю мовною свідомістю (О.Пономарьова). Це потенційна готовність мовця до розгортання висловів у мовленні.

Рівень загальної та мовленнєвої культури дослідника визначається і тим, які загальні і спеціальні лексикографічні знання має особистість, як володіє уміннями користуватися лексикографічними виданнями різних типів і вилучати з них необхідну інформацію, якою мірою набуті навички самостійної науково–дослідницької роботи в галузі лексикографії, чи усвідомлює потребу звернення до словника з метою вирішення пізнавальних і комунікативних завдань. Йдеться про *лексикографічну компетенцію*.

Сформована, лексикографічна компетенція характеризує високий ступінь професійної філологічної підготовки, засвідчує інтерес і повагу користувача до рідної мови, її історії, визначає рівень розвитку лінгвістичного чуття.

Ключовими поняттями курсу виступають поняття «мова науки», «науковий стиль», «наукове мовлення», «мова наукової літератури».

Поняття «мова науки» використовується під час вивчення закономірностей побудови наукового тексту на фонетичному, морфологічному, синтаксичному рівнях.

Мова науки – це засоби мови, що характеризують усі функціонально-стильові різновиди наукової сфери спілкування; специфічна система граматичних і семантичних засобів вираження знакових одиниць, які складають ядро і периферію наукового стилю.

Мова науки або «мова наукового стилю викладу», «наукова /спеціальна мова» виконує епістемічну, когнітивну, комунікативну функції і служить для задоволення соціальних, гносеологічних, комунікативно-прагматичних потреб особистості і соціуму.

Лексику мови різних наук представляють загальнонаукові слова, стійкі словосполуки, терміни, невербальні знаки (символи, піктограми тощо), словотвірна підсистема, відповідні синтаксичні конструкції.

Складником мови науки виступає науковий стиль.

Іноді поняття «наукова мова» ототожнюють із поняттям «фахова мова», хоча це не одне й те ж. Фахова мова частіше тлумачиться як сукупність усіх мовних засобів, що використовуються у професійно обмеженій сфері комунікації для досягнення порозуміння між спеціалістами певної галузі.

Культура наукової мови включає три аспекти: нормативний, комунікативний, етичний. Нормативний аспект передбачає знання літературних норм і вміння застосовувати їх у науковому мовленні. Комунікативний аспект пропонує відбір тих мовних засобів, які якнайкраще виконують завдання наукового спілкування. Дотримання норм поведінки, повага до учасників спілкування, доброзичливість, тактовність складають етичний аспект наукової мови.

Важливим аспектом культури наукової мови відомі українські і російські дослідники (О.Бабич, Ф.Бацевич, О.Баженова, Д.Гринчишин, Р.Зорівчак, М.Котюрова, Л.Мацько, М.Пентилюк, О.Пономарів, А.Сербенська, Є.Чак) називають прикладний аспект. Наукові тексти розглядають як носії функціонально-стильової специфіки, що дозволяє пояснювати мовленнєві огріхи, їх психологічну природу, фактори впливу на їх появу. Започаткований навіть окремий напрям досліджень, відомий під назвою «лінгвістика помилок» або «помилкознавство», «девіатологія».

Рекомендації щодо правильності/неправильності слововживання подають Б. Антоненко-Давидович, О. Пономарів, С. Караванський, С. Головащук, Д. Гринчишин, А.Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. Праці цих дослідників допомагають підвищувати рівень наукової мовної культури.

Отже, *мета курсу*: сприяти в набутті базових знань про особливості підготовки наукового тексту, необхідних для успішної презентації результатів наукової та науково-навчальної діяльності.

Науково-комунікаційні процеси в сучасній і динамічній розвиток наукових знань, поглиблення вимог до кваліфікаційних наукових робіт і наукових публікацій загострюють увагу до культури наукового тексту. Учені справедливо наголошують: кожний науковий текст має приводити до якісної зміни (розширення, поглиблення) загальної картини світу як автора продукту, так і споживача.

Аналіз наукових праць Н.Болотнової, І.Гальперіна, В.Лукіна, Л.Мацько, О.Селіванової спонукає до такого узагальненого визначення **тексту** - це *закінчене мовленнєве утворення, змістова, структурно-граматична єдність, що об'єктивована в усній або писемній формі, характеризується замкнутістю, зв'язністю, різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку і має певну прагматичну настанову.*

Поряд із терміном *текст* уживають термін *дискурс*, який розуміють як цілісний мовленнєвий твір у багатоманітні його когнітивно-комунікативних та соціокультурних функцій.

Поняття тексту є об'єктом вивчення різних філологічних наук. Лінгвістика тексту досліджує структуру мовленнєвих творів, їх членування, способи створення зв'язності тексту, його смислову побудову. Предмет стилістики тексту - різноманітні типи текстів, їх стилістичні особливості, способи розгортання інформації, мовленнєві норми в різних функціональних стилях, типи мовлення (монолог, діалог, полілог). Досвід цих наук допомагає більш глибоко розкрити особливості наукового тексту.

Науковий текст – цілісний комунікативний блок, що має чітку, логічну структуру, своєрідний каркас із внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, пунктами, параграфами, абзацами), насиченими відповідною термінологією.

Текст, зазначає російська дослідниця В.Чернявська, завжди співвідноситься з комунікативною ситуацією та її антропоцентрами: автором й адресатом, суб'єктом мовлення і його партнером /-ами комунікації.

Комунікативна ситуація - функціонально-комунікативна сфера (побутова, офіційно-ділова, наукова тощо), у якій створюють текст.

Наукові тексти зорієнтовані на читача як професіонала (партнера і співмислителя), підготовленого до сприйняття інформації.

Змістом наукового тексту є наукове знання. Науковому знанню притаманні онтологічність, методологічність, аксіологічність, комунікативність, а, отже, і науковому тексту характерні ті ж риси. Зміст наукового тексту відображає певну часову послідовність різноманітних фактів, подій і думок.

Звичайно, не можна створити науковий текст без попередньо зібраного матеріалу, проведення певного (констатувального, формувального) дослідження, обдумування фактів. В іншому випадку такий текст нагадуватиме огляд, реферат прочитаних книг. Текст, написаний з такою установкою, - слушно зауважує український дослідник Ю.Сурмін, - виконує лише інформативну, а не дослідницьку функцію.

Рівнями розуміння наукового тексту російський мовознавець М.Котюрова вважає *інтралінгвістичний* (фіксує увагу читача на одиницях мовної системи – лексичних, морфологічних, синтаксичних); *перехідний* від інтралінгвістичного до екстралінгвістичного (здійснюється сприйняття хоча б основних властивостей тексту, що співвідноситься з предметом думки); *екстралінгвістичний* (враховує специфіку типового змісту як наукове знання).

Серед принципів укладання наукових текстів виділяють принципи змістовної насиченості, наукової інформативності, новизни, змістової закінченості, проблемності, доступності фахівцеві однієї чи кількох галузей.

Загострюється увага до принципів **професійної значущості**, що виявляється у повідомленні необхідних відомостей з галузі професійної сфери діяльності; **науковості**, що полягає (за Ю.Сорокіним) у дослідженні

об'єктивного (істинного) змісту речей і явищ та їх взаємодії; **новизни** професійно орієнтованої інформації, її пізнавальної цінності, що характеризується наявністю теоретичних положень, нових знань, які обґрунтовані на основі фундаментальних або прикладних наукових досліджень і розкривається в авторській концепції, оцінці певного явища чи факту; **доступності** фахівцям однієї чи кількох галузей, що означає зрозумілість, легкість сприйняття інформації, відповідність повідомлення комунікативній сприйнятливості користувача; **змістової завершеності**, яка реалізується в цілісності розкриття намічених завдань.

Важливими характеристиками наукового тексту є проблемність, гіпотетичність, цілеспрямованість. Текст обов'язково відображає ту чи іншу проблему, висуває гіпотези, орієнтує на нове знання, характеризується доцільністю й раціональністю усіх положень, орієнтований на досягнення дослідницької мети і завдань. Водночас **принцип проблемності** передбачає потребу кодування проблемних запитань у назвах, змісті окремих параграфів і всього наукового тексту.

Зростає вага **принципу інтертекстуальності**, який характеризують як багатовимірний зв'язок наукового тексту з іншими. Н. Колесникова наголошує на так званому діалозі з певною чужою смисловою позицією, на взаємодії «своєї» і чужої» мови (залучення читача до авторського міркування). Цю ознаку наукового тексту визначають як **діалогічність**, виражену у використанні проблемних запитань, цитат, оцінних мовних засобів тощо. Так дослідник повідомляє про мету дослідження (*зупинимось на*), кваліфікує свої дії (*розглянемо, проілюструємо, наведемо приклад*), прагне висловити власне бачення стосовно певної проблеми, подискутувати з фахівцями.

Орієнтація на читача-професіонала актуалізує такі основні функції різножанрових наукових текстів:

- *інформативну* (функція повідомлення);
- *епістемічну* (наукове пояснення явищ, з'ясування, обґрунтування гіпотез, класифікація понять, систематизація знань);
- *комунікативну* (передавання спеціальної інформації);
- *перформативну* (встановлення певних фактів або зв'язків за допомогою мовного матеріалу);
- *гносеологічну* (пізнавальну, спрямовану на розширення знань адресата);
- *когнітивну* (отримання нового знання);
- *функцію впливу* (прагнення автора переконати читачів /слухачів у правильності своєї позиції);
- *аргументованого доказу* (наведення доказів або фактів, які підтверджують істинність пояснення і думки);
- *діалогічну* (звернення автора до думки читача, зіставлення автором свого погляду з підходами, позиціями інших науковців) та ін.

Зокрема, наукові статті виконують *дослідницьку* функцію, *презентаційну* (представляють дослідника у науковому товаристві), *оцінну* (містять оцінку

стану наукових досліджень з певної проблеми) та *комунікативну* (служують засобом спілкування).

Ознаками мови наукової статті і кваліфікаційної (дипломної, магістерської, дисертаційної роботи) вважають цілісність, логічну зв'язність, членованість, послідовність, точність наукової термінології, вірогідність вихідної інформації, критичність у відборі фактів, доказовість змісту тексту, наявність міркувань і посилань.

Питання для самостійної роботи:

1. У чому сутність поняття «культура наукової мови»?
2. Поясніть відмінність між поняттями «мова науки», «наукове мовлення», «науковий стиль».
3. Які чинники впливають на розвиток наукового стилю?

Лекція 2-3

Науковий стиль української мови: специфічні риси.

З історії становлення і розвитку наукового стилю української мови

Мета вивчення: поглибити знання стосовно основних ознак наукового стилю

Література:

Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. – К., 1970. – 306 с.

Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: Навч. посіб. – К.: "Центр навчальної літератури", 2006.– 312с.

Основи наукового мовлення: Навч.-метод. посіб /уклад. Т.В. Симоненко.- Черкаси: ЧНУ ім. Богдана Хмельницького. — 2005. — 80с.

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

План

1. Місце наукового стилю серед інших стилів української мови
2. Загальна характеристика наукового стилю мовлення
3. З історії становлення і розвитку наукового стилю української мови
4. Підстили наукового стилю та їх жанрові різновиди

Основний зміст

Місце наукового стилю серед інших стилів української мови

Науковий стиль – це один із функціональних стилів мови, роль якого в останні десятиріччя активно зростає.

Функціональний стиль – (від латинського слова *stilus* – спочатку загострена паличка для письма, згодом — манера письма) суспільно усвідомлена сукупність прийомів уживання, відбору та сполучення мовленнєвих засобів, функціонально зумовлена соціально значимою сферою спілкування (О.Селіванова).

Серед функціональних стилів традиційно виділяють також розмовний, публіцистичний, науковий, офіційно-діловий, художній. Кожний із функціональних стилів характеризується низкою специфічних стильових рис, які створюються відповідними мовними одиницями і специфічною мовленнєвою системністю. Такими рисами зазвичай називають стислість – розгорнутість, емоційність – беземоційність, офіційність – невимушеність, образність – безобразність. У таблиці 1.1 наведено функціональне призначення й ознаки офіційно-ділового, художнього, розмовного, публіцистичного стилів.

Науковий стиль сьогодні – це достатньо впливовий різновид сучасної української літературної мови. На початку третього тисячоліття цей стиль усе частіше виступає основним джерелом збагачення та якісної видозміни мови.

Зразок наукового тексту: Розвиток неолінгвістичних ідей, заглиблення в соціомовний та етномовний матеріал багатьох народів привели дослідників до розуміння того, що цивілізаційна культура людства формується з багатоманіття етнічних культур і повнота дослідження мови потребує вивчення її взаємозв'язків та взаємодії з культурою. На цьому покордонні наукових студій двох таких важливих суспільних явищ - мови і культури – виникла лінгвістична наука лінгвокультурологія, що користується методологією мовознавства і культурології. Безперечно, що культурологія виникла у зв'язку з актуалізацією антропоцентризму в мовознавстві і розвитком соціолінгвістики та етнолінгвістики як нова галузь, що досліджує історичні та сучасні мовні явища й структурні одиниці через призму матеріальної і духовної культури народу (Л.Мацько).

Ознаки функціональних стилів

	Офіційно-діловий стиль	Художній стиль	Розмовний стиль	Публіцистичний стиль
функціональне	регулювати ділові стосунки мовців у державно-правовій і суспільно-виробничій сферах	впливати засобами художнього слова на розум, почуття, і волю читачів, формувати ідейні переконання, моральні якості та естетичні смаки.	бути засобом невимушеного спілкування, живого обміну думками, з'ясування побутових стосунків між мовцями	висвітлювати різноманітні суспільно-політичні проблеми, формувати громадську думку.
ознаки	документальність високий ступінь стандартизації, лаконізм, точність, суворе регламентація тексту, майже цілковита відсутність емоційності та образності і будь-якого вияву індивідуальності автора	образність, поетичність, естетика мовлення, експресія	усна форма спілкування, неофіційність стосунків між мовцями і невимушеність спілкування, використання позамовних чинників (рухи, жести, міміка), лаконізм, емоційність.	поєднання логізації викладу із емоційно-експресивним забарвленням, полемічність викладу, образність, експресивність та афористичність.

Науковий стиль - це один із функціональних різновидів літературної мови, що обслуговує різні галузі науки, виробництва, освіти і реалізується у книжних спеціалізованих текстах різних жанрів.

Науковий стиль виступає предметом вивчення стилістики, прагмалінгвістики, кожна із цих дисциплін розглядає наукове мовлення з позиції власного предмета дослідження.

Науковий стиль української мови формується і розвивається під впливом різних чинників: загального стану науки і наукових знань в Україні, ступеня розвитку літературної мови, мовної практики письменників, учених, діячів культури.

У таблиці 1.2 подано основні характеристики наукового стилю.

Загальна характеристика наукового стилю мовлення

Сфера використання	наука, техніка, виробничі відносини.
Основні риси:	офіційний характер стосунків учасників мовлення, підготовленість мовлення, переважно писемна

	форма мовлення у вигляді монологу, логічна послідовність викладу, однозначність, точність, стиснутість при інформативній насиченості змісту, конкретність, об'єктивність викладу.
Характерні особливості:	насиченість термінами; наукова фразеологія, превалювання абстрактної лексики, вживання форми однини у значенні множини, переважно вживання іменників, багатокomпонентні складні речення.
Функції	наукове спілкування як основна функція наукового стилю.
тип мовлення	міркування; використання опису і розповіді як спосіб аргументації в міркуванні.

Витоки цього стилю знаходимо ще в давній книжній українській мові. Дослідникам відомі наукові твори Київської Русі – історичні переклади про Давню Грецію, Рим і Візантію; "Хроніка" Георгія (Многoгрішного) про історію Візантії, "Ізборник" Святослава та ін. Пізніше, у XVI – XVII ст. трактати, лексикони, послання готувалися і видавалися в Острозькій, Києво–Могилянській академії, Львівському братстві, Києво–Печерській лаврі та в інших навчальних закладах і монастирях України. Професори, за висловленням письменника і громадського діяча Ф. Прокоповича, викладали своїм учням науку, черпаючи з власної скарбниці знань.

Статті, надруковані у другій половині XIX століття в журналі "Основа", визначили перспективи розвитку наукового стилю української мови на подальші десятиліття. Вагоме підґрунтя для формування української наукової мови і мовної особистості дослідника становили традиції Києво–Могилянської колегії, гімназій, Харківського і Київського університетів, Ніжинського історико–філологічного інституту імені князя Безбородька, вчительських та педагогічних інститутів закритого типу, створених при класичних університетах у XIX ст. Традиційні лекції і практичні заняття відомі літературознавці, мовознавці, етнографи, педагоги П. Гулак–Артемівський, Г. Квітка, М. Костомаров, М. Лавровський, М. Максимович, О. Потебня, Ф. Прокопович, І. Срезневський, М. Сумцов та ін. спрямовували на "загострення розуму", розвиток інтелектуально–творчого мислення, активізацію пізнавальної діяльності, самостійності, самокритичності.

Аналіз досвіду викладання видатних учених показує, що у вітчизняній вищій школі дотримувалися традиції діалогового спілкування зі студентами. У "Правилах" університету Св. Володимира від 1844 року, у Статуті Харківського університету наголошувалося на обов'язковому написанні з першого року навчання наукових творів. Ознайомлення студентів з класичними мовами, народною словесністю, текстами художніх творів

російської, грецької, латинської літератури, особливостями історії, побуту відбувалося через "елементи наукової бесіди", "короткі диспути", "діалоги на лекціях", "порпання в наукових книгах", "розмірковування", граматичний розбір стародавніх текстів. Такі дослідницькі види роботи допомагали студентам глибше розкрити "секрети" художнього слова.

Значну роль у становленні наукового стилю зіграли наукові праці П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, М. Драгоманова, Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ). Головне завдання Товариство вбачало у формуванні української наукової термінології: *"Плекати та розвивати науки в українсько-руській мові"*. У "Записках НТШ" друкувалися праці з історії, фольклористики, етнографії, мово- і літературознавства, економіки, права, філософії, біології, медицини, геології, фізики, математики, хімії, техніки.

Діяльність Термінологічної комісії, створеної у 1918 р. при Київському науковому товаристві, а також Інституту української наукової мови з 1921 р. спрямовувалася на вироблення спеціальної термінології з різних галузей знання, підготовку і видання термінологічних словників, хоча репресії 30–х років завдали непоправних утрат. З 1988 р. Наукове товариство імені Тараса Шевченка працює у Львові і є авторитетною у світі громадською організацією українських науковців, діячів культури та мистецтв.

Значний вплив на розвиток наукової мови мали праці відомих учених. Теоретиком вироблення наукового стилю на Наддніпрянщині вважають Пантелеймона Куліша. У 1857 році Куліш написав і видав у Санкт-Петербурзі "Граматку української мови", один із перших підручників нової української мови. У "Граматці", як і в "Записках о Южной Руси", дослідник упроваджував новий фонетичний правопис (згодом його назвали *кулішівкою*), що мав важливе значення у встановленні сучасної української орфографії.

"Шлях науці уготовляється словом", а "для створення думки наукової поезія необхідна", – доводив О. Потебня. Відомий український мовознавець визнавав домінанту наукової творчості як вирішальний фактор формування професіонала і громадянина.

Сутність і механізми наукової творчості як специфічний різновид творчої діяльності, основні риси наукової мови та наукової термінології вивчав Іван Франко. Науковий стиль мови дослідника характеризувався функціональною настановою на інтелектуально-логічне сприйняття, повідомлюючо-оціночною специфікою, а сформований майстром наукового слова новий стиль наукового мовлення був репрезентований у працях з естетики, історії культури, літературознавства і критики вже в кінці 80–их років XIX століття.

Творцем науково-публіцистичного, науково-популярного стилю української мови, нової української наукової термінології, інтелектуалізатором української наукової мови XIX ст. вважають Михайла Драгоманова.

Для називання літератури як мистецтва слова дослідник використовував терміни *белетристика*, *письменство*; для називання діячів літератури -

літературний діяч, писатель, письменник, писателька, письмак, письменець, літератор, мальовник, оповідач, писач; для називання діячів літератури в галузі критики - *рецензент, коментатор*; фахівця з мови - *філолог, лінгвіст*. Хоча не всі терміни узвичаїлися в науковій мові, М. Драгоманов вплинув на вибір перспективи розвитку національної термінології.

Над виробленням цілісної системи термінологічної розбудови української літературної мови працював І. Огієнко. "Термін, – писав дослідник, – це зовнішній знак певного наукового розуміння. Найперша вимога від кожного терміна – щоб він найвідповідніше передавав сховане в нім розуміння...", " наша мова дуже гнучка й зовсім придатна для творення термінологічних назов". Сьогодні застосовує слова І. Огієнка про те, що "наука чужою мовою не пускає в людині глибокого коріння".

Проблеми національної термінології досліджував А. Кримський. Визначним явищем у галузі україністики кінця XIX ст. – початку XX ст. стала його оригінальна праця "Украинская грамматика" у двох томах (1907 – 1908), побудована на історичних джерелах.

Науковий пошук був пріоритетним у діяльності В. Вернадського: "Передумовою можливості наукової роботи для вченого повинна стати реальність", "Логічна робота вченого повинна будуватися на даних наукового досвіду і спостереження", "Дослідник повинен відчувати відповідальність за наслідки своїх відкриттів", "..завжди є вчені, які яскраво відчувають і охоплюють цю живу, реальну природу нашої планети, ... і для яких це розуміння єдиної Природи є керівною ниткою всієї їх наукової роботи".

"Як навчитися думати по-українському і не збиватися на чуже? – це питання хвилювало української вченої-лінгвіста О. Курило: «Треба читати уважно українських класиків слова, вважати на їх мову, відзначати в ній своє, українське... Таке свідоме вивчення мовних особливостей витворює певне чуття самої мови... Живою бо має бути літературна мова". Кожне положення мовознавця логічно обґрунтовувалося і доповнювалося прикладами з усної народної творчості та письменства, міжмовними паралелями із західно– та східнослов'янських мов.

Долі видатних учених–педагогів засвідчують їх виключну працездатність, енциклопедичну освіченість, відкритість душі, установку на діалогове начало, смак до інтелектуально наповненого українського слова.

Вихованню чуття наукового слова на заняттях з культури мови, виробленню мовного смаку, "ошляхетненню" стосунків у педагогічних колективах сприяли тексти високохудожніх українських творів, дискусії, мовні конкурси, присвячені пропагуванню мовностилістичних норм, праці І. Білодіда, С. Єрмоленко, В. Виноградов, М. Жовтобрюха, Л. Мацько, Є. Чак, А. Коваль, В. Русанівського, І. Чередниченка та інших мовознавців і письменників, радіо- і телепередачі "Слово про слово", "Живе слово". На сучасному етапі питання наукового стилю розробляють О. Бабиц, О. Баженова, О. Васильєва, М. Кожина, М. Котюрова, В. Костомаров, Л. Кравець, Л. Мацько, В. Морозов, О. Лаптева, М. Сенкевич, О. Сербенська, П. Селігей, Л. Симоненко та ін. Лінгвісти з'ясовують саме поняття наукового

стилю, описують його категорії, виявляють системні зв'язки між одиницями наукового стилю, характеризують ознаки і мовні засоби його вираження.

Метою наукового стилю є повідомлення об'єктивної інформації, доведення істинності наукового знання, пояснення причини явищ, опис істотних озяк, властивостей предмету наукового пізнання.

Основні **функції** наукового стилю – *інформативна* (функція повідомлення), *епістемічна* (наукове пояснення явищ, з'ясування, обґрунтування гіпотез, класифікація понять, систематизація знань), комунікативна (інформування). Для наукової мови важливою є також *перформативна функція*, суть якої полягає у встановленні певних фактів або зв'язків за допомогою мовного матеріалу, та *функція впливу*, аргументованого доказу.

Науковий стиль реалізується переважно в писемному мовленні, однак відчутне зростання наукових контактів у вигляді конференцій, симпозіумів, семінарів загострює увагу і до усного наукового мовлення.

Послугується науковий стиль мовними одиницями. Це:

- *міжстильові одиниці* (загальнонаукові, книжні слова), які однаковою мірою використовуються в більшості стилях: *перевага, досвід, результат, факт, покладена, використовуються*,

- *мовні одиниці*, які володіють функціонально-стильовим забарвленням наукового стилю (*гіпотеза, актуальність проблеми, наукове значення, апробація*).

Наукова інформація може передаватися також і за допомогою так званої "штучної" мови – графічної. У цій ролі виступають графіки, креслення, рисунки, математичні, фізичні символи, назви хімічних елементів, математичних знаків.

Серед класифікацій наукового стилю найбільш уживаними є класифікації за сферами наукового знання і функціональна.

За сферами наукового знання тексти цього стилю поділяють на науково-технічні, науково-природничі та науково-гуманітарні.

Функціональна класифікація дозволяє виділити такі підстили наукового стилю: власне науковий, науково-навчальний (дидактичний), науково-технічний (виробничо-технічний); науково-популярний; науково-інформативний (науково-реферативний), науково-довідковий (довідково-енциклопедичний). Частина вчених відносить науково-інформаційний та науково-довідковий різновиди до власне наукового підстилю.

Кожний підстиль характеризується різними жанрами і видами текстів (див. табл. 1.3).

Жанр - це форма організації мовного матеріалу в межах певного стилю мовлення, що історично склалася і володіє функціонально-сисловою специфікою і стереотипною композиційною структурою.

За ступенем узагальнення виділяють первинні і вторинні жанри.

До первинних наукових текстів, мета яких – передача первинних наукових відомостей, отриманих у процесі наукових досліджень, належать монографія, дисертація, дипломні, магістерські роботи, наукові статті, наукова доповідь. До вторинних (їх мета – опис змісту первинних текстів) належать конспекти, реферати, анотації, рецензії, тези, науково-технічні огляди, науковий звіт (див. додаток), резюме, протоколи засідань наукових товариств.

Таблиця 1.3

Підстилі наукового стилю та їх жанрові різновиди

Різновид наукового стилю	жанрові різновиди
Власне науковий (академічний)	стаття, дисертація, монографія, наукова доповідь
науково–популярний	нариси, книги, лекції
науково–навчальний	підручники, навчальні посібники, програми, збірники вправ, лекції, конспекти
науково-інформативний (науково-реферативний)	реферати, анотації, рецензії, відгуки, огляд, резюме
науково-довідковий	словники, енциклопедії, довідники, каталоги
науково-технічний	інструкції, патенти, авторські свідоцтва, доповідна записка, службовий лист
науково-діловий	наукові звіти, довідки про впровадження результатів дослідження, угоди про наукову співпрацю

За формою жанри наукового мовлення поділяють на великі і малі. До великих жанрів належать дисертації, енциклопедії, монографії, довідники, навчальні посібники, до малих – наукова стаття, реферат, анотація, тези, огля, рецензія.

Науково–навчальний підстиль – характерна ознака підручників, навчальних та методичних посібників, збірників завдань і вправ, програм, курсів лекцій, словників, конспектів тощо. Наукову інформацію такий підстиль подає аргументовано і доступно для студентів чи учнів. Науково-

навчальні тексти характеризуються дидактичною спрямованістю, ілюстраціями, логікою і стрункістю. Відбір матеріалу, зміст і форма навчальної літератури залежить від адресності: для вищої школи, середньої, інших типів шкіл.

Для лекції властиві такі риси, як логічна строгість, об'єктивність, послідовність у викладі думки, точність формулювань, використання наукових синтаксичних стандартів, наявність термінологічної й абстрактної лексики, розмаїття стійких словосполучень, певна експресивна забарвленість, використання логічних засобів впливу і переконання.

До спільних ознак *підручника* і *навчального посібника* належать: науковість, об'єктивність викладеного матеріалу; відповідність навчальній програмі; наступність і перспективність у процесі розгортання навчального курсу; доступність подання матеріалу.

Відмінними ознаками є такі: підручник містить весь обов'язковий зміст навчального курсу, навчальний посібник доповнює підручник і може розглядати не всі розділи, теми, проблеми, а ті, що, на думку автора, потребують особливої уваги.

Науково–популярним підстилем пишуться тексти статей, есе наукових праць, інтерв'ю вчених, готуються огляди наукової інформації. Завдання науково-популярної літератури – в доступній і зрозумілій неспеціалісту формі ознайомити читача з науковими знаннями.

У межах наукового стилю виокремлюється також *науково–публіцистичний та науково–фантастичний підстилі*.

Отже, науковий стиль – це інформаційний простір функціонування наукових мовленнєвих жанрів. У кожному підстилі і жанрі існує відповідна текстова організація з відповідними загальномовними і стильовими нормами.

Головним комунікативним завданням спілкування в науковій сфері є вираження наукових понять та умовиводів. Мислення в цій сфері носить узагальнений, абстрагований, логічний характер. Цим обумовлені і такі специфічні риси наукового стилю, як абстрагованість, узагальненість, підкреслена логічність викладу, смислова точність, інформативна насиченість, об'єктивність викладу, безобразність. Серед ознак наукового стилю – нормативність мовлення, предметність, понятійність, однозначність, доказовість, ясність, лаконічність, переконливість, аргументованість, стандартизованість (вибір клішованих мовних варіантів з певною метою). Ці риси залежать від жанру, предмету розгляду, фактору адресата.

Абстрагованість наукового стилю створюється шляхом використання іменників абстрактного й узагальненого значення, загальнонаукових термінів, дієслів теперішнього часу в «позачасовому» значенні, зворотних і безособових дієслів, дієслівно–іменних сполучень, неозначено-, безособових речень.

Наприклад: *проводити дослідження, здійснювати аналіз, піддавати критиці*.

Логічність викладу виявляється в послідовності висловлювання, його доказовості й аргументованості, побудові мовлення відповідно до законів

логіки із збереженням відношень і зв'язків реальної дійсності. Це досягається завдяки уважному ставленню до цілого тексту, зв'язності думок і зрозумілому композиційному задуму.

Дійовий засіб вираження логічних зв'язків - спеціальні функціонально-синтаксичні засоби, що вказують на послідовність розвитку думки (*спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже* і т. ін.), заперечення (*проте, тимчасом, але, тоді як, однак, аж ніяк*), причинно-наслідкові відношення (*таким чином, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж*), перехід від однієї думки до іншої, рубрикації тексту (*перш ніж перейти до..., звернімося до..., розглянемо, зупинимося на..., розглянувши..., перейдемо до..., важливо зупинитися на..., доцільно розглянути...*), результат, висновок (*отже, все сказане дає змогу зробити висновок, підсумовуючи, зазначимо...*)

Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники, прикметники, дієприкметники (*цей, той, такий, названий, указаний* і т.ін.), а також повтори ключових слів у тексті, однорідні члени речення із узагальнювальним словом, вставні слова і словосполучення, що увиразнюють логіку мислення і послідовність викладу, прямий порядок слів у реченні.

Смислова **точність і однозначність** висловлювань досягається шляхом уживання термінів і слів у прямому значенні, уточнень у вигляді зносок, посилянь, цитат, прізвищ цифрових даних, які аргументують наукові положення і підсилюють об'єктивність та достовірність висловленого. Недоречно вжите в науковому тексті слово може призвести до подвійного тлумачення цілого речення.

Один із показників загального мовно-культурного рівня дослідника - правильне і вільне володіння термінами. Цінність терміна в тому, що він несе логічну інформацію великого обсягу. Не можна довільно змішувати в одному тексті різну термінологію. Слід пам'ятати, що кожна галузь науки має притаманну тільки їй термінологічну систему.

Термін (від лат. terminus межа) – це слово або словосполучення, що позначає спеціальне поняття певної галузі знання або діяльності.

Не використовується в науковому тексті без потреби професійна лексика.

Професіоналізми - слова та вирази, поширені в певному науковому середовищі.

Об'єктивність викладу (різні точки зору, відсутність суб'єктивізму, безособовість мовного вираження, зосередженість на предметі) виявляється у зваженому оцінюванні ступеня дослідженості проблеми, шляхів її розв'язання, ефективності певної теорії, рівня завершеності її вивчення, в обґрунтованості результатів, наведенні експериментальних даних тощо. Указівка на джерело повідомлення (кому конкретно належить те чи інше висловлення) подається з урахуванням вставних слів і словосполучень (*на думку, за даними, автор переконаний* тощо). Об'єктивність форми

досягається також шляхом уникнення вигуків і часток на позначення емоцій і почуттів, емоційно-забарвленої лексики й експресивних моделей речень, перевагою нейтрального порядку слів, відсутністю окличної інтонації, обмеженістю питальної інтонації. Вимога об'єктивності визначає особливості манери розповіді: відмову від першої і другої особи, використання односкладних безособових, неозначено-, означено-особових речень.

Виявом об'єктивності у наукових текстах є також ґрунтовний огляд літературних джерел з наведенням посилань. Ігнорування цієї ознаки може бути розцінено як плагіат.

Логічна послідовність наукової роботи передбачає такий спосіб викладу, при якому кожний наступний розділ органічно пов'язується із попереднім, висловлена думка або теза в подальшому викладі конкретизується, доповнюється, поглиблюється, що в цілому значно покращує бачення тексту.

Ясності усного мовлення сприяють чітка дикція, логічне і фонетичне наголошування, правильне інтонування, спокійний і ввічливий тон. На письмі ясності досягають шляхом послідовності викладу матеріалу (відображає логічне розгортання думки), точного називання, повтору ключових слів, членування наукового тексту на абзаци.

Стислість автора наукового тексту – це вміння уникати непотрібних повторів, багатослів'я або мовної надмірності.

Хоч науковий текст і монологічний, йому властива спрямованість на адресата. Саме так дослідник повідомляє про мету дослідження (*зупинимося на*), кваліфікує свої дії (*розглянемо, проілюструємо, наведемо приклад*), прагне висловити власне бачення стосовно певної проблеми, подискутувати з фахівцями. Ця ознака наукового стилю характеризується як **діалогічність** і виражається у використанні проблемних запитань, цитат, оцінних мовних засобів тощо.

У межах наукового функціонального стилю відзначають такі типи мовних висловлювань: опис, розповідь, роздум, доказ.

В *описах* частіше перераховують ознаки та властивості у певній послідовності. Елементи опису подають так, щоб кожний наступний елемент додав нові відомості до попереднього. В описі досліджень, приладів широко використовують неозначено-особові речення, які дозволяють зосередити увагу на дії (Наприклад: *Зіставний метод. За його допомогою з'ясовують подібність і відмінність у мовному оформленні текстів різних жанрів і стилів*).

Розповідь у науковому тексті використовується для повідомлення і характеризується, як правило, наявністю різновидових дієслів.

Власне описові та розповідні наукові тексти зустрічаються рідко. Частіше використовується змішаний тип викладу – розповідально-описовий.

У *текстах-роздумах* досліджують явища або предмети, розкривають їх внутрішні ознаки і доводять певні положення. Міркування дає можливість на основі зафіксованих фактів осмислити їх, зіставити, прийти до певного висновку. У таких текстах можливі два способи розташування матеріалу:

- від загального до часткового, від узагальнень до фактів, спостережень, тобто спочатку подають тезу, а потім аргументи та ілюстрації;
- від часткового до загального, від спостережень і фактів до узагальнень, висновку.

Науковий стиль характеризується також спеціальними засобами (М.Кожина): відбором типів речень, використанням виразних можливостей порядку слів, повторів тощо.

Питання і завдання для самостійної роботи:

Прочитайте текст. Прокоментуйте вияв ознак наукового стилю у тексті (абстрагованість, логічність, точність, аргументованість та ін.).

1. Нерідко практичну стилістику ототожнюють з культурою мови або з діловою мовою як навчальними дисциплінами (зазначимо, що в першому-другому семестрах студенти вивчають лінгвістичні курси "Основи культури і техніки мовлення", "Українська ділова мова", які завершуються іспитами). Однак дві означені дисципліни відрізняються від практичної стилістики насамперед предметом вивчення: це відповідно комунікативні якості мовлення чи мовні засоби укладання текстів службової сфери спілкування. Окреслюючи предмет практичної стилістики, ми маємо на увазі стилістику мовлення, тобто прикладну, функціональну стилістику, яка вивчає використання стилістичних ресурсів мови залежно від сфери, мети, завдань і умов комунікації (стилістика мовлення нерозривно пов'язана зі стилістикою мови). Беззаперечно, у процесі вивчення комунікативних ознак мовлення або питань ділового мовлення студенти-першокурсники побіжно зупиняються на мовних особливостях усіх функціональних стилів. Зауважимо, що принцип наступності й перспективності передбачає наявність певних стилістичних знань, умінь і навичок, сформованих ще у період шкільного вивчення мови – вони поступово поглиблюються й удосконалюються у процесі вузівського навчання. Тому курс практичної стилістики сучасної української мови доцільно розпочати з узагальнення набутих раніше теоретичних знань про функціональні стилі сучасної української мови

(К.Климова).

2. Насамперед кілька зауваг про українське дієслово. По-перше, воно надзвичайно багате своїми формами. По-друге, українські дієслова творяться від дуже різних основ. Є такі словотворчі моделі, які становлять специфіку лише нашої мови, наприклад утворення від форм вищого ступеня порівняння прикметників: густішати, довшати, дешевшати, зеленішати, коротшати, меншати, молодшати, подорожчати, полегшати, старішати, темнішати. По-третє, українська мова, як це вже відзначили дослідники, широко вживає

дієслова, і це надає їй «легкість вимови й мелодійність» (Б. Антоненко-Давидович). Мабуть, увага до акцентно-інтонаційної природи дієслова, його мелодики розкрила б ще одну грань мови

(О.Сербенська).

До яких основних різновидів наукового стилю варто віднести подані жанри досліджень?

Наукова монографія, наукова стаття, реферат, анотація, тези, підручник, навчальний посібник, конспект, реферативний огляд, резюме, тези, доповіді, курсова, дипломна, магістерська роботи, дисертація, аналітична записка, науковий звіт, рецензія, відгук.

Лекція № 4-5

Тема: Мовні засоби української наукової мови

Мета вивчення: розширювати уявлення про українську наукову мову, основні категорії, властивості, структуру, мовні засоби наукового тексту, розвивати потребу в нормативному вживанні мовних засобів наукового стилю;

Література:

Ботвина Н.В. Офіційно–діловий та науковий стилі української мови: Навч. посібник. – К.: Артек, 1998. – 190 с.

Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. – К., 1970. – 306 с.

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови.-К.: ВЦ "Академія", 2007.- 360 с.

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

Селігей П. Світло і тіні наукового стилю [Текст] : монографія / Пилип Селігей ; [відп. ред. акад. НАН України Г. П. Півторак] ; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. - Київ : Києво-Могилянська академія, 2016. - 627 с.

План

1. Усне і писемне наукове мовлення: порівняльна характеристика
2. Лексика і фразеологія наукового мовлення
3. Морфологія наукового мовлення
4. Синтаксис наукового мовлення

Основний зміст

Мовленнєва діяльність (за Л.Щербою) – це процес вираження думки. Думка може бути виражена в усній чи писемній формах.

Розуміння мовлення здійснюється шляхом його сприйняття (слухової чи зорової фіксації мовних знаків) та осмислення (осягнення змісту). Той, хто виражає думку, називається автором мовлення (або *адресантом*), а хто сприймає це мовлення, іменується *реципієнтом*. Він може бути прямим адресатом мовлення (йому призначена повідомлювана інформація) або непрямим (опосередкованим). Такий адресат можливий лише в усному спілкуванні, коли автор мовлення, звертаючись до однієї особи, припускає, що його чує й інша особа, якій ця інформація теж призначена.

Усне мовлення розраховане на слухове сприйняття і конкретного адресата. Ознаками усного наукового мовлення є незворотність, поступальний і лінійний характер розгортання в часі, непередготовленість, невимушеність, експресивність, більш яскраво виражена модальність. Для нього характерна емоційна інтонація, відповідна міміка і жести, а також певний темп і ритм мовлення.

Писемне мовлення - це результат вираження думки з допомогою системи письма відповідної мови. У цілому писемне мовлення вторинне по відношенню до усного, розраховане на зорове сприйняття і має здатність до тривалого збереження інформації.

Ці форми мовлення мають спільну основу – літературну мову. Відмінність між ними пов'язана зі способами вираження думки.

У таблиці 1.4, запропонованій українськими дослідниками Ф.Бацевичем і Т.Єщенко, подано ознаки усного і писемного мовлення.

Усна форма наукового мовлення покликана забезпечити чітке сприйняття словесної форми. Цьому слугує інтонація, темп вимови, паузи.

Таблиця 1.4

Відмінності усного і писемного мовлення

Усне мовлення		Писемне мовлення
первинне		вторинне
монологічне, діалогічне, полілогічне		в основному монологічне
ситуативне, короткотривале, безпосереднє, незворотнє		наявна можливість перечитування
спонтанне, непередготовлене (часто)		попередньо обдумане
розраховане на безпосереднє слухове сприйняття, конкретного адресата		розраховане на зорове сприйняття, часто без урахування адресата

імпровізоване, емоційне, експресивне, без наперед продуманих фактів (наявні повтори, повернення вже до сказаного)	Повний і ґрунтовний виклад думок; можливість багаторазового переписування і редагування
розраховане на безпосереднє слухове сприйняття, конкретного адресата	розраховане на зорове сприйняття, часто без урахування адресата
поступальний лінійний характер, розгортання в часі, короткотривале	Здатність до тривалого збереження інформації
неструктуроване	чітко структуроване
форми і жанри: діалог, монолог, полілог, бесіда, доповідь, дискусія, диспут, суперечка	форми і жанри: опис, роздум, план, тези, конспект, реферат та ін.

Неможливість повернутися до вже промовленого слова і фрази примушує мовця мислити і говорити одночасно, тому усному мовленню можуть бути властиві ознаки фрагментарності.

Усне наукове мовлення може бути як підготовленим наперед (довідь, лекція) і непідготовленим (розмова, бесіда). Підготовлене усне мовлення відзначається більш чіткою структурною організацією, натомість непідготовленому властива спонтанність: висловлювання формується зазвичай певними порціями, поєднаними як паузами, так і своєрідними заповнювачами пауз (слова типу *e-e*, *гм*, *ну*) для обдумування подальшого ходу висловлювання.

Приємне враження на слухачів справляє інтонація, мелодика мови дослідника, змістовна, образна, виразна і зрозуміла. Важливу роль при цьому відіграє різноманітність тональних рисунків, чистота і ясність тембру, гнучкість, рухомість, адаптивність, емоційна насиченість фрази і сугестивність.

Сугестивність - здатність голосу навіювати емоції і впливати на поведінку адресата.

Чітка вимова слів указує на внутрішню дисципліну, натомість нечітка й "розпливчата" - свідчить про невпевненість. Занадто голосне і квапливе мовлення створює враження нав'язування певної позиції, а занадто тихе і повільне мовлення може заважати краще сприймати зміст тексту. Своєрідне поєднання певних інтонаційних елементів у мовленні (збільшення

інтенсивності голосу, різнотемпова структура фраз, емотивні інтонеми, інтонеми важливості тощо) засвідчує індивідуальний інтонаційний стиль.

Індивідуальний інтонаційний стиль – це інтонаційна манера, в основі якої вибір варіантів інтонаційних одиниць (інтоном).

Важливе значення для дослідника мають, зокрема, інтонеми важливості, які допомагають виділити головну інформацію, волюнтативні інтонеми, що надають мовленню спонукального характеру.

Для усного наукового мовлення важливу роль відіграє наголос.

Наголос – це виділення одного складу, фонетичного слова чи синтагми при супрасегментному членуванні мовленнєвого потоку.

Залежно від засобу виділення наголос може кваліфікуватися як *словесний* (виділення складу), *логічний* (для підкреслення найбільш важливого у відповідній мовній ситуації слова в реченні: *Перспективи науки, авторитет кожного вищого навчального закладу визначаються провідними науковими школами і видатними вченими*).

Емфатичний наголос (від грец. виразність) надає виділеному логічним наголосом емоційності та експресивності: *Шанована Богом і людьми, дорога і близька серцю, наша Нелле Григорівно!*

Фразовий наголос характеризується виділенням нової інформації, поданої в реченні, певною синтагмою: *Ваші праці, Ваше Слово випромінює потужну інтелектуальну та емотивну енергію, бо коріння його від славних пращурів, від батька і матері, від учителів, які допомогли Вам зійти на вершину державного і все ж насамперед - людського визнання*).

Досвідчені ритори добре знають, що запитувати доповідача можна тільки під час фразової паузи.

Пауза - перерва у звучанні.

В українській мові наголос динамічний, вільний і рухомий, однак маємо добре пам'ятати правила наголошування слів. О.Сербенська радить, зокрема, звертати увагу на наголос числівників другого десятка: *одина́дцять, двана́дцять, трина́дцять, чотирна́дцять*.

В іменниках з префіксом **ви-** наголос подає на префікс: *ві́няток, ві́падок, ві́писка, ві́клик*, натомість *вимóва, видавни́цтво*.

У трискладових іменниках віддієслівного походження наголос падає на той склад, на якому він є в інфінітиві (*читáння, питáння, навчáння, писáння, завдáння*), а в двоскладових – на закінчення (*знáння, зван́ня, але: вмíння, вчéння*).

У таблиці 1.5. показано особливості наголошування іменників.

Правильне і неправильне наголошування слів

правильно	неправильно
навча'ння, завда'ння, пізна'ння, запита'ння, чита'ння	навчання', завдання', пізнання', запи'тання, чи'тання

Іменники на позначення території, утворені за допомогою суфікса - **щина**, зберігають наголос власної назви або назви мешканців: *Київ - Київщина, Полтава – Полтавщина, Сумщина, Миколаївщина, Одещина, Донеччина, Вінниччина*, але *Галичина*.

Чітка системність у наголошуванні є в займенниках: *цього́, тогó*, але якщо з'являється прийменник, у багатьох займенників наголос зміщується на основу (*до цього́, до то́го*).

У словах іншомовного походження наголос переважно нерухомий: *діалóг – в діалóгу – діалóзі, адвокát – адвокáта – адвокátів*.

Готуючи наукову доповідь, пам'ятаймо, що:

- дзвінкі приголосні в кінці слова або складу не оглушуються (*книжка, досвід, рідко, могли, раз*);
- літера *г* передає звук *г* (*обґрунтування, ґрунтовний, Гюґо*), натомість літера *ґ* - щільний *г* (*моноґрафія, геній, гіпотеза*);
- шиплячі звуки вимовляються твердо (*навіщо, чому, причина*, а не *навіщю, чьому, причіна*);
- літера *щ* передає звуки *шч*: *вищий, що* (а не *висший, шо*);
- буквосполучення *дж, дз* передають злиті звуки (*заходжу, гудзик, піджак, кукурудза*).

Поширеними засобами милозвучності мови є чергування *у - в, і - й* (у *2009 році..., досягнення у сфері науки, в інституті*), натомість в іншомовних словах та в деяких словах переважно книжного походження такого чергування немає: *до університету, уклали угоду*.

Вимова запозичених слів наближена до джерела їх походження: звук [i] після іншого голосного обов'язково йотується: *інтуїція* [інтуїц'і́йа]; буквосполученню *іє* завжди відповідає звукосполучення [і́йе]: *клієнт* [кл'і́йент].

Треба говорити *Ганс, Гельмут, Гофман, Йоганн*, але *Геґель* (Hegel), *Гюґо* (Hugo), *Гете, Кельн*.

При словотворенні і словозміні в окремих групах приголосних відбувається спрощення: **ждн** — **жн**: *тиждень* — *тижня, тижневий*; **здн** —

зн: *виїздити* — *виїзний*; **стн** — **сн:** *якість* — *якісний*; **стл** — **сл:** *щастя* — *щасливий*; **скн** — **сн:** *тріск* — *тріснути*; **зкн** — **зн:** *бризкати* — *бризнути*.

В окремих словах спрощення відбувається лише в усному мовленні (*шістнадцять*, *шістсот*, *контрастний*) а в словах *кістлявий*, *пестливий*, *хвастливий*, *випускний*, спрощення у вимові не відбувається й не передається на письмі.

Усне наукове мовлення, як і писемне, нормоване і регламентоване, однак норми тут дещо інші. Мовець стежить, щоб мовлення було логічним і зв'язним, вибираючи для вираження думки відповідні слова, невеликі за довжиною речення. Однак усним науковим жанрам (виступам, доповіді, повідомленню, лекції, дискусії, полеміці) часто властиві і незакінчені висловлювання, наявні елементи вагання, сумніву тощо.

Наприклад: Дякую за запитання /, шановний Григорію Петровичу!// У дослідженні / враховані основні проблеми, що характеризують Болонський процес // . Так /, організаційно-педагогічна модель університетської освіти/ Миколаївського державного гуманітарного університету / ім. П. Могили передбачає / та зорієнтована на створення умов –м-м-м для навчання студентів в університетах закордоном/, зарахування здобутих кредитів/ та продовження навчання зі студентською групою після повернення.

Писемне мовлення відзначається більш суворою регламентацією, аніж усне. Писемне мовлення розгортається не в часовому, а в статичному просторі й орієнтоване на сприйняття органами зору. Це дає можливість мовцеві обміркувати хід думки, неодноразово повертатися до написаного, щоб поліпшити написане.

Мета писемного наукового мовлення – створення наукового тексту з чіткою структурною і формальною організацією, зокрема поділом на розділи, параграфи, певною системою посилань, шрифтовими виділеннями тощо.

В основі писемного наукового мовлення - формально-логічний спосіб викладу матеріалу, тобто побудова викладу у формі міркувань і доказів, смислової завершеності і зв'язності тексту. Це досягається з допомогою відповідних сполучників, прийменників, займенників, прислівників, прикметників тощо. Писемне мовлення використовує книжну мову, вживання якої достатньо строго нормоване і регламентоване, а також дієприкметникові і дієприслівникові звороти, вставні і вставлені слова і словосполучення, складні синтаксичні конструкції. Порядок слів у реченні чітко встановлений, інверсія (зміна порядку слів) не характерна. Речення поєднані в абзаци, логічно пов'язані з попередніми і наступними.

У писемних наукових текстах використовуються також різні наукові символи, умовні позначки, схеми, малюнки, що дає можливість фіксувати, зберігати і відтворювати інформацію.

Наприклад: Розроблену нами методику ми наочно представили у формі трикутника (див. рис 7.1.1), основою якого є абсолютні виміри показників

первинної бази даних щодо професійної підготовки майбутнього вчителя за двома спеціальностями (ПЯП, ПЯР, ПЯУ). Другий рівень – це індивідуальні рейтингові індекси кожного показника для кожної ЕГ ($P_m(j)$) та системи у цілому ($P_m(s)$). Третій рівень – це індекси експериментальних груп за кожним критерієм професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога ($I_k(j)$, $I_k(s)$, $k=1,3$). Вершина трикутника – це інтегральний рейтинговий індекс ($PI(j)$, $j=1,3$) професійної підготовки майбутнього учителя-філолога за двома спеціальностями для кожної експериментальної групи. (І.Соколова)

Основними писемними науковими жанрами є тези, стаття, дисертація, монографія, реферат, анотація, рецензія, відгук.

Лексика і фразеологія наукового мовлення

У науковому мовленні широко використовується абстрактна лексика, яка відображає якість (*продуктивність*), взаємозв'язок (*зумовленість*), дію (*відтворення*), сукупність (*тематика, проблематика*).

Кожна галузь науки оперує визначеними термінами.

Термін - це слово або словосполучення, значенням якого є наукове поняття (*флексія, дисиміляція, акровіри, надфразна єдність*).

Значення термінів пояснюються в енциклопедичних і термінологічних словниках.

Цим специфічним словам притаманні такі ознаки: номінативність, наявність точної наукової дефініції, тенденція до моносемії в межах термінологічної системи певної галузі, відсутність експресивних значень, стилістична нейтральність, системність, точність семантики, висока інформативність, переважно вузька професійна сфера поширення, неконотованість, відсутність синонімії, абстрагований, логіко-понятійний характер, системна організація в межах певного термінологічного поля, однозначність, неметафоричність.

Терміни бувають загальнонаукові (слова загальнонаукового вживання, що використовуються в різних галузях знань: *властивість, значення, елемент, процес, результат, умова, цілісний, тотожний, продукувати*; у словниках такі слова мають помітку *наук.*) і вузькоспеціальні (уживані у певній галузі науки: *похибка, бабка, підойма*).

Важливим джерелом виступають терміни, утворені на власній основі (корінь, наголос; *довкілля, кисень, рушій, залізниця, дослідник*). Однак часто в науковому тексті зустрічаємо терміни, що походять з іноземних мов: *кворум, презентація, апробувати, ексклюзивний* тощо.

Наявність запозиченої лексики в системі будь-якої мови – це свідчення контактів мови-реципієнта з іншими мовами, спорідненими і неспорідненими, на різних етапах спільного історичного поступу. Переважно запозичення відбувалося з латинської, французької чи англійської мов: *потенціал, інтеграл, функція, елемент* тощо.

Прихід лексичних запозичень у мову зумовлюють зовнішні і внутрішні чинники. Серед зовнішніх чинників - культурні, економічні, наукові контакти між українцями та іншими народами; поява міжнародних телекомунікаційних мереж, посилення впливу мас-медіа та реклами; авторитетність мови-джерела (наприклад, впливу французької мови у XVII – XVIII ст., сьогодні перевагу має англійська мова).

Внутрішньолінгвістичними причинами вважають номінативну необхідність; відсутність у рідній мові відповідного слова для називання нового предмета, нового явища, поняття (*плеєр, дисплей, кастинг, хакер,*); необхідність у розмежуванні змістовно близьких, але все ж різних понять (*стиліст – гример, брифінг – прес-конференція, дилер – торговець*); більш точне позначення поняття (*кутюр'є* – це вже не просто кравець, це модельєр модного одягу, спеціаліст, що розробляє авторські моделі одягу), економію мовних засобів; тенденцію до заміни словосполучень й описових зворотів однослівними найменуваннями (*саміт* – зустріч на найвищому рівні; *ремікс* – новий варіант, переробка старої мелодії, пісні, *інавгурація* – офіційний вступ на посаду президента країни).

Однак більшість запозичених слів мають відповідники рідною мовою. До багатьох запозичень у нас є питомі синоніми: *інтерація* – *взаємодія*; *спорадичний* — *поодинокий*; *варіабельний* - *змінний, мінливий, акумулювати* — *нагромаджувати, накопичувати; вербалізувати* - *висловлювати*.

Можливе використання і кальок. Тут з різних мов копіюється значення та спосіб будови терміна, а зовнішня форма передається власними морфемами. **Наприклад:** з латинської мови - *відсоток* (*procentum*); з французької - *розвиток* (*developpment*); з німецької - *поняття* (*Begriff*), з російської - *співробітник* тощо.

У науковому тексті недоцільно без потреби й необхідного обґрунтування подавати термінологію різних галузей. До речі, не завжди можна відрізнити терміни від нетермінів. Причина в тому, що вузькопрофесійні слова часто переходять у загальновідомі і розширюють значення. Ступінь термінологізації таких слів коливається залежно від галузі науки. Не бажано також захоплюватися значною кількістю термінів та власною термінотворчістю.

У науковому мовленні широко використовується **абстрактна лексика**, яка відображає якість (*продуктивність*), взаємозв'язок (*зумовленість*), дії (*відтворення*), сукупності (*тематика, проблематика*). Слова використовуються зазвичай в одному значенні, що є виявом необхідної точності.

Серед лексичних засобів наукового стилю виділимо також і такі: лексичний повтор, синонімічна заміна, анафора, протиставлення, стилістично нейтральне вживання слів, міжнародні словотворчі елементи, з допомогою яких утворюються терміни (*макро* – великий, *мікро* – малий, *ду* – два; *інтер* – між; *мульти* – багато).

Емоційна та експресивна лексика в наукових текстах може виступати лише формою вираження спеціальних понять. І все ж потреба у виразності мови наукового викладу зумовлює яскраві епітети (див. табл. 1.6)

Таблиця 1.6.

Епітети до термінів

Термін	Епітети
Дослідження	фундаментальне, експериментальне, глибоке
проблема	наукова, актуальна, важлива, гостра
питання	принципове, теоретичне, важливе, складне, спірне
мета	головна, реальна, поставлена, вказана
завдання	кінцеві, конкретні, визначені
інформація	точна, вичерпна, повна, необхідна
матеріал	науковий, експериментальний, фактичний, зібраний, систематизований, отриманий, достовірний
аналіз теми, проблеми	науковий, об'єктивний, проведений, порівняльний, ретельний, глибокий
спостереження	спеціальні, численні, систематичні, подальші
експеримент	аналогічний, подібний, важливий, унікальний, успішний
дані експерименту	дослідні, цифрові, останні, попередні, повні, надійні

Краса і виразність мови наукової прози полягає саме в точності і стислості вираження думки за максимально інформативної насиченості слова, тому важливо уникати плеоназму (*спільна співпраця, реальна дійсність, на початку конференції ми почали говорити, це питання досліджувалося в кількох дослідженнях*).

Типовим мовним огріхом наукових текстів залишається суржик: *тезиси (потрібно тези), на кінець (отже), определити (потрібно визначити), примінити (потрібно застосувати), вияснити (з'ясувати)*.

Обґрунтовуючи актуальність наукової проблеми, молоді дослідники часто плутають, наприклад, такі слова, як **суперечність** і **протиріччя**. У наукових колах часто віддають перевагу другому, неприродному для української мови.

Наприклад: *Протиріччя, що виникли між відсутністю спеціальних досліджень із порушеної проблеми, теоретичною і методичною нерозробленістю теми у лінгводидактиці вищої школи і водночас необхідністю забезпечення належного рівня дискурсивної компетенції майбутніх учителів-філологів, зумовили актуальність і вибір теми дослідження; Аналіз наукових джерел і педагогічної практики професійної*

підготовки майбутнього учителя за двома спеціальностями засвідчив наявність низки протиріч, що потребують розв'язання...

Однак, зауважують учені, це слово не має похідних. Натомість слово *суперечність* належить до словотворчого гнізда *суперечити, суперечливий, суперечливість*.

Отже, потрібна екологія наукової мови (термін О.Сербенської). У публікаціях мовознавця наведені приклади, які варто запам'ятати молодому досліднику і використовувати у фаховій діяльності (див. табл. 1.7).

Дослідники з культури української мови рекомендують не зловживати словосполученням *у першу чергу*. Краще використовувати синоніми: *насамперед, передусім, найперше, перш за все*.

До типових помилок у слововживанні належить також не завжди чітко розрізнення паронімів.

Пароніми - слова, близькі за звучанням, але різні за значенням.

Таблиця 1.7.

Уживання слів у наукових текстах (за О.Сербенською)

неправильно	правильно
ведуча організація	провідна установа
область науки	галузь науки
об'єм знань	обсяг знань
в силу обставин	через обставини
задавати питання	ставити запитання
з цієї причини	через це
вищий учбовий заклад	вищий навчальний заклад
перш за все, у першу чергу	насамперед
на зворотній стороні	на звороті
піднімати проблему	порушувати проблему
по мірі того, як	відповідно до того як
представляє спробу	є спробою
у першу чергу	насамперед
привести приклад	навести приклад

Звичайно, молодий дослідник повинен розрізняти значення слів: *зумовлювати* – *обумовлювати*, *запитання* – *питання*, *інформаційний* – *інформативний*, *напрям* – *напрямок*.

Наприклад, слово **зумовлювати** означає бути причиною чогось, приводити до чогось, викликати щось; будучи умовою існування, розвитку, формування чогось, визначати його характер, якість, специфіку та ін., а слово **обумовлювати** – значить ставити в залежність від певних умов, обставин; визначати умови, термін чогось.

Українська дослідниця культури мови Є.Чак пропонує не ототожнювати слова *напрям* і *напрямок*. У переносному значенні, коли йдеться про шлях розвитку, ідейну спрямованість, суспільний, літературний рух, течію, уживають слово *напрям*. Коли ж говорять про лінію фізичного руху на невеликих відстанях, частіше вживають слово *напрямок*.

Не варто сплутувати і слова *запитання* і *питання*. *Запитання* - це словесне звернення, яке потребує відповіді. Слово *питання* здебільшого вживають, коли йдеться про якусь проблему, справу, що потребує розв'язання або вивчення.

Фразеологія наукового тексту покликана виражати логічні зв'язки між частинами висловлювання (*як показав аналіз, навести приклади, звідси випливає, на основі отриманих даних, віддавати належне, привертати увагу, наводити аргументи, опиратися на факти*) і позначати певні поняття, тобто виступати терміном (*ступінь дослідженості, наукова новизна, теоретичне значення, питома вага, нагальна потреба*).

Під час перекладу наукових текстів з російської мови часто виникають мовні огріхи. У табл. 1.8 наведено зразки перекладу усталених сполук.

Таблиця 1.8

Переклад усталених сполук

Російський вислів	Український вислів
<i>служить примером</i>	<i>бути за приклад</i>
<i>принимать решение</i>	<i>вирішувати, ухвалювати</i>
<i>подводит итоги</i>	<i>підбивати підсумки</i>
<i>подвергать сомнению</i>	<i>висловлювати сумнів</i>
<i>оказывать воздействие</i>	<i>впливати</i>
<i>производит впечатление</i>	<i>вражати</i>

Морфологія наукового мовлення

Іменник. Найбільш уживані в наукових текстах іменники з абстрактним значенням і віддієслівні іменники (*вивчення, застосування, узагальнення, дослідження*). Надмір таких іменників значно ускладнює текст, тому фахівці радять віддавати перевагу дієсловам: *вивчати, застосовувати, узагальнювати, досліджувати*.

Недостатнє розуміння значень іменників спотворює відмінкові форми. Значна кількість помилок припадає на вибір форми однини іменників чоловічого роду 2-ї відміни.

Закінчення –а (-я) мають переважно іменники, що позначають конкретні одиничні предмети, а також є назвами осіб: *ректора, інтелігента, відсотка, тижня, ступеня*. Слова, що позначають абстрактні поняття, збірність, почуття, учення, а також явища природи, установи, речовини, ігри, мають закінчення -у (-ю): *іспиту, досліду, тексту, інтелекту, критерію, принципу, рукопису, наказу, витягу*.

Є слова, які мають і закінчення – а, і закінчення – у. Наприклад, *термін* у значенні «слово» у формі родового відмінка має закінчення – а: *терміна*. Якщо ж означає «строк», тоді закінчення – у: *терміну*.

Варто пам'ятати й особливості закінчень родового відмінка множини таких слів: *статей, гостей, облич, відкриттів і відкрить, сумішей, старост і старостів, воєн – війн, татів – тат*.

У давальному відмінку можуть уживатися паралельні закінчення іменників: *декану і деканові, ректору і ректорові*. У випадку, коли поряд знаходиться кілька іменників–назв осіб у давальному відмінку, закінчення бажано чергувати: *ректорів Глухівського державного педагогічного університету імені Олександра Довженка Курку Олександровичу*.

У звертаннях використовується кличний відмінок іменників (*Ігоре, Олеже, Маріє, Любове*). Звертаючись до особи на ім'я та по батькові, ставлять у кличному відмінку обидва іменники: *Іване Степановичу, Олено Миколаївно*.

У звертаннях, які складаються з двох загальних назв або із першої - загальної, а другої – імені, обидва слова вживаються у кличному відмінку: *пане ректоре, добродію Андрію*.

Чоловічі прізвища на - ко, - ук та з нульовим закінченням відмінюються, жіночі прізвища - ні: *Олегові Ткачуку* (але *Олені Ткачук*), *Василя Марченка* (але *Зоряни Марченко*), *Михайла Мацька* (але *Любові Мацько*), *Віктора Базиль* (але *Людмили Базиль*).

Іменники на позначення жінок за професією або родом занять у наукових текстах уживаються в чоловічому роді: *заслужений учитель України Ольга Рудницька, професор Пентилюк, академік Мацько, декан Ольга Рудь, старший викладач Ірина Кожем'якіна, завідувач кафедри Герман*.

Прикметник. Серед прикметників у науковому мовленні переважають відносні прикметники (*компромісний, аналітичний, концептуальний, експериментальний*), що максимально точно вказують на ознаки. Використовуються у наукових творах й аналітичні форми вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників (*більш удалий, менш критичний, найбільш доцільний*). Рідше, але використовуються синтетичні форми ступенів порівняння:

Наприклад: Морфологію справедливо вважають чи не найосновнішим предметом термінологічних досліджень, особливо в галузі творення нових термінів (І.Ярошевич).

Відомий український мовознавець Є.Чак закликає бути уважними до значень тих чи тих прикметників. Дослідниця, зокрема, коментує значення слів *здатний і здібний*.

Здатний — це «спроможний», «такий, що має змогу, силу, певні дані щось зробити»: *аспірант здатний виконувати експериментальне дослідження*.

Здібний означає «обдарований, такий, що має здібності»: *здібний аспірант*.

Молоді дослідники інколи не розрізняють значення слів *загальноприйнятий* і *загальноприйнятний*, уживаючи друге замість першого. *Загальноприйнятий* — це визнаний усіма, узвичаєний. Натомість *загальноприйнятний* - це такий, якого всі можуть визнати і прийняти.

Числівник. Однозначні числа, які не мають посилань на одиниці виміру, у науковому тексті записуються словами, складні і складені кількісні, дробові числівники - цифрами.

Порядкові числівники часто використовуються для позначення часу. Утворюючи такі сполуки, слід звертати увагу на прийменники, з якими вживаються порядкові числівники, щоб позначити точний час доби (*о (об), пів, на, до, за*): *о сьомій годині, пів на дванадцятю, тридцять хвилин на третю, за двадцять чотирнадцята, п'ятнадцять до сьомої.*

Половина години передається за допомогою двох прийменників – *на і до*: *пів на десяту; пів до десятої.* У межах першої півгодини час позначається так: *п'ять хвилин на восьму;* в межах другої - *за п'ятнадцять восьма.* На питання «*О котрій годині засідання вченої ради?*» варто відповісти, додавши прийменник *о* («*О пів на одинадцятю*») чи *об*: «*Об одинадцятій годині*»).

Автори наукових робіт іноді сплутують значення порядкового числівника *другий* з прикметником *інший*, що надає реченню значення віддаленості.

Не прийнято вживати в наукових творах неозначено-кількісні числівники (*багато, мало, чимало, кільканадцять, декілька*), а також збірні числівники (*двійко, троє, обидва, обоє*).

Є певні особливості уживання іменників з числівниками *два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять*. Зокрема, з числівниками *два, три, чотири* іменники вживаються в називному відмінку множини, з числівниками *п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять* – у формі родового відмінка множини: *три студенти, шість монографій, чотири статті.*

Займенник. Про займенники в науковому стилі свого часу влучно сказав Віктор Гюго: "Мистецтво — це я, наука — це ми". Займенники маловживані в науковому тексті. Не бажані в наукових текстах займенники *я, ти.* Займенник *ми* використовується, коли з'являється необхідність представити думку певної групи людей, однак частіше зустрічається у сполуках *на нашу думку, на наш погляд.*

Займенник *ви* використовується в усному і писемному науковому мовленні для підкреслення поваги, пошани і ввічливості: *Прошу Вас, шановний колего...; Хотілося б почути Вашу думку стосовно цього...*

Не завжди етичне в науковому мовленні вживання займенників *він, вона, вони.* Присутню на засіданні особу слід називати на ім'я і по батькові чи хоча б за прізвищем. Може використовуватися форма викладу від третьої особи: *автор доводить, майстер слова наголошує, вчений розглядає.*

Уживані в наукових текстах і конструкції з неозначено-особовими реченнями: *На початку автореферату вказують на актуальність і ступінь дослідженості проблеми...*

В українській науковій мові поширені вказівні займенники *цей, той, такий* з прийменниками, що визначають логічні зв'язки між частинами висловлювання: *в тому випадку, з цією метою*. Уживаються також означальні займенники *інший, увесь*, заперечний займенник *жоден*, натомість не доречні в науковому тексті неозначені займенники *щось, дещо, що-небудь*.

Слід бути уважним і до займенників *їх і їхній*. Український письменник і щирий уболівальник за культуру рідного слова Б.Антоненко-Давидович пише: займенник *їх* звичайно є родовим або знахідним відмінком множини від займенника *вони*. Цей займенник трапляється іноді й у функції присвійного займенника, тотожного до займенника *їхній*. Щоб уникнути зайвого паралелізму, який не поширює наших мовних можливостей, а, навпаки, створює плутанину, в усній і писемній мові краще додержуватись присвійного займенника *їхній*.

Дієслово. Усне і письмове наукове мовлення характеризується значною кількістю дієслівних форм. Інфінітив має форму на *-ти (починати, виконувати)*; закінчення *-ть* уживається переважно в розмовному мовленні.

Більшість дієслів у наукових текстах функціонує у формі теперішнього часу, що виражають значення констатації факту: *проблема, яка розглядається, спостерігаються, виявляються, існують, відбуваються*.

Маловживані в науковому мовленні форми дієслів першої та другої особи однини (*виконую, прослідковую, пишеш, конспектуєш, доповідаєш*), натомість у відгуках і виступах використовуються форми першої особи множини: *Відзначимо струнку і достатньо продуману структуру роботи; Цінність роботи вбачаємо в наявності "наскрізної" ідеї*.

Поширені в наукових текстах різновидові дієслова дійсного способу: (*охарактеризувати, інтерпретувати, мотивувати, доводити, вважати*), рідше вживаються дієслова умовного способу і не бажані дієслова наказового способу.

Багато дієслів у науковому стилі виступають у ролі зв'язки: *бути, стати, слугувати, вважатися, характеризуватися*.

Наприклад: *Згодом слово суржик набуло метафоричного значення та стало вживатися для позначення чиеїсь безнадійно скаліченої української мови...; Матеріали і результати дослідження можуть використовуватися при викладанні університетських курсів...*

Недоконаний вид у текстах фахового спрямування позначається складеними формами (*будуть проводитися, буде здійснюватися*), а доконаний вид утворюється за допомогою префіксів (*відвідати, започаткувати*).

Характерні для наукових текстів стійкі дієслівно-іменникові сполуки (*брати участь, дотримуватися вимог, надавати слово ставити запитання*), інфінітиви у поєднанні з модальними словами (*необхідно відзначити, слід підкреслити, у попередньому розділі було розглянуто; подібне вирішення питання є доцільним*).

Енергетика українського тексту зосереджена в безпосередній дії, вираженій дієсловом. Тому характерною помилкою у наукових текстах є надуживання віддієслівними іменниками на -ння.

Наприклад: *Вивчення світових тенденцій та узагальнення зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога сприяло виявленню найбільш вагомих ідей, що заслуговують упровадження у вищих навчальних закладах України.*

Переклад дієслів у наукових текстах часто залежить від безпосереднього контексту (див. табл. 1.9.):

Таблиця 1.9

Переклад дієслів з російських наукових текстів

Російське джерело	Український відповідник
должен быть	має бути
к таким понятиям относятся	до таких понять належать
следует отметить	слід зауважити
представляет собой	являє собою, є
совпадают	збігатися
требуются специальные приемы	необхідні спеціальні заходи

Дієслівні форми. В українській науковій мові помітна тенденція до уникнення дієприкметникових форм на -уч-(-юч-) теперішнього часу і заміна їх -альн-: *констатувальний* замість *констатуючий*, *формувальний* замість *формууючий*.

Наприклад: *На 4 етапі було проведено констатувальний експеримент, у ході якого з'ясувався рівень мовно-мотиваційного, комунікативно-інформаційного, операційно-діяльнісного компонентів готовності студентів, недоліки навчально-пізнавальної, науково-дослідної, практичної складових системи професійної підготовки вчителя-словесника. Його результати викладені у параграфі 3.3.*

Російським пасивним прикметникам теперішнього часу в українській науковій мові відповідають дієприкметники минулого часу (*желаемый – бажаний, употребляемый - уживаний, анализируемая - аналізована*).

Багато неточностей з'являється під час перекладу дієприкметників із російської мови. Зокрема російському дієприкметникові *данный* відповідає український *даний*, а прикметникові *данный* контекст – *цей* контекст.

Наприклад: *Цією мовою витворено великий масив багатой, стильово різноманітної словесної культури, здатної задовольнити смаки найвибагливішого читача (О.Сербенська).*

Дієприслівники вчені теж радять залучати до наукових творів. Ці дієслівні форми замість багатьох прийменниково-іменникових конструкцій (де іменник — віддієслівного утворення) роблять текст більш динамічним.

Наприклад: *Акцентуючи увагу на функціональному статусі неологізмів і зважаючи на відомі в мовознавстві результати спостережень за природою і словотвірними особливостями неології, логічним є, на наш погляд, узгодити об'єкт аналізу з лінгвостилістичною аспектністю (А.Калетнік).*

У табл. 1.10, запропонованій відомим українським термінологом Н.Непийводою, подано дієприслівники, які варто якнайширше використовувати в наукових текстах замість калькованих із російської мови іменниково-прийменникових сполук.

Таблиця 1.10

**Дієприслівники як відповідники
до російських іменниково-прийменникових сполук**

Російське джерело	Калька	Український відповідник
по получении	після одержання	одержавши
по подписанию	після підписання	підписавши
по рассмотрении	після розгляду	розглянувши
по окончании	після закінчення	закінчивши
по ознакомлении	після ознайомлення	ознайомившись
при описании	при описуванні	описуючи
при определении	при визначенні	визначаючи

Український лінгвостиліст О.Сербенська наводить низку дієприслівникових зворотів, що вповні можуть функціонувати як природні відповідники до багатьох російських дієприкметникових конструкцій (див. табл. 1.11).

Таблиця 1.11

**Дієприслівникові відповідники
до російських дієприкметникових конструкцій**

Російське джерело	Український відповідник
делающий усилия	докладаючи сил
говорящий о чем	засвідчуючи що
дающий выход	даючи вихід
не дающий повода	не даючи приводу

Прислівник. Автори наукових творів використовують також прислівники (*наполегливо, старанно, мудро, щорічно, досконало, потрібно, невдовзі*).

Наприклад: *Односкладні речення ...виконують у науковій мові особливу функцію – **максимально об'єктивно** (без вказівки на суб'єкт) відображати навколишню дійсність ...* (В.Кухарєва).

У наукових текстах використовуються прислівники зі значенням ознаки дії чи стану особи чи оточення. Можливі також ступеневі форми якісно-означальних прислівників (*найсердечніше подякувати, розглянемо це більш детально, проаналізовано це менш ретельно*).

Застерігаючи стосовно перекладу російських висловів *длинной, в длину, шириной, в ширину, высотой, глубиной, величиной, толщиной*, Б.Антоненко-Давидович радив додержуватися в писемній та усній мові таких українських відповідників: *завдовжки, завширшки, заввишки, завглибшки, завбільшки, завтовшки*.

Вважаючи слово *виключно* скалькованим, відомий український письменник наголошував на уведенні в науковий обіг прислівників *тільки і винятково*.

В усному і писемному науковому мовленні часто вживані модальні прислівники, що надають окремому члену речення чи всьому реченню модальних відтінків ствердження, заперечення, вірогідності, можливості /неможливості, зв'язності тексту (*безумовно, можливо, звичайно, нарешті, по-перше, щоправда, отже*).

Наприклад: *Найпевніший спосіб проникнути у сутність і життя слова — це, по-перше, пізнавати його через історичні та сучасні лексикографічні джерела, по-друге, через функціонування у щоденному мовленні, що є віддзеркаленням усього спектра суспільно-культурних і побутових стосунків між людьми* (І.Фаріон).

Службові частини мови Українська наукова мова послуговується і сурядними, і підрядними сполучниками та сполучниковими словами (*і, але, однак, проте, відповідно до того, що; після того, як, у залежності від того, що; внаслідок того, що*). Мовні огріхи в наукових текстах трапляються частіше при калькуванні підрядних сполучників з російської мови.

У таблиці 1.12 подано приклади уживання сполучників:

Таблиця 1.12

Уживання сполучників у наукових текстах

неправильне вживання сполучників	правильне вживання сполучників
у той час як	тоді як
у силу того що	через те що
з тим щоб	для того щоб
з того часу як, з того часу коли,	відтоді як, відтоді коли

Російському сполучникові *так как* відповідають українські *тому що, через те що; поскольку – оскільки, вместе с тем – водночас*.

Прийменники – теж у центрі уваги науковців. Г.Балабан досліджує групу похідних прийменників для вираження відношень обмеження у *(в) межах, у (в) рамках, у (в) сфері, у (в) галузі, у (в) ділянці, у (в) царині, на теренах*. У

межах спільної семантики ці прийменники розрізняються насамперед лексичним наповненням іменників, з якими поєднуються.

Прийменник *у (в) рамках* у наукових текстах найчастіше поєднується з іменниками на позначення, галузей знань, напрямів, течій, стилів, жанрів, тем тощо. Наприклад: *У рамках конференції відбувся семінар...*

Якщо йдеться про місцевість, географічні поняття, дослідник радить послуговуватися прийменником *у межах*: *у межах країни, у межах міста, села, області* та ін.

Функціонально рівнозначними, взаємозамінними Г.Балабан вважає похідні прийменники *у (в) галузі, у (в) царині*: *фахівці в галузі інформаційних технологій, висновки в галузі функціонального синтаксису, у царині поетичної творчості*.

У науковому тексті часто порушуються норми щодо вживання прийменникових конструкцій, превалюють суржикові сполуки.

З-поміж прийменників *незважаючи на* і *попри* у наукових текстах більш уживаним є прийменник *незважаючи на* (*незважаючи на помічені недоліки*).

Прийменники *щодо* і *стосовно* мають тотожні значення, однак у науковому мовленні перевага надається прийменнику *стосовно* (*стосовно цього питання*).

У таблиці 1.13, запропонованій О.Сербенською, подано особливості уживання деяких прийменникових конструкцій.

Таблиця 1.13

Уживання прийменників у науковому тексті

Правильно	Неправильно
залежно від мети	в залежності від мети
останніми роками	в останні роки
тепер	в даний час
відповідно до вимог	у відповідності з вимогами
незважаючи на те	не дивлячись на те
по бажанню	за бажанням
по відношенню до	щодо..., стосовно ...
по всіх правилах	за всіма правилами, з дотриманням усіх прав
пішла по справам	пішла у справах

Серед прийменників, уживаних у науковому стилі, звернемо увагу і на такі: комісія для голосування; відповідно до вимог; дослідження з педагогіки, обчислити за формулою, під час виконання; по черзі; через непорозуміння. Функціонують у наукових текстах і варіанти прийменника *з, із, зі*: *з довідкою; із Сумщини, зі школи (із школи), зі свого погляду*.

Синтаксис наукового мовлення

Синтаксис наукової мови відзначається книжністю, яскраво вираженим сполучниковим зв'язком, складними конструкціями і водночас «виразно виявляє національний спосіб формування і висловлення думки» (В.Кухарева). У двоскладних реченнях зазвичай уживають простий дієслівний присудок, виражений дієсловом активного стану у формі третьої особи однини або множини теперішнього, минулого чи майбутнього часу. Наприклад: *Кафедра виконує планову наукову тему... Аспірант урахував зауваження... Спеціалізована рада розгляне дисертацію...*

Однак більш уживані речення зі складеним іменним присудком, складником якого виступають дієслова-зв'язки *бути, є, називатися, становитися, робитися, здаватися, мати, залишатися, володіти, визнаватися, відрізнятися, розпізнаватися, характеризуватися, складатися, слугувати, міститися, полягати, перебувати, визначатися, уявлятися, становити собою, вважатися* тощо.

Уживані в наукових текстах більшою чи меншою мірою різні види односкладних речень. Обмежено використовуються хіба що називні речення. Це назви розділів, підрозділів і пунктів, підписи під рисунками, діаграмами, ілюстраціями. Ґрунтовно представлений комунікативний потенціал односкладних речень у кандидатській дисертації В.Кухаревої.

Уживані означено-особові й узагальнено-особові речення, які активізують увагу читача і спонукають до спільних дій: *Проведемо дослід; Пропонуємо використовувати таку формулу; З'ясуємо це питання більш детально.*

Неозначено-особові конструкції зосереджують увагу на дії; описують закономірності, загальноприйняті факти та явища певної науки: *Наприкінці речення ставлять крапку; Велику літеру пишуть у таких випадках.*

Найчастіше вживаються в наукових текстах безособові речення, що позначають дію взагалі, спрямовують увагу читача на об'єкт чи дію і яскраво відображають об'єктивний характер наукового викладу: *З цим висновком важко погодитися; Прилади можна використовувати; Важливо підкреслити, що ...*

Особливе місце у наукових текстах посідають безособові речення із присудком, вираженим дієслівною формою на -но, -то, та об'єктом – прямим додатком, вираженим у формі іменника у знахідному (або родовому) відмінку без прийменника: *застосовано (що?) метод; прочитано (що?) курс лекцій.* У таких реченнях увагу сконцентровано на події, яка відбулася або відбудеться.

Поширеною стилістичною помилкою наукових текстів є уведення в речення діяча у формі іменника чи займенника в орудному відмінку: *Курсову роботу було виконано студенткою Іриною Тимченко; Доповідь виголошено професором Струганець.*

Орудний відмінок діяча тут неможливий, адже дієслівні форми на *-но, -то* незмінні і не потребують особи-виконавця. Отже, правильно буде:

Курсову роботу виконала студентка Ірина Тимченко; Доповідь виголосила професор Струганець.

Потреба дотримуватися логічної послідовності, доказів, аргументувати висловлену думку, з'ясувати причини і наслідки аналізованих явищ зумовлює використання простих ускладнених (однорідними, відокремленими, вставними членами) речень.

Наприклад: *Національну мовну картину світу щоразу створюють ідеальні мовці, представники духовної еліти нації, мовотворці, кодифікатори мови у своїй творчості й наукових працях (мова письменника, ідіолект/ідіостиль)...Ми вживаємо термін *концепт*, вписуючи його у термінологічну парадигму лінгвістики...Отже, *концепт* є тією ланкою, що замикає коло когнітивних понять, пронизує всі мисленнево-мовленнєві рівні й пов'язує їх між собою (Т.Монахова).*

Серед складних речень у науковому мовленні переважають складносурядні і складнопідрядні із чітко вираженим синтаксичним зв'язком між частинами. Складносурядні речення трапляються рідше, їх частини можуть легко переставлятися. Більш властиві складнопідрядні речення, тому часто вживаними є підрядні сполучники (*що, так як, внаслідок того що, у зв'язку з тим, що, незважаючи на те, що, бо, тоді як та ін.*).

Питання і завдання для самостійної роботи:

1. У чому відмінності між усним і писемним науковим мовленням?
2. Розмежуйте поняття «термін», «професіоналізм», «загальнонаукові слова». Визначте різницю між такими термінами: *обумовлювати – зумовлювати; приводити – призводити; визначати – відзначати; комунікативний – комунікаційний; реальний – реалістичний; професійний – професіональний.*
3. Поясніть термін «екологія наукової мови».
4. Вважають, що морфологічні форми вживання частин мов наукового стилю суворо нормативні. У чому це виражається?
5. Серед книжного багатства особливе місце посідають словники як вияв духовних цінностей народу, відображення його мовної культури і національної долі в певну епоху, документознавче свідчення історії. Чи шануються словники в нашій державі? Чи можна написати якісну наукову роботу без звернення до цього інтелектуального наставника і порадника?

Лекція № 6

Тема: Культура писемного наукового мовлення

Мета вивчення: опанувати технології роботи з українським науковим текстом, розвивати уміння і навички мовно-стилістичного аналізу наукового тексту;

Література:

Ботвина Н.В. Офіційно–діловий та науковий стилі української мови: Навч. посібник. – К.: Арттек, 1998. – 190 с.

Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови // Українська **Євграфова А.** Заголовок як актуалізатор текстової інформації // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <<http://www.jorn.univ.kiev.ua>>. – Загол. з екрану. – Мова укр. термінологія і сучасність: Збірник наук. праць. – К.: КНЕУ, 2001. – Вип. IV. – С.11–14.

Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наукового тексту. – К., 1970. – 306 с.

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови.-К.: ВЦ "Академія", 2007.- 360 с.

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

Симоненко Л. Нові підходи до розбудови української наукової термінології // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук, праць. – Вип. VI. – К.: КНЕУ, 2005. – С.21–26.

Синиця І.А. Діалогічність у науковому тексті // Мовознавство. – 2004. – №2–3. – С. 55–60.

План

- 1.Наукові тексти різних жанрів: властивості і структурно-сміслові компоненти
- 2.Мовна особистість автора наукового тексту
- 3.Композиція писемного наукового тексту
- 4.Мовне оформлення композиції наукового дослідження

Основний зміст

Мета наукового мовлення – створення тексту. Аналіз наукових праць Н.Болотнової, І.Гальперіна, В.Лукіна, Л.Мацько, О.Селіванової спонукає до такого узагальненого визначення **тексту** - це *закінчене мовленнєве утворення, змістова, структурно-граматична єдність, що об'єктивована в усній або писемній формі, характеризується замкнутістю, зв'язністю, різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку і має певну прагматичну настанову.*

Поняття тексту є об'єктом вивчення різних філологічних наук. Лінгвістика тексту досліджує структуру мовленнєвих творів, їх членування, способи створення зв'язності тексту, його смислову побудову. Предмет стилістики тексту - різноманітні типи текстів, їх стилістичні особливості, способи розгортання інформації, мовленнєві норми в різних функціональних стилях, типи мовлення (монолог, діалог, полілог).

Знання цих наук допомагає більш глибоко розкрити особливості наукового тексту.

Науковий текст - єдиний комунікативний блок, що має чітку, логічну структуру, своєрідний каркас із внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, пунктами, параграфами, абзацами), насиченими відповідною термінологією.

Текст, зазначає В.Чернявська, “завжди співвідноситься з комунікативною ситуацією та її антропоцентрами: автором й адресатом, суб’єктом мовлення і його партнером /-ами комунікації”.

Комунікативна ситуація - функціонально-комунікативна сфера (побутова, офіційно-ділова, наукова тощо), в якій створюється текст.

Наукові тексти створюються з орієнтацією на читача-професіонала, підготовленого до сприйняття інформації.

Змістом наукового тексту є наукове знання. Науковому знанню притаманні онтологічність, методологічність, аксіологічність, комунікативність, а, отже, і науковому тексту характерні ті ж риси. Зміст наукового тексту відображає певну часову послідовність різноманітних фактів, подій і думок.

Звичайно, не можна створити науковий текст без попередньо зібраного матеріалу, проведення певного (констатувального, формувального) дослідження, обдумування фактів. В іншому випадку такий текст нагадуватиме огляд, реферат прочитаних книг. Текст, написаний з такою установкою, - слушно зауважує український дослідник Ю.Сурмін, - виконує лише інформативну, а не дослідницьку функцію.

Серед принципів укладання наукових текстів учені виділяють принципи змістовної насиченості, наукової інформативності, новизни, змістової закінченості, проблемності, доступності фахівцеві однієї чи кількох галузей.

Науковому тексту властива певна композиція.

Композиція наукового тексту – це порядок повідомлення відомостей про них у тексті.

Кожний із компонентів наукового тексту виступає значущою одиницею, тобто може виконувати функції роз’яснення, обґрунтування, уточнення, доповнення, унаочнення тощо. Вираження авторського ставлення дослідниці називають модальністю тексту.

Важливими характеристиками наукового тексту є проблемність, гіпотетичність, цілеспрямованість. Текст обов’язково відображає ту чи іншу проблему, висуває гіпотези, орієнтує на нове знання, характеризується доцільністю і раціональністю усіх положень, орієнтований на досягнення дослідницької мети та завдань.

Ознаками наукового тексту виступають цілісність, членованість, зв'язність, інформаційна, логічна, емоційно-оцінна, спонукальна насиченість, завершеність, послідовність, комунікативність тощо.

Цілісність наукового тексту передбачає внутрішню організованість, смислову єдність, цілісне оформлення початку і кінця твору, переходи між частинами тексту, що забезпечується визначеними мовними одиницями. Цілісність тексту виявляється також й у визначеній логіко-смисловій структурі, компонентами якої є тематика, проблематика, ідеї тексту.

Зв'язність полягає в тісному поєднанні компонентів наукового тексту між собою за змістом. Лінійне розгортання тексту супроводжують такі слова, як *цей, той, такий, це, усе це, тут, зазначений, подібний, аналогічний*, що виражають єдність або близькість суб'єкта дії, об'єкта або місця дії, а також повтори окремих слів чи їх синонімів. Логічна зв'язність наукового тексту забезпечується мовними одиницями, які виражають причину і наслідок, умову і наслідок (*тому що, зважаючи (з огляду) на це, через те, що; оскільки, завдяки тому, що; внаслідок (в результаті) цього, у зв'язку з цим, згідно з цим, у цьому (такому) разі (випадку), за цих (таких) умов, на цій підставі*).

Архітектонічною одиницею наукового тексту виступає *абзац*.

Абзац - відступ вправо на початку першого рядка кожної частини тексту.

Наприклад: *У прагненні громадськості регулювати мовні процеси, берегти чистоту мови, визначати міру вживання іношомов. слів, неологізмів, взагалі мовних змін часом діють тенденції пуризму, коли через настійні заборони вживати певні слова й вислови культивується мова дистильована, навіть штучна, далека від живомовної практики. Тому культуромовні рекомендації мають постійно враховувати різноманітність стилів і форм висловлювання, спиратися на факти історії літературної мови для того, щоб уникати суб'єктивних заборонних правил. Увага громадськості до культури мови визначається загальним рівнем розвитку культури*
(С.Єрмоленко).

Абзаци призначені для того, щоб виокреслити хід думок автора, їх завершений характер. Кожний наступний абзац розвиває думку попереднього, впливає з нього і пов'язаний з наступним.

В абзаці важлива роль першого речення. Щоб головна думка, сформульована в першому реченні абзацу, прослідковувалася і далі, в наступних реченнях варто застосувати повтор одного й того ж слова, словосполучення, вживання відповідних займенників тощо. Грамотне членування тексту на абзаци допомагає осмислити прочитане.

Абзац може складатися і з одного речення, якщо йому надають особливого значення. Перехід від одного абзацу до іншого часто означає перехід до нової думки.

Уважається, що при своїй типовості кожний науковий текст індивідуальний. Це залежить від автора і його досвіду текстотворення.

Наукові тексти бувають кількох видів: оглядовий, методологічний, емпірико-фактологічний, теоретичний, пояснювальний, додатковий, мішаного типу.

Призначення *оглядового тексту* - забезпечити наукове обґрунтування предмета дослідження, установити межі цього дослідження, показати ступінь невивченості його окремих складових.

Методологічний текст слугує для обґрунтування й опису специфіки методології проведеного дослідження.

Наприклад: **1.1. Методологічні принципи формування поняттєво-термінологічного апарату дослідження**

Методологічні принципи визначення та відбору поняттєво-термінологічного апарату дослідження теоретичних та методичних засад підготовки майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями дозволили класифікувати поняття в 4 групи, як це показано на рис. 1.1). Виділимо поняття, які увійшли до складу кожної групи.

Перша група – це дефініції, які розкривають проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога у вищому навчальному закладі. Ключовими поняттями цієї групи ми вважаємо: професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога, парадигми (антропологічна, гуманістична, гуманітарна, культурологічна), концепції: неперервної педагогічної освіти, особистісно орієнтованої освіти та білінгвальної (плюрилінгвальної) мовної освіти... (І.Соколова)

Емпірико-фактологічний текст містить у собі опис фактологічної бази дослідження, класифікації й узагальнення фактів у даному дослідницькому контексті.

Наприклад: Як засвідчили результати констатувального зрізу, студентів із високим рівнем сформованості дискурсивної компетенції не було ні в контрольній (далі – КГ), ні в експериментальній (далі – ЕГ) групах. На достатньому рівні перебувало 12% респондентів КГ і 16% ЕГ, що продемонстрували належне володіння термінологічною базою теорії дискурсу й елементами дискурсивного аналізу тексту. Студенти цього рівня припускалися незначних помилок під час побудови різних типів дискурсів (О.Кучерява).

У *теоретичному тексті* викладаються теоретичні аспекти предмета дослідження.

Наприклад: Вивчення й аналіз наукової літератури дозволяє говорити про різні думки щодо визначення сутності понять “діалог”, “навчальний діалог”, “діалогічна взаємодія”. Діалог розглядається як спосіб вирішення навчально-виховних проблем і форма спілкування вчителя й учня на гуманістичних принципах (Сократ); спосіб самопізнання й самовдосконалення особистості (Ф. Шлейєрмахер); засіб духовного становлення особистості (М. М. Бахтін) (Г.Салашенко)

Пояснювальний текст призначений для пояснення основних положень і містить різні примітки і пояснення понять, таблиць, формул, рисунків тощо.

Наприклад: Перевірка достовірності чисел, виражених у відсотках, перевірялася формулою:

$$t = \frac{|P_1 - P_2|}{\sqrt{\frac{P_1 * q_1}{N_1} + \frac{P_2 * q_2}{N_2}}} \quad (5.1)$$

P_1, P_2 – відсотки; q_1, q_2 - відповідно $100 - P_1, 100 - P_2$.

N_1, N_2 – кількість досліджуваних об'єктів. Якщо $t > 2$, то існує істотна відмінність, якщо $t < 2$, то істотної відмінності немає. Якщо $t > 3$, то відмінність безумовно достовірна.

Мовна особистість автора наукового тексту

Якщо раніше науковий текст сприймався насамперед як джерело пізнавальної інформації, то в контексті антрополінгвістики виникає потреба у філологічному прочитанні наукових текстів, особливо науково-гуманітарних, зокрема лінгвістичних, у розгляді особистості вченого як професійної мовної особистості, еталону мовної майстерності. Ця складова педагогічної майстерності характеризується здатністю особистості для викладу своїх думок з урахуванням мовних норм обирати з можливих варіантів найбільш вдалий, точний у семантичному і стилістичному відношенні.

У роботі Г.Богіна під мовною особистістю розуміється людина під кутом зору її здатності до мовленнєвої діяльності, готовності до мовленнєвих вчинків, створення і розуміння творів мовлення. У цілісній структурі теоретико-гносологічної моделі мовної особистості російського вченого Ю.Караулова знайшли місце три рівні володіння мовою. *Вербально-семантичний рівень* визначає рівень володіння природною мовою на основі знань системи мови; *лінгво-когнітивний* - дозволяє будувати мовну картину світу шляхом упорядкування і систематизації індивідуальних понять, слова-концептів, образів. *Мотиваційно-прагматичний рівень*, або *рівень діяльнісно-комунікативних потреб* сприяє усвідомленню системи мотивів і цінностей особистості у мовній картині світу. Виявити цей компонент у наукових текстах - більш складне завдання, аніж, наприклад, виконати аналіз виражальних засобів. Важливою складовою мовної особистості виступає *ціннісний, світоглядний* (система цінностей або життєвих смислів), *культурологічний* (рівень засвоєння культури), *особистісний* (індивідуальний), пізнавальний, поведінковий компоненти (Ю.Караулов, В.Карасик), мовна, інтелектуальна здібність, мовне чуття.

«Сильною мовленнєвою особистістю», яка характеризується високим рівнем володіння фаховою метамовою, лінгвориторичною компетенцією, є Любов Іванівна Мацько, доктор філологічних наук, професор, дійсний член АПН України, завідувач кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Наукові інтереси видатного майстра реалізуються в численних науково-навчальних працях

історико-лінгвістичного, лінгвостилістичного, лінгвокультурологічного, лінгвопедагогічного напрямів. Культуромовні міркування вченого важливі у філологічній аудиторії, вагомі і для фахівців інших напрямів.

Любов Мацько відзначається пафосно-вербально-елокутивним мовомисленням. Це виявляється в оновленні існуючих та в моделюванні нових інтелектуальних понять, які не знайшли адекватного вираження в мові.

Наприклад: *«Починає формуватися нова інтелектуальна політика України, і для цього вища школа має готувати суперфахівців-пошуковиків, які б володіли комплексом пошукових методів, розуміли пріоритети національно-державних загальнолюдських цінностей, були високоадаптованими і стресостійкими за сучасних умов відкритого для світу українського суспільства».*

Філологу властиві інтегративний підхід до явищ мови, чіткі дефініції, пошук когнітивно значущих авторських новотворів і яскравих образів.

Наприклад: *«Мовна культура не постає на пустому місці, це постійна робота, спрямована на вдосконалення свого мовлення, розвиток інтелекту, на виховання і вдосконалення кращих людських чеснот, створення свого фахового образу, досягнення соціального престижу».*

Типовими рисами ідіостилю мовознавця є гармонійне поєднання загальнонаукової, лінгвістичної, філологічної і експресивно забарвленої лексики; індивідуальна семантизація низки термінів, смислова специфіка яких виявляється в межах цілісної культуромовної концепції вченого, лінгвокогнітивне продукування слів і словосполучень.

Наприклад: *«у публіцистичному стилі української мови ідеологічна маркованість змінилася плюралістичним багатоголоссям, що значно розширило мовний арсенал його із залученням у свій обіг різношарової лексики»; «завдяки закономірним суспільно-політичним і духовно-культурним реабілітаційним процесам значно розширилося функціональне поле української мови, оновилося, розгалузилася і збагатилася її стилістична система».*

Новаторським є стиль наукової розповіді. Замість звичних монологічних текстів з нейтральним тоном у наукових публікаціях Любові Мацько ми завжди отримуємо насолоду працювати з новими текстовими нормами діалогічного мовлення. Міркування про предмет дослідження реалізуються через призму особистого ставлення автора, захоплюють влучною інтерпретацією мовних фактів, строго вивіреною системою аргументації, глибоким проникненням у сутність аналізованих явищ, комплексністю підходу до мовних закономірностей:

«Інтелектуальна діяльність – це, власне, не тільки подолання опору матеріалу пізнання, а й опору душі та власного мислення, суспільних

стереотипів і соціальної байдужості, матеріальної скрути й моральної та розумової інертності».

Животворне Українське Слово Любов Мацько збагачує мовним добротворенням і мовним оптимізмом, адже мовна культура, переконливо доводить учений, не постає на пустому місці, це постійна робота, спрямована на вдосконалення свого мовлення, розвиток інтелекту, на виховання і вдосконалення кращих людських чеснот, створення свого фахового образу і досягнення соціального престижу.

Лексикографічна компетенція як показник мовної культури дослідника

Серед складових лексикографічної культури, як показує аналіз наукової літератури, практичний досвід, доцільно умовно виділити мотиваційний, емоційно–естетичний, когнітивний, операційно–діяльнісний компоненти.

Мотиваційний та емоційно–естетичний компоненти передбачають сформованість стійкої усвідомленої потреби, емоційно–оцінного ставлення та інтересу в опануванні здобутків української лексикографії, переконаності в суспільній значущості знань лексикографії, бажання здійснювати лексикографічний науковий пошук, вироблення мовного смаку шляхом розширення філологічного кругозору, професійного задоволення від виконуваної діяльності. Важливе значення при цьому набувають такі якості особистості, як духовні цінності, глибина лексикографічних мовних знань.

Когнітивний компонент складають знання типів словників, праць українських лексикографів, особливостей словникової статті, її своєрідності у словниках різних типів, а також знання професійної лексикографічної роботи з текстом.

Складовими *операційно–діялісного компонента* є вміння і навички оперувати набутими лексикографічними знаннями у професійній діяльності: сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, коментувати, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування; з'ясувати роль синонімічних, антонімічних, фразеологічних, орфоепічних, орфографічних та інших словників у формуванні мовної культури особистості, виконувати порівняльний аналіз словників, володіти навичками роботи збирача й обробки, в т.ч. комп'ютерної, лексикографічного матеріалу, укладати власні словники–довідники тощо.

В умовах вищої школи добре, аби ключовими позиціями у підготовці молодих дослідників стало набуття умінь працювати зі словниками, відповідно до поставленої мети здійснювати цілеспрямований пошук інформації у лексикографічних джерелах різного типу і критично оцінювати її достовірність. Здобувачеві наукового ступеня необхідно опанувати

методологію, методику і практику лексикографічної науково-дослідницької діяльності.

Важливим шляхом формування складових лексикографічної культури вважаємо ознайомлення із здобутками відповідної науки. Постійні лексичні зміни в мовній системі і необхідність їх ефективної фіксації зумовлюють перегляду і збагачення чинної класифікації лексикографії. Увиразнюється теоретична і практична лексикографія, теорія лексикографії і навчальна лексикографія, динамічно розвивається комп'ютерна і корпусна лексикографія. Відбувається істотне просування в галузі металексикографії, виокреслюється адресна спрямованість лексикографічної продукції: для широкого кола носіїв мови, для тих, хто вивчає українську мову як іноземну, для філологів, учителів, учнів тощо.

Розширюється і поглиблюється визначення словника.

Словник – це зібрання слів (словосполучень), розташованих у певному порядку, з певними супутніми поясненнями залежно від його призначення.

Йдеться, зокрема, і про відносне розмежування енциклопедичних та лінгвістичних словників. Відомо, що *енциклопедичні словники* зосереджують увагу на понятті, подають інформацію про ті чи інші явища дійсності, країни, події, а лінгвістичні і насамперед *тлумачні словники* зосереджують увагу на значенні слова. Водночас і вітчизняними, і зарубіжними лексикографами дедалі частіше наголошується на прозорості такої межі. Зразком такої довідниково-аналітичної праці можна визнати "Енциклопедію освіти" (2008р.), в якій ґрунтовно представлено понятійно-термінологічний апарат сучасної освіти, основ педагогічної і психологічної наук, персоніфіковану інформацію про педагогів та громадських діячів, що сприяли розвитку освіти в Україні.

Кожний словник залежно від призначення і функцій – загальномовний чи спеціальний, одномовний чи перекладний, нормативний, вибірковий, генетичний – допомагає вибудувати текст й адекватно сприймати відповідні елементи в ньому. Зокрема, у випадках, коли виникають проблеми стосовно розуміння значення слова в тексті, вагання у правильності його використання в мовленні, перш за все корисно звертатися до авторитетного тлумачного словника. Ці словники ще називають комплексними, бо слово тут постає в нерозривній єдності парадигматичного, синтагматичного і дериваційного аспектах. Робота з тлумачним словником загострює сприйняття і розуміння глибинного смислу рідного слова. Сьогодні у тлумачних словниках, укладених на основі одинадцятитомного радянського видання, усунуто ідеологічно маркований ілюстративний матеріал, зафіксовано нові слова, які з'явилися в останні десятиліття, розширено основні функції (наукову, систематизаційну, нормативну, тлумачну), створюється єдина система засобів стилістичної характеристики.

Своєрідною школою прилучення до таємниць науки можна назвати науково-дослідницький пошук в етимологічному словнику. Така робота дає

можливість і поглибити складові лексикографічної культури, і замислитися над походженням низки лексем, і розширити уявлення про духовно-матеріальну культуру різних регіонів України. Мовний портрет сучасника допомагають створити синонімічні, антонімічні, фразеологічні словники, словники епітетів, іншомовних слів та ін. Орфоепічний і орфографічний словники становлять своєрідний бар'єр, що не дозволить руйнувати правописні і вимовні норми.

Занурення в будь-яку професійну сферу зумовлює ознайомлення з термінами відповідної науки, потреби у володінні термінологічним мінімумом, а, отже, звернення до термінологічних словників, що уможлиблює також і розвиток мовнотермінологічної компетенції. Таку мету передбачали укладачі першого "Українсько-російського словника наукової термінології" (2004 р.) за загальною редакцією Л.Симоненко. На формування лексикографічної і водночас мовнокомунікативної компетенцій спрямований перший в українській лексикографії "Словник термінів міжкультурної комунікації" (автор – Ф.Бацевич, 2007 р.). У словнику подані терміни комунікативної лінгвістики, що відображають процес вербального і невербального спілкування людей, які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот.

Активізувалися процеси семантичного розширення або звуження значення лексичних одиниць. Так, *маргінес/маргінес* "берег, поле книжки, зошита тощо", крім названої семантики, в сучасній українській публіцистиці функціонує у значенні "узбіччя цивілізації, прогресу; глуха, відстала провінція". Лексема *фундація*, - зазначають дослідники, - вживається в таких значеннях: "пожертвування коштів для заснування чого-небудь; фонд; установа, організація (благодійницька); товариство, спілка". Увиразнюються питомі українські словотвірні ознаки: комп'ютерник, випереджувальний та ін.

Лексикографічну компетенцію доречно збагачувати і роботою зі словниками, репресованими у 30-х рр. ХХ ст. В одному з таких словників, на довгий час з вилученому із практичного та наукового вжитку і нарешті повернутому широкому загалу "Російсько-українському словнику" С.Іваницького та Ф.Шумлянського відображено стан розвитку української мови на початку ХХ сторіччя. Упадає в око скрупульозний добір значень реєстрового слова для якнайповнішого представлення українських відповідників.

На кожне російське слово автори подають кілька власне українських:

случай – випадок, трапунок, нагода, пригода, приключка, случай, okazia...;

шапка (смушева гостроверха) – шлик, шличок;

шапка (повстяна) – магерка, яломок;

шапка (з наушниками) – малахай;

шапка (кудлата і висока) – кучма;

шапка (чабанська) – чабанка;

шапка (з ріжками) – рогачка; вінець, корона.

Характеристика слова, особливо його стилістичних рис, створення лексикографічного портрета слова чи групи слів потребує звернення до словників різних типів і різних баз даних. Це стимулює розвиток корпусної (електронної) лексикографії, а, отже, зумовлює введення до лексикографічної компетенції сучасного користувача інформаційно-комп'ютерної складової.

Корпус - зібрання різноманітних текстів сучасної мови, здійснений з допомогою комп'ютера.

Сьогодні цей напрям стимулюється "Державною програмою розвитку і функціонування української мови на 2004 - 2010 роки", Міжгалузевою науково-технічною програмою "Інформація. Мова. Інтелект". Корпусна лексикографія, переконливо доводиться в наукових працях, дає можливість постійно збільшувати кількість лексичних одиниць, не очікуючи чергового перевидання словника, значно економлячи час і матеріальні ресурси. Електронні словники дозволяють зберігати великий обсяг інформації за рахунок використання гіперпосилань, мають ефективну систему пошуку (повнотекстовий пошук, одночасний пошук у кількох словниках, швидкість пошуку). Крім того, є можливість постійно "фільтрувати" й упорядковувати словниковий матеріал. Такою спробою є електронна енциклопедія "Українська мова" як додатковий засіб до друкованого варіанту (К., 2000), створеного в Інституті мовознавства ім. О.О.Потебні та в Інституті української мови НАН України.

Українським мовно-інформаційним фондом (директор – докт. техн. наук, проф. В.Широков) в онлайн-варіанті розроблена інтегрована лексикографічна система "Словники України", до складу якої включені п'ять словників - орфографічний, транскрипції, фразеологічний, синонімів та антонімів (252 тис. слів). Готується новий 20-томний тлумачний словник української мови, інформаційно-лінгвістична система якого, стверджує В.Широков, еволюціонуватиме і як дослідницька. До неї буде "вмонтовано" лінгвістичний корпус української та інших мов з автоматизованою лексичною картотекою, озвучуванням заголовних слів, фотографіями, анімацією, відео фрагментами, елементами мультимедіа.

Елементи комп'ютерної лексикографії впроваджуються у вищих навчальних закладах. На філологічному факультеті Тернопільського національного педагогічного університету створена персональна автоматизована інформаційна система "Lexica", що моделює лексико-семантичну систему української літературної мови в діапазоні столітнього проміжку (автор – докт. філ. наук, проф. Л.Струганець). Кожне слово супроводжується різноплановими характеристиками, що стосуються його змістової, формальної та функціональної сторін. Наприклад, коли ставимо завдання виокремити з номенів реєстру "Орфографічного словника української мови" (укл. – С. Головащук, М. Пещак, В. Русанівський, О. Тараненко, 1999 р.) підгрупу лексики за такими параметрами: <Част. мови> – іменник (код 1), <Тематика> – харчування (код 2), <Іншомовність> –

французька мова (код 76), – програмними засобами формується такий список слів: *антрекот, бульйон, десерт, ескалон, лангет, майонез* та ін.

Один із шляхів формування лексикографічної компетенції – вивчення досвіду словникарської роботи за кордоном. Кожна країна піклується про свої історичні корені, своє майбутнє, свій авторитет, а значить і словники. У Франції, наприклад, систематично поповнюється словник чужоземної лексики [[http:// www.culture.fr/culture/dglf](http://www.culture.fr/culture/dglf)], яку не доцільно вживати в офіційних документах. А діяльність Національного комітету з етики спрямована на постійне "очищення" мови від американізмів, германізмів, жаргонізмів. У навчальному процесі університетів США успішно використовується електронний тлумачний словник англійської мови Merriam-Webster's collegiate dictionary [<http://www.m-w.com/thesaurus.htm>], який систематично поповнюється новими словами тощо. Новації і потреби суспільства у вихованні національно-мовної еліти якісно позначаються на змісті, формах і методах фахової підготовки культуромовних особистостей майбутніх учителів рідної мови, сформованості їх лексикографічної компетенції.

В Україні за результатами аналізу стану виконання Комплексних заходів із всебічного розвитку української мови у 2000 - 2002 роках за рахунок коштів Державного бюджету випущено лише 4 видання словників серії "Словники України" накладом 36 тис. прим.: "Орфоепічний словник української мови" (1-й том); "Словник антонімів української мови"; "Етимологічний словник української мови" (4-й том). За кошти Громадського фонду Святого Андрія Первозванного надрукований "Орфографічний словник української мови"; за кошти видавництва "Наукова думка" - "Словник синонімів української мови у двох томах", за рахунок благодійних коштів Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Сполучених Штатах Америки – 3-й том "Атласу української мови". Наклади цих видань, щоправда, незначні: наклад "Атласу української мови" - 1600 прим., "Етимологічного словника української мови" – 1 тис. примірників.

Ефективним шляхом формування лексикографічної компетенції залишається залучення студентів до науково-дослідних лабораторій викладачів-дослідників, які працюють над укладанням словників і власним прикладом стимулюють професійний розвиток своїх учнів. Сучасний лексикограф – це не лише вчений, це особистість з високою методологічною культурою, фундаментальною підготовкою, шанобливим ставленням до мови і діалекту, науковою ерудицією, гуманістичним стилем наукового мислення, розвинутою інтуїцією, конструктивно мислячий. Для нього важливі строгі етичні норми, толерантність, діалогова взаємодія. Це талановита і високо організована індивідуальність. Але насамперед – це особистість патріотична, яка боліє болем Вітчизни. Науковий діалог між співучасниками роботи зі словниками і над новими словниками допомагає формувати самостійність, відповідальність, відкритість, спонукає до розвитку мовленнєвих умінь представити власну думку в гармонії форми і змісту, зіставити її з думкою іншого автора, володіти реплікою і паузою, вербальними і невербальними

засобами вираження спеціальних реалей, категорій і понять, стимулює процес самовдосконалення, саморозвитку і постійного оновлення.

Отже, на сьогодні зростає роль словника як невід'ємного путівника в різних галузях знань і різний період розвитку держави, вагома складова мовної культури особистості. Пошана до української мови, систематичне розширення інформаційного, практичного обсягу лексикографічних знань, стійка усвідомлена потреба в опануванні здобутків української лексикографії, бажання здійснювати лексикографічний науковий пошук, уміння і навички сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, коментувати, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування, залучення до науково-дослідної лабораторії викладача-лексикографа – усе це підвищує рівень лексикографічної компетенції дослідника.

Композиція писемного наукового тексту

Робота над створенням наукового тексту вимагає дотримуватися головної вимоги: цей текст має бути зрозумілим як вам самим, так і потенційним читачам. Слушно про це говорить Ю.Сурмін: потрібно чітко відповісти собі на кілька запитань: *"для чого хочеш писати?"*, *"стосовно чого хочеш писати?"*, *"що хочеш писати?"*, *"для кого хочеш писати?"*, *"як хочеш писати?"*. Запитання *"для чого хочеш писати?"* передбачає з'ясування мети написання тексту. Питання *"стосовно чого хочеш писати?"* змушує визначитися зі змістом наукового матеріалу: це буде опис проведеного експерименту чи результатів дослідження. Запитання *"що хочеш писати?"* вимагає з'ясування жанру тексту (стаття, тези, дисертація). Відповіді на ці запитання органічно пов'язані між собою і можуть допомогти сформулювати задум роботи, визначити зміст і форму викладу.

Науковий текст містить *вступ*, де подається обґрунтування актуальності дослідження, визначається предмет, мета, завдання, теоретичне і практичне значення роботи, *основну частину*: тут представлена методика і техніка дослідження, пошук способів вирішення проблеми, доказ концепції, ідеї; *висновки*, що містять результати виконаної роботи, перспективи подальшого дослідження.

Важливе значення для наукового тексту має заголовок.

Заголовок наукового тексту – інформативна одиниця, що відображає тему поданого твору і відповідає змісту тексту.

Заголовок наукового тексту відображає задум автора, визначає межі інформації, яку має подати автор. Науковці виділяють кілька типів заголовків:

- назви загального характеру (*Історія лінгвофілософських учень; Українська мова в освітньому просторі; Риторика у вищій школі*);
- назви, які конкретизують питання, що досліджуються автором (*Концепція мовленнєвого жанру М.Бахтіна; Специфіка мови професійного спілкування*);

- назви, що відображають особливості авторської постановки питання (*Сучасне термінотворення: симптоми і синдроми*).

Композиція наукового тексту залежить від плану наукової роботи.

План - короткий запис, що відображає послідовність викладу думки, розкриває зміст тексту і відновлює його в пам'яті.

План - це каркас майбутньої праці. Важливі ознаки плану – чіткість, логічність і лаконічність у формулюванні пунктів.

Принципами складання плану готового наукового тексту є

- *встановлення* членування тексту на смислові блоки;
- *визначення* головної думки кожного виділеного смислового блоку;
- *формулювання* пунктів плану (заголовків).

Принципи складання плану наукового тексту, що створюється, такі:

- *встановлення* структури тексту (вступ, основна частина, висновки);
- визначення головної думки кожної частини;
- з'ясування кола важливих питань у складі кожної частини;
- *формулювання* пунктів і підпунктів плану, що становлять логічну єдність.

Розрізняють прості і складні плани, робочі плани, плани-проспекти. *Робочі плани* складаються впродовж виконання кваліфікаційної наукової роботи. Тут у загальних рисах подається характеристика предмета дослідження, перелік завдань за схемою: *історія – теорія – практика* і потребують розв'язання. Визначається необхідна кількість розділів, підрозділів та їх найменування. У процесі виконання наукової роботи такий план декілька разів уточнюється і доповнюється.

Графічна культура оформлення плану – це рубрикація тексту, нумерація і називання розділів, підрозділів (параграфів), додатків тощо (див. табл. 2.1). Застосування рубрикації сприяє відображенню логіки наукового дослідження.

Наступний етап – складання *плану–проспекту*. Це реферативне викладення наукового матеріалу, розташованого у логічній послідовності, своєрідний довідковий покажчик. План-проспект дисертації містить, як правило, титульну сторінку, де зазначається навчальний заклад чи наукова установа, де виконується робота, прізвище, ім'я та по-батькові автора, назва дисертації, спеціальність, за якою захищається дисертація. На наступних сторінках указується актуальність проблеми, ступінь її дослідженості, зв'язок з програмами навчального закладу, об'єкт, предмет, мета, завдання, наукове, теоретичне, практичне значення запропонованого дослідження, а також зміст роботи.

Наукова робота виконується на основі глибокого вивчення різноманітних джерел: навчально–методичних (*підручники, навчальні та методичні посібники*) і наукових праць (*монографії, статті, дисертації, матеріали наукових семінарів та конференцій тощо*), нормативно–

програмних документів (*державні документи про освіту, навчальні плани і програми*), а також за результатами виконаної пошукової роботи. На основі опрацьованих літературних джерел укладається бібліографічний покажчик видань.

Джерело наукової інформації - документ, що містить у собі науковий факт або є результатом аналітичної та логічної обробки.

Для пошуку інформації звертаються до наукової, спеціальної, профільної бібліотек.

У довідково-інформаційному відділі бібліотеки існує система каталогів та картотек, що допоможуть визначити необхідне коло наукових джерел. **Каталоги** – це система накопичення і збереження даних про літературу, що наявна у бібліотеці. **Картотека** – перелік усіх матеріалів, виявлених з певної тематики.

Існує три види каталогів: *абетковий, систематичний, предметний*. *Абетковий каталог* дозволяє встановити, які твори того чи іншого автора, відомого дослідникові, наявні в бібліотеці, а також з'ясувати дані про видання: прізвище автора і назва книги, місто, де вона надрукована, назва видавництва і рік видання, кількість сторінок.

У *систематичному каталозі* картки згруповані в логічному порядку відповідно до галузей знань. За допомогою такого каталогу можна з'ясувати, які саме твори наявні в бібліотеці, а також підібрати необхідну літературу. У *предметному каталозі* бібліографічні записи розташовані за алфавітом предметних рубрик. Такий каталог використовується для підбору матеріалів із вузькоспеціалізованих питань.

Для дослідника-початківця часто досить складно виокремити необхідну інформацію зі значної кількості джерел, до того ж у короткий термін. Пошук наукової інформації сьогодні значно спростився за рахунок електронних каталогів, в яких представлено електронний алфавітно-предметний покажчик; електронний систематичний каталог авторефератів; електронний каталог статей (книг) тощо.

Важливу інформацію пропонують *реферативні журнали*, що містять анотації та бібліографічні описи, а також *бюлетені сигнальної інформації*, основне завдання яких полягає в оперативному інформуванні про всі наукові і технічні новинки.

Коло літературних джерел має бути широким. Оптимальною їх кількістю повинна бути така, що розкриває тему дослідження.

Наприклад, якщо виконується дослідження на тему **"Етнолінгвістичний аспект дослідження вигуків фразеологізмів"**, варто не лише здійснити пошук інформації про вигуківі фразеологізми, а й ознайомитися із джерелами, присвяченими українській фразеології та етнолінгвістиці.

Досліджуючи проблему **стилістичного використання певної групи лексики** у творах окремого письменника, необхідно не лише уважно

прочитати академічні праці з лексикології та стилістики, а й детально ознайомитися з публікаціями, присвяченими творчості цього митця. Конспектуючи, слід пам'ятати про предмет власного дослідження.

Ознайомлення з науковими джерелами допоможе уточнити робочий план дослідження.

У науковому дослідженні часто використовуються умовні позначення.

Умовні позначення - це специфічна термінологія, вживана в науковій роботі, певні скорочення.

Якщо такі терміни в тексті повторюються менше трьох разів, їх пояснення подають при першому згадуванні. Якщо ж повторюються частіше, аніж тричі, добре, аби пояснення їх значення було подане перед вступом наукової роботи.

Перелік умовних позначень друкують у вигляді двох колонок, де ліворуч за алфавітом подається скорочення, а праворуч – його детальне пояснення.

У тексті наукової роботи застосовуються і загальноприйняті скорочення, які необов'язково зазначати в переліку умовних позначень. Такі позначення подаються на початку наукової роботи на окремій сторінці (табл.):

Таблиця

Загальноприйняті скорочення

авт. а.	авторський аркуш
вип.	випуск
пп.	
прим.	параграфи; пункти
рр.	примітка
та ін.	роки
у т. ч.	та інші, та інше
ц.р.	
ст.	у тому числі
та ін.	цього року,
і т.д.	століття
див.	та інше
	і так далі
	дивись

Мовне оформлення композиції наукового дослідження

«Обличчя» наукового тексту – це його вступ. Цей складник композиції виконує функцію програми дослідження. Робочий варіант вступу має бути

написаний вже на початку виконання цілісної наукової роботи. А остаточно його варто оформляти на заключному етапі роботи, коли вже достатньо повно будуть виявлені її результати відповідно до поставлених завдань.

Схема побудови вступу наукової роботи стандартна:

- обґрунтування актуальності наукової проблеми;
- характеристика наявних за цією темою теоретичних і практичних досліджень, історія питання;
- виділення предмета дослідження, мети, завдань, гіпотези;
- обґрунтування використаних методів.

Мовні засоби, що використовуються для обґрунтування вибору теми та її актуальності, можуть бути такі: *проблема ...має першорядне, наукове, теоретичне, практичне значення; проблема актуальна, цікава, доцільна, не втратила свого значення, актуальності тощо.*

Зразок обґрунтування вибору теми та її актуальності

Загальна спрямованість сучасних лінгвістичних розвідок на розгляд змістової сторони мовних одиниць, що містять національно-культурні компоненти, зумовила необхідність їх виявлення та вивчення на різних мовних рівнях. Зважаючи на те, що лексична система значно відрізняється від інших рівнів численністю елементів, складністю зв'язків між ними, у мовознавстві набули поширення дослідження національно-культурного компонента на лексико-семантичному рівні мови, який у сконцентрованому вигляді експлікує етнокультурну інформацію. Одним із джерел такої інформації є тексти українських народних казок...

Текст української народної казки постійно перебуває в центрі літературознавчих, фольклористичних, лінгвістичних досліджень...Проте цілісного вивчення оцінних властивостей мови української народної казки з урахуванням національно-культурного компонента, що виявляє себе в усіх сферах семантичної структури мови, ще не проведено. Це й визначає актуальність обраної теми (О.Масло).

В огляді літератури подають наукові джерела, що висвітлюють історію розвитку проблеми: теоретичні роботи, які повною мірою чи частково розкривають проблему, виокремлюють потребу у власному дослідженні.

Мовні засоби цього складника такі: *з указаної, названої, цієї проблеми існує...; наявна значна кількість..., недостатня кількість публікацій, робіт, досліджень.*

Мета дослідження – це уявлення про результат роботи. Мета визначається на основі більш конкретного, детального опису теми дослідження. Для формулювання мети дослідження можна запропонувати такі конструкції: *дипломна робота присвячена вивченню, розгляду, дослідженню, опису, вирішенню...*

У педагогічних дослідженнях пропонується *гіпотеза* (український відповідник латинського слова – *припущення*), яку необхідно довести в основній частині. Це можлива відповідь на питання, яке міститься у

проблемі, тобто вказується очікуваний результат при дотриманні певних умов. Мовні засоби припущення можемо використати такі:

система роботи ... набуде ефективності, якщо;
вивчення специфіки майстерності письменника ... сприятиме формуванню читацького інтересу, підвищуватиме читацьку культуру дітей за умов...

Завдання дослідження в сукупності повинні давати уявлення, що слід зробити для досягнення мети. У науковій роботі формуємо, як правило, від 3 до 5–7 завдань.

Серед мовних засобів оформлення завдань переважають дієслова *вивчити, дослідити, описати, проаналізувати, розглянути, визначити, встановити, обґрунтувати, виявити, перевірити, довести, показати, апробувати* та ін., а також іменники *фактори, підходи, роль, доцільність, форми, методи, прийоми, технології, критерії, особливості* та ін.

Для досягнення поставленої мети і розв'язання завдань у роботі вичленовують **методи**. Це шлях, спосіб досягнення поставленої мети і завдань дослідження, своєрідний науково обґрунтований алгоритм застосування визначених, у т.ч. розумових дій та операцій для пізнання предмета дослідження (В.Морозов).

Вибір методу залежить від предмета дослідження, спеціальності, за якою виконується наукова робота, а також від дослідницької мети.

У наукових роботах застосовуються як *теоретичні*, так і *емпіричні* методи.

До теоретичних методів відносять, зокрема, *історико-структурний* для висвітлення основних компонентів ... на різних етапах історичного розвитку країни; *хронологічний*, що дає змогу розглянути предмет у часовій послідовності; *діахронний* – для дослідження якісних змін у системі в межах визначених історичних періодів розвитку; *структурно-системного аналізу* – з метою теоретичної розробки проблеми; *термінологічного аналізу* – для визначення базових понять дослідження; *метод наукової ідентифікації й порівняльного аналізу* архівних та літературних джерел із метою забезпечення достовірності одержаних результатів; *прогностичний* для поширення висновків, здобутих у результаті аналізу використаних джерел; *аналізу дисертаційних праць*.

Емпіричні методи складають такі: спостереження для виявлення стану проблеми в педагогічній теорії і практиці; *анкетування, тестування, експертного опитування; маркетингові* для аналізу ринків праці та освітніх послуг; *педагогічного моніторингу* якості підготовки; педагогічного експерименту; *методи статистичного аналізу* даних експерименту з використанням комп'ютерної обробки.

Спостереження, як правило, складається з таких етапів, як сприйняття, констатація, опис певного явища з допомогою словників.

Опитування як форма вербальної комунікації найчастіше проводиться на основі завчасно продуманих питань в усній чи письмовій формі.

Анкетування проводиться в письмовій формі, містить питання, а також при потребі певні позначки, малюнки, схеми.

Інтерв'ю – це форма усного опитування, яка виконується з метою визначення певних мовленнєвих явищ (русизмів, жаргонізмів тощо).

У лінгвістичних роботах може використовуватися такий метод, як структурний - аналіз елементів структури мовних одиниць і мовних творів; структурно-семантичний - аналіз співвідношення між формальними і смисловими елементами структури мовних одиниць і мовних творів; функціональний - аналіз факторів уживання мовних одиниць у мовленні, їх функціонування в мовленнєвих творах; лінгвостилістичний - аналіз стилістичних характеристик мовних одиниць і мовних творів; зіставний - аналіз схожості і відмінностей між двома і більше мовами; порівняльний - аналіз схожості і відмінностей між спорідненими мовами з метою реконструкції мови-предка.

Методи дослідження автор наукової роботи обирає, консультуючись з науковим керівником.

Методологічна основа – це основне, вихідне положення, на якому базується наукове дослідження.

Наприклад: загальною методологічною основою дисертації О.Переломової "Ідіостиль Валерія Шевчука" є лінгвістична концепція О.О.Потебні про слово як засіб апперцепції; концепція В.В.Виноградова про мовну особистість; вчення Г.О.Винокура і Б.О.Ларіна про естетичну функцію художнього слова.

Наукова новизна. Наукова робота обов'язково має бути скерована на одержання нових знань в обраній галузі. Зрозуміло, що для молодого дослідника є важким (а інколи й неможливим) процес здобуття абсолютно нових знань. У зв'язку із цим у студентських наукових роботах новизна визначається переважно такими термінами, як *доповнено, уточнено, узагальнено, систематизовано, класифіковано, проілюстровано, обґрунтовано, унаочнено*.

У дисертації важливо показати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни, то ж тут бажані такі мовні одиниці: *уперше одержано, удосконалено, дістало подальший розвиток*. Кожне наукове положення пропонується формулювати чітко, виокремлюючи його основну сутність і зосереджуючи особливу увагу на рівні досягнутої новизни. Наукове положення має читатися і сприйматися однозначно. Не слід вдаватися до викладу наукового положення у вигляді анотації.

Практичне значення дослідження. У цьому пункті вказується на практичну користь отриманих результатів дослідження в навчальному закладі чи на виробництві. Для магістерських робіт, дисертацій важливо подати короткі відомості (довідку) про впровадження результатів дослідження із зазначенням назви організації, в яких здійснена апробація системи вправ, завдань, методики тощо.

Довідка про впровадження результатів дисертації - письмове підтвердження організації, підприємства, установи, яке подається до вченої ради по захисту дисертацій, про застосування отриманих здобувачем результатів дослідження із зазначенням способів їх використання.

Вступ закінчується короткою характеристикою (анотацією) структури і змісту наукової роботи. Наприклад: *Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку умовних скорочень, бібліографії (... позиції) і переліку джерел ілюстративного матеріалу (... найменувань). Загальний обсяг дисертації – ...с., з них ... сторінки основного тексту.*

Далі зазначаються назви розділів й основна мета подання матеріалу в кожному з розділів. Мовні кліше зазвичай використовуються наступні:

У «Вступі» обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено її теоретичні засади, об'єкт, мету, завдання та методи наукового дослідження, окреслено джерела фактичного матеріалу, указано на наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів, їхню апробацію та особистий внесок здобувача;

У «Вступі» обґрунтовується актуальність теми, визначаються об'єкт та предмет дослідження, його новизна. Формулюється мета і завдання дисертаційної праці... Указується на теоретичне та практичне значення висновків і узагальнень дослідження, визначається його структура, наводяться відомості про апробацію результатів наукового доробку.

У розділі ... викладено теоретичні основи дослідження, з'ясовано зміст ключових понять дисертаційної праці (...), описано стан вивчення наукової проблеми в сучасній мовознавчій науці.

В основній частині роботи викладаються теоретичні основи і коротка історія поставленої проблеми, розглядаються отримані результати, пропонується об'єктивний аналіз зібраного матеріалу, робляться узагальнення. Така інформація становить зміст двох чи більше розділів. Назви розділів та їх змістове наповнення повинні відображати завдання наукового дослідження. Кожний розділ починається з нової сторінки. У кінці кожного розділу формулюються висновки зі стислим викладом наведених результатів, а також подаються посилання на праці автора з теми, що досліджується.

У першому (описовому) розділі міститься огляд праць вітчизняних та зарубіжних науковців з означеної проблеми. Схожі позиції дослідників можна позначити перерахуванням прізвищ авторів.

Наприклад: Зрослий інтерес науковців до національної ідентичності письменства, національних характерів, представлених в українському фольклорі й літературі (С.Андрусів, С.Грица, М.Дмитренко, З.Лановик, М.Лановик, В.Працьовитий О.Таланчук), детермінував дослідження теоретико–методологічних і методичних проблем фольклорної та літературної освіти.

Можливі такі мовні формули:

Цієї ж позиції дотримуються...; Протилежну думку висловлює ...; Слід (важливо, необхідно) відзначити (зауважити, зазначити, звернути увагу, підкреслити, указати, виділити той факт, що...); спочатку, насамперед, перш ніж, після того як, наприкінці, перед тим, як;

автор розглядає, розкриває, висвітлює, порушує, розв'язує, торкається проблеми, занурюється у проблему, зупиняється на проблемі; вважає, відзначає, що; пише, що; підкреслює, що; справедливо вказує на те, що;

автор стверджує, аналізує, характеризує, переконливо доводить, порівнює, зіставляє, з'ясовує, підкреслює, посилається на, наголошує на важливості, формулює, виходить з того, що;

автор переконаний, обґрунтовує, схвалює, поділяє погляд, накреслює перспективу;

автор припускає; висловлює припущення, пропонує;

автор заперечує, стверджує, ігнорує, дорікає, критикує, не підтверджує висновок словами, спростовує, критично ставиться, ставить завдання, підтверджує висновок фактами, причину вбачає у тому, що.

Огляд літератури закінчується висновками і пропозиціями стосовно завдань, які необхідно дослідити в контексті виконуваної роботи. Мовні кліше цього складника такі:

Нам видається, що...; Ці обставини дають нам підстави припускати, що...; Усі це дозволяє висловити нам наступні припущення: ...; Спинимось (зупинимось) докладніше на..., Перейдемо до розгляду..., Продовжимо розгляд...; розглянемо.

90-ті роки позначені творчими пошуками науковців у галузі...; Узагальнивши найвагоміші здобутки вітчизняного і світового мовознавства, українські ... запропонували власне бачення і суто авторське тлумачення ...;

Урахування українськими вченими здобутків зарубіжних дослідників стимулювало нові підходи до...;

На початку XXI ст. виразною стає тенденція до ...; Як засвідчує аналізований матеріал; За нашим спостереженням, найпомітніші зміни відбулися в...; Упродовж останніх десятиліть активізувалося вивчення...; Суттєво також, що...; Наукова зацікавленість цією проблемою цілком обґрунтована.

У другому (аналітичному) розділі подається загальна методика проведення дослідження. У третьому розділі (наступних розділах) – реалізація програми дослідної роботи (для педагогічних робіт). Показниками зв'язку з вищесказаним є такі мовні кліше: *як уже було сказано, показано, згадано, відзначено; як [уже] зазначалося, згадувалося, підкреслювалося*

вище; відповідно до..., згідно з цим, у зв'язку з цим, у зв'язку зі сказаним вище; зазначений, вищезгаданий, вищеописаний.

Показники вираження часової співвіднесеності і порядку викладу: *по-перше, по-друге, по-третє..., перше, друге, третє..., насамперед, передусім, перш ніж, після того як, наприкінці, перед тим, як; перш за все, в першу чергу, спочатку, тепер, попередньо, раніше, поряд з цим, надалі.*

Показники вираження причини й наслідку, умови й наслідку: *тому, тоді, тим самим, тому що, оскільки, завдяки тому, що; звідси впливає, зважаючи (з огляду) на це, через це, через те, що; у зв'язку з цим, відповідно до цього, згідно з цим, у цьому (такому) разі (випадку), зважаючи на те, що, з огляду на те, що; за цих (таких) умов, на цій підставі.*

Показники вираження заперечення, зіставлення і протиставлення: *але, а, же, однак, проте, у порівнянні з..., на відміну від..., навпаки, з одного боку..., з другого (іншого) боку..., разом з тим, водночас, тим часом, також, подібно до цього, аналогічно.*

Наприклад: Вивчення лексики в історичному аспекті належить до актуальних завдань сучасного мовознавства. У галузі історичної лексикології в Україні дослідження ведуться у кількох напрямках, серед яких основними є вивчення мови давніх пам'яток та аналіз різних тематичних груп лексики. І це закономірно, адже останнім часом значно посилюється інтерес до такої складної галузі мовознавства, як семантика... Проте зважаючи на відкритий характер і практичну неосяжність словникового складу мови, його аналіз, як правило, проводиться на обмеженому матеріалі, що формується в результаті семантичного або тематичного членування лексики (Г.Пашковська).

Ступінь вірогідності повідомлення засвідчують такі мовні одиниці: *очевидно, безумовно, без сумніву, безперечно, напевне; доповнення, уточнення, ілюстрація до сказаного, виділення окремого випадку: водночас, зокрема, крім того, щоправда, наприклад, як-от, точніше, зауважимо, також, головним чином.*

Наприклад: Дослідження, безумовно, належить до по-справжньому творчих робіт, які збагачують погляди на роль компетентнісного підходу в освіті...

До новаторського оригінального самостійного дослідження висловимо, швидше, не зауваження, а побажання, врахування яких увиразнило б високий рівень викладу наукового матеріалу...

Висновки, що завершують кожний розділ, повинні впливати із сутності результатів проведеної роботи.

Важлива вимога до **загальних висновків** – їх стислість, чіткість, ґрунтовність. Відповідно узагальнюються власні спостереження, оцінюються результати, одержані під час дослідження, вказується ступінь досягнення поставленої мети, виконання завдань, пропонуються рекомендації стосовно

практичного використання здобутих результатів. У висновках не слід повторювати зміст вступу, основної частини, висновки до розділів.

Пишуться висновки тезами з допомогою таких мовних кліше, як: *узагальнено результати проведеного дослідження ...; відзначено, що ...; з'ясовано, що; дослідження показало ...; зіставний аналіз ... уможлиблює ...; таким чином, отже, можна зробити висновок, що..., відтак, узагальнюючи сказане; з розглянутого можна зробити такі висновки; зважаючи на викладене вище, підсумовуючи, є підстави твердити, що.*

Додатки – засоби, за допомогою яких створюється експериментальна частина роботи: зразки дидактичного матеріалу, ілюстрації, таблиці тощо. Додатки не є обов'язковим елементом наукової роботи, однак залучення анкет підвищує рівень довіри до результатів дослідження.

Кожний наступний додаток починається з нової сторінки і позначається послідовно літерами української абетки за винятком Г, Ґ, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь.

Наприклад: *додаток А, додаток Б і т.д.*

Текст кожного додатка при необхідності може поділятися на розділи й підрозділи, які нумерують у межах кожного додатка, наприклад: А.2 – другий розділ додатка А, В. 2.1 – перший підрозділ другого розділу додатка В. Подібно нумеруються й ілюстрації, таблиці та формули.

Наприклад: *рис. А.1.1 – перший рисунок першого розділу додатка А.*

Нарешті перший варіант наукового дослідження готовий. Тепер слід проаналізувати логічні зв'язки між окремими частинами і скласти остаточний план з розділами, пунктами і підпунктами. Напевне, на цьому етапі виявляться дріб'язкові, другорядні деталі, що заважають сприймати основний текст однозначно. Такий матеріал, звичайно, бажано вилучити, а, можливо, перенести в додатки.

Варто поміркувати, скільки і яку саме інформацію подамо у вступі, в кожному з розділів. Добре, аби відрізки, порції інформації були помірними за обсягом і зрозумілими для сприймання. Назви частин варто формулювати так, щоб заголовки слугували своєрідним путівником по науковому тексту. Однотипність, чітке визначення предмета думки, сконденсоване розкриття сутності повідомлюваного – ось деякі з функцій назв, які виокремлюють науковці.

Мова дипломної/магістерської роботи має відзначатися точністю, ясністю, лаконічністю викладу. Спеціальні терміни необхідно вживати в їх точному значенні. Структура речень повинна бути прозрою, не громіздкою, що заважає сприйняттю матеріалу. Не є доцільним використання конструкцій розмовного стилю, виклад матеріалу від першої особи однини, вільне скорочення. Грамотний виклад роботи ґрунтується не тільки на нормах слововживання, орфографії, стилістики, а й пунктуації. Доцільно уважно переглянути розділові знаки при дієприслівникових зворотах, вставних словах, однорідних членах речення, у складних реченнях.

Посилання і цитування

Посилання – це такий фрагмент наукової праці, в якому автор подає відомості про предмет свого дослідження, наявне в інших наукових джерелах.

Мета посилання – аргументувати, доповнити або проілюструвати власну думку фактами з інших наукових текстів; підтвердити чи спростувати чужу думку; порівняти різні підходи вчених стосовно аналізованої проблеми.

Наприклад: "Основний еволюційний принцип – вивищення людини над самою собою, – наголошує український лігвостиліст Л.Мацько, – здійснюється переважною мірою саме завдяки різній мові як носієві духовних начал людськості як вербальній можливості усвідомлення людиною своєї вищості у природному світі. " [1, с.21].

1. Мацько Л.І. Українська мова в освітньому просторі: навч. посіб. для студ./Л.І.Мацько. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – 607 с.

Запис [1, с. 21] указує на перше джерело в бібліографії, а його сторінка – 21. Наявність посилань свідчить про наукову обізнаність автора, обґрунтованість положень запропонованого дослідження.

При визначенні термінів важливо посылатися на останні видання словників та довідників. На більш ранні видання можна посылатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не ввійшов до останнього видання.

Необхідно подавати посилання на всі джерела чи матеріали, які згадуються в науковому тексті. Використання окремих термінів, запропонованих іншими авторами, теж вважається посиланням. Це допоможе відшукати подібний документ, перевірити точність указаних даних, з'ясувати інформацію, обставини виникнення ідеї чи контексту. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий».

Слід звернути увагу на оформлення ініціалів та прізвища автора. У списку використаних джерел спочатку вказується прізвище, а потім ініціали, у тексті ж наукової статті чи монографії на першому місці ставиться завжди ім'я або ім'я по батькові, а вже потім прізвище. Якщо ж перед прізвищем зазначено посаду, професію, то прізвище, а потім ініціали пишуть після цієї назви (акад. Мацько Л.І.). З метою уникнення непорозумінь скрупульозно перевіряється кожне прізвище та ініціали авторів, на які здійснюється посилання.

Наявність посилань свідчить про наукову обізнаність автора, обґрунтованість положень дослідження.

Посилання можуть бути виконані такими способами: цитатою, дослівним чи недослівним переказом з окремими цитованими елементами; вказівкою на автора.

Цитата – це дослівно наведений уривок з якогось тексту для підтвердження або ілюстрації тієї чи іншої думки.

Серед поширених видів цитат, які застосовуються в науковому тексті, – цитати–тези або докази. Такі цитати беруться в лапки, розділові знаки ставляться як при прямій мові.

Наприклад: Щоразу, поринаючи у світ мудрих книг і статей, переймаємося відчуттям того, що спілкуємося дійсно з животрепетним, естетично-креативним словом, яке глибоко розкриває вищу сутність Людини. "Моя неповторність, - говорить Іван Андрійович, - успадкована трохи від батька-матері, трохи від учителів, трохи від самотійного пізнання людської психології..." [4, с.5].

Слова цитати наводяться в тій граматичній формі, в якій подані у літературному джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Добре, аби цитування було повним, без перекручень і довільного скорочення авторського тексту. У разі пропуску деяких слів чи словосполучень на початку цитати ставлять три крапки.

Важливо, аби цитати подавалися насамперед з першоджерел, а не з праць інших авторів. Першоджерелом вважається першодрук або академічне видання тексту. У випадках, коли першоджерело дійсно недоступне (архівне), можемо скористатися цитатою з іншого видання, однак при цьому обов'язково перед бібліографічним джерелом зазначимо: "цитується за".

Якщо ж при цитуванні були виділені деякі слова, в дужках подається спеціальне застереження, яке пояснює виділення. Частіше за все ставляться ініціали – ім'я та прізвище автора наукового тексту.

Наприклад: Пропонуючи посібник, автори вказують на прагненні "допомогти учням усвідомити, що мова – це **ц і л і с н а с и с т е м а**, історія якої пов'язана з історією народу. (виділення наше. – О.С.)".

Необґрунтоване навчання в чужомовній школі, - переконливо доводив відомий український письменник, лексикограф і педагог Б.Грінченко (1863 – 1910), - призводить до того, що в учня "происходит ужасное смешение языков русскаго и родного, причем перваго онъ не знает и известныя ему слова его употребляет неверно, а второй он испортил внесением въ него чуждаго элемента" (цитату подано із збереженням правопису оригіналу – О.С.) [330, с.85].

Непряме цитування (виклад думок інших авторів своїми словами) подається без лапок і має бути гранично точним.

Наприклад: Обдарованість, за Г.Костюком та П. Білоусом, трактуємо як індивідуальну своєрідність особливої комбінації загальних і спеціальних здібностей людини, цілого комплексу психофізіологічних процесів і станів, що створюють сталий рівень реалізації можливостей, бажань, інтересів індивіда.

Бажано, щоб текст не ряснів суцільними цитатами і посиланнями, тоді складається враження компіляції роботи, її реферативності, відсутності авторського бачення проблеми. Головна мета цитат – розвиток власної думки

шляхом її порівняння з думкою інших авторів. Добре, аби на сторінках наукової роботи була наявна аргументована і коректна дискусія.

Дослідників варто застерегти також і від плагіату, адже «вчений повинен бути прикладом чесності для кожного громадянина» (Д.Бейлар).

Плагіат - копіювання чужих ідей, тексту без посилання на першоджерело.

Для виявлення плагіату серед дисертацій ВАК України використовує спеціальні комп'ютерні програми. Такі програми укладені п'ятьма мовами і дають можливість знаходити цілі фрагменти тотожних текстів. Якщо в науковій роботі виявиться плагіат, ВАК обов'язково повинен скасувати рішення спеціалізованої вченої ради стосовно присудження наукового ступеня кандидата чи доктора наук без права перезахисту.

Значні труднощі завжди викликає оформлення бібліографії.

Бібліографія - це відомості про джерело, наведені за певними правилами і достатні для ідентифікації документа.

Складаються такі описи відповідно до вимог державного стандарту. Використані джерела розміщують у порядку появи посилань у тексті або в алфавітному порядку прізвищ перших авторів чи заголовків.

Досвідчені фахівці наголошують на помилках, які часто виникають у молодих дослідників під час наповнення структурно-логічної схеми наукової роботи: занадто широко подано описовий огляд наукової літератури і примітивно - результати власного наукового пошуку; текст перевантажений констатувальним описом "сирих" фактів, наявні помилки при статистичних підрахунках. У роботі недостатньо представлені зразки аналізу фактів і явищ, тому втрачається достовірність і доказовість. Висновки лише повторюють вихідні положення роботи, не відповідають завданням дослідження, викладені у вигляді практичних рекомендацій. Відсутні пропозиції щодо подальшого напряму наукових досліджень. Посилання на використані джерела або ці джерела неправильно оформлені. «Перекручене» або перенасичене цитування. Недостатня кількість використаних літературних джерел з глибиною пошуку до п'яти років.

Слід дотримуватися і загальноприйнятих правил стосовно переносу. Пам'ятаймо, що не можна:

- переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали (один ініціал) або умовні скорочення (*проф.*, *акад.* тощо), які до них належать (Л. І. Мацько, а не Л. І. // Мацько; *акад.* Н. Ничкало, а не *акад.* // Н. Ничкало).

- роз'єднувати графічні скорочення на зразок *та ін.*, *і т. д.*;

- відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать (2008 р., а не 2008 // р.);

- переносити в інший рядок граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс (2-й, а не 2- // й; 3-го, а не 3- // го);

Питання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте ознаки наукового тексту.
2. Що означає вислів «кожний науковий текст індивідуальний»?
3. Яка основна одиниця наукового тексту?
4. З'ясуйте різновиди наукових текстів відповідно до функціонального призначення.

Лекція № 7

Тема: Культура читання наукового тексту

Мета вивчення: опанувати технології роботи з науковим текстом, розвивати уміння і навички мовно-стилістичного аналізу наукового тексту;

Література:

Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. — К. : Видавничий центр "Академія", 2004. — 344с.

Гальперин И.Р. Научный текст как объект лингвистического исследования. — М., 1999. — 139 с.

Зелінська Н. В. Сучасний науковий дискурс: парадокси розвитку // Вісник Київськ. Міжн. ун-ту. — 2004. — Вип. 3. — С. 13–25.

Котюрова М.П. Культура научной речи: текст и его редактирование: Учебн. Пособ.- Пермь: Пермский гос. ун-т, 2005.-125с.

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови.-К.: ВЦ "Академія", 2007.- 360 с.

Семеног О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семеног. — К.: ВЦ «Академія», 2010. — 216с.

План

1. Культура дослідницької праці з науковим текстом
2. Різновиди і етапи читання наукового тексту
3. Рівні розуміння наукового тексту
4. Фіксацію інформації при читанні наукового тексту

Основний зміст

Читання наукового тексту характеризують як одну з функцій пізнавальної діяльності людини, спрямовану на вилучення наукової інформації із друкованих джерел.

Виділяють кілька різновидів читання: читання *переглядове*, *ознайомлювальне*, *поглиблене*, *творче*.

Переглядове читання спрямовується на попереднє ознайомлення із книгою і виділення ключових слів, зокрема, в анотації, змісті, передмові /вступі, окремих частинах тексту .

Ознайомлювальне читання передбачає загальне ознайомлення із змістом тексту та вияв його основної ідеї.

Поглиблене читання – це детальне опрацювання наукового тексту, його аналіз та оцінка: виписування понять з їх поясненням; неодноразове перечитування окремих частин у тексті.

Аналітико–критичне, творче читання спрямовується на постановку різного типу питань до тексту, сортування наукового матеріалу під певним кутом зору, коментарі до фрагментів наукового тексту, його рецензування.

Візьмемо до уваги поради українського мовознавця Г.Онуфрієнко стосовно роботи з науковим текстом:

- читаємо текст з олівцем в руках;
- ознайомлюємося з бібліографічним описом тексту;
- переконуємося, що розуміємо всі слова, терміни, терміносполуки, фрази;
- осмислюємо здобуту інформацію, спираючись на отримані знання і досвід;
- добираємо самостійно приклади, що також ілюструють головні ідеї (думки) тексту;
- перечитуємо найважливіші за змістом фрагменти тексту і ті, що ще не зовсім зрозумілі або ж викликають певний сумнів;
- письмово передаємо основну інформацію наукового тексту.

Процес читання невіддільний від процесів сприймання, усвідомлення і розуміння наукового тексту, залежать від сформованої наукової культури читача в цілому, а також від складності й насиченості самого тексту.

Сприймання наукового тексту - це психічний процес відображення людиною змісту тексту при безпосередньому впливі на органи чуття.

Важливою умовою успішного сприймання реципієнтами наукових текстів є потреба, зацікавленість, внутрішня мотивація. Осмислення сприйнятого значною мірою залежить від досвіду та фонових знань особистості, оперативної пам'яті, творчого мислення.

Науковий текст характеризується великою кількістю термінів та понять, що мають абстрактну природу. Останнє вимагає достатнього розвитку абстрактного мислення, а також високого рівня розвитку мислительних процесів, аналізу та синтезу. Отже, для сприймання наукового тексту важливо володіти навиками аналізу, уміннями вдумливого та аналітичного читання.

Підтвердженням сприймання тексту є розуміння його смислової структури.

Розуміння наукового тексту – це розкриття сутності предметів та явищ, описаних у науковому тексті, усвідомлення зв'язків, стосунків та залежностей між ними.

Це означає, що реципієнту важливо вміти порівняти пропонований зміст з наявними знаннями для того, щоб вилучити нову для себе інформацію й, відповідно, нове знання.

Мислительна обробка отриманої інформації відбувається шляхом:

– розчленування змісту заголовка та бібліографічного посилання на складники;

– поділу тексту на смислові частини;

– виділення ключових слів;

– сортування смислових частин за їх значенням і ознаками;

– співвідношення вилученої інформації з існуючими знаннями;

– визначення новизни отриманої інформації, можливості її використання у практичній діяльності;

– згортання інформації, зведення її до основних положень.

Фіксацію інформації при читанні наукового тексту доцільно здійснювати через помітки, виписки, складання плану, тез, реферату, анотацій, конспектів.

Загальноприйнятими помітками в науковому тексті є такі:

! – повна згода з тим, про що йде мова в тексті;

? – незгода з автором, сумнів;

?! – здивування;

NB – вельми важливо;

V – важливо;

~~ – цікаво, може згодитися.

Уміння робити виписки – це вміння вибирати потрібні теоретичні положення, статистичні дані тощо, не забуваючи при цьому здійснювати посилання на наукове джерело.

Виписки бажано виконувати на окремих листках, картках, які можна вкладати в окремі папки (такі папки варто завести до розділів і параграфів наукової роботи). У тексті виписок виділяють заголовки, підкреслюють важливі поняття, визначення чи фрагменти, роблять помітки. Такий дослідницький матеріал відповідно до задуму слугує основою наукової (дипломної, магістерської, дисертаційної) роботи.

Помітки у науковому тексті і виписки з нього важливо здійснювати паралельно зі складанням плану. **Складання плану** – один із видів роботи з текстом, засіб засвоєння і розуміння прочитаного, шлях до вивчення (складання, підготовки) композиції тексту.

На відміну від конспектів і тез, які варто готувати після повного прочитання матеріалу, план укладають під час ознайомлювального читання тексту. План визначається змістом тексту, його основною ідеєю. Виділяючи в науковому творі окремі частини і в кожній частині – головну думку і називаючи її певним заголовком, важливо усвідомлювати сутність цієї назви для розкриття основного змісту твору.

У процесі роботи над текстом план змінюють, уточнюють, доповнюють. Інколи корисно скласти кілька варіантів плану тексту, що увиразнює уявлення про предмет дослідження.

План повинен бути наочним і відображати послідовність викладу матеріалу. Шляхом складання плану можна з'ясувати ступінь засвоєння тексту (відтворити його у пам'яті), виявити повтори, непослідовність у викладі змісту.

Складання плану сприяє кращому розумінню наукових текстів, які не мають детальної рубрикації (поділу на розділи, параграфи, підрозділи), наприклад, наукових статей. Однак план не передає фактичного змісту наукового тексту, а лише пропонує певну схему.

Отже, важливою складовою роботи з текстом є його переглядове, ознайомлювальне, поглиблене, аналітико-критичне читання. Успішність цих процесів залежить від сприймання й усвідомлення, необхідними умовами успішного перебігу яких є внутрішня мотивація. Омислення сприйнятого залежить від віку, досвіду, фонових знань, творчого мислення читача. Унаслідок сприймання й усвідомлення відбувається розуміння тексту та його інтерпретація.

Читання наукового тексту супроводжують виділенням смислових частин і визначенням зв'язків між ними, тобто проведенням компресії, різновидами якої є, зокрема, конспект, анотація, тези, реферат.

Питання і завдання для самостійної роботи:

1. Що означає вислів "читати "по діагоналі"? Які твори ви так читаете?

2. Прочитайте поради відомого італійського науковця Умберто Еко стосовно читання першоджерел. Складіть коротке повідомлення про те, як ви читаете наукові праці.

Підкреслення збагачують книгу. Вони є знаками вашої зацікавленості, дозволяють повернутися до книги навіть через тривалий час і миттю відшукати те місце, що вас зацікавило. Але підкреслювати треба розумно. Деякі підкреслюють усе. Це означає не підкреслити нічого.

Користуйтеся різними кольорами, адже буває, на одній сторінці співіснують відомості різного порядку. Кольорові знаки стануть у пригоді на останній стадії роботи, коли за червоним кольором ви легко впізнаєте матеріал для першого розділу, за зеленим – для другого.

Зазначайте ступінь важливості інформації. Позначайте всі місця, до яких маєте намір повернутися.

У яких випадках не підкреслюють? Коли книга не ваша. Або коли вона рідкісна, добре ілюстрована і дорога. У цих випадках, очевидно, вихід зі становища – ксерокопіювати відповідні сторінки, або виписати у зошит найяскравіші пасажі з відповідними коментарями.

3. Спробуйте швидко прочитати сторінку - дві з наукових праць кінця XIX ст. Ви відразу ж відчуваєте, що автор наче змушує вас до неспішного міркування. У чому тут справа?

Лекція № 8

Компресія наукового тексту

Мета вивчення: опанувати технології роботи з науковим текстом; розвивати вміння і навички мовно-стилістичного аналізу наукового тексту; моделювати зв'язний науковий текст з урахуванням структурно-сміслових, жанрово-композиційних особливостей та принципів текстової організації, новизни та пізнавальної цінності професійно орієнтованої інформації, проблемності назви.

План

1. Різновиди компресії наукового тексту.
2. Тези
3. Конспектування
4. Реферування.
5. Анотація

Література:

Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. — К. : Видавничий центр "Академія", 2004. — 344с.

Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови.-К.: ВЦ "Академія", 2007.- 360 с.

Семеног О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семеног. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

Основний зміст

Читання наукового тексту супроводжується виділенням смислових частин і визначенням зв'язків між ними, тобто проведенням компресії.

Компресія наукового тексту - членування тексту на блоки інформації і називання цих блоків, розкриття смислової структури тексту.

Компресії тексту досягають шляхом використання більш компактних конструкцій та опущення надмірних елементів вислову, елементів, які можна зрозуміти з контексту та позамовної ситуації. Фахівці використовують поняття “компресія” як синонім до поняття “мовна економія”. Під мовною економією розуміють прагнення мовця досягнути максимуму комунікативної інтенції за мінімальних витрат мовних засобів. Її результатом виступає поява згорнутої конструкції зі збереженням обсягу необхідної інформації.

Різновидами компресії наукового тексту є, зокрема, тези, конспект, реферат, анотація.

Тези (гр. thēsis – положення, твердження) – послідовно сформульовані основні ідеї, думки та положення доповіді, лекції, статті.

Тезування - це вилучення основної інформації текста-джерела у вигляді положень-тез. Скорочення відбувається з урахуванням проблематики текстів й авторської оцінки такої інформації. Рекомендований обсяг тез становить 2-3 сторінки машинописного тексту через 1,5 - 2 інтервали. Укладають тези після поглибленого й аналітико-критичного читання тексту статті, доповіді, складання відповідного плану і виписок.

Тези мають строго нормативну змістово-композиційну структуру. У документі виділяють а) назву, яка відображає головну ідею; б) преамбулу (актуальність і ступінь розробленості проблеми); в) основні тези-положення (обґрунтування, докази на користь проблеми, яку досліджує автор тексту), г) заключні тези (основні результати, перспективи). Кожна теза становить висвітлює окрему мікротему (частину загальної теми тексту), визначає зміст наступної або підсумовує попередні тези.

Формулювання кожної тези починають з нового рядка. Кожна теза містить самостійну думку, яка висловлюється в одному або кількох реченнях. Виклад суті ідеї чи положення здійснюється без наведення конкретних прикладів.

Посилання на джерела, цитати в тезах використовують рідко, не бажаний і фактичний матеріал. Типовими помилками у тезах є підміна тез текстом повідомлення, резюме (фр. re'sume' - короткий висновок з основними положеннями виступу), рефератом, анотацією.

Конспектування - універсальна форма запису первинного тексту, що допомагає відпрацювати вміння лаконічно і чітко викласти зміст власними словами, при потребі швидко його відновити, доповнити, аргументувати, а також відшліфувати вміння точно мислити і говорити, вибирати лаконічну форму, обдумувати прочитаний матеріал.

Конспект (від лат. conspectus – огляд) – це короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції тощо.

Не варто конспектувати під час першого прочитання наукового тексту. Доцільніше спочатку одержати загальне уявлення про твір у цілому. Після

цього (під час повторного читання) конспектувати, головну увагу звертаючи на ключові слова, так звані інформаційно–сміслові центри.

Для конспектування доцільні такі способи викладу матеріалу, як опис, оповідь, міркування. Опис використовуємо, коли необхідно описати певне явище або процес, викласти нову інформацію. Розповідь застосовуємо при хронологічному викладі фактів. Міркування передбачає залучення до конспекту власних роздумів з питань, які розглядаються. Особливу увагу приділяємо структуруванню обробленого матеріалу, побудові логічних схем, за якими чітко виступають набуті дослідником знання. Такий конспект слугує основою для підготовки наукової доповіді, написання статей тощо.

У конспекті наукового тексту використовують умовні позначення.

Умовні позначення - це специфічна термінологія, вживана в науковій роботі, певні скорочення.

Якщо такі терміни в тексті повторюються менше трьох разів, їх пояснення подають при першому згадуванні. Якщо ж повторюються частіше, аніж тричі, добре, аби пояснення їх значення було подане перед вступом наукової роботи.

Перелік умовних позначень друкують у вигляді двох колонок, де ліворуч за алфавітом подається скорочення, а праворуч – його детальне пояснення (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Зразки умовних скорочень

Вінницький ДПУ	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
НПУ ім. М.П.Драгоманова	Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова
обр.	обрядова лексика
ФСУМ	Фразеологічний словник української мови" у 2–х томах

Використовують у конспектах і загальноприйняті скорочення (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Загальноприйняті скорочення

авт. а.	авторський аркуш
вип.	випуск
пп.	
прим.	параграфи; пункти
рр.	примітка
та ін.	роки
у т. ч.	та інші, та інше
ц.р.	

ст. та ін. і т.д. див.	у тому числі цього року, століття та інше і так далі дивись
---------------------------------	--

Якщо скорочення є новотвором, то після першого його згадування в науковому тексті у дужках наводять повну форму. Не слід використовувати скорочені записи одиниць виміру, фізичних одиниць, знаків (*параграф, номер, відсоток*), якщо ті ужиті без цифр. Довільні скорочення не повинні бути однозвучними з іншими, загальновідомими аббревіатурами чи скороченнями.

Мета **реферування** – здійснити аналітико–синтетичне опрацювання наукового джерела (статті, монографії), тобто проаналізувати поданий документ, його основні положення, факти, результати, висновки. Реферат виконує *інформаційну* (подає інформацію про певний документ) і *пошукову* функції (використовується в інформаційно–пошукових, зокрема автоматизованих системах для пошуку конкретних тематичних документів та інформації). Реферати класифікують за *належністю до певної галузі знань* (реферати із гуманітарних, природничих, суспільних, технічних та інших галузей науки), за *автором* (автореферати, реферати, укладені працівниками реферативної чи інформаційно–бібліографічної служби) та ін.

Реферуючи наукове джерело, на етапі ознайомлювального читання з метою проведення оглядового аналізу читаємо заголовки, вступ (передмову), зміст тексту, висновки, анотацію. На етапі поглибленого аналізу тексту документа з'ясовуємо особливості об'єкта, можливість його практичного застосування. Виділяємо факти, нові ідеї й гіпотези, експериментальні дані, нові методики, переваги застосування запропонованого варіанту вирішення проблеми. При потребі включаємо до реферату ілюстрації, таблиці, бібліографічні посилання.

Текст реферату складається, як правило, із трьох частин: вступу, основної і заключної частин.

Вступ містить вихідні дані наукового джерела. Описуючи його, можна скористатися такими зворотами, як:

- *пропонована стаття (книга, монографія) подає детальний розгляд питань;*
- *тема статті (питання, що розглядаються) становить значний інтерес...;*
- *вибір теми статті (дослідження) не випадковий...;*
- *на початку статті (дослідження) автор подає обґрунтування актуальності теми (проблеми, питання, ідеї)...;*
- *у статті узагальнюється досвід, обґрунтовується принцип...;*
- *у книзі описана методика...;*

- у роботі аналізуються різні підходи до вирішення проблеми...

В описовій частині подається характеристика основних положень тексту, то ж доречно використання таких мовних кліше:

- *аналізована книга складається з ... частин...;*
- *автор подає визначення (порівняльну характеристику, огляд, аналіз)...;*
- *потім автор зупиняється на таких проблемах, як ...;*
- *дослідник детально з'ясовує історію виникнення (появи, становлення)...;*
- *автор детально досліджує причини (умови) виникнення...;*
- *особливу увагу автор приділяє коментуванню отриманих результатів...;*
- *важливе значення мають дані, що свідчать про...;*
- *автор вважає за необхідне навести додаткову аргументацію ...;*
- *автор доводить ..., заперечує ...;*
- *у посібнику наведено низку прикладів, що ілюструють...;*
- *у статті (дослідженні) узагальнюється ...*

Завершальна частина містить загальні висновки до роботи. Мовні кліше цього складника такі:

- *у висновках автор наголошує, що ...;*
- *викладене дозволяє автору прийти до висновку про те, що...;*
- *слід підкреслити, що...;*

Для характеристики композиції тексту-джерела використовують слова узагальнено-абстрактного значення (*огляд, підходи, погляди, основні положення, досвід*); слова, що називають елементи структури наукового тексту (*аргументація, доказ, ілюстрація, історична довідка, відомості, узагальнення, оцінка (результатів), висновки*), слова, які більш точно, повно характеризують або оцінюють суть змісту окремих частин тексту-джерела, але не використані автором (*недоліки, особливості, відмінності, аспекти, необхідність, сукупність, тенденції*).

Виконуючи мовне оформлення реферату, слід звернути увагу також на:

- **цитування**, тобто дослівне відтворення фрагментів первинного документу;
- **перекладування**, що передбачає часткову зміну (скорочення, об'єднання, заміну, згрупування та інші подібні процедури) окремих фрагментів тексту первинного документу;
- **заміщення** (заміну фрагменту тексту – речення загалом чи його частини, словосполучення чи слова, якщо це не спотворює зміст документа словами *такі, подібні, вищезазначені, розглянуті попередньо*);
- **опущення** (пропуск слова чи словосполучення на зразок *ця стаття, таким чином, відповідно, наприклад, зокрема* без спотворення смислового змісту тексту реферату);
- **суміщення** (два чи кілька речень, де є подібні елементи, накладають одне на одне, утворюючи складну конструкцію).

Текст реферату має вирізнятися конкретністю, чіткістю, лаконічністю, не бажано використовувати громіздкі речення, за якими важко сприймати зміст.

Специфічним різновидом реферату є автореферат. Призначення цього вторинного наукового жанру – у стислій формі ознайомити наукову громадськість з результатами проведеного дослідження здобувача наукового ступеня. Без цього документа дисертацію не захищають.

Анотація – короткі відомості про книгу, статтю, монографію з погляду призначення, змісту, виду, форми й інших особливостей.

Анотування – це процес створення анотації, аналітико–синтетичного опрацювання інформації, мета якого – отримання узагальненої характеристики наукового документу, що розкриває логічну структуру та найсуттєвіший зміст. Об'єктами анотування можуть бути наукова стаття, монографія, дисертація, підручники, наукові посібники тощо.

Від інших вторинних текстів анотації відрізняються максимальною компактністю (до 500 друкованих знаків) і лаконічністю: анотація подає загальне уявлення про зміст першоджерела, але не розкриває подробиць змісту. Це є зручним, наприклад, для огляду наукових джерел у курсових і дипломних роботах. Складати анотацію бажано з урахуванням її сигнальної та пошукової функцій, тобто анотація подає таку інформацію про документ, що допомагає встановити його основний зміст і призначення, мету, вирішити, чи варто звертатися до повного тексту праці.

Для підготовки анотації важливо виконати наступні операції: *оглядове* або *ознайомлювальне* читання роботи виконують з метою одержання уяви про вихідні дані та загальний зміст наукового джерела (назва, жанр наукової продукції, автор, рік і місце видання, структура, обсяг, рубрики, ілюстрації тощо); *повторне* читання окремих частин тексту спрямоване на смисловий аналіз з метою визначити актуальність, цільове і читацьке призначення; структуру і головну інформацію тексту (як розглядаються і розв'язуються поставлені проблеми; яких висновків доходить автор); *мовна обробка інформації* у вигляді стислої характеристики.

Головними структурними елементами анотації наукового джерела є:

1. вступ: вихідні дані джерела (назва, жанр, автор, місце і рік видання, структура, обсяг, ілюстрації).

2. основна частина: перелік основних проблем опрацьованого джерела (можна за розділами, главами, параграфами).

3. завершальна частина: актуальність і адресат джерела.

Показниками рівня якості анотації є стислість і точність інформації про першоджерело, а також оформлення відповідно до чинних мовних норм. Найпоширеніша помилка при складанні анотацій – їх надлишковість (повтор інформації, використання невдалих висловів, зайвих фраз, складних конструкцій). Наукова термінологія має бути загальноприйнятою, а маловідомі терміни вимагають пояснення.

В анотації можливі такі мовні кліше:

Дані про автора - автор монографії, відомий український...;

Жанр твору - монографія видатного дослідника; у навчальному посібнику розглядаються...; у збірнику наукових праць вперше представлено...; це перший в Україні підручник, у якому ...;

Характеристика видання - у посібнику подано програму, змістові модулі і теми, короткий словник...; навчальний посібник створено відповідно до сучасних концепцій; значне місце займає розгляд...; наводиться статистичний матеріал ...; монографія присвячена сучасним проблемам лінгводидактичної підготовки; в монографії здійснено аналіз...; автор, аналізуючи (що?), зупиняється на...; у колективній монографії досліджуються малорозроблені проблеми (чого)...; у книзі вміщено наукові та науково-популярні студії, розвідки та навчальні розробки відомого мовознавця; головна увага звертається на ...; у роботі знайшли відображення питання ...; робота завершується оглядом...; коротко викладається історія...; розкривається суть...

Призначення - рекомендовано студентам, аспірантам, молодим ученим, для широкого кола читачів, розраховано на викладачів, аспірантів, студентів...; монографія адресована ...; призначений для студентів і викладачів...; прислужиться усім, хто прагне ефективно використовувати мовний ресурс в усіх ділових ситуаціях...

Кожний автор, видавець намагається уникнути монотонності й одноманітності викладу, загострити увагу на сутності питань, викладених у книзі, тому в анотаціях пропонуються і такі мовні кліше: *систематизовано розглянуто найактуальніші проблеми ...; предметом особливої уваги є ...; враховано найновіші гіпотези, що сформувалися в межах ...; викладені в підручнику положення проілюстровано...; у підручнику розглядаються вузлові питання...; книга побудована на нових концептуальних засадах мовної освіти в Україні; подано також зразки...; спеціальні завдання, що сприятимуть глибшому засвоєнню матеріалу; особливу увагу приділено ...; засвоєнню проблематики, наближенню знань до практичних потреб сприятимуть запропоновані завдання; подано зразок аналізу художнього твору з використанням структурного аналізу; теоретичні відомості проілюстровано прикладами з художньої літератури...*

Анотації подають переважно на початку книг. Анотації на дисертації пишуть вкінці автореферату дисертації. Після кожної анотації подають ключові слова відповідною мовою. Загальна кількість ключових слів – від трьох до десяти. В анотаціях широко використовують дієслівні форми на зразок: *з'ясовано, описано, акцентовано, визначено, проведено, проаналізовано, встановлено, простежено; виявлено та ін.*

Зразки анотацій

Анотація на посібник

Українська мова за професійним спрямуванням: Практикум: навч. посіб. /Т.В.Симоненко, Г.В.Чорновол, Н.П.Руденко.- К.: ВЦ «Академія», 2009.- 272 с. (Серія «Альма-матер»).

Навчальний посібник побудовано відповідно до сучасних концепцій викладання української мови за професійним спрямуванням та ділової української мови. У ньому розглянуто особливості культури ділової української мови, орфоепічні, акцентуаційні, словотвірні, лексикологічні, морфологічні норми у професійному мовленні, фахову термінологію, мовний етикет у діловому спілкуванні, а також теоретичні питання сучасної орфографії, пунктуації та документознавства. Вміщені в посібнику практичні та тестові завдання, додатки та короткий термінологічний словник сприятимуть розвитку практичних умінь і навичок, формуванню професійної мовнокомунікативної компетенції.

Для студентів вищих навчальних закладів, учителів, викладачів, усіх, хто прагне збагатити свою мовленнєву культуру.

Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі: Монографія.- Черкаси: Брама – Україна, 2008.- 400с.

У монографії представлено методику навчання риторики студентів вищих педагогічних навчальних закладів: етапи її створення (визначення теоретико-методологічних засад, обґрунтування змісту, форм, принципів, методів, прийомів, засобів) й упровадження у навчальний процес. Автор пропонує також системний підхід до самостійної роботи студентів з вивчення риторики. Практичний інтерес становлять вправи і тести з риторики, система жанрів педагогічного мовлення, методичні рекомендації.

Для студентів вищих навчальних закладів, магістрантів, аспірантів, учителів, викладачів і всіх, хто цікавиться проблемами риторики.

Такі анотації подаються на початку книг. Анотації, що складаються до дисертацій, містяться, як правило, наприкінці автореферату дисертації і в лаконічній і конкретній науковій формі українською, російською та англійською мовами відображають основний зміст і результати наукового дослідження. Одна з них, на вибір здобувача, має бути розгорнутою, обсягом 2 сторінки машинописного тексту, а дві інші – ідентичні за змістом (обсягом до 0,5 сторінки, до 1 200 друкованих знаків). Після кожної анотації подаються ключові слова відповідною мовою. Загальна кількість ключових слів – від трьох до десяти.

Мовні кліше в таких анотаціях можливі такі:

Дані про автора і жанр твору:

Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм в українській лексикографії ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. – Інститут української мови НАН України, Київ, 2002.

***Зміст наукового твору:** дисертація присвячена комплексному вивченню шляхів становлення..., визначенню динаміки...; дисертація є першим комплексним дослідженням способів і засобів реалізації національно-культурного компонента в текстах українських народних казок; на підставі порівняльного аналізу ... джерел досліджено ...; уперше в українському мовознавстві репрезентовано методика використання ...; здійснено спробу семантико-синтаксичного аналізу...; за допомогою ... аналізу доводиться теза про можливість ...; системний опис ... проведено; до аналізу залучено ...; розроблено принципи...; створено тезаурус ...; науково обґрунтовано й апробовано експериментальну методика...; визначено, науково обґрунтовано сутність цього феномену...; визначено педагогічні умови, які забезпечують ефективність процесу формування...; охарактеризовано рівні (високий, достатній, середній, низький) сформованості...*

В анотаціях широко використовуються дієслівні форми на зразок: *з'ясовано, описано, акцентовано, визначено, проведено, проаналізовано, встановлено, простежено; виявлено* та ін.

Зразок анотації на дисертацію

Андрієць О.М. Методика опрацювання науково-навчальних текстів у старших класах з поглибленим вивченням української мови. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Херсонський державний університет. – Херсон, 2007.

У дисертації теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено методика опрацювання науково-навчальних текстів у старших класах з поглибленим вивченням української мови. Суть методики полягає в поглибленому теоретичному засвоєнні старшокласниками стилістики та лінгвістики тексту й систематичному залученні їх до активних форм мовленнєвої діяльності через виконання репродуктивних, репродуктивно-креативних та креативних вправ і завдань на основі науково-навчальних текстів, що передбачають поглиблення знань з української мови, зокрема стилів, жанрів, типів мовлення. У ході дослідження простежено вплив засобів навчання на активізацію науково-навчального мовлення та розвиток комунікативної вправності школярів із використанням міжпредметних зв'язків.

Ключові слова: текст, науково-навчальний стиль, науково-навчальний текст, наукове мовлення, види мовленнєвої діяльності.

Отже, компресія наукового тексту через конспект, анотацію, тези, реферат дає змогу більш ефективно вичленувати блоки інформації і розкрити смислову структуру в тексті.

Питання і завдання для самостійної роботи:

Що таке реферат, які є види рефератів і вимоги до складання реферату?

У чому сутність і призначення довідкової та рекомендаційної анотації.

Установіть спільне й відмінне між конспектом наукового джерела, анотацією і рефератом.

Прочитайте текст. Поміркуйте, які функції виконує цей текст: функції анотації, реклами тощо.

Чи варто вчити того, хто обрав науковий шлях і має певні досягнення на цій ниві?! Популярне прислів'я, в різних його варіаціях, твердить: ученого вчити - псувати його. І все ж ученими не народжуються! Це - істина, чи не так? А якщо виходити з неї, то і випускники вищих навчальних закладів, й аспіранти, і докторанти, та навіть ті, хто вже написав кандидатські та докторські дисертації, повинні вчитися. Адже обсяги наукової діяльності постійно зростають: ускладнюється інструментарій досліджень, неосяжним стає потік наукової інформації, а без їхнього освоєння неможливо здолати наступні сходинки у теоретичному осмисленні дійсності. Науку важко збагнути з першого кроку, її слід сприйняти, осмислити, перетворити у спосіб життя, засвоїти не лише окрему технологію, а й методологію, мистецтво аналізу й творчості, систему інтелектуальних і професійних цінностей.

Цей підручник-енциклопедія допоможе розпізнати таємниці успішної наукової діяльності, познайомить зацікавлених із складним світом науки.

Для серйозної роботи над науковою працею необхідно вивчити чимало розвідок, які можна розташувати на трьох книжкових полицях: з методології наукового пізнання (вони формують загальну наукову культуру), в яких подано вимоги до наукової діяльності, особливо – до дисертаційних досліджень; з наукового осмислення механізмів творчості.

Пропоноване видання – спроба замінити книжки всіх трьох полиць лише однією книгою, яка б зняла покривало таємничості з науки і наукової творчості, дохідливо розповіла про наукову роботу, зрештою, просто дала поради щодо підготовки наукової доповіді чи презентації наукового дослідження.

Автор книги – доктор соціологічних наук, професор Юрій Петрович Сурмін має досвід написання наукових праць (у нього їх понад 250, зокрема 20 монографій і підручників) і наукового керівництва. В цій книзі він поєднав власні набутки зі знаннями інших учених, спробував подати той інструментарій і механізми наукової творчості, без яких не відбувається жодне дослідження: від реферату, звіту, повідомлення до курсової, магістерської, кандидатської чи й докторської праці, написання першої статті й до видання солідних підручників, посібників, монографій.

Лекція 9 -10

Тема: Редагування наукового тексту

Мета вивчення: опанувати технології роботи з науковим текстом, розвивати уміння і навички мовно-стилістичного аналізу наукового тексту; редагувати (вчитувати, обробляти, переробляти) науковий текст відповідно до вимог наукового стилю; здійснювати самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях.

Зміст

1. Мовна норма
2. Різновиди помилок у текстах
3. Редакторський аналіз
4. Коректурні знаки

Редагування (лат. - впорядкований) - вид фахової діяльності, пов'язаної з підготовкою до випуску у світ творів друку та аудіовізуальної продукції.

Важливим етапом роботи зі створення наукового тексту є *редагування*: правка – вчитування, скорочення, обробка чи переробка. Складність цього етапу полягає в тому, що довгі дні, тижні, місяці, роки роботи над відповідною темою призводять до запам'ятовування цілих шматків тексту і "блокують зір". Ідеться про те, що, "як тільки мозок ухоплює початкові букви слова чи початкове слово фрази, він відразу ж без допомоги зору, за допомогою асоціативної пам'яті добудовує слово чи фразу, відключаючи водночас на деякий термін зір. Ви начебто дивитися на речення, слова, букви, але не бачите їх" (А.Зосімов, В.Голік).

Редакторська підготовка матеріалів передбачає роботу над фактологічною сутністю; удосконалення змісту (вилучення повторів, малозрозумілих слів); уніфікацію тексту (принцип однакового підходу до скорочень, дат, написання великих і малих літер, аббревіатур, бібліографічного опису тощо), правильність написання географічних назв, імен та прізвищ і точність цитат, цифр, дат, одиниць вимірювання.

Дослідники радять не починати правку наукового тексту із виправлення правописних та мовних помилок. Важливо розпочати цю роботу з оцінки актуальності теми, перевірити фактичний матеріал і залишити для розкриття теми тільки якісні факти.

Редакторський аналіз - це розчленування тексту на складові елементи, що виконується в процесі пізнання і практичної діяльності.

Звернути увагу на об'єктивність відбору фактів та їх репрезентативність, що слугує підставою для науково обгрунтованих висновків. Для оцінки повноти і глибини розробки теми доцільно проаналізувати склад смислових аспектів, що відображаються у тексті й після цього зробити мовну правку (виправити граматичні, пунктуаційні та синтаксичні помилки).

Помилка — це порушення норми літературної мови.

Виділяють помилки *фактичні* (перекручування фактів, прізвищ та імен, одиниць величин та їх числових значень, різних посилань); *темпоральні* (в тексті нечітко названо час події: наприклад: *монографія надрукована нещодавно*), *технічні* (помилки при наборі тексту). Існують також *коректорські* помилки (помилки уваги та помилки сприйняття тексту), що пов'язані з ослабленням уваги або пам'яті (забуванням мовних правил).

Для корегування наукового тексту використовують коректурні знаки (див. табл. 6.1).

Коректурні знаки (знаки виправлення) – знаки, які використовують для фіксації місця помилок у тексті.

Таблиця 6.1

Система коректурних знаків

№	Коректурний знак	Значення
1	Z	Зробити в тексті абзац
2	~	Друкувати текст без абзацу
3	— Т	Вписати пропущену букву, викреслити її
4	√	Вставити слово (слова)
5	€ ˘	Ліквідувати пропуск між буквами
6	——— ()	Зменшити пропуск між словами
7	∪ ∩	Зробити пропуск між словами
8	———	Викреслити неправильно надруковане слово
9		Викреслити непотрібний текст
10		Відновити слово, текст
11	İ ~	Поміняти місцями сусідні букви, слова
12	3 2 1	Поміняти місцями слова у реченні
13	∪ ∪ ∪	Ліквідувати пробіл

Виправлення, зроблені за допомогою коректурних знаків, здійснюються чорнилом. Усі коректурні знаки повинні бути чіткими.

На етапі технічного редагування перевіряють уживання графічних знаків. Не можна:

- переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали (один ініціал) або умовні скорочення (*проф., акад.* тощо), які до них належать (*Л. І. Мацько, а не Л. І. // Мацько; акад. Н. Ничкало, а не акад. // Н. Ничкало*).

- роз'єднувати графічні скорочення на зразок *та ін., і т. д.*;

- відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать (*2008 р., а не 2008 // р.*);

- переносити в інший рядок граматичні закінчення, з'єднані із цифрами через дефіс (*2-й, а не 2- // й; 3-го, а не 3- // го*);

- розривати односкладові частини складноскорочених слів, зокрема ініціальні й комбіновані аббревіатури (*АПН України*);

- залишати біля попередньої букви м'який знак або апостроф (');

- розривати буквосполучення, яким передається на письмі один звук (*над-звичай-ний, а не на-дзвича-йний*);

- відривати одну букву від кореня, префікса (*роз-вивати, а не розвивати*);

- залишати на попередньому рядку або переносити на наступний одну букву (*опи-тування, а не о-питування*);

- залишати в попередньому рядку одно-, дво- або трибуквений прийменник (**в, по, при**), з якого починається речення;

- переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що заривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки

Редагування передбачає перевірку дотримання автором мовних норм (граматичних, стилістичних, правописних, лексичних). За С. Єрмоленко, **мовною нормою** вважають історично сформований і суспільноусвідомлений стандарт, вироблений літературною традицією, який регулює мовленнєву діяльність у її типових функціонально-комунікативних різновидах.

Перевіряючи правопис тексту, керуємося пропонованими змінами в українському правописі:

1. Якщо іменник виступає у формі родового відмінка однини, то *пів* з ним пишемо окремо: *пів аркуша, пів віку, пів години, пів кілометра, пів пів світу, пів України*.

2. У деяких словах перед приголосними *н* та *р* на початку слова пишемо *и*: інакше, іноді, інколи, інший.

3. Назви населених пунктів у родовому відмінку однини мають закінчення *-а, -я*: *Берліна, Вашингтона, Воронежа, Житомира, Кременчука, Лондона, Луганська, Луцька, Миргорода, Новгород, Парижа, Пекіна, Пскова, Севастополя, Стамбула, Тернополя, Харкова* (але за традицією *Риму*). У складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що в родовому відмінку закінчується на *-у, -ю*,

пишемо -у, -ю: *Зеленого Гаю, Кам'яного Броду, Красного Лиману, Кривого Рогу, Червоного Ставу, Широкого Яру* тощо.

У розмовному мовленні деякі назви населених пунктів можуть мати паралельні закінчення -а, -я та -у, -ю: Лондона і Лондону, Оренбурга і Оренбургу, Парижа і Парижу, Стамбула і Стамбулу тощо.

4. Дифтонги *au, ou, ow* передаємо в українській мові переважно через *ав*: *авгур, аудит, аудиторія, авдієнція, авдіовізуальний, авкціон, автентичний, автобіографія, автомобіль, автотренінг, автохтон, астронавт, інавгурація, лавр, лавреат, мавзолей, павза, фавна; Австралія, Австрія, Таврія; Август, Аврора, Фавн та ин.*

5. В антропонімах (особових іменах та прізвищах) відповідно до *g* у мові-джерелі пишемо *г*, а відповідно до *h* – *г*: *Вергілій, Вільгельм, Гетель, Гемінгвей, Гендель, Васко да Гама, Магатма Ганді, Федерико Гарсія Лорка, Грета Гарбо, Едвард Гріг, Віктор Гюго* та ин.

6. Унікаємо подвоєної йотації в словах *конвєєр, лояльний, пляєда, рояль, саквоаяж, секвоая, феєрверк, фосє, юдей; Геєрдал, Гоя, Мая, Меєрхольд, Німеєр, Феєрбах, Хаям; Гаваї, Ємен, Єрусалим* тощо.

В український алфавіт повернута літера „г”. Відповідно в орфографічному словнику змінилося написання слів, які раніше передавали звук „г” за допомогою літери „г”. Тому доцільно сумнівні слова, що мають у своєму складі літеру „г” перевіряти за орфографічним словником.

Перевіряють уживання в науковому тексті спеціальної термінології. Для цього узгоджують термін зі значенням, яке зафіксоване у словнику. Для контролю термінів певної галузі бажано обирати словники останніх років видання. Коли наявні кілька словників орієнтовно однакового терміну видання, тоді важливо обирати радять за такими пріоритетами: галузева енциклопедія, галузевий словник, універсальна енциклопедія.

Для кваліфікаційних робіт з педагогіки важливою довідниково-аналітичною працею вважають "Енциклопедію освіти" (2008). У книзі ґрунтовно подано понятійно-термінологічний понятійно-термінологічний апарат сучасної освіти, основ педагогічної і психологічної наук, персоніфіковану інформацію про педагогів та громадських діячів, що сприяли розвитку освіти в Україні.

Для аналізу таких педагогічних термінів, як апарат, аналогія, динаміка, задача, закон, значення, категорія, якість, критерій, концепція, метод (спосіб), підхід, принцип, положення, поняття, предмет, умова важливо звертатися до «Українського педагогічного словника» за ред. С. Гончаренка.

Серед психологічної літератури такого роду найбільш вдалими вважають словник К. Платонова□, серед філософських словників – «Філософський енциклопедичний словник». Тут корисно ознайомитися із змістом таких понять, як *абстракція, аналіз, знання, значення, якість, кількість, узагальнення, образ, об'єкт, досвід, практика, предмет, проблема, розвиток, рефлексія, системний аналіз, властивість, форма, експеримент.*

Необхідним для наукових досліджень є логічний словник, де можна знайти пояснення таким термінам, як *аксіома, алгоритм, гіпотеза, дедукція,*

закон, знак, знання, ідея, інваріантність, індукція, класифікація, поняття та ін.

У нових словниках подано і слова, які несуть самотутні ознаки словотвірної системи української мови: пор.: *комп'ютерицик* – *комп'ютерник*, *випереджуючий* – *випереджувальний* та ін. Відбувається заміна одних запозичених слів іншими з метою певного дистанціювання від російської мови: *валіза* замість *чемодан*, *мана* замість *карта (географічна)*, *вакації* замість *канікули*.

Готуючи науковий текст, варто скласти словничок використуваних термінів із зазначенням автора /авторів визначення. Запис здійснюють так:

Наприклад:

Гуманітаризація освіти – визначення предметів гуманітарного циклу серед інших шкільних предметів як найважливіших і найбільш значущих для формування особистості. Г.о. – це орієнтація освіти на вивчення цілісної картини світу, на формування в учнів гуманітарного й системного мислення.

/Гончаренко С.У.Український педагогічний словник.-К., 1997/.

Жаргон - один з різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноновживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями вимови.

/Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я.Єрмоленко.-К.:Либідь, 2001. Струганець Л.В. Культура мови. Словник термінів.-Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2000./

Цей словничок можна взяти із собою при захисті кваліфікаційної роботи. Бажано обережно ставитися до уведення нових термінів, уміти пояснити їх значення на достатньому рівні.

В.Герман і Н.Громова пропонують характеристику мовних помилок, які трапляються в наукових текстах (див. табл. 6.2)

Таблиця 6.2

РІЗНОВИДИ ПОМИЛОК У ТЕКСТАХ

	Різновид помилки	Речення з помилкою	Виправлене речення
1.	Порушення принципу милозвучності	Я народився у Одесі. Команда <i>повернулась з</i> змагань <i>вчора увечері</i> .	Я народився в Одесі. Команда повернулася зі змагань учора ввечері.
2.	Зіставлення непорівнянних понять (алогізм)	Вартість цього довідника нижча від аналогічних довідників.	Цей довідник дешевший, ніж аналогічні видання.
Лексико-стилістичні помилки			
3.	Уживання слова у не властивому	На нараді йшлося про зміцнення <i>виконавчої</i>	На нараді йшлося про зміцнення виконавської

	йому значенні Окремий випадок – нерозрізнення слів-паронімів	дисципліни. Яка уява склалася у вас про цього художника?	дисципліни. Яке уявлення склалося у вас про цього художника?
4.	Порушення норм сполучуваності слів	Цьому питанню <i>приділяється велике значення.</i>	Цьому питанню <i>приділяється велика увага.</i>
		Відвідувачів виставки вражали <i>дешеві ціни</i> промислових товарів.	Відвідувачів виставки вражали <i>низькі ціни</i> промислових товарів
5.	Калькування російських сталих словосполучень	Цей Договір <i>вступає в силу</i> з моменту його підписання обома сторонами. (Російською мовою – вступать в силу).	Цей Договір <i>набирає чинності</i> з моменту його підписання обома сторонами.
6.	Невиправдане повторення слова	Делегація <i>Києва</i> перебувала з візитом у <i>Чикаго</i> з 23 по 28 лютого. З <i>Чикаго Київ</i> пов'язують давні дружні зв'язки.	Делегація <i>Києва</i> перебувала з візитом у <i>Чикаго</i> з 23 по 28 лютого. Із цим американським містом столицю України пов'язують давні дружні зв'язки.
7.	Мовна надмірність: а) плеоназм (уживання збіжних значенням слів), б) тавтологія (повторення спільнокореневих слів)	а) Складіть <i>свою автобіографію</i> . Будемо <i>взаємно</i> допомагати <i>один одному</i> . Найбільше в людях я ціную <i>гречність</i> та <i>чемність</i> . б) <i>Початок</i> семінару <i>почнеться</i> о 10.00.	Складіть автобіографію. Будемо допомагати <i>один одному</i> . Найбільше в людях я ціную <i>Гречність</i> . Найбільше в людях я шаную <i>чемність</i> . Семінар розпочнеться о 10.00. (Початок семінару – о 10.00)
8.	Мовна недостатність	Ательє освоїло сучасний <i>спецодяг</i> .	Ательє освоїло випуск сучасного <i>спецодягу</i> .
9.	Невідповідність ужитих мовних засобів стилеві висловлювання	Усі студенти 3-го курсу повинні розраховатися з <i>хвостами</i> .	Усі студенти 3-го курсу повинні розраховатися із <i>заборгованостями</i> .
Морфологічні помилки			
10.	Уживання іменника в	На <i>виставці-ярмарці</i> <i>канцелярські</i> приладдя	На <i>виставці-ярмарку</i> <i>канцелярське</i> приладдя

	невідповідній формі роду, числа, відмінка	пропонували чотири фірми із <i>Санкт-Петербургу</i> .	пропонували чотири фірми із Санкт-Петербурга.
11.	Ненормативне ступенювання прикметників (використання російськомовної граматичної моделі; злиття простої і складеної форм ступенів порівняння)	Він опинився в <i>більш кращому</i> становищі Це були найбільш прийнятні умови.	Він опинився у кращому становищі. Це були найприйнятніші (або: найбільш прийнятні) умови.
12.	Неузгодження форми вищого ступеня прикметника, ужитого як присудок, у роді, числі з підметом	Цей <i>випуск</i> програми <i>цікавіше</i> , ніж попередній.	Цей випуск програми цікавіший, ніж попередній.
13.	Неправильне введення в речення форми вищого ступеня прикметника (пропуск прийменника або сполучника)	Наші умови <i>вигідніші ваших</i> . На конкурсі змагалися виконавці <i>молодші минулорічних учасників</i> .	Наші умови значно вигідніші від ваших (ніж ваші; за ваші; порівняно з вашими). На конкурсі змагалися виконавці, молодші, ніж минулорічні учасники (<i>від</i> або <i>за</i> минулорічних учасників).
14.	Некоректне вживання особового займенника, співвідносного за контекстом із різними іменниками, що спричиняє двозначність	Палійчук колись сам відвів сина до музичної школи. І тепер <i>він</i> був щасливий, що <i>він</i> став лауреатом конкурсу скрипалів.	Палійчук колись сам відвів сина до музичної школи і тепер був щасливий, що той став лауреатом конкурсу скрипалів.
15.	Неузгодженість особового займенника із замінюваним	Майстри охоче допомагають <i>молоді</i> , готуючи з <i>них</i> достойну зміну.	Майстри охоче допомагають молодим робітникам, готуючи з них достойну зміну.

	словом (у роді, числі).		
16.	Хибна граматична форма іменника у складі кількісно-іменних сполук	Площа земельної ділянки – <i>44,3 гектари.</i>	Площа земельної ділянки – 44,3 гектара.
17.	Уживання повнозначного дієслова <i>являтися</i> замість дієслова-зв'язки (є, був, була, було, були)	Пані Амосова Н.Р. <i>являлася</i> головою профкому факультету упродовж трьох років.	Пані Амосова Н.Р. була головою профкому факультету впродовж трьох років.
18.	Уживання ненормативної форми дієприкметника	Кошти, <i>отримуємі</i> від реалізації конфіскованого майна, перераховуються до державного бюджету.	Кошти, отримані від реалізації конфіскованого майна, перераховуються до державного бюджету.
19.	Уживання ненормативної форми дієприслівника	<i>Вкладаю</i> кошти у навчання працівників сьогодні, фірма досягне визначних успіхів у майбутньому.	Укладаючи кошти в навчання працівників сьогодні, фірма досягне визначних успіхів у майбутньому.
20.	Неправильний вибір видової форми дієприслівника	Якщо працівник, <i>перебувавши</i> у щорічній відпустці, захворів, йому виплачується допомога на тимчасову непрацездатність на загальних підставах.	Якщо працівник, перебуваючи у щорічній відпустці, захворів, йому виплачується допомога на тимчасову непрацездатність на загальних підставах.
21.	Злиття простої і складеної форм ступенювання прислівників	Вам потрібно більш відповідальніше ставитися до роботи.	Вам потрібно більш відповідально ставитися до роботи.
22.	Уживання невідповідного прийменника	Будь-яка зі сторін звільняється <i>з-під</i> відповідальності ... <i>по</i> цьому Договору...	Будь-яка зі сторін звільняється від відповідальності ... згідно з цим Договором...
23.	Уживання невідповідного сполучника чи сполучного слова	Тут ви матимете консультації <i>по</i> всіх питаннях. Відповідь потрібно надіслати не пізніше <i>чим</i> за	Тут ви матимете консультації з усіх питань. Відповідь потрібно

		10 днів до наради. Фортуна посміхається тим, <i>які</i> наполегливо прямують до мети.	надіслати не пізніше ніж за 10 днів до наради. Фортуна посміхається тим, хто наполегливо прямує до мети.
24.	Контамінація парних сполучників	Трудовий договір може розриватися не тільки з ініціативи працівника, скільки з ініціативи адміністрації.	Трудовий договір може розриватися не тільки з ініціативи працівника, а й з ініціативи адміністрації.
Синтаксичні помилки			
25.	Порушення норм керування	Треба <i>вжити</i> термінові <i>заходи</i> . Ви дієте <i>всупереч</i> наших <i>пропозицій</i> .	Треба вжити термінових заходів. Ви дієте всупереч нашим пропозиціям.
26.	Контактне розміщення кількох слів у тій самій відмінковій формі	Наш комітет ужив чимало заходів для розв'язання проблеми захисту прав спо- живачів столиці України.	Наш комітет ужив заходів, спрямованих на захист прав споживачів Києва.
27.	Неправильний порядок слів	Успіхів великих досягли завдяки наполегливій праці трудівники області.	Трудівники області досягли великих успіхів завдяки наполегливій праці.
28.	Неправильне введення дієприслівника в речення	Приїхавши у школу, письменника тепло вітали учні і вчителі.	У школі письменника тепло вітали учні і вчителі.
29.	Порушення порядку слів (однорідних членів речення) при парних сполучниках	Бібліотека дає <i>не лише</i> різноманітну літературу, <i>а й</i> проводить зустрічі з відомими митцями.	Бібліотека не лише <u>дає</u> різноманітну літературу, а й <u>проводить</u> зустрічі з відомими митцями.
30.	Неправильна будова складного речення: а) зміщення синтаксичної конструкції;	а) <i>Головне</i> , на що потрібно звернути увагу, <i>це на</i> якість продукції. б) Ці картини митця, <i>які</i> були показані на виставці, <i>які</i> були особливо знамениті, надовго	Головне, на що потрібно звернути увагу, це якість продукції. Показані на виставці найвідоміші картини митця надовго залишаться в пам'яті

	б) нагромадження підрядних речень	залишаться в пам'яті відвідувачів.	відвідувачів.
	в) неправильне поєднання підрядного речення і члена речення як однорідних	в) Кожний має право на працю, що передбачає можливість заробляти собі на життя працею, <i>вільно обраною або на яку вільно погоджується</i> .	Кожний має право на працю, що передбачає можливість заробляти на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується.
31.	Грамматична невідповідність між узагальнювальним словом (словосполученням) і членами однорідного ряду	Третій параграф посібника присвячено різним видам юридичної відповідальності: дисциплінарна, матеріальна, цивільно-правова, адміністративна, кримінальна тощо.	Третій параграф посібника аналізує юридичну відповідальність: дисциплінарну, матеріальну, цивільно-правову, адміністративну, кримінальну тощо.
36.	Контамінація прямої і непрямої мови	Слухали: слюсаря Приходька А. А., який сказав, що мені потрібно пройти курс лікування в санаторії.	Слухали: слюсаря Приходька А. А., який сказав, що йому потрібно відбутися курс лікування в санаторії.

Труднощі виникають при написанні **іменників**. Іменники **першої відміни** з основою на м'який або шиплячий приголосний в орудному відмінку однини мають закінчення -єю: *ношею, лікарнею, операцією, суддею, статтею*. Якщо іменник першої відміни має основу на г, к, х, то у формі давального та місцевого відмінка однини відбувається чергування звуків: г/з, к/ц, х/с: *наука – науці, зупинка – на зупинці*. Таке ж чергування відбувається у формі місцевого відмінка однини іменників чоловічого роду другої відміни: *рік – у році, каталог – у каталозі*.

Іменники середнього роду другої відміни, які закінчуються на -я, у родовому відмінку множини переважно мають нульове закінчення (*завдань, облич*), а також в окремих випадках закінчення -ів (-ів): *почуттів, відкриттів, сузір'їв*.

Іменники **третьої відміни** у формі орудного відмінка однини можуть мати подовження приголосного звука, якщо цей приголосний знаходиться між голосними: *суттю, доповіддю, галуззю*. Але подовження не відбувається, коли наявний збіг приголосних: *областю, складністю, дійсністю*.

Іменники чоловічого роду другої відміни однини в давальному відмінку мають закінчення -ові(-еві, -єві), якщо вони називають живі істоти:

директорові, вчителів, учнів. Такі ж закінчення мають чоловічі імена та прізвища, що належать до другої відміни: *Коваленкові, Кущеві.*

Досить поширеними на рівні речення є й помилки, пов'язані з уживанням **займенників**. Порушення синтаксичної норми виникає у тому випадку, пише В.Герман, коли слово, на яке посилається займенник, у попередньому контексті фактично відсутнє, а замість нього вжито інше слово, найчастіше однокореневе. Наприклад: *Ввічливість – найвизначніша риса японського національного характеру, вони завжди прагнуть до толерантності у стосунках.* У цьому реченні займенник *вони* вказує на відсутнє у попередньому тексті слово *японці*. Хоча в цьому контексті є однокореневе слово *японський*, посилання не можна вважати коректним, оскільки слова *японський* та *вони* не співвідносяться за змістом. Відредагований варіант може бути таким: *Ввічливість – найвизначніша національна риса японців. Вони завжди прагнуть до толерантності у стосунках.*

Нормативними вважають прикметникові і дієслівні словосполучення *властивий йому, характерний для нього, довести (що?); оснований (на чому); опанувати (що)* тощо.

У наукових текстах варто звертати увагу на написання таких кліше:

- *завдавати, зазнавати* + родовий відмінок (*заходів, шкоди, невдачі*);
- *опанувати* + знахідний відмінок (*предмет, професію* тощо);
- *ігнорувати* + знахідний відмінок (*погляд, пропозицію* тощо);
- *додержуватися* + знахідний відмінок (*порядку, тиші* тощо);
- *наголошувати* + на + місцевий відмінок (*помилках, головному* тощо);

Порушення синтаксичних норм може виявлятися в різних за структурою реченнях. Одним з найбільш поширених у наукових текстах є відхилення в побудові речень з дієприслівниковими зворотами.

Наприклад: *Виконавши обчислення, тепер опрацьовуємо результати.*

Дієприслівник і дієслівна форма в реченні повинні називати дії, які виконує одна й та ж особа або предмет. Якщо це правило порушується, виникають неконкретні утворення.

Якщо дієприслівниковий зворот приєднують до безособового речення, досить часто виникають ненормативні конструкції. Наприклад: *Розробляючи цей проект, нам було надано можливість попрацювати в лабораторії.*

Трапляються порушення норми, пов'язані з уживанням **однорідних членів речення**. Помилки можуть виникати внаслідок поєднання слів, що називають родові та видові поняття. Так, наприклад, не можна вважати нормативними речення типу: *Дослідники вивчали газети, журнали, періодики.* У цьому реченні в ряд перелічуваних предметів потрапили родова назва, що означає ширше поняття (*періодика*), і видові назви, що вкладаються в родові поняття як частина від цілого (*газети й журнали* – різновиди періодики).

Викладач використовує новітні технології навчання і різноманітні прийоми аналізу художнього тексту. Подібні утворення є невдалими ще й тому, що

поєднання в них двох різних за змістом тез створює перешкоди для подальшого послідовного розвитку кожної з них.

Порушення синтаксичної норми може бути пов'язано з уживанням сполучників (*не тільки... а й, не тільки... але й, не лише... а й, не... а, не стільки... скільки, хоча... але і* под.). Наприклад: *Треба глибоко проаналізувати не тільки кількісні, а й насамперед якісні зміни.*

Частини подвійного сполучника повинні стояти безпосередньо перед цими компонентами. Відхилення від цього правила призводить до спотворення змісту висловлювання і ускладнює правильне його розуміння.

Якщо до складу підмета входить числівник один (один, двадцять один, сто один та ін.), присудок ставиться у формі однини. Наприклад: *На конференцію приїхав тридцять один учений.* До складу підмета можуть входити числівники *два, три, чотири, обидва.* У такому випадку присудок ставиться в множині. Наприклад: *Два співробітники написали заяви. Чотири словники лежали на столі.*

До складу підмета можуть входити інші числівники, починаючи з *п'ять.* У такому разі присудок може стояти як в однині, так і в множині, що залежить від деяких особливостей значення підмета. Якщо підмет називає пасивні особи чи предмети, які виступають у вигляді нерозчленованої, цілісної групи, то присудок переважно ставиться в однині: *П'ять учених увійшло до складу ради.* Якщо підмет називає групу осіб чи предметів, кожний з яких діє активно, то присудок ставиться переважно у формі множини: *П'ять докторів наук виступили на симпозіумі.*

Часто виникає потреба назвати приблизну, відносну або точно невизначену кількість предметів, що виконують певні дії. Таку інформацію передають слова типу *більшість, меншість, частина, багато, кілька, решта* і под., які сполучаються з іменником у формі родового відмінка множини: *більшість абітурієнтів, решта учнів.* У таких випадках присудок уживають переважно у формі однини: *Частина студентів бере участь у телепередачі. Більшість положень доповіді ілюструється вдалими прикладами.*

Особливою формою фактичного матеріалу є цитати. Потрібно встановити, чи доречним є їх застосування в конкретному контексті, чи немає в них спотворень смислу цитованого джерела.

Редагування дефектного тексту відбувається за таким орієнтовним планом:

1. Оцінка тексту під кутом зору його відповідності комунікативній установці автора, теми, координації змісту і заголовку;

2. Оцінка тексту під кутом зору композиції (відбір композиційних компонентів, їх групування і пропорції, поділ на абзаци).

3. Загальна оцінка логічності тексту; послідовність – під кутом зору авторської цілеустановки; розрізнення основної і додаткової інформації.

4. Загальна оцінка таких ознак тексту, як правильність, точність, ясність, доцільність з урахуванням вимог функціонального стилю, жанру, конкретної авторської задачі.

5.Оцінка подання імен, дат, цифрового матеріалу, ілюстрацій, бібліографічних довідок

6. Висновки

Завдання на самостійне опрацювання

Відредагуйте науковий текст

У першому розділі дисертації - „Концептуальні підходи до проблеми впровадження тренінгів у педагогічну діяльність учителів фізичного виховання” - актуалізується концепція розвитку фізичного виховання студентів у вузах України 3-4 рівнів акредитації, у якій припускається, що фізичне виховання буде розвиватись у напрямку послідовної гуманізації навчально-виховного процесу, збільшення його професійно-прикладної дієвості, якості та ефективності в цілому; підвищення ролі позаучбових форм; поліпшення кадрового, наукового, методичного, інформаційного та інших видів забезпечення; запровадження сучасних методів керування фізичним вихованням; розвитку зв'язку фізичного виховання з його системним оточенням тощо.

Грунтуючись на таких підходах, актуалізується інноваційна спрямованість професійної діяльності майбутніх учителів фізичного виховання у напрямку впровадження таких форм навчання, коли учень або студент займає активну позицію, а засвоєння навичок відбувається у процесі проживання, особистісного досвіду поведінки, відчуття, діяння, тобто створюються умови для відкриття у собі інших можливостей. На основі аналізу наукової психолого-педагогічної літератури визначено, що для створення таких умов у освітньому середовищі найбільш ефективною інноваційною педагогічною технологією є інтерактивне навчання, і, зокрема, тренінги, як його складова. Вивчення переваг, методики і результативності проведення тренінгів, дає змогу зазначити, що саме в умовах нетрадиційних тренінгових занять педагог має можливість дослідити рівень розвитку міжособистісних відносин серед учнів, спостерігаючи за їх взаємодією у змодельованих тренінгових ситуаціях; відкрити учням в умовах ігрової взаємодії їх нові можливості особистісного розвитку (формування комунікативних здібностей, толерантності, кретивності, безконфліктної взаємодії з оточуючими тощо); виявити життєві цінності, прагнення і потреби учнів з метою актуалізації особистісного потенціалу кожного; сформувати переконання у необхідності та перевагах здорового способу життя; удосконалити модель поведінки школярів у напрямку формування позитивного відношення до себе, інших людей, до світу в цілому (І.Панасюк).

Лекція № 11

Тема: Наукова стаття як самостійний науковий твір

Мета вивчення: опанувати технології роботи з науковим текстом, розвивати вміння і навички мовно-стилістичного аналізу наукового тексту; редагувати (вичитувати, обробляти, переробляти) науковий текст відповідно до вимог наукового стилю; здійснювати самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях.

Зміст

5. *Наукова стаття* - один із видів наукових публікацій
Етапи підготовки наукової статті
6. Редакторський аналіз
7. Коректурні знаки

Невід'ємною складовою наукового дослідження є його апробація.

Апробація – лат. - схвалення, спосіб скорегувати, доопрацювати, виправити, дати компетентну оцінку.

Різновидами апробації виступають наукова стаття і науковий виступ. Висока вимогливість до змісту, форми, мови дає можливість успішно представити ці науково–навчальні жанри широкому загалу читачів і слухачів.

З'ясуємо основні компоненти наукової статті з урахуванням основних позицій А.Єфграфової, Н.Зелінської, А.Коваль, Л. Кравець, Л. Мацько, Н.Непийводи, Г.Онуфрієнко, Н.Синельникової, П. Селігея, І. Синиці.

Наукова стаття - один із видів наукових публікацій, де описуються кінцеві або проміжні результати проведеного дослідження, обґрунтовуються способи їх отримання, а також накреслюються перспективи наступних напрацювань.

Обсяг наукової статті зазвичай становить від 6 до 24 сторінок, тобто 0,35–1 др. арк. За змістом наукові статті поділяються на власне наукові, науково–популярні, науково–навчальні, науково–методичні, науково–публіцистичні. Призначаються наукові статті вузькому колу або широкому загалу науковців, спеціалістам певної галузі або кількох галузей. За кількістю авторів наукові статті бувають одноосібні або колективні.

Статті бувають також оглядові, проблемні і методологічні. *Оглядіві* статті містять характеристику стану і перспектив наукових досліджень у тій чи тій предметній галузі. У *проблемних статтях* наявна характеристика проблеми, яка не одержала всебічного осмислення. *Методологічні статті* подають обґрунтування методології вирішення проблеми.

Готують наукову статтю з дотриманням вимог ВАК України від 15.01.02003 р. (№7–05/1 "Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України").

Етапи підготовки наукової статті

1. Формулюємо робочу назву статті:

1.1. Заголовок має бути коротким, лаконічним, однозначним, конкретним.

1.2. Обираючи заголовок, чітко уявляємо, на чому саме хочемо сконцентрувати увагу читача.

2. Визначаємо межі теми та обсяги наукової інформації, яка буде представлена в ній.

3. Розробляємо орієнтовний план (зміст) статті: вступ, основну частину, висновки, перспективи дослідження.

4. У вступі повинні знайти місце відповіді на такі питання:

4.1. постановка проблеми, її актуальність; науково–практичне значення того, що досліджуватиметься в основній частині статті,

4.2. аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;

4.3. виділення невирішених раніше питань, яким присвячується означена стаття;

4.4. формулювання мети і завдання статті;

5. Визначаємо методи дослідження, джерельну базу, **готуємо** основні тези–відповіді на завдання;

6. Подаємо визначення використовуваних у статті термінів;

7. В основній частині подаємо повне обґрунтування отриманих результатів. **Увага:** основний текст пишемо, спираючись на головні принципи: "від відомого → до невідомого", "від простого → до складного".

8. Готуючи висновки, перевіряємо узгодженість між заголовком, метою, завданнями і висновками,

9. Міркуємо про перспективи наступних розвідок у цьому питанні

10. Проводимо самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях. Перевіряємо текст статті:

10.1. на відповідність чинним правописним нормам;

10.2. на відповідність вимогам наукового стилю;

10.3. на відповідність оформлення цитат і посилань.

11. Оформляємо список використаних джерел за чинними стандартами.

Обов'язковим структурним компонентом наукового тексту є заголовок. Важливо, щоб назва була короткою, однозначною, конкретною, точно відображала тему наукової роботи й обмежувала обсяг наукового тексту (див. табл. 2.4).

Компоненти назви мають "пронизувати" науковий текст.

Варто зважено поміркувати над вступом, основною частиною і висновками. Корисно розробити "каркас": основні події та думки початку,

середини та кінцівки. Це дасть змогу відчуті ціле, з'ясувати, за чим стежитиме читач і як розвиватиметься ідея статті.

Мета вступу наукової статті – показати, що дослідження є розвитком, продовженням або спростуванням визнаних положень, полемікою з іншими напрямами або окремими науковцями. У вступі мають знайти місце такі складові, як постановка проблеми та її актуальність, аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми; виокремлення питань, яким присвячується стаття.

Висвітлення актуальності не має бути багатослівним. Головне показати суть проблемної ситуації, що потребує вивчення. Актуальність публікації визначається також і тим, як автор знайомий з наявними працями. Отже, мета статті – доповнити існуюче наукове знання.

Зокрема, щоб акцентувати увагу на постановці проблеми, важливо проаналізувати останні праці, де це питання розроблено. Це важливо для розуміння предмета дослідження. Формулювання цілей статті уможливило конкретизацію постановку завдань.

Для передачі мотивації актуальності теми і важливості дослідження можна скористатися такими мовними кліше: *серед проблем, пов'язаних із...; Уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання ...; заслуговує на особливу увагу... ; ... давно є на часі...;... фрагментарно висвітлювалася в...; не була об'єктом спеціального вивчення...*

Мету і завдання статті допоможуть сформулювати такі мовні засоби: *окреслимо..., з'ясуємо...; мета статті - дослідити..., простежити, ... визначити..., підсумувати... здійснити опис, ... узагальнити..., ... вивчити..., ... систематизувати..., ... характеризувати..., ... експериментально перевірити...; у статті порівнюється (порівнюються)...*

Основна частина роботи займає дві третини обсягу тексту. Усі міркування тут слід викласти так, щоб читач зрозумів суть запропонованих ідей. Використовуючи маловідомі терміни, обов'язко слід подати їх тлумачення. Факти, явища мають бути певним чином представлені, класифіковані, згруповані, описані й супроводжуватися відповідним коментарем.

Використання статистичних даних варто зробити максимально наочним. Важливо не лише перерахувати джерела цих даних, а й подати відповідні пояснення (див. табл. 2.5).

Для розгляду історії та сучасного стану розробки питання в науковій літературі дослідники з культури наукової мови пропонують використовувати такі мовні звороти: *Прийнято вважати, що...; Загальновідомо, що...; Існуючі підходи щодо цього питання можна класифікувати так...; Цих поглядів дотримується (дотримуються)...*

Виклад суті дослідження у статті містить такі мовні кліше: *Є підстави вважати...; Умови та хід експерименту дозволяють висунути гіпотезу...; Перевіримо запропоноване припущення...; Матеріали обстеження дозволяють згрупувати (узагальнити, уточнити, конкретизувати)...*

До лексико–граматичних засобів упевненості варто віднести такі мовні звороти, як: *безумовно, що...; є очевидним, що...; немає сумнівів щодо (чого?)...; ці факти переконують у (чому?)...; результати дослідження підтверджують справедливість (чого?)...*

Критичні зауваження у статті допоможуть більш яскраво висловити такі мовні кліше: *не можна погодитися; навряд чи можна погодитися; є розбіжності в поглядах на...; автор припускається неточностей...; дискусійним питання (про що?)...*

Готуючи **висновки**, перевіряємо узгодженість між назвою, метою, завданнями вступу. Водночас простежимо, щоб висновки не повторювали вступ. Саме висновки визначають, чи повноцінним був діалог автора статті з читачем, чи досягнута мета теоретичної або експериментальної розвідки. Необхідно вказати, що в результаті наукового дослідження і виконання завдань зібрано відповідний матеріал, указати, що саме становить наукове і практичне значення.

Наприклад:

Таким чином, використання вчителем на уроці літератури у 5–8 класах різних типів історичних джерел допомагає зрозуміти зміст прочитаного, розкрити історичну основу сюжету твору, формує вдумливого і творчого реципієнта, а отже сприяє розумінню стилю письменника, є пропедевтичним етапом до сприйняття учнями в старших класах стилістичного аналізу художнього твору та самостійного дослідження художнього тексту (В.Сова).

Доцільно також подати чітке бачення перспектив наступних досліджень з відповідної проблеми.

Наприклад:

Існує потреба в подальшому системному, комплексному вивченні засобів лінгвістичного механізму реалізації категорії комічного в прозових та поетичних текстах для дітей, у тому числі шляхом зіставного аналізу мовних засобів у творах різних авторів. (М.Кудряшова)

Тепер на автора очікує самоконтроль виконаної роботи, який слід провести на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях. Зокрема, слід поміркувати, чи назва статті відображає основну ідею змісту, чи не є вона громіздкою (понад 10 слів); чи логічно вмотивованою є структура. Важливо перевірити цитування, адже наявність у тексті чужих посилань, висловлювань, не взятих у лапки, розцінюється як списування.

Огляд наукових статей підтверджує: наукова мова перебуває, на жаль, у критичному стані. Серед найпоширеніших мовних огріхів дослідники називають уживання термінів без урахування їх значення, засмічення української наукової мови іншомовними словами, сплутування значень слів, близьких за вимовою і написанням, порушення граматичних правил; схематизм, бездоказовість висунутих положень тощо.

Мовні огріхи – це відхилення від лексичної і синтаксичної поєднаності слів, словосполучень, самостійних речень.

Типовими мовленнєвими огріхами у наукових статтях є, зокрема, такі: автора наукової праці некоректно називають "він" чи вона; сторінки переобтяжені суржикованими словами: *опреділити (треба – визначити), примінити (застосувати), вияснити (з'ясувати), не дивлячись на (незважаючи на), приведений на рисунку (показаний на рисунку)*. Наявна також мовленнєва надмірність (багатослів'я) і мовленнєва недостатність (пропущені слова, потрібні для точного вираження думки).

Серед типових мовленнєвих огріхів, виявлених у текстах наукових статей – кальки. Наприклад, слово *слідуючий* – це кальковане російське "следующий", тому потрібно вживати слово *наступний* (наступний день). Перед переліком або поясненням, розкриттям змісту чогось З.Сікорська радить замість слова *наступний* уживати слово *такий*. Наприклад: *Об'єктами дослідження були обрані наступні* (треба: *такі*).

О.Сербенська не радить без потреби використовувати і таку кальку *необхідний* та похідні *необхідність, необхідно*. Це відповідники до російських *необходимость, необходимый, необходимо*. У такому разі в дослідженнях варто ширше послуговуватися українським словом *потрібний*.

Використання слів «положення» і «стан» у наукових текстах теж дискусійне. Коли йдеться про становище, стан, обставини, то вживання зрусифікованого слова *положення* не є нормативним. Треба говорити: *стан справ*.

Отже, стаття завершена. І все ж таки не варто поспішати та віддавати її до друку. Є такий термін "вилежана стаття". Бажано відкласти роздруківку на день, кілька днів чи місяць (кожний вирішує індивідуально). Через певний час ще раз варто перечитати роботу, поміркувати над структурою і змістовим наповненням. "Свіже" бачення проблеми дасть можливість удосконалити вступ, основну частину чи висновки.

Запитання і завдання для самостійного опрацювання

Опрацюйте наукову статтю з актуальних проблем гуманітарних наук у контексті основних вимог до змісту, побудови та мовного оформлення.

Виділіть ключові слова в заголовках статей. Які заголовки влучно відображають проблему дослідження?

"Родина і національний ідеал людини";

"Критерії виділення і класифікації синонімів";

"Особливості вивчення майстерності письменника на укроках української літератури"

Прочитайте текст. Визначте ключові слова, ідеї автора, випишіть авторські кліше. Складіть план тексту. Обґрунтуйте ваше ставлення до міркувань ученого.

З чого має складатися стаття? У статті повинна бути постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Але постановку проблеми у загальному вигляді можна виконати, тільки відповівши на другу вимогу Друга вимога: аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття, У статті необхідно написати, в яких статтях чи монографіях це питання розроблено. І це є дуже важливим для розуміння даного предмета дослідження в цілому і, можливо, розв'язання цього маленького питання має якесь кардинальне значення для науки в цілому і для практики. Це і буде постановка проблеми у загальному вигляді та аналіз останніх досліджень.

З'ясуйте, що є спільного й відмінного між текстом наукової статті та анотації, реферату, рецензії на неї.

Лекція №12

Тема: Наукова рецензія і науковий відгук

Наукова рецензія є вторинним мовленнєвим жанром. Цей жанр виник у ХІХ – на початку ХХ ст. з метою забезпечити оперативне реагування на наукові досягнення.

Наукова рецензія - спеціальний текст-аналіз певного наукового джерела (або джерел), що розрахований на певне коло фахівців.

Наукова рецензія виконує функції *інформування*, тобто ознайомлення з науковим твором, *осмислення та оцінювання* певного наукового знання в науковому соціумі. Виділяють також прагматичну та рекламну функції рецензії, якщо необхідно зацікавити аналізованим твором потенційних читачів.

Характерними рисами наукової рецензії є абстрактність, узагальненість, підкреслена логічність (послідовність, зв'язність викладу), точність, оцінність, відсутність емоційно забарвлених слів, стислість.

Автором рецензії, як правило, є фахівець тієї ж галузі або спорідненої, до якої належить і рецензований документ.

У тексті наукової рецензії мають знайти місце такі компоненти: коментар основних положень, узагальнена аргументована оцінка, висновки

про значення роботи. Основні тематичні блоки рецензії: автор, уявний адресат, зміст, призначення.

Об'єктом для створення цього документу виступають монографія, навчальний посібник, підручник, студентська наукова робота. Оцінюванню підлягають такі характеристики, як повнота, глибина, всебічність розкриття теми, новизна та актуальність поставлених завдань і проблем, коректність аргументації і системи доказів, достовірність результатів, переконливість висновків.

Ця робота є доволі складною, відповідальною і вимагає від рецензента, окрім достатнього вільного часу, високого професіоналізму, сформованості умінь вести уявний діалог з автором твору або читачами.

Орієнтовна технологія рецензування представлена Г.Онуфрієнко:

1. Визначимо предмет наукового аналізу (доповідь, реферат, журнальна стаття, навчальний посібник тощо), проаналізуємо заголовки книги..

2. З'ясуємо ступінь актуальності теми дослідження (для певної галузі знань, розв'язання практичних завдань тощо).

3. Проаналізуємо композицію і зміст наукової роботи

4. Визначимо ступінь новизни й оригінальності у розв'язанні певних питань, проблем тощо.

4. Окреслимо теоретичне і практичне значення рецензованої роботи .

5. Схарактеризуємо виявлені недоліки та прорахунки в рецензованій роботі за умови аргументування власних зауважень.

6. Об'єктивно, лаконічно, ясно й чітко подамо загальну оцінку роботи.

7. Сформулюємо висновки з урахуванням виду та жанру рецензованого наукового джерела, його мети і поставлених автором завдань.

8. Перевіримо записаний текст рецензії на узгодженість між змістом і формою та на відповідність чинним мовним/мовленнєвим нормам.

9. Відредагуємо текст рецензії.

Для означення предмету аналізу, актуальності джерела варто скористатися такими висловами: *в рецензованій роботі... ; важливість рукопису незаперечна; в аналізованій статті, у рукописі книги; робота присвячена актуальній темі..; актуальність книги зумовлена...; звернення до цієї проблеми є актуальним.*

Короткий зміст наукового джерела можна схарактеризувати з допомогою таких мовних кліше: *дослідження складається зі вступу, ... розділів, висновків, ... додатків; на початку дослідження (статті, монографії) автор указує на...;*

Позитивна оцінка наукової роботи виражається такими мовними засобами:

дослідження відомого методиста – одна з перспективних спроб осмислення...;

безумовно, достоїнством роботи є;

праця відзначається багатим фактичним матеріалом, ...нестандартним підходом до аналізу порушених проблем;

теоретичні положення ілюструються різноманітним літературним матеріалом;

думка про ... формулюється автором чітко (ясно, доказово, впевнено);

заслугою дослідника є...; виразною особливістю рукопису є відхід автора від сухого академізму;

достатньо обґрунтовано, з урахуванням численних наукових джерел та рефлексії власного досвіду викладацької діяльності подано концепцію;

аналіз книги в цілому засвідчує: автор виявив глибокі знання фахової літератури, творчий підхід;

автор справедливо (слушно) зазначає,.. аргументовано обґрунтовує,.. чітко визначає, детально аналізує, ретельно розглядає, уважно простежує, доказово критикує..;

ідея автора ... досить продуктивна (плідна, оригінальна, новаторська)..;

аргументовано й переконливо розкривається змістове наповнення зокрема таких ключових понять, як.

Негативна оцінка наукового продукту може бути висловлена так: *автору не вдалося показати, що...; автор залишає без відповіді такі питання, як ...; викликає сумнів теза автора про те, що ...; серед недоліків дослідження – надмірна (невиправдана) категоричність висновків автора.*

У висновках можуть бути використані такі кліше: *отже, аналізована робота має важливе значення для ...; висновки автора доказові; заслугою автора варто вважати новий підхід до вирішення...; науково-методичний посібник є оригінальним за своїм задумом, глибоким за повнотою висвітлення.*

Призначення наукового джерела можуть супроводжувати такі мовні кліше: *Книга може бути корисною для учнів філологічних класів середньої школи, слухачів Малої академії наук;*

стане добрим помічником студентам, магістрантам вищих педагогічних навчальних закладів, викладачам вищої школи, вчителям-словесникам;

рецензована монографія надасть конкретну допомогу викладачам, студентам вищих педагогічних навчальних закладів, учителям й учням гімназій;

рецензований рукопис навчального посібника пропонується до друку і використання в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів.

Наукова рецензія зазвичай характеризується виявом особистісного начала, що призводить до використання різних мовних одиниць, за допомогою яких рецензент виявляє себе як мовна особистість. О.Баженова, М.Котюрова виділяють такі різновиди оцінних мовних засобів рецензій: **аксіологічний** (містять такі словосполучення, як *високий рівень, гарний зразок, блискуча ідея*); **ментальний** (емоційно-інтелектуального характеру: *раціональний підхід, тонкий аналіз, сильне враження*; психолого-

інтелектуального характеру: *важливий внесок, серйозна спроба*), *прагматичний* (академічна праця, сучасна постановка).

Питання для самостійної роботи:

1. У чому суть різновидів читання наукового тексту? Окресліть умови успішного сприймання, усвідомлення і розуміння наукового тексту.
2. Що таке конспекти, яких видів вони існують, з якою метою складаються?
3. У чому суть анотації і яка в неї структура?
4. Розмежуйте реферат і тези.
5. Охарактеризуйте способи оформлення цитат у науковому тексті.

Лекція № 13

Тема: **Культура усної наукової комунікації**

Мета вивчення: - аргументовано, спираючись на словники і мовленнєві зразки, оцінювати власне наукове мовлення та мовлення інших авторів наукового продукту в різних комунікативних ситуаціях з т.з. дотримання норм сучасної української літературної мови.

Література:

Баранник Д.Х. Усний монолог (загальні особливості мовної структури). – Дніпропетровськ, 1969. – 144 с.

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Вища школа, 2003. – 311 с.

Непийвода Н. Автор наукового твору: спроба психологічного портрета // Мовознавство.-2001.-№3.-С.11-23.

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

План

1. Виступ із науковим повідомленням: структура, етапи підготовки
2. Публічне виголошення доповіді, виступу

Основний зміст

Виступ із науковим повідомленням: структура, етапи підготовки
Ефективною апробацією результатів наукового дослідження на наукових конференціях та семінарах виступає наукова доповідь і науковий виступ.

Наукова доповідь – це жанр наукового стилю, який припускає розгорнуте повідомлення на спеціальну тему на засіданні наукового товариства.

Наукова доповідь на відміну від наукового виступу більша за розмірами (текст може бути викладений до 20 сторінок) і пропонується зазвичай для пленарних засідань. Науковий виступ (4- 7 сторінок) готується на секційні засідання наукового заходу.

Від наукової доповіді очікують глибини викладу основної проблеми заходу, тому зазвичай їх пропонують найбільш досвідченим фахівцям, визнаним авторитетам у науці, що дозволяє істотно підвищити рівень конференції, симпозіуму, семінару. Участь у таких заходах слугує гарною перевіркою професійної мовнокомунікативної, стилістичної компетенцій дослідників.

Виділяють кілька різновидів наукової доповіді:

- **тематична доповідь** (подається розгорнутий виклад певної наукової проблеми);

- **інформаційна доповідь** (пропонується інформація про стан справ у відповідній галузі наукової діяльності);

- **звітна доповідь** (узагальнюються результати роботи науково-дослідних колективів).

Успіх наукової доповіді залежить від низки лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів. Важить струнка логіко-композиційна побудова мовлення, доказовість, аргументованість, уміння взаємодії з аудиторією, використовувати різні прийоми прилучення й активізації уваги, висока мовна культура доповідача, мовні (метафори, тропи, фігури, фразеологізми, приказки) і позамовні (поза, манери, жести, міміка) засоби виразності, техніка мовлення.

Наукова доповідь і виступ, як зазначають українські лінгвостилісти Л.Мацько і Л.Кравець, повинні відповідати таким основним критеріям: правильності, відповідності мовним нормам, критерій смислової адекватності, відповідності змісту виступу реальності, комунікативної адекватності (ефективності), відповідності досягнутих результатів поставленої мети.

Класична схема підготовки наукової доповіді включає такі етапи:

- інтенція (винайдення);
- диспозиція (розташування);
- елокуція (словесне оформлення думки);
- меморія (запам'ятовування);
- акція (публічне виголошення виступу);
- релаксація (ослаблення напруження).

На **етапі інтенції** формують задум і визначають мотивацію виступу (чого автор очікує від цього заходу), тему, мету, ідею, коло інформації. Оратору потрібно набагато більше матеріалу з різних джерел (монографій,

наукових журналів, у тому числі іноземних, Інтернет-джерел), аніж він використає його в доповіді.

"Важливо пам'ятати, що підготовка промови – це не стільки збір інформації, скільки виношування власних думок з певної теми, глибоке осмислення її", – слушно наголошує Л.Мацько.

Тема наукової доповіді, виступу має бути зрозумілою, водночас неперевантаженою і відображати зміст промови, зацікавлювати й активізувати увагу слухачів. Варті уваги і питання стосовно характеру аудиторії (вік, стать, кількість слухачів, рід занять, коло наукових зацікавлень), мети і місця проведення наукового заходу.

На *етані диспозиції* складаємо план виступу, де чітко визначається порядок і взаєморозташування частин виступу. Відомий російський судовий діяч і оратор Л. Коні радив: "Важливо побудувати план так, щоб наступна думка впливала з першої, третя - з другої, так щоб був природній перехід від одного до іншого".

Вступ має пробудити інтерес слухачів, основна частина є логічним продовженням питань вступу, презентує авторське бачення проблеми, у висновках узагальнюють основні думки та ідеї виступу. Визначають проблеми дискусійного характеру, добирають фактичний матеріал, прогнозують можливі запитання слухачів і відповіді. Особливу увагу звертають на висновки, де мають знайти місце підсумки виконаної роботи.

Головними недоліками логіко-композиційної структури доповіді є нерівномірність складових і відсутність зв'язку між ними, порушення логічної послідовності у викладі, декларативність і бездоказовість тексту.

На *етані елокуції* здійснюють стилістичне оформлення наукової доповіді /виступу, перевіряють матеріали на відповідність логіці викладу, точності інформації, чинним мовним/мовленнєвим нормам.

У вступі, де підкреслюється актуальність обраної теми, формулюються основні питання доповіді, доречними є такі синтаксичні конструкції: *Тема нашої доповіді...; Проблема ...не була ще предметом спеціального розгляду...; Предметом нашого дослідження є ...; У доповіді зупинимося на таких питаннях...*

В основній частині, де викладається власне бачення проблеми, бажані такі мовні кліше, як: *розглянемо наступну проблему; хочемо звернути вашу увагу на таке ..; перейдемо до наступного питання; зупинимося на окремих моментах; цінність отриманих результатів полягає в...*

У висновках можливі такі конструкції: *унаслідок проведеної роботи ми дійшли висновку; нами експериментально доведено, що...; доповідь не претендує на вичерпне висвітлення питання.*

Добре, аби опанувати текст риторично, тобто виділити місця, де необхідні психологічні або логічні паузи.

Питання, писати текст чи достатньо одного плану, визначається індивідуальними особливостями доповідача, досвідом і рівнем ораторської майстерності. Досвід показує краще виступати з опорою на текст. Це

справляє враження вільного володіння матеріалом і додає впевненості. До того ж написаний текст можна заздалегідь перевірити, виправити, покращити форму і зміст.

Нарешті текст виступу написаний. Проте не варто розраховувати на те, що цей текст доповідач прочитаємо. Можливо, аудиторія не буде оснащена кафедрою, і доведеться тримати записи перед собою. Така несподіванка призведе до зайвого хвилювання і зніяковіння. До того ж відсутність безпосереднього контакту зі слухачами теж негативно впливає на сприйняття промови.

Наступний етап – це **меморія** (запам'ятовування). Тренування (читання вслух) допоможе перевірити написаний матеріал, провести хронометраж, унести необхідні уточнення і виправлення. Слід позначити ключові слова, цифри записати словами. Перебудувати в разі потреби складні синтаксичні конструкції на прості речення, увести дієслова *з'ясуємо, простежимо, розглянемо, охарактеризувати, уточнимо, пояснимо, відзначимо, порівняємо, зіставимо; розмежуємо, продемонструємо*, що виконують функції контакту. При цьому варто враховувати підготовленість аудиторії, рівень знань слухачами предмета виступу.

Акція (публічне виголошення) доповіді відзначається контактом з аудиторією. Не варто одразу починати виступ. Подивімося на присутніх, посміхнімося і промовимо перші фрази виступу, звертаючись до залу, а не читаючи текст. Виступаючи, думаємо насамперед про слухачів, говоримо впевнено і зрозуміло. Добре, аби навчитися відчувати аудиторію.

Для досягнення ефекту індивідуального спілкування (безпосереднього спілкування з присутніми) фахівці з риторики Л.Мацько, А.Михальська, Г.Сагач, Н.Голуб, О.Мацько радять уникати мовленнєвих штамтів, властивих офіційно-ділового стилю, водночас поміркувати над мовними зворотами, які увиразнять інформацію, що викладається.

Важливу роль при цьому відіграє різноманітність тональних рисунків, чистота і ясність тембру, гнучкість, рухомість, адаптивність, емоційна насиченість фрази і сугестивність (здатність голосу навіювати емоції і впливати на поведінку адресата). Чітка вимова слів указує на внутрішню дисципліну, нечітка, "розпливчата" - відчить про невпевненість оратора; занадто голосне і квапливе мовлення створює враження, що ви намагаєтеся нав'язувати свою позицію, а занадто тихе й уповільнене - іноді заважає сприйняттю смислу тексту.

Найкращою позою для виголошення промови є нескуте стояння за столом, кафедрою, трибуною з трохи піднятою головою й розправленими плечима. Якщо з'являється відчуття, що вас перестали слухати, варто змінити темп мовлення, навести яскравий приклад. Однак не бажано привертати увагу незвичайною манерою говорити, особливими жестами, мімікою чи екстравагантним одягом.

Недоцільно зловживати увагою. Добре, коли виступ триває чітко визначений час (за 10 хвилин можна прочитати матеріал, розміщений на 4

сторінках машинописного тексту через два інтервали), або на одну-дві хвилини менше (але не більше!) за регламентований.

Своєрідне поєднання певних інтонаційних елементів у мовленні доповідача (збільшення інтенсивності голосу, різномірна структура фраз, емотивні інтонеми, інтонеми важливості тощо) засвідчує **індивідуальний інтонаційний стиль**. Це своєрідна інтонаційна манера мовлення, - переконливо доводить О.Філіпова, - що виявляється у перевазі тих чи тих варіантів інтоном, що використовуються у професійно значущих жанрах мовлення.

Релаксація (ослаблення напруження). Після виголошення наукової доповіді / виступу корисно проаналізувати змістову і композиційну сторону тексту крізь призму спілкування з аудиторією, сприйняття адресатом, характер концентрації уваги. З'ясувати причини ослаблення уваги слухачів, ефективність прийомів контакту з аудиторією.

Досвідчені лектори виділяють такі мовні недоліки усного наукового мовлення: вживання слова у невласивому йому значенні; нерозрізнення відтінків значень синонімів (*знаменитий - відомий - великий - видатний*); порушення лексичної або граматичної поєднуваності (*відігравати роль, завдяки старанням*); змішування паронімів (*тема і тематика, діалектний і діалектичний, ефектний і ефективний*); плеоназм, тавтологія, надлишковість (*значить, так сказати, власне кажучи, розумієте*); заповнювачі пауз («ну», «ось», «от», «значить», «так сказати» тощо); вживання штампів і шаблонів, канцеляризмів (*на сьогоднішній день*); уживання слів іншого стилістичного забарвлення; використання жаргонізмів, діалектних або просторічних слів; неправильний порядок слів, багатослівність; зловживання іноземною термінологією і поняттями, що ускладнюють сприйняття головної думки; складних речень, у яких кількість слів перевищує 14-15 (такі фрази не сприймаються, а зміст губиться за складністю граматичної конструкції).

Серед фонетичних недоліків доповідача - частіше за все нечітка дикція, "ковтання" закінчень; монотонність інтонації, без акцентів на значущих моментах доповіді, неправильний темп мовлення, порушення орфоепічних норм, невиразність викладу.

Культура аудіювання доповіді

Мовленнєва практика показує: важко не лише готувати виступи, не завжди приємне і корисне заняття – слухати наукові доповіді.

У наукових джерелах добре описано і особливості культури аудіювання доповіді. Розглянемо деякі з порад. Сприймаючи на слух наукову інформацію, намагаємося:

- визначити в ній головне за зміною інтонації, темпу, голосу, за паузами, які завжди передують висновкам, за риторичними і проблемними запитаннями;

- переробити зміст почутого, максимально лаконізуючи інформацію, але без втрати головного і цінного в ній;

- відкидати неголовне, надлишкове; уникати фраз, що дублюються;
- переконструювати речення.

Отже, підготовка, тренування, впевненість, зміна інтонації, темпу мовлення, тембру голосу, паузи – усе це буде «живим» тільки тоді, коли означена проблема дійсно хвилює вас.

Публічне виголошення доповіді, виступу

Яка б логічно не була вибудована стаття чи дисертація, це ще не остаточна підстава для її успішної презентації на конференції, семінарі чи на засіданні спеціалізованої вченої ради. Саме наукові форуми дають великі можливості для апробації отриманих результатів, тут демонструються, ілюструються, роз'яснюються матеріали, які розкривають сутність пропозованих новинок. Однак, напевне, в кожного траплялися випадки, коли начебто добре "відшліфована" стаття не знайшла очікуваного відгуку у слухачів. Цьому можуть бути різні причини і одна з них – відсутність умінь виступати публічно, вести дискусію, дотримуватися усталених правил усної наукової комунікації.

Невід'ємною формою висвітлення підсумків наукової роботи (реферату, курсової, дипломної чи магістерської роботи) і разом з тим ефективним засобом об'єктивного виявлення та відбору обдарованої студентської молоді, реалізації їх творчих здібностей, стимулювання потреби у творчому оволодінні знаннями, активізації навчально–пізнавальної діяльності вважаються наукові конференції.

Наукова конференція від латинського *conferential* - збори, нарада представників наукових організацій з метою обговорення і вирішення певних питань.

У контексті інтелектуально–креативних вимог професійно–педагогічної діяльності конференції виступають ефективним засобом активізації навчально–пізнавальної, науково–дослідної діяльності, реалізації набутих здібностей і стимулювання потреби у творчому оволодінні знаннями, засобом об'єктивного вияву обдарованої студентської молоді.

Основна мета наукової конференції – активізація науково–дослідницької роботи студентів, аспірантів і викладачів, публічне обговорення науково–дослідницьких результатів й обмін досвідом, вияв кращих наукових робіт, популяризація і пропагування науково–дослідницької роботи.

Як правило, на звітну студентську наукову конференцію після обговорення на засіданнях гуртка, проблемної студентської групи за рекомендацією наукового керівника пропонуються кращі студентські роботи з української філології чи методики. Кращі – насамперед з позиції власне письмового розкриття теми дослідження.

Мовні кліше інформаційного повідомлення стандартні: вказується навчальний заклад, наукова установа, яка проводить науковий захід і, власне,

назва саого заходу. В основній частині пропонується тематика пленарного і секційних засідань або напями конференції, зазначаються вимоги до статей чи тез, які надсилаються на адресу оргкомітету.

Традиційні ознаки поняття "конференція" на сьогодні збагатилися рисами, властивими телеконференціям, які з допомогою електронної пошти, відео– і аудіокомунікацій дозволяють організувати інтерактивний діалог і полілог серед віддалених один від одного фізичних користувачів.

І все ж конференція – це лише верхівка "наукового айсбергу". Проведена на відповідному рівні, тобто, на яку студенти прибудуть з метою поспілкуватися з однодумцями, а не для отримання автоматичного заліку тощо, конференція повинна не лише підтвердити належний рівень виконаної наукової роботи, а й показати студента–дослідника як мовну толерантну особистість. Саме на таких заходах, під час наукових діалогів, дискусій виробляється самостійність, оригінальність висловлювання, вміння обґрунтовувати чи спростовувати хибні думки, здійснюється опанування мистецтвом аргументованої полеміки. Цим самим набувається професійний досвід, відбувається суспільне визнання в середовищі фахівців.

Науковий діалог (грец. dialogos – бесіда) – тип наукового мовлення, що складається з обміну репліками-висловлюваннями між кількома вченими - учасниками розмови (бесіди, дискусії, суперечки) і наслідком якого є нові наукові знання.

Особливостями наукового діалогу є наявність мовця й актичного слухача, зверненість на адресата, підготовленість учасників. Характерні мовні ознаки – ситуативність, еліптичність, перевага розповідних і питальних речень, речення-заперечення.

Згоду з думкою співбесідника можна висловити такими мовними засобами: *згоден з Вами, що; підтримую Вашу думку стосовно...; незгоду – дозвольте з Вами не погодитися...; Важко погодитися з тим, що...*

З метою дізнатися у співбесідника стосовно певного питання можна використати такі конструкції: *Як ви вважаєте; Чи згодні ви з тим, що; Чи поділяєте ви думку про те, що...*

Для уточнення або доповнення потрібної вам інформації співбесідника можна запитати, враховуючи такі мовні кліше: *Що ви мали на увазі; Уточніть, прошу... Наведіть приклад...*

Під час наукових заходів часто тривають зацікавлені дискусії.

Дискусія – це публічне обговорення певної проблеми або групи питань на зборах, конференції, у пресі з метою досягнення істини.

На сьогодні добре відомий метод "сократичної бесіди", тобто метод питань та відповідей. Особливе місце в сократівському методі займали

"іронія" та "майєвтика" (за формою), "індукція" та "визначення" (за змістом). Головні засоби, наприклад, іронії своєрідні натяки, порівняння спрямовувалися на активізацію процесів мислення.

Значну увагу дискусії і діалогу приділяли Сократ, Платон, Аристотель. Видатні грецькі філософи вважали, що пізнання та розкриття сутності проблеми неможливе без урахування думки іншої людини. Дискусії Платона будувалися на основі розробки системи аргументів (доказів). Поширеними способами аргументації в дискусіях були "супровідні" методи: ілюстрації, конкретизації за допомогою фактів, аналогії, знаходження суперечностей тощо.

У дискусіях у середні віки використовувалися питання для обговорення, одне питання могло розглядатися з різних боків. Організатором дискусії був лектор, який обирав тезу і заперечення, Кожному з учасників важливо було необхідними аргументами підтримати тезу і відповісти на питання.

У курсі риторики, запропонованого Ф.Прокоповичем у Києво–Могилянській академії, до проведення дискусії подавалися, зокрема, і такі поради:

1....Дуже важливо глибоко вивчити питання, з якого буде дискусія, а також точку зору супротивника.

2....Кожна сторона якнайбільше має піклуватися про ясність мови, уникати всього, що робить мову темною і двозначною.

3. ...Не треба зловживати прикрасами та показним блиском – це завжди викликає підозру в хитрощах, відшукати істину можуть лише простота й щирість.

4....Подумай також про те, що буде відповідати на твої запитання опонент, передбач його несподівані відповіді.

5....Але насамперед необхідне суворе і старанне дослідження власних тез – на істинність, на помилки.

6....Дотримуйся миру й спокою, стримуй безладний крик... Чи від крику аргументи стають переконливішими, а відповіді мудрішими?

7....Скромність і дружня прихильність між тими, хто сперечається, повинні зберігатися як непорушний закон... Міра у всьому – найкраща річ!".

Пам'ятаймо і поради відомого українського вченого Д.Ревуцького: коли хочеш переконати слухача або читача в правдивості запропонованої теми, треба, щоб:

а) слово твоє було зрозумілим;

б) тема була переконливо обґрунтована;

в) мовлення багатим, правильним і приємним;

г) той, хто прагне бути бажаним співрозмовником, повинен багато знати, особливо історію, філософію, етику, естетику.

Питання для самостійної роботи:

1. Розмежуйте науковий виступ і наукову доповідь.

2. Яку роль відіграє у науковому виступі особистість промовця?

3. Що впливає на індивідуальний стиль доповідача?
4. Охарактеризуйте етапи підготовки до наукового виступу.
5. З'ясуйте умови успіху наукового виступу (доповіді)?
6. Розмежуйте тези і текст наукової доповіді.

Лекція № 14-15

Тема: Наукова дискусія

Мета вивчення: - аргументовано, спираючись на словники і мовленнєві зразки, оцінювати власне наукове мовлення та мовлення інших авторів наукового продукту в різних комунікативних ситуаціях з т.з. дотримання норм сучасної української літературної мови; керувати аудиторією, використовуючи вербальні і невербальні прийоми, застосовувати методи мовного оформлення електронної презентації наукової спрямованості.

Література:

Баранник Д.Х. Усний монолог (загальні особливості мовної структури). – Дніпропетровськ, 1969. – 144 с.

Василевич А.П. Как слово наше отзовется? (Опыт исследования качества научного выступления) //Энергия.- 2006.- № 2.- С. 61-66.

Иванов Л.Ю. Текст научной дискуссии: Дейксис и оценка.-М.: НИП «2Р», 2002.-208с.

Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Вища школа, 2003. – 311 с.

Непийвода Н. Автор наукового твору: спроба психологічного портрета // Мовознавство.-2001.-№3.-С.11-23.

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

План

- 1.Мовленнєва поведінка в усній науковій дискусії, полеміці
- 2.Комп'ютерна презентація наукового виступу

Основний зміст

На основі наукових джерел (Л.Мацько, Л.Кравець, Г.Онуфрієнко) подамо **етапи підготовки наукової дискусії:**

1. Визначимо орієнтовні "межі теми" дискусії, переконаємося, що всі слова і поняття теми та проблеми дискусії ми чітко й повно розуміємо. У разі потреби скористаємося авторитетними науковими і словниково–довідковими виданнями.

2. З'ясуємо основні структурні компоненти дискусії та їх роль в обговоренні означеної теми:

2.1. Початок (встановлення контакту із співрозмовниками; визначення мети, проблем і актуальності дискусії; активізація уваги);

2.2. Інформування (виклад інформації в обраний спосіб: повідомлення, пояснення, опис, характеристика);

2.3. Власне дискусія: аргументація (коректне наведення доказів на захист сформульованих тез);

2.4. Контраргументація (коректне наведення доказів для нейтралізації антитез, заперечень, непогоджень із співрозмовником);

2.5. Прийняття рішення;

2.6. Підбиття підсумків.

3. Визначимо джерела інформації з дискутованої теми й ознайомимося з ними.

4. Порівняємо різні підходи, вибудуємо власний погляд на дискутовану проблему або приєднаємося до певної тези чи позиції автора.

5. Побудуємо свої дії як учасника дискусії:

5.1. Спрогнозуємо вірогідні заперечення і зауваження співрозмовника, визначимо можливі контраргументи й оптимальну форму реакції на них з метою переконання.

5.2. Оберемо коректні прийоми утримання уваги співрозмовників.

6. Визначимо можливі варіанти завершення дискусії, оберемо найдоцільніший.

7. Проаналізуємо свою мисленнево–мовленнєву діяльність під час дискусії.

Наукова дискусія як основна мета будь-якої конференції містить у собі такі компоненти:

вступне слово – підготовлений монолог з певним мовним кліше;

виклад проблеми – підготовлений монолог-доповідь;

обговорення проблеми – міркування у формі підготовленого чи непідготовленого монологічного висловлювання з викладенням своєї точки зору; непідготовлені діалоги чи монологи полемічного характеру;

висновки – непідготовлений монолог-резюме.

Толерантність мовлення визначається як необхідна умова успішного спілкування в ситуації дискусії.

У науковій дискусії виявляються комунікативні стратегії двох типів – стратегії презентації і самопрезентації.

Принцип «комунікативної співпраці» виявляється в коректності висловленої критики й етичне оформлення негативної оцінки, яку відповідно до наукового етикету важливо пом'якшувати.

Як правило, завдання дискусії полягає в досягненні певної згоди учасників щодо дискутованої теми.

Готуючись до наукової дискусії, слід звернути увагу на вироблення цілого ряду вмінь: повідомляти про що-небудь; описувати, коментувати певні

явища і факти; спростувати точку зору співрозмовника. Важливі уміння ставити питання, зіставляти і порівнювати факти, давати оцінку подіям, робити висновки; приєднуватися до висловленої точки зору; припиняти розмову чи змінювати її напрямок; висловлювати прохання, згоду, незгоду; відмовлятися у ввічливій формі; встановлювати контакт із співрозмовником, підтримувати його увагу; висловлювати незадоволення.

Дискусія і суперечка (спір) – близькі види складного вербального аргументаційного процесу. Вони поділяються за метою і манерою проведення. Суперечки існують задля істини і перемоги. Дискусія є, власне, науковим спором, у процесі її заздалегідь готується науковий матеріал, який подається пропонентом і піддається сумніву опонентом. Манера проведення дискусії відрізняється (в ідеалі) високою культурою поведінки, неупередженості і вимагає від сторін високого рівня компетентності щодо предмету спору. Ефективним засобом як переконання, так і формування нових поглядів вважається також полеміка. При спільних рисах дискусія і полеміка мають відмінні риси. У таблиці 3.1 наведена порівняльна характеристика дискусії і полеміки.

Дискусія і диспут. Диспут – це заздалегідь підготовлена публічна суперечка. У давні часи диспути були обов'язковою умовою отримання наукового ступеня або прийняття на роботу до університету. Це був своєрідний іспит на право працювати у новій ученій корпорації. Ураховувалася насамперед техніка захисту або заперечення.

Проведення диспуту мало чітку організаційну структуру: виступали відповідно ректор, декан, магістри, а потім інші присутні. З логічно сформульованих положень робилися висновки і розвивалися аргументи. Один із учасників диспуту повинен був помітити помилку супротивника і заперечити. Такі турніри привчали не тільки до ретельного вивчення проблеми, а й розвивали вміння застосувати доцільні діалектичні методи і прийоми (розкладати факти в логічній послідовності, абстрактно мислити тощо).

Окреслені вище усні жанри наукової комунікації вимагають досконалого володіння словом, правильного і доречного використання його виражальних засобів.

Головна частина дискусії – обговорення проблеми. Участь в обговоренні зводиться до виступів двох видів: виступ-питання і виступ-відгук. На засіданнях повинен панувати діловий, спокійний тон, доброзичливі, дружні стосунки. Уся увага зосереджується на об'єкт обговорення, а не на суб'єктивні настрої та емоції.

Виступ того, хто питає, має бути логічним, тобто складатися із чітко сформульованого (сформульованих) одного (кількох) питання (питань), або розгорнутим міркуванням полемічного характеру.

Прошу ставити питання доповідачеві. Чи є ще питання? Заперечення? Якщо питань більше немає, переходимо до обговорення. Хто бажає виступити (висловитися) за доповіддю? Доповідач порушив (підняв, торкнувся) цікаве питання (проблему).

Такі питання, як ..., треба докладно обговорити (заслужують спеціального обговорення).

Прошу дотримуватися (додержуватися) регламенту.

Під час формулювання питань використовуються такі синтаксичні конструкції: *як давно ви займаєтесь цим питанням (цією проблемою, вивченням, дослідженням, розробкою)...;*

цікаво було б дізнатися про те, як ...;

що ви маєте на увазі, коли говорите...;

чим ви можете обґрунтувати вашу позицію щодо...;

мене цікавить питання використання, застосування... в ...;

якою методикою (якими методами, матеріалами) ви користуєтесь при...;

Висловлювання за доповіддю може мати такі синтаксичні конструкції, як: *я з великою зацікавленістю вислухав доповідь;*

добре, що доповідач зупинився і на таких питаннях, як...;

особливо цікаво було почути...;

без сумніву доповідач переконливо виклав суть проблеми.

Мовні засоби незгоди і сумніву можна бути використані і такі: не згоден з Вами, я проти того, щоб...; не поділяю Вашу точку зору стосовно; це важко стверджувати; це не зовсім так...; є сумнів у тому, що; не зовсім упевнений у цьому; дозвольте заперечити; положення ... видається сумнівним; це положення потребує більш ґрунтовної аргументації.

Мовною формою вираження доведення (доказу) – форми мислення, що обґрунтовує правильність суджень, є складні мовні конструкції, що становлять логічний ланцюг умовиводів (*доказом може бути; приклад може бути витлумачений інакше, якщо*). Структура доведення включає такі складові, як теза – судження, істинність якого має бути доведена, аргументи (базові параметри доведення, судження, за допомогою яких доводиться теза, положення, з яких виводиться істинність або хибність тези). Важливою вимогою до аргументації є, безумовно, сумлінність, чесність і об'єктивність подання аргументів.

Спростування аргументів може містити такі конструкції: *факти не підтверджуються; ці аргументи недостатньо переконливі.*

У заключному слові голова наукового заходу формулює основні висновки, виділяє проблемні питання, які потребують додаткового осмислення; висловлює подяку:

Надійшла пропозиція припинити (продовжити, перенести) обговорення;

На закінчення дозвольте подякувати доповідачам за (змістовні) доповіді й усім, хто брав участь в обговоренні цих доповідей;

Організаційний комітет щиро вдячний Вам за активну участь у конференції "Українська культуромовна особистість учителя: реалії та перспективи". Як творча особистість, будьте невідкладні автоматизму життя і не дайте засмоктати себе дріб'язковості й метушині.

Матеріали конференції слугуватимуть основою фахових наукових збірників, які планується видати у ...; Для скорочення термінів формування збірників просимо Вас подати тексти виступів і доповідей секретарям секцій.

Етикет (франц. *etiquette* – встановлений порядок поведінки) **науковий** – сукупність правил діяльності і поведінки, які забезпечують дотримання основних принципів наукової етики і сприяють створенню комфортних умов роботи вченого.

Науковий етикет вимагає формулювання звертання на ім'я та по батькові, а також на прізвище з використанням слів *пане, добродію*. Наприклад: *Нелле Григорівно, прошу; Любове Івановно, проходьте, будь ласка, а не Ви проходьте*. У процесі засідання часто виникають труднощі при називанні прізвищ виступаючих: якщо виступає жінка, слід використовувати формулу „Слово надається професорові Коваль”, коли чоловік – формула „Слово надається професорові Ковалю”.

Звертання *колего* бажано використовувати науковцям однакового статусу.

Толерантність у науковій дискусії пропонує дотримання таких норм наукової комунікації, як шанобливе ставлення до думки іншого, критичний підхід не тільки до чужих, а й до власних наукових результатів, орієнтація на некатегоричність викладу, взаємодія учасників наукового діалогу.

Наприклад: *висловлюємо вдячність... за участь у дискусії й обговоренні результатів; вдячні...за увагу до роботи та її обговорення; висловлюємо подяку...за корисні дискусії та цінні зауваження; автор висловлює щиро вдячність рецензентам й експертам за доброзичливу критику і конструктивні зауваження.*

Упродовж сторіч "шліфувалися" вимоги до образу доповідача наукового заходу. Ідеального оратора Цицерон визначив так: "Оратор повинен поєднати в собі тонкощі діалектика, думку філософа, мову поета, пам'ять юрисконсульта, голос трагіка і, нарешті, жести і грацію великих акторів".

Відомий український філософ Феофан Прокопович наголошував на почесності місії оратора і на його патріотичності.

Сучасні дослідники риторики і ораторського мистецтва (Н.Голуб, Л.Мацько, О.Мацько, Г.Сагач та ін.) домінуючими вимогами вважають новизну, оригінальність, системність, стислість, повноту викладу, добродійність, здатність викликати довіру у слухачів, захопленість науковою

ідеєю. Дійсно, талант оратора – це титанічна праця над удосконаленням свого власного мовлення.

Сьогодення загострює потребу дослідження риторики мови науковця. Проблема особистості науковця поступово знаходить відображення у просторі наукознавства, філософії, психології, лінгвостилістики. Однак, якщо попередньо науковий продукт ученого сприймався насамперед як джерело пізнавальної інформації, то в умовах антропоцентричної парадигми виникає потреба у філологічному прочитанні наукових текстів, особливо лінгвістичних, вивчення мови лінгвіста як функціонально-стилістичного різновиду наукового мовлення, занурення у стиль мислення і мовну/мовленнєву індивідуальність ученого, вияві категорій зв'язності, логічності, комунікативної, змістової цілісності, діалогічності та ін.

Тобто йдеться про розгляд особистості вченого як професійної мовної особистості, у цілісній структурі якої найбільш виразно виявляється (за Ю.Карауловим *мотиваційно-прагматичний рівень*, або *рівень діяльносто-комунікативних потреб*, що сприяє усвідомленню системи мотивів і цінностей особистості у мовній картині світу. Виявити цей компонент у наукових текстах - більш складне завдання, аніж, наприклад, виконати аналіз виражальних засобів. Важливою складовою мовної особистості виступає *ціннісний, світоглядний* (система цінностей або життєвих смислів), *культурологічний* (рівень засвоєння культури), *особистісний* (індивідуальний), пізнавальний, поведінковий компоненти (Ю.Караулов, В.Карасик), мовна, інтелектуальна здібність, мовне чуття.

Якщо раніше науковий текст сприймався як джерело пізнавальної інформації, то в зв'язку з поширенням герменевтичного тлумачення світу і впливу антропоцентричної парадигми в науці, виникла нагальна необхідність у філологічному прочитанні тексту, тобто вияву особливостей особистості вченого і його мови. Усе це вимагає ретельного розгляду мови науки і наукового стилю як одного із способів комунікації, ідіостилю відомих українських учених як еталону, особливостей побудови та культури усних наукових текстів.

Саме науковий текст увиразнює ідіостиль автора. Однак, якщо категорія ідіостилю розроблена достатньою мірою в основному в галузі досліджень ідіолекту майстрів художнього слова, то вивчення жанро-стильового аспекту наукового дискурсу, зокрема лінгвістичного і педагогічного здійснюється доволі недостатньо. Пильної уваги потребує й особистість ученого як мовна особистість.

Мовна особистість несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального оточення, традицій національної культури, а також постійно знаходиться у пошуку нових, ефективних індивідуально-стильових засобів мовної виразності, отже, індивідуальний стиль науковця є виразником не лише його психічних рис, а й особливостей, які зумовлені суспільною свідомістю – політичною, етичною, національною, релігійною.

Покажемо це на прикладі наукових доповідей І.Зязюна. Яскрава індивідуальність «світоглядного стилю» (С.Аверинцев) детермінована їх

статусом філософа і мовознавця як мовних особистостей, що професійно рефлексують над словом. Перед нами особливі підтипи професійної мовної особистості вченого, для якого характерна спеціалізована метамовна діяльність - оперування мовою як інструментом опису певної галузі науки.

Зокрема доповіді і виступи Івана Зязюна, насичені філософсько-креативною енергетикою наукового пошуку. Це справжня окраса численних освітянських форумів, зборів Академії педагогічних наук, вчених спеціалізованих рад. Вони запам'ятовуються як яскраві, вражаючі уроки розуму, мудрості, людяності, моральності, що викликають у слухачів хвилю емоцій. Це академічний красномовець, котрий добре володіє естетичними потенціями мови і збагачує його животворним, витонченим багатством українського лексикону.

Кожний з виступів – це яскравий зразок наукової творчості. Іван Андрійович завжди ретельно продумує стратегію виступу: визначає його цільову настанову, проектує власне бачення проблеми, відшукує оригінальні прийоми зацікавлення аудиторії (незвичний початок, контраверсивне запитання, психологічні паузи). Щоб спілкування не звелось однобічної активності, вважає за потребу активізувати увагу і думку слухачів: вибудовує монолог як уявний діалог у формі роздуму вголос. Так блискучий оратор навчає студентів, аспірантів проектувати логіку розвитку виступу, виділяти в ньому окремі частини, не залишаючи поза увагою їх взаємозв'язок, а також аналізувати і корегувати зміст перед слухачами за її реакцією, виховує здатність утримувати в полі уваги головну думку і послідовність її доказу, вміння невимушено вести бесіду, переконувати, сугестувати.

Жива думка, живе слово, звернене до потреб сьогодення із синтезом минулого і проекцією у майбутнє - такі домінанти виступів Івана Андрійовича Зязюна.

Високий рівень мовнокомунікативної компетенції дає підстави надати Івану Андрійовичу Зязюну статусу "сильної мовленнєвої особистості", котра відзначається високою методологічною культурою, фундаментальною підготовкою, володінням секретами ефективного "живого" слова, "науковою іскоркою", тонким відчуттям стилю, толерантністю, науковою ерудицією, діалоговою взаємодією. Власною освітньою і громадською діяльністю Учитель-Майстер переконливо доводить: саме рідне слово, виплекане в сім'ї і "відшліфоване" з допомогою вчителів, є головним засобом ціннісного бачення світу, філософсько-світоглядним чинником "Я".

Серед факторів, що поєднані поняттям «доповідач», виділяють: наявність у мовця комунікативної установки, знання ним предмета обговорення, володіння комунікативними навичками, наявність вираженого ставлення до самого себе (тобто самооцінки), ставлення до слухачів і до предмета виступу, здатність викликати довіру.

Виступ має вирізнятися точністю, простотою, доречністю і зв'язністю. Зв'язність тісно переплітається із психологічними процесами розуміння. На перший план виступає чітка структура тексту і «ланцюгові» прийоми: формулювання завдання (*«зупинимось на таких аспектах...»*); резюме

(«Отже, я розповів про три аспекти...»); переходи від одної частини до іншої «ще більш важливим...», «Тепер розглянемо це в іншій площині», «Отже, приходимо до висновку»).

Повтор слова показує тісний зв'язок між реченнями, дає можливість виграти час в пошуках наступного слова, заповнює проміжок, водночас може створювати надлишковість і багатослів'я.

Риторичне питання максимально реалізує семантико-комунікативну спрямованість повідомлення, розвиток основної думки, доказовість, аргументацію, дає можливість установити контакт з аудиторією.

Учені виокремили спеціальні прийоми привернення й утримання уваги слухачів:

- прийом співучасті – використання дієслів першої особи множини (зазначимо, зупинимось на таких аспектах);

- прийом навіювання - апеляція до спільності професійних, соціальних інтересів;

- прийом текстового очікування – подається факт, а його пояснення подається дещо пізніше;

- прийом психологічної паузи між блоками наукової інформації (5-7 секунд);

- прийом парадоксальної ситуації - одна подія розглядається з різних боків;

- прийом постановки проблемного питання;

- прийом використання фактичного матеріалу, засобів наочності, прикладів.

Ефективне використання мовних прийомів значною мірою залежить від мовної культури доповідача.

Комп'ютерна презентація наукового виступу

Динамізм глобальних змін у світі з його яскраво вираженою інформатизацією, тенденції розвитку українського суспільства з орієнтацією на широкоосвічену і гармонійну особистість детермінують потребу усе більш широкого використання інформаційних технологій (мульти-медіа-технологій, Інтернет-технологій) у сфері освіти і науки. Відповідно до інноваційної освітньої парадигми поняття "навчити" – означає "навчити учитися", самостійно здобувати, аналізувати, інтерпретувати інформацію, прагнути до постійного вдосконалення, саморозвитку, самореалізації.

Важливою рисою дослідника є інформаційна культура, комп'ютерна грамотність, вміння працювати з постійно оновлюваною електронною інформацією світового рівня, що зосереджена у всесвітній мережі Інтернет. До традиційних джерел пошуку інформації додалися нові on-line-джерела інформації: публікації в Інтернеті, електронні бібліотеки, Web-форуми, телеконференції, Web-сайти університетів, інформаційні агентства, електронні науково-педагогічні журнали.

Ефективним засобом формування культури наукового мовлення виступає відеозйомка фрагментів наукових семінарів, студентських конференцій з наступним аналізом поведінки доповідача. Зарекомендувала

себе і форма обміну науковою інформацією зі студентами інших закладів з допомогою електронної пошти.

У час комп'ютерних технологій виникає потреба у створенні електронних презентацій для користування ними на наукових форумах. Добре, коли науковий виступ супроводжується комп'ютерною презентацією. Так називають послідовність слайдів, на яких можуть бути текстові і візуальні матеріали (рисунок, фотографії, діаграми, музика, відеоролики). Текстові матеріали становлять *електронний текст*, писемне текстове утворення, розміщене на електронному носії та може бути подане в комп'ютерній мережі. Адресат може не лише прочитати електронний текст, а й прослухати звукові файли чи переглянути відеофайли, приєднані до такого тексту.

Електронна презентація (від лат. *praesento* — передаю, англ. *present* — представляти) наукового тексту — це спосіб подання наукової інформації за допомогою мультимедіа-можливостей — зображення, звуку, відео, які відповідають за зорове, слухове, кінестетичне сприйняття інформації.

Потреба в електронних презентаціях зумовлена можливістю познайомити з унікальними інформаційними матеріалами (картинами, відеофрагментами), необхідністю систематизації і структурного поділу, візуалізацією досліджуваних явищ, процесів, взаємозв'язків між об'єктами)

Використання електронних презентацій дозволяє значно підвищити інформативність й ефективність повідомлення, адже одночасно задіяні зоровий і слуховий канали сприйняття. Результати досліджень (В.Єфремов) показують, що ефективність слухового сприйняття інформації складає 15%, зорового — 25%, а їх одночасне включення підвищує ефективність сприйняття до 65%. До того ж наявність тексту наукової доповіді у вигляді електронної презентації дає можливість організації самостійної роботи з подібним ресурсом.

Головне призначення презентації полягає у поглибленні сприйняття інформації учасниками наукового заходу.

Підготовка презентації складається з таких етапів:

- написання сценарію презентації,
- складання плану, конспекту, вибір форми і стилю виступу;
- підготовка відповідей на запитання;
- підготовка демонстраційних матеріалів (слайди, відеоролики і т.ін.);
- підготовка приміщення і технічних засобів.

Серед основних проблем презентації виділяють:

- невідповідність, надмірні надії на досвід та імпровізацію, що здатні "витягнуть віз" презентації;
- надлишок інформації, багатослівність інформації;
- невдалий спосіб її подачі.

Готуючи презентацію, бажано, щоб:

- інформація, яка пропонується, була максимально простою, але не спрощеною, враховуючи рівень підготовленості аудиторії;
- текст доповіді необхідно не читати, а виголошувати. Щоб домогтися цього, необхідно кілька разів уголос прочитати текст, намагаючись вкластися у відведений часовий інтервал. Обов'язково продумайте у виступі можливості імпровізації.

Ознаками комп'ютерної презентації є поліадресатність і варіативність, мета – ознайомити наукову громадськість з отриманими здобутками, знайти певний відгук у колег, які проводять наукові пошуки у тих чи у суміжних галузях.

Електронні тексти виконують комунікативні стратегії: *стратегію привернення уваги* (виділення назви електронного тексту за допомогою зміни кольору та шрифту) і *стратегію інформування*. Головним комунікативним завданням адресата при сприйнятті електронного тексту, є перехід від пасивного до активного засвоєння наданої в тексті інформації.

Презентація - це квінтесенція всього зібраного й опрацьованого автором матеріалу у концентрованому, стислому вигляді, тому всі огріхи є досить помітними.

Вимоги до електронної презентації дослідники називають такі: повинна бути чітко сформульована мета презентації, продумана структура і порядок подання інформації, розроблена концепція.

Розробка презентації включає такі етапи:

- концептуальне проектування (формується концепція, образ продукту, визначається його структура, змістова спрямованість, мета; результатом цього етапу є формування екскізу продукту);
- безпосереднього проектування (створення шаблонів, заготовок слайдів й основних інформаційних компонентів (текстових фрагментів, графічних об'єктів) і наповнення їх відповідним змістом);
- реалізація й аналіз результатів.

Основною одиницею електронної презентації в середовищі PowerPoint є *слайд*, або кадр інформації, створений з урахуванням ергономічних вимог візуального сприйняття інформації.

Основними принципами розробки електронних презентацій дослідники називають:

- *оптимальний обсяг* (значна кількість слайдів викликає втому і відволікає від суті певного дослідження; слайди мають виконувати функцію доповнення, уточнення інформації, не повинно бути слайдів, що не коментуються);

- *урахування вікових особливостей і рівня підготовки глядачів* (потрібно забезпечити розуміння смислу кожного слова, речення, поняття, схеми, графіку);

- *науковість і достовірність* (яскраві картинки, інформація не повинні протирічати реальним фактам);

- *урахування особливостей сприйняття інформації з екрану* (коли глядач читає текст з екрану комп'ютера, мозок працює в уповільненому режимі; якщо ж інформація подана у графічному вигляді, мозок працює швидше).

Бажано текстову інформацію звести до мінімуму, більше скористатися схемами, діаграмами, рисунками, фотографіями, анімаціями, фрагментами фільмів. До того ж поняття й абстрактні положення сприймаються легше, якщо супроводжуються конкретними фактами, цитатами, відеофрагментами.

Важливе співвідношення кількості різних елементів презентації та їх послідовність. Можливе застосування ефекту раптовості і розмаїття анімаційних прийомів з допомогою Power Point XP ;

- *принцип естетичності* (кольорового поєднання, витриманості стилю в оформленні слайдів, не бажано, щоб тон відволікав увагу від розташованого на ньому тексту; слід знати і розміри залу, де відбудеться науковий захід). Теплі кольори (червоний, помаранчевий, жовтий) стимулюють; холодні (синій, фіолетовий, голубий, зелений) заспокоюють; нейтральні (світло-рожевий, сіро-голубий, жовто-зелений, коричневий); поєднання двох кольорів істотно впливають на зоровий комфорт, а деякі (зелені букви на червоному фоні) можуть привести навіть до стресу. Краще сприймаються такі поєднання шрифту і фону, як білий на темно-синьому, лимонно-жовтий на червоному, чорний на білому, жовтий на синьому. Білий колір визнається найбільш виразним засобом виразності.

Кольорова схема повинна бути однаковою на всіх слайдах, це створює відчуття зв'язності, наступності, стильності, комфортності. Фон є елементом другого плану і повинен виділяти, відтіняти, підкреслювати інформацію на слайді, але не заступати її.

Обираючи шрифт для вербальної інформації, слід урахувати, що прописні букви сприймаються важче, аніж рядкові. Відношення товщини основних штрихів шрифту до їх висоти складає 1: 5.

Слід пам'ятати, що вплив мультиплікації тим сильніший, чим коротший їх показ. Будь-який анімаційний об'єкт знижує сприйняття матеріалу, відволікає від суті, порушує динаміку уваги.

Не можна читати текст, написаний на екрані, це створює у глядачів відчуття того, що Ви не володієте текстом виступу і не впевнені в собі.

Оптимальна кількість тексту на екрані – не більше 6 слів у 6 рядках. Бажані рисунки, графіки, використовуючи які, теж слід зберігати відчуття міри.

Використовуючи відеофрагмент (для 10-хвилинної доповіді – 1 хвилина), доцільно спочатку пояснити, з якою метою це подається і потім прокоментувати побачене як ілюстрацію основної ідеї доповіді.

За можливості від слайдів слід розташуватися зліва (так іде погляд слухачів – зліва- направо) і користуватися презентером, щоб керувати презентацією дистанційно.

Тексти у презентації повинні бути компактними і легко читатися. Усі положення, визначення, висновки повинні бути побудовані на науковій основі, текстовий матеріал має бути логічним, повинен будуватися так, щоб легко прослідковувалися логічні зв'язки між викладеними поняттями, доступним (текст має бути зрозумілим, знання нових термінів має бути пояснене), однозначним (має бути присутнє єдине тлумачення тексту), лаконічним (текст має бути максимално коротким), завершеним (зміст кожної частини текстової інформації повинно бути логічно завершеним).

Критерії оцінки електронної презентації

- логічність у викладі матеріалу;
- якість оформлення роботи;
- відповідність форми і змісту;
- ступінь емоційного впливу.

Інформатики оцінюють зокрема наявність діалогового режиму спілкування, підтримку броузерами, функціональність, простоту навігації, швидкість завантаження, відповідність рівню комп'ютерної техніки, наявності в навчальному закладі, дизайн-ергономіку, типи модулів навчального матеріалу (текстові модулі, гіпертекстові посилання, статичні ілюстрації, відео- і аудіофрагменти); модулі діагностики знань, систему багаторівневої допомоги (див. табл 3.2).

Психологи оцінюють реалізацію основних функцій (інформаційної, трансформаційної, самоконтролю, самоосвіти, виховної), поділ тексту на смислові частини, наявність апарату орієнтування (систему посилань)), психологічний супровід (урахування індивідуальних і вікових особливостей, вплив на розвиток професійної компетентності), мову (науково доцільну, чітку, зрозумілу), діалоговий режим спілкування, дизайн-ергономіку (читабельність інформації, комфортність (простоту) у використанні, естетику (поєднання фону і кольору шрифту), технічне забезпечення (швидкість завантаження, пошуку відповідної інформації, забезпечення гіпермедійності) (див. табл. 3.3).

Питання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте вияв мовнокомунікативної і стилістичної компетенцій доповідача.
2. З'ясуйте суть наукової дискусії, диспуту, суперечки, полеміки.

3. Охарактеризуйте суть, мету і практичне значення електронних презентацій для наукової доповіді.

**Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра української мови

Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять

з дисципліни:

«Культура наукової мови»

для магістрів 1 курсу

Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література)
Додаткова спеціалізація 014.02 Мова і література (англійська / німецька)

Розроблені:
доктором педагогічних наук,
професором **Семеног О.М.**

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

ТЕМА: Наукова мовна культура – основа професійної діяльності дослідника

Наука як феномен культури.

Вимоги до особистості науковця. Авторське право. Наукова добросовісність і етика вченого.

Мовна культура науковця. Вияв рівнів мовної культури науковця (рівня мовної правильності, інтеріоризації, насиченості мовою, адекватного вибору, володіння фаховою метамовою.

Науковий ідіостиль.

Науковий діалог. Діалогова позиція наукового наставника.

Роль ученого-наставника у формуванні мовної особистості молодого дослідника.

Основні соціальні фактори впливу на формування української мовної особистості педагога-дослідника.

Завдання

Дискурсне спостереження. Прочитайте текст. Прокоментуйте вияв ознак наукового стилю у тексті (абстрагованість, логічність, точність, аргументованість та ін.).

1. Нерідко практичну стилістику ототожнюють з культурою мови або з діловою мовою як навчальними дисциплінами (зазначимо, що в першому-другому семестрах студенти вивчають лінгвістичні курси "Основи культури і техніки мовлення", "Українська ділова мова", які завершуються іспитами). Однак дві означені дисципліни відрізняються від практичної стилістики насамперед предметом вивчення: це відповідно комунікативні якості мовлення чи мовні засоби укладання текстів службової сфери спілкування. Окреслюючи предмет практичної стилістики, ми маємо на увазі стилістику мовлення, тобто прикладну, функціональну стилістику, яка вивчає використання стилістичних ресурсів мови залежно від сфери, мети, завдань і умов комунікації (стилістика мовлення нерозривно пов'язана зі стилістикою мови). Беззаперечно, у процесі вивчення комунікативних ознак мовлення або питань ділового мовлення студенти-першокурсники побіжно зупиняються на мовних особливостях усіх функціональних стилів. Зауважимо, що принцип наступності й перспективності передбачає наявність певних стилістичних знань, умінь і навичок, сформованих ще у період шкільного вивчення мови – вони поступово поглиблюються й удосконалюються у процесі вузівського

навчання. Тому курс практичної стилістики сучасної української мови доцільно розпочати з узагальнення набутих раніше теоретичних знань про функціональні стилі сучасної української мови (К.Климова).

2. Насамперед кілька зауваг про українське дієслово. По-перше, воно надзвичайно багате своїми формами. По-друге, українські дієслова творяться від дуже різних основ. Є такі словотворчі моделі, які становлять специфіку лише нашої мови, наприклад утворення від форм вищого ступеня порівняння прикметників: густішати, довшати, дешевшати, зеленішати, коротшати, меншати, молодшати, подорожчати, полегшати, старішати, темнішати. По-третє, українська мова, як це вже відзначили дослідники, широко вживає дієслова, і це надає їй «легкість вимови й мелодійність» (Б. Антоненко-Давидович). Мабуть, увага до акцентно-інтонаційної природи дієслова, його мелодики розкрила б ще одну грань мови (О.Сербенська).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2-3

Науковий стиль української мови у професійному спілкуванні

Мета, завдання, сфера використання, основні функції наукового стилю.

Підстилі наукового стилю. Власне науковий підстиль і його жанри: наукова стаття, наукова монографія, кваліфікаційна робота (курсова, дипломна, магістерська), дисертація, доповіді, тези.

Навчально-науковий підстиль і його жанри: лекції, навчально-методичні видання (підручники, посібники, навчально-методичні збірники, конспекти, хрестоматії тощо). Науково-популярний підстиль і його жанри.

Науково-діловий підстиль і його жанри: технічна документація (контракти та інструкції для підприємств, резюме, повідомлення про досліді, інструкція, науковий звіт, аналітична записка, службовий лист, устав, положення).

Науково-інформативний підстиль і його жанри: реферат, реферативний огляд, анотація, патентний опис.

Науково-довідковий підстиль і його жанри: словники, довідники, каталоги. Термінологічний словник.

Завдання 2, 5, 9 (с.141- 145)

Література

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

До яких основних різновидів наукового стилю варто віднести подані жанри досліджень?

Наукова монографія, наукова стаття, реферат, анотація, тези, підручник, навчальний посібник, конспект, реферативний огляд, резюме, тези, доповіді, курсова, дипломна, магістерська роботи, дисертація, аналітична записка, науковий звіт, рецензія, відгук.

Обговоріть у форматі drink & talking. Який різновид наукового стилю представлений? Визначте відповідні мовні особливості

Наука розвивається тільки тоді, коли є нові ідеї й приплив нових людей, здатних їх сприйняти. Немає достатньо активних, мислячих, творчо здібних молодих людей з незатьмареною свідомістю - не буде й розвитку ідей, і відповідно й наукової школи. Взагалі, багато чинників можуть призвести до розпаду наукового напрямку: основні ідеї вичерпали себе в циклах

досліджень, виявляються інші, плідніші ідеї, попередній напрям стає непотрібним; немає припливу свіжих сил.

- Які шляхи відродження науки?

- Насамперед - цілковита (моральна, фінансова, організаційна) підтримка наявних наукових шкіл і тих, котрі зароджуються. Це, на мою думку, поки що єдиний шлях підняти науку в Україні. Щоб зупинити потік нерозумних ідей, потрібна мудрість, здоровий глузд. Є різні шляхи підтримки наукових шкіл і тих особистостей, що їх формують, офіційної підтримки лідерів. Адже країні конче потрібні активні науковці, які б своєю пристрастю, талантом, жертовністю, врешті повною відданістю обраній справі, рухали наше суспільство вперед (Д.Зербіно).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4-5

З історії становлення і розвитку наукового стилю української мови

Розширення сфери діяльності людей як умова виникнення наукового стилю. Елементи наукового стилю української мови в давній книжній українській мові. Наукові твори Київської Русі.

Збагачення тематики наукових творів з філософії, риторики, історичної мемуаристики в кінці XVI – на початку XVIII ст. Розширення жанрового спектру (трактати, описи дослідів, огляди з певної галузі науки, літописи, хроніки та ін.). Наукові твори Острозької, Києво-Могилянської академії.

Особливості українського наукового тексту кінця XIX – початку XX ст.: полемічність, діалогічність, образність, комунікативно-прагматичні складові наукового викладу.

Діяльність Наукового товариства імені Тараса Шевченка: формування української наукової термінології.

Мовна особистість ученого певної історичної епохи. Духовна енергія, життєстійкість, талановитість самобутньої натури, установка на діалогове начало. Новий стиль наукового мовлення у праці “Із секретів поетичної творчості” І.Франка. Домінанти наукової творчості у мовознавчих студіях О. Потебні, М.Драгоманова. "Десять заповідань простого писання і редагування" І.Огієнка. "Уваги до сучасної української літературної мови" О.Курило.

Діяльність Термінологічної комісії при Українській академії наук. Вироблення української спеціальної термінології в Інституті української наукової мови.

Розвиток української наукової мови на сучасному етапі. Українська наукова мова у працях мовознавців і термінологів К.Городенської, С.Єрмоленко, С.Караванського, Т.Кияка, О.Кочерги, М.Кратка, Л.Мацько, Н.Непийводи, В.Перхач, Л.Полюги, О.Пономаріва, Р.Рожанківського, О.Сербенської, Л.Симоненко та ін.

Роль і місце лексикографії в розвитку наукової української мови. Міжнародні та всеукраїнські наукові конференції з проблем української науково-технічної термінології.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6-7

ТЕМА: Мовні засоби української наукової мови

Фонетико-інтонаційні особливості усної форми наукового стилю. Комунікативні властивості наукової мови (повна вимова звуків, переважно розповідна інтонація, уповільнений темп мовлення).

Засоби милозвучності української мови.

Лексика наукового стилю. Широке використання слів з абстрактним значенням, термінологічної лексики, запозичених слів. Уживання слів у прямому значенні. Відсутність розмовних, просторічних слів, слів з емоційно-експресивним забарвленням.

Цінність терміна в науковому тексті. Наукова термінологія. Основні вимоги до термінів: точність, асоціативність, варіативність та ін. Особливості синонімії у термінології. Відмінність термінів від професіоналізмів і професійних жаргонізмів. Доцільність використання у фаховому мовленні іншомовної лексики. Українські відповідники до запозичених термінів. Лексичні помилки: змішування паронімів, мовленнєва недостатність і надмірність. Поняття «авторський термін». Основні способи термінотворення.

Фразеологізована термінологія і кліше.

Уживання в науковому мовленні іменників II відміни чоловічого роду в родовому та давальному відмінках. Кличний відмінок іменників.

Відмінювання українських та іншомовних прізвищ, імен, по батькові, географічних назв. Рід, число невідмінюваних іменників.

Перевага відносних прикметників. Аналітична форма вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників.

Особливості уживання займенників у науковому стилі.

Норми вживання та відмінювання числівників.

Інформаційне навантаження особових дієслів, стійких дієслівно-іменникових сполук, дієслівних форм.

Уживання прислівників у наукових текстах.

Функціональний діапазон сполучників і прийменників. Видільні або обмежувальні частки у науковому стилі.

Грамматичні помилки: помилки словотворення; в утворенні форм іменників, прикметників, займенників, дієслів.

Синтаксис наукового мовлення. Узгодження, керування, зв'язок між підметом і присудком. Прості ускладнені (однорідними, відокремленими, вставними членами) речення в науковому тексті. Помилки в побудові речень з дієприслівниковим зворотом, у реченнях з однорідними членами. Активні та пасивні конструкції на -но, -то на означення результативності.

Уживання в наукових текстах односкладних речень.

Особливості вживання складносурядних і складнопідрядних речень у науковому стилі.

Форми передачі чужої мови (пряма, непряма мова, цитата) у науковому стилі.

Завдання 14, 15, 18 (с.145- 148)

Література

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8-9

ТЕМА:

Наукові тексти різних жанрів: властивості і структурно-сміслові компоненти

Науковий текст як комунікативний блок. Структурні елементи наукового тексту. Причиново-наслідкові зв'язки між компонентами. Функції структурних елементів наукового тексту (пояснення, обґрунтування, уточнення, доповнення, унаочнення та ін.). Аспекти розгляду наукового тексту: змістовий, структурний, прагматичний.

Типи інформації: змістовно-фактуальна, змістовно-концептуальна, змістовно-підтекстова.

Властивості наукового тексту: зв'язність (єдність теми, змісту, оцінки змісту, композиції, зв'язок речень, абзаців), цільність на рівні змісту, функції, форми, наявність меж тексту (початок і кінець), логічність.

Різновиди наукових текстів: академічні, навчальні, енциклопедичні. Власне наукові тексти: науково-теоретичні і науково-експериментальні.

Принципи відбору наукових текстів: змістовної насиченості і закінченості, наукової інформативності, новизни, доступності, проблемності.

Основні функції різножанрових наукових текстів: інформативна, епістемічна, комунікативна, перформативна, гносеологічна, когнітивна, функція впливу, аргументованого доказу, діалогічна.

Різновиди наукових текстів: академічні, навчальні, енциклопедичні. Власне наукові тексти: науково-теоретичні і науково-експериментальні. Різновиди наукових текстів: за сферами наукового знання (*науково-технічні, науково-природничі, науково-гуманітарні*), за ступенем узагальнення (первинні і вторинні жанри), за жанровою формою, за функціональним призначенням (теоретичні, методологічні, оглядові, пояснювальні, емпірико-фактологічні, мішаного типу).

Наукові тексти академічного підстилю (статті, дисертації, монографії) Принципи укладання наукових текстів: принципи змістовної насиченості, наукової інформативності, новизни, змістової закінченості, проблемності. Авторський стиль наукового письма.

Завдання 18, 20 (с.148- 150), 3 (с.153).

Література

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10

ТЕМА: Композиція писемного наукового тексту

Поняття композиції в науковому тексті. Основні компоненти композиції.

Заголовок наукового тексту. Номінативна, інформативна, експресивно-апелятивна функції заголовка.

План наукового тексту і його композиційні блоки: вступ, основна частина, висновки. Принципи складання плану наукового тексту: членування тексту на смислові блоки; визначення основної думки кожного виділеного смислового блоку; формулювання пунктів плану. Графічна культура оформлення плану.

Поділ тексту на абзаци. Абзац як архітектонічна одиниця наукового тексту. Структурні, або композиційні види абзацу. Роль першого речення в абзаці. Сміслова закінченість абзацу. Класична форма абзацу: формулювання теми, її розробка, висновки. Єдність змісту і логічна послідовність викладу. Зв'язок речень в абзаці і в тексті. Типи зв'язку: ланцюгова і паралельна. Засоби зв'язку: лексичний повтор, займенниковий повтор, синтаксичний повтор.

Завдання 16, 20, 21 (с.157- 158)

Література

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11

ТЕМА:

Культура читання наукового тексту

Професійне читання наукового тексту. Інформаційно-пошукове, аналітико-критичне, творче читання наукового тексту. Види інформаційно-пошукового читання: бібліографічне (ознайомлення з бібліографічною інформацією, бібліографічний опис джерел, складання списку літератури), переглядове, (виділення тематичних слів), ознайомлювальне, вивчальне. Особливості аналітико-критичного читання (постановка питань, сортування матеріалу під певним кутом зору, коментарі до фрагментів тексту, рецензування тексту). Виховання читацької культури.

Операції читання: сприйняття елементів друкованого тексту; декодування (розуміння), первинна мислительна обробка та інтерпретація вилученої інформації.

Операційна обробка наукового тексту: поділ тексту на смислові частини, сортування смислових частин за їх значенням, групування їх за певними ознаками, виділення існуючих між ними залежностей); співвідношення вилученої інформації з існуючими знаннями; "згортання" інформації, зведення її до основних положень. Виписки, помітки в науковому тексті.

Використання словників і довідкової літератури в роботі з науковим текстом.

Способи викладу в науковому тексті: опис, міркування, розповідь, повідомлення. Їх мета, структурні компоненти, мовні особливості. Наукові тексти-міркування і тексти-докази: семантико-стилістичне розмежування. Індуктивно-дедуктивний і дедуктивно-індуктивний виклад. Міркування-визначення, міркування-порівняння, міркування-доказ і міркування загального типу.

Завдання 27 (с.169)

Завдання 8 (с.144-145), 22 (с.51)

Література

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12

ТЕМА:

Компресія наукового тексту

Поняття “компресія”, “мовна економія”. Різновиди компресії наукового тексту: тези, конспект, реферат, анотація.

Тези та їх види: прості, основні, складні, похідні, оригінальні. Структура тез: вступ (теза); основна частина; висновки.

Конспект. Особливості конспектування: опорні слова, способи викладу матеріалу, його структурування. Графічні засоби оформлення конспекту. Умовні позначення та скорочення.

Реферування наукового джерела, основні функції. Класифікація рефератів: за належністю до певної галузі знань, способом характеристики первинного документу, кількістю джерел реферування, обсягом або глибиною розгортання теми. План-макет поаспектного аналізу документу при реферуванні. Вимоги до тексту реферату. Основні способи реферативного викладу тексту: Мовні кліше для підготовки реферату наукового джерела.

Анотування наукового джерела, мета, функції. Структура анотації. Ключові слова для анотації. Види анотацій. Мовні стандарти для складання анотації. Мовні огріхи анотацій.

Науковий лист. Особистий лист. Резюме. Заявка на грант. Понятійно-термінологічний апарат. Слова-зв'язки.

Література

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 13

ТЕМА:

Мовне оформлення наукового тексту (магістерської роботи)

Оформлення основних композиційних компонентів наукового дослідження. Графічне оформлення розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів.

План наукового тексту і його композиційні блоки: вступ, основна частина, висновки. Принципи складання плану наукового тексту: членування тексту на смислові блоки; визначення основної думки кожного виділеного смислового блоку; формулювання пунктів плану. Графічна культура оформлення плану.

Заголовок наукового тексту. Номінативна, інформативна, експресивно-апелятивна функції заголовка.

Компоненти вступу: постановка проблеми, її актуальність; науково-практичне значення того, що досліджуватиметься в основній частині, методи дослідження, джерельна база; аналіз останніх публікацій, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми і на які спирається автор; виділення питань, яким присвячується стаття; формулювання мети і завдання.

Основна частина роботи. Основні розділи основної частини наукової роботи (описовий, аналітичний). Повне обґрунтування отриманих результатів.

Висновки. Загальні висновки і висновки до розділів. Досягнення мети. Перспективи наступних розвідок з питань, що розглядаються.

Посилання як сукупність бібліографічних відомостей про цитовану працю. Роль посилань у тексті, їх кількість і потреба. Вимоги до посилань.

Цитування. Види цитат: цитати-тези або докази; цитати-аргументи. Загальні вимоги до цитування. Цитування з першоджерел. «Непряме» цитування. «Некоректне цитування» з наукових джерел. Компіляція і плагіат.

Завдання 19, 27 (с.167- 168)

Література

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 14

Бібліографічний опис і спеціальні графічні засоби

Шляхи наукового пошуку та аналізу обраної теми. Опрацювання літературних джерел. Бібліографічний опис. Робота з українськими ресурсами мережі Інтернет.

Оформлення списку використаних джерел: у порядку появи посилань у тексті; в алфавітному порядку. Оформлення електронних джерел інформації. Оформлення прізвищ та ініціалів у науковому тексті та у списку використаних джерел.

Спеціальні графічні засоби: формули, таблиці, схеми, графіки, креслення. Нумерація формул, таблиць, ілюстрацій. Графічне оформлення ілюстрацій, таблиць та правила подання формул. Умовні позначення та скорочення. Нумерація сторінок.

Завдання 28, 2 9 (с.176- 177)

Література

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник /О.М.Семенов. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 216с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 15

Редагування наукового тексту

Особливості редагування наукового тексту. Види редагування: вчитка; скорочення; обробка; переробка.

Типові недоліки в оформленні наукової роботи.

Вимоги до заголовка: відповідність означеній проблемі, лаконічність, однозначність, конкретність.

Узгодження назви і змісту розділів з темою дослідження. Змістова насиченість і змістова коректність наукової інформації в основній частині. Збереження концептуальної ідеї дослідження. Логіка переходів від одного параграфа до наступного. Стилiстична одноманiтнiсть формулювань. Дотримання принципу авторської скромності. Висновки наукової роботи: узгодженість між назвою, метою, завданнями і висновками.

Типові помилки при цитуванні.

Типові недоліки в оформленні наукової роботи.

Лексичні помилки: змішування паронімів, мовленнєва недостатність і надмірність. Експресивно забарвлені слова в неекспресивному мовленні, недоречне використання розмовних, просторічних слів, вульгаризмів, застарілих слів і неологізмів, неправильне вживання слів з переносним значенням.

Помилки у вживанні фразеологічних зворотів, синонімів, неправильне використання запозиченої лексики.

Граматичні помилки: помилки словотворення; в утворенні форм іменників, прикметників, займенників, дієслів.

Порушення принципу узгодження, керування, зв'язку між підметом і присудком. Помилки в побудові речень з дієприслівниковим зворотом, у реченнях з однорідними членами. Змішування прямої і непрямої мови.

Проблеми перекладу наукових текстів. Форми та види перекладу. Переклад термінів галузі.

Машинний переклад наукових текстів. Причини виникнення помилок під час комп'ютерного перекладу.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 16

Наукова стаття як самостійний науковий твір Наукова рецензія і науковий відгук

Види наукової статті: за змістом, читацьким призначенням, кількістю авторів. Методи написання статті: конструктивно-синтетичний; критико-аналітичний. Етапи роботи над науковою статтею.

Обсяг наукової статті. Структура наукової статті. Вимоги до змісту, форми, мови наукової статті.

Мовні кліше в науковій статті: для передачі мотивації актуальності теми і важливості дослідження; розгляду історії та сучасного стану розробки питання в науковій літературі; формулювання мети і завдань, викладу суті дослідження. Цитування у статті. Лексико-граматичні конструкції для оформлення власного бачення проблеми. Мовні засоби для передачі впевненості, критики, незгоди, спростування, припущення. Мовні кліше для висновків, пропозицій.

Мовні огріхи в науковій статті.

Самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях.

Рецензія та її функції (інформувальна, оцінювальна, прагматична, рекламна). Основні елементи рецензії. Етапи підготовки рецензії. Критерії оцінки наукового твору.

Вимоги до рецензії: повнота, глибина, всебічність розкриття теми; новизна та актуальність поставлених завдань і проблем (для певної галузі знань, розв'язання практичних завдань тощо); коректність аргументації і системи доказів; достовірність результатів; переконливість висновків; творче використання наукової і методичної літератури з означеної проблеми; повнота списку використаних джерел; ступінь самостійності автора рецензованої роботи; мова наукового тексту; культура цитування.

Виявлені недоліки та прорахунки в рецензованій роботі. Аргументування зауважень. Загальна оцінка роботи. Мовні кліше для написання рецензії та відгуку.

Види відгуків. Вимоги до відгуку: оцінювання актуальності, повноти і завершеності роботи, напрямів упровадження одержаних результатів, умінь студента працювати з науковою і довідковою літературою, з електронними ресурсами; характеристика рівня розвитку дослідницьких навичок, ступеня самостійності, умінь організувати роботу над змістом структурних частин; обґрунтування цінності отриманих результатів і висновків, їх відповідність поставленим цілям і завданням, оцінювання новизни практичної частини; дотримання графіку виконання роботи і відповідальності виконавця, його організованості, підтвердження готовності виконаної роботи до захисту.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 17

Наукова дискусія

Монологічні (доповідь, повідомлення, виступ) та діалогічні (наукова бесіда, дискусія) жанри усного наукового мовлення

Наукові конференції, наукові дискусії, творчі диспути як засіб вияву культури наукової мови.

Правила коректного ведення дискусії. Наукова полеміка. Коректні полемічні прийоми. Вербальні і невербальні засоби встановлення і підтримки контакту оратора з аудиторією.

Емоційність і коректність виступу. Основні види аргументів.

Суперечка як основа професійної дискусивно-полемічної мови. Роль "рецензента" на прес-конференції.

Етикет публічного захисту наукової роботи. Мовна поведінка здобувача (виклад зміст, переконання опонентів, вираження згоди /незгоди, вдячності).

Аудіювання наукового тексту. Способи аудіювання: зосереджене, уважне, неуважне. Види аудіювання: *нерефлексивне* (уміння уважно слухати), *рефлексивне* (активне втручання в мовлення співбесідника, створення сприятливих умов для спілкування). Типи слухачів. Основні стилі слухання: рефлексивне, пасивне, емфатичне, критичне.

Образ оратора: зовнішність, манери промовця, жести і міміка промовця.

Образ аудиторії. Умови ефективної мовленнєвої комунікації. Шляхи подолання опору аудиторії. Мовленнєвий вплив. Комунікативні закони. Комунікативна позиція, способи її посилення. Культура слухання.

Комп'ютерна презентація наукового виступу. Мета й ознаки електронної презентації наукового виступу: поліадресатність; варіативність. Виділення тексту кольором, великими буквами, шрифтами (курсивом, жирним, напівжирним, підкресленим). Використання рисунків, фотографій, художніх ілюстрацій.

Комунікативні стратегії: стратегія привернення уваги, стратегія інформування. Комунікативне завдання адресата при сприйнятті електронного тексту, розташованого в мережі Інтернет: перехід від пасивного до активного засвоєння наданої в тексті інформації. Інтерактивне спілкування з авторами наукових текстів.

Питання до іспиту

Про функціонування державної мови в науковій сфері.

Вимоги до особистості науковця. Етика і соціальна відповідальність ученого

Мовно-термінологічна компетенція дослідника.

Лексикографічна компетенція дослідника.

Основні функції та різновиди наукового стилю. Традиційні стильові ознаки.

Підстилі наукового стилю. Власне науковий підстиль і його жанри: наукова стаття, наукова монографія, кваліфікаційна робота (курсова, дипломна, магістерська), дисертація, доповіді, тези.

Навчально-науковий підстиль і його жанри: лекції, навчально-методичні видання (підручники, посібники, навчально-методичні збірники, конспекти, хрестоматії тощо). Науково-популярний підстиль і його жанри.

Науково-діловий підстиль і його жанри: технічна документація (контракти та інструкції для підприємств, резюме, повідомлення про дослідження, інструкція, науковий звіт, аналітична записка, службовий лист, устав, положення).

Науково-інформативний підстиль і його жанри: реферат, реферативний огляд, анотація, патентний опис.

Науково-довідковий підстиль і його жанри: словники, довідники, каталоги. Термінологічний словник.

Наукова замітка, наукова рецензія, відгук. Науковий огляд, науковий портрет, наукова біографія та ін.

З історії становлення і розвитку наукового стилю української мови

Мовна особистість ученого певної історичної епохи.

Новий стиль наукового мовлення у праці "Із секретів поетичної творчості" І.Франка.

Домінанти наукової творчості у мовознавчих студіях О. Потебні, М.Драгоманова.

"Десять заповідань простого писання і редагування" І.Огієнка.

"Уваги до сучасної української літературної мови" О.Курило.

Діяльність Термінологічної комісії при Українській академії наук. Вироблення української спеціальної термінології в Інституті української наукової мови.

Розвиток української наукової мови на сучасному етапі. Українська наукова мова у працях мовознавців і термінологів К.Городенської, С.Єрмоленко, С.Караванського, Т.Кияка, О.Кочерги, М.Кратка, Л.Мацько, Н.Непийводи, В.Перхач, Л.Полюги, О.Пономаріва, Р.Рожанківського, О.Сербенської, Л.Симоненко та ін.

Роль і місце лексикографії в розвитку наукової української мови. Міжнародні та всеукраїнські наукові конференції з проблем української науково-технічної термінології.

Фонетико-інтонаційні особливості усної форми наукового стилю.
Комунікативні властивості наукової мови
Лексика наукового стилю.
Наукова термінологія. Особливості синонімії у термінології.
Відмінність термінів від професіоналізмів і професійних жаргонізмів.
Фразеологізована термінологія і кліше.
Українські відповідники до запозичених термінів.
Лексичні помилки.
Синтаксис наукового мовлення. Порушення принципу узгодження, керування, зв'язку між підметом і присудком.
Помилки в побудові речень з дієприслівниковим зворотом, у реченнях з однорідними членами.
Форми передачі чужої мови науковому стилі.
Уживання в науковому мовленні іменників II відміни чоловічого роду в родовому та давальному відмінках. Кличний відмінок іменників.
Відмінювання українських та іншомовних прізвищ, імен, по батькові, географічних назв. Рід, число невідмінюваних іменників.
Уживання в науковому мовленні прикметників.
Особливості уживання займенників у науковому стилі.
Уживання в науковому мовленні числівників.
Інформаційне навантаження особових дієслів, стійких дієслівно-іменникових сполук, дієслівних форм.
Уживання прислівників у наукових текстах.
Функціональний діапазон сполучників і прийменників. Видільні або обмежувальні частки у науковому стилі.
Граматичні помилки в науковому мовленні.
Науковий текст як комунікативний блок.
Різновиди наукових текстів.
Композиція писемного наукового тексту
Технологія аналізу наукового тексту.
Професійне читання наукового тексту.
Операційна обробка наукового тексту
Способи викладу в науковому тексті
Особливості конспектування наукового тексту.
Анотування наукового джерела, мета, функції.
Реферування наукового джерела, основні функції.
Тези та їх види.
Оформлення основних композиційних компонентів наукового дослідження. Графічне оформлення розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів.
План наукового тексту і його композиційні блоки.
Заголовок наукового тексту.
Роль посилань у тексті, їх кількість і потреба. Вимоги до посилань.
Цитування. Загальні вимоги до цитування.
Компіляція і плагіат
Бібліографічний опис.

Спеціальні графічні засоби: формули, таблиці, схеми, графіки, креслення.

Особливості редагування наукового тексту.

Проблеми перекладу наукових текстів.

Наукова стаття як самостійний науковий твір

Наукова рецензія і науковий відгук

Композиційно-логічна побудова усної наукової доповіді, повідомлення, виступу.

Етапи підготовки наукового виступу.

Етикет публічного захисту наукової роботи.

Правила коректного ведення дискусії. Наукова полеміка.

Суперечка як основа професійної дискусивно-полемічної мови. Роль "рецензента" на прес-конференції.

Аудіювання наукового тексту.

Комп'ютерна презентація наукового виступу.

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка**

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра української мови

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету
іноземної та
слов'янської філології

_____ А.М.Коваленко

«____» _____ 2017 р.

Пакет комплексної контрольної роботи

з дисципліни:

«Культура наукової мови»

Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова та література)
Додаткова спеціалізація 014.03 Мова і література (англійська/німецька)

Розглянуто на засіданні кафедри
української мови
Протокол № 1 від 31 серпня 2017 р.

Завідувач кафедри _____ О.М.Семенов

Суми – 2017

Методичні рекомендації до ККР

Мета кваліфікаційна комплексної контрольної роботи - визначити рівень теоретичних знань студентів та вміння практично їх застосовувати. Пакет ККР містить 30 варіантів завдань приблизно однакової складності. У кожному варіанті представлено два завдання на перевірку умінь:

- читати, сприймати науковий (науково-навчальний, науково-публіцистичний, науково-довідковий, науково-популярний) текст; виділяти головну, суттєву інформацію;
- аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів і часових епох; досліджувати функціональне навантаження наукової мови учених як елітарних мовних особистостей;
- сприймати, усвідомлювати, критично мислити, осмислювати; виділяти головне, суттєве, пояснювати причиново-наслідкові зв'язки в науковому тексті;
- виділяти в науковому тексті основні проблеми, визначати їх актуальність, пояснювати ключові слова, індивідуальну манеру письма науковця, робити логічні висновки;
- вміння дотримуватися в науковому тексті правильності, смислової точності, логічної послідовності, змістовності, інформаційної і змістової насиченості; володіти лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами;
- здійснювати операційну обробку наукового тексту: поділяти текст на смислові частини, сортувати смислові частини за їх значенням, певними ознаками, виділяти існуючі смисловими частинами залежності; співвідносити вилучену інформацію з існуючими знаннями;
- володіти нормами мовного, графічного оформлення наукових текстів різних жанрів;
- редагувати (вчитувати, обробляти, переробляти) науковий текст відповідно до вимог наукового стилю; здійснювати самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях;
- дотримуватися відповідних вимог щодо цитування з першоджерел, «непрямого» цитування, «некоректного цитування» з наукових джерел; оформлювати цитати-тези або докази; цитати-аргументи.
- дотримуватися правильності, чистоти, точності, логічності, виразності мови; володіти морфологічними, лексичними, синтаксичним нормами.

При оцінюванні письмової відповіді студента члени комісії керуються такими критеріями:

1. Точність та змістовність відповіді;
2. Вміння підкріпити тезу власними прикладами;
3. Вміння самостійно зробити висновки з наведених фактів;
4. Вміння грамотно оформити відповідь;
5. Вміння обґрунтувати та аргументувати висновки;
6. Вміння укластися у необхідний термін.

7. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка ECTS		Національна оцінка
1	2	3
A	90-100	<p>5</p> <p><i>Відмінно</i> – високий рівень володіння теоретичними знаннями й практичними вміннями читати, сприймати науковий текст; виділяти головну, суттєву інформацію; аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів; виділяти в науковому тексті основні проблеми, визначати їх актуальність, пояснювати ключові слова, дотримуватися в науковому тексті правильності, смислової точності, логічної послідовності, змістовності, інформаційної і змістової насиченості; володіти лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами; редагувати (вчитувати, обробляти, переробляти) науковий текст відповідно до вимог наукового стилю; дотримуватися відповідних вимог щодо цитування з першоджерел, «непрямого» цитування, «некоректного цитування» з наукових джерел; оформлювати цитати-тези або докази; цитати-аргументи, дотримуватися правильності, чистоти, точності, логічності, виразності мови; володіти морфологічними, лексичними, синтаксичними нормами.</p>
B	82-89	<p>4</p> <p><i>Добре</i> – достатній рівень володіння теоретичними знаннями й уміннями читати, сприймати науковий текст; виділяти головну, суттєву інформацію; аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів; виділяти в науковому тексті основні проблеми, визначати їх актуальність, пояснювати ключові слова, дотримуватися в науковому тексті правильності, смислової точності, логічної послідовності, змістовності, інформаційної і змістової насиченості; володіти лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами; редагувати (вчитувати, обробляти, переробляти) науковий текст відповідно до вимог наукового стилю; дотримуватися відповідних вимог щодо цитування з першоджерел, «непрямого» цитування, «некоректного цитування» з наукових джерел; оформлювати цитати-тези або докази; цитати-аргументи, дотримуватися правильності, чистоти, точності, логічності, виразності мови; володіти морфологічними, лексичними, синтаксичними нормами. . Відповідь логічна, послідовна, змістовна.</p>
C	74-81	<p>4</p> <p><i>Добре</i> – середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовності до оперування набутими вміннями й навичками. Студент показав середньо-достатній рівень сформованості уміннями читати, сприймати науковий текст; виділяти головну, суттєву інформацію; аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів; виділяти в науковому тексті основні проблеми, визначати їх актуальність, пояснювати ключові слова,</p>

			<p>дотримуватися в науковому тексті правильності, смислової точності, логічної послідовності, змістовності, інформаційної і змістової насиченості; володіти лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами; редагувати (вчитувати, обробляти, переробляти) науковий текст відповідно до вимог наукового стилю; дотримуватися відповідних вимог щодо цитування з першоджерел, «непрямого» цитування, «некоректного цитування» з наукових джерел; оформлювати цитати-тези або докази; цитати-аргументи, дотримуватися правильності, чистоти, точності, логічності, виразності мови; володіти морфологічними, лексичними, синтаксичними нормами.</p> <p>Відповідь послідовна, але допускаються неточності у володінні лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами.</p>
D	64-73	3	<p><i>Задовільно</i> – середній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів; виділяти в науковому тексті основні проблеми, визначати їх актуальність, пояснювати ключові слова, дотримуватися в науковому тексті правильності, смислової точності, логічної послідовності, змістовності, інформаційної і змістової насиченості; володіти лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами; редагувати (вчитувати, обробляти, переробляти) науковий текст відповідно до вимог наукового стилю; дотримуватися відповідних вимог щодо цитування з першоджерел, «непрямого» цитування, «некоректного цитування» з наукових джерел; оформлювати цитати-тези або докази; цитати-аргументи, дотримуватися правильності, чистоти, точності, логічності, виразності мови; володіти морфологічними, лексичними, синтаксичними нормами. Відповідь неповна, не завжди чітка, логічна, послідовна, допускаються неточності у володінні лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами.</p>
E	60-63	3	<p><i>Задовільно</i> – рівень володіння теоретичним матеріалом, практичними вміннями й навичками визначається нижче середнього. Студент показує нижче середнього рівень сформованості вмінь аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів; виділяти в науковому тексті основні проблеми, визначати їх актуальність, пояснювати ключові слова, дотримуватися в науковому тексті правильності, смислової точності, логічної послідовності, змістовності, інформаційної і змістової насиченості; володіти лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами; редагувати (вчитувати, обробляти, переробляти) науковий текст відповідно до вимог наукового стилю; дотримуватися відповідних вимог щодо цитування з першоджерел, «непрямого» цитування, «некоректного цитування» з наукових джерел; оформлювати цитати-тези або докази; цитати-аргументи,</p>

			дотримуватися правильності, чистоти, точності, логічності, виразності мови; володіти морфологічними, лексичними, синтаксичним нормами. Відповідь неповна, не завжди чітка, логічна, послідовна, допускаються неточності у володінні лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами. Відповідь не чітка, допускаються фактичні помилки, неточності.
FX	35-59	2	<i>Незадовільно</i> – низький рівень володіння навчальним матеріалом, студент не спроможний опанувати практичні вміння без додаткових занять з дисципліни. Студент показує низький рівень сформованості вмінь аналізувати тексти наукового стилю різних жанрів; виділяти в науковому тексті основні проблеми, визначати їх актуальність, пояснювати ключові слова, дотримуватися в науковому тексті правильності, смислової точності, логічної послідовності, змістовності, інформаційної і змістової насиченості; володіти лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами; редагувати (вичитувати, обробляти, переробляти) науковий текст відповідно до вимог наукового стилю; дотримуватися відповідних вимог щодо цитування з першоджерел, «непрямого» цитування, «некоректного цитування» з наукових джерел; оформлювати цитати-тези або докази; цитати-аргументи, дотримуватися правильності, чистоти, точності, логічності, виразності мови; володіти морфологічними, лексичними, синтаксичним нормами. Студент не володіє навчальним матеріалом, не спроможний відтворити загальновідомі мовні явища й положення
F	1-34	2	<i>Незадовільно</i> – низький рівень знань, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни.

Варіант 1

Український мовознавець А.Капелюшний узагальнює риси наукового стилю. Проілюструйте наведені нижче ознаки прикладами з наукових текстів:

- уживання термінів;
- використання абстрактної лексики;
- використання наукової фразеології (складених термінів);
- переважання іменників, використання категорії числа іменників з послабленим граматичним значенням;
- використання прикметників для уточнення змісту поняття через зазначення його ознак;
- широке вживання дієслова у формі теперішнього позачасового;
- використання форм особи дієслів та особових займенників у найбільш абстрактно-узагальнених значеннях;
- використання прислівників у сполучній функції;
- використання різноманітних складних речень і складного синтаксичного цілого.

Випишіть мовні кліше, наявні у відгуках і рецензіях. Поміркуйте, чи правомірно вжиті ті чи ті мовні формули. При потребі, замініть іншими мовними одиницями.

У магістерському дослідженні здійснено вдалу спробу на основі фольклорних творів, а також творів художньої літератури охарактеризувати образ жінки-бранки і запропонувати методичні рекомендації щодо опрацювання цих творів у шкільній практиці. Дослідниця глибоко осмислила суть проблеми, достатньо переконливо демонструє свою науково-дослідницьку спроможність.

На основі всестороннього розгляду літературних джерел з даної проблеми Ганна Валеріївна чітко визначає об'єкт, предмет і завдання дослідження, використовувані методи. У сформульованих нею меті, гіпотезі, визначених завданнях простежується чіткий взаємозв'язок. Висвітлення питань магістерської роботи відзначається належною логікою та повнотою.

Разом з тим вважаємо за потрібне звернути увагу на мовні недоліки, що рясніють на сторінках роботи, логічну побудову висновків до кожного з розділів, а також загальних.

Магістерське дослідження Г.Романченко є самостійним. Розроблені магістранткою теоретичні положення та отримані експериментальні дані можуть бути використані вчителями української мови і літератури загальноосвітніх закладів.

Варіант 2

Прочитайте текст. Прокоментуйте вияв ознак наукового стилю у тексті (абстрагованість, логічність, точність, аргументованість та ін.).

Нерідко практичну стилістику ототожнюють з культурою мови або з діловою мовою як навчальними дисциплінами (зазначимо, що в першому-другому семестрах студенти вивчають лінгвістичні курси "Основи культури і техніки мовлення", "Українська ділова мова", які завершуються іспитами). Однак дві означені дисципліни відрізняються від практичної стилістики насамперед предметом вивчення: це відповідно комунікативні якості мовлення чи мовні засоби укладання текстів службової сфери спілкування. Окреслюючи предмет практичної стилістики, ми маємо на увазі стилістику мовлення,

тобто прикладну, функціональну стилістику, яка вивчає використання стилістичних ресурсів мови залежно від сфери, мети, завдань і умов комунікації (стилістика мовлення нерозривно пов'язана зі стилістикою мови). Беззаперечно, у процесі вивчення комунікативних ознак мовлення або питань ділового мовлення студенти-першокурсники побіжно зупиняються на мовних особливостях усіх функціональних стилів. Зауважимо, що принцип наступності й перспективності передбачає наявність певних стилістичних знань, умінь і навичок, сформованих ще у період шкільного вивчення мови – вони поступово поглиблюються й удосконалюються у процесі вузівського навчання. Тому курс практичної стилістики сучасної української мови доцільно розпочати з узагальнення набутих раніше теоретичних знань про функціональні стилі сучасної української мови (К.Климова).

До яких основних різновидів наукового стилю варто віднести подані жанри досліджень?

Наукова монографія, наукова стаття, реферат, анотація, тези, підручник, навчальний посібник, конспект, реферативний огляд, резюме, тези, доповіді, курсова, дипломна, магістерська роботи, дисертація, аналітична записка, науковий звіт, рецензія, відгук.

Варіант 3

Прочитайте текст. Прокоментуйте вияв ознак наукового стилю у тексті (абстрагованість, логічність, точність, аргументованість та ін.).

Насамперед кілька зауваг про українське дієслово. По-перше, воно надзвичайно багате своїми формами. По-друге, українські дієслова творяться від дуже різних основ. Є такі словотворчі моделі, які становлять специфіку лише нашої мови, наприклад утворення від форм вищого ступеня порівняння прикметників: густішати, довшати, дешевшати, зеленішати, коротшати, меншати, молодшати, подорожчати, полегшати, старішати, темнішати. По-третє, українська мова, як це вже відзначили дослідники, широко вживає дієслова, і це надає їй «легкість вимови й мелодійність» (Б. Антоненко-Давидович). Мабуть, увага до акцентно-інтонаційної природи дієслова, його мелодики розкрила б ще одну грань мови

(О.Сербенська).

Поміркуйте, чи є нормативними такі вислови. При потребі виправіть помилкові варіанти. Складіть діалог, використовуючи частину висловів.

наукова ступінь; дякуючи вам; згідно наказу; приведені показники співпадають; можемо привести слідувачі приклади; по нашій кафедрі два аспіранта; ведуча організація; завідувачий відділом; по крайній мірі; співпадіння обставин; явна помилка; як нами вже відзначалось; дані експерименту виявили більш кращий результат; питання по подальшому вивченню; на етапі дослідження були допущені такі дефекти.

Варіант 4

Прочитайте уривки з наукових статей. Охарактеризуйте лексичні, граматичні засоби, використані для характеристики наукового мовлення відомих українських науковців

Мовний світ Івана Франка, космічно великий і серед розмаїття інших мовних світів неповторний, подивлятиме ще не одне покоління дослідників, яким судилося відкривати й пізнавати поки що лише окремі острівці океані Франкового мовного буття. Цей світ є витвором титанічної роботи мозку, великої сили духу, чистоти серця, всеохопної сердечної любові до рідного. У мовному світі Митця — реалізація ментального лексикону і просвітлений слововжиток, активність свідомого/підсвідомого і великомасштабна

стратегія духу, вільна гра великого інтелекту, заострення інтелектуального зору і монументальна просвітленість...

...мовний світ Генія — це вічно „заклопотане я”, занепокоєне буття; це велика мережа стежок для думок, укоріненість у душі, це мислення, що постійно діє, спонукає до чину, прокладає нові шляхи. Цей мовний світ стає своєрідною системою моделювання людини, входить, як висловлюються філософи, у людський „життєсвіт”...

Генетичною здатністю та великим талантом Франка було слухати — і чути, „слухати” навіть те, що бачить око, і „чути” його, перепускаючи через своє „я”, сприймаючи „розумом серця”, вкарбовуючи в пам’ять

(О.Сербенська).

Прочитайте тексти. Визначте тип тексту (опис, міркування, розповідь), ключові слова, лексичні і граматичні засоби.

Художня картина світу В.Шевчука антропоцентрична і національно забарвлена. Людина в усій її неповторності й універсальності, яка перебуває в центрі цієї картини світу, неодмінно живе в Україні за законами і звичаями свого народу, за його віруваннями, сприймає світ крізь призму національного світовідчуття. Власна ментальна візія України письменника вмонтована (за бароковим принципом творення цілого через часткове) в універсальну картину світу. Таке поєднання загального й індивідуального характерне для мовної картини світу митця (О.Переломова).

Варіант 5

Прочитайте уривки з наукових статей. Охарактеризуйте лексичні, граматичні засоби, використані для характеристики наукового мовлення відомих українських науковців

Михайло Грушевський був визначним стилістом – теоретиком і практиком. Він бачив і розумів, що в ситуації бездержавності і територіальної роз’єднаності українських земель і заборони української мови, (коли, як писав П.Житецький, “з 60-х років минулого віку ми вже не маємо ні одної теоретичної праці, писаної книжною, малоруською мовою”), були відсутні життєво-вирішальні чинники для висхідного розвитку української літературної мови. Вона не зможе задовольняти інтелектуальні потреби суспільства, якщо не буде повноцінно функціонувати в ньому, якщо не виробляти в ній науковий, діловий, публіцистичний стилі...

Предметом особливої турботи Михайла Грушевського був науковий стиль. М.Грушевський, орієнтуючись на наддніпрянську основу літературної мови, активно використовував наукову термінологію, уже вироблену західноукраїнською мовною практикою, справедливо вважаючи, що її формували й представники східної частини України, які друкували свої праці на заході. Коли в 1917 році постала потреба витворювати термінологію для різних галузей науки, то М.Грушевський у тижневику “Промінь” звернув увагу на реальні потреби часу – вчити дітей і дорослих треба негайно – отже, доведеться скористатися тією термінологією, що вже є в українській мові і зафіксована у словниках, передусім у “Словарі...” Б.Грінченка, виробленою у Галичині термінологією і запозиченнями із західноєвропейських мов та російської.

Засноване в 1908 р. Українське наукове товариство в Києві з ініціативи М.Грушевського влаштовувало публічні лекції, диспути, конференції українською мовою, щоб призвичаювати наукові кола, суспільні верстви населення до української мови і виробляти загальноукраїнське літературне публічне мовлення

(Л.Мацько).

Прочитайте тексти. Визначте тип тексту (опис, міркування, розповідь), ключові слова, лексичні і граматичні засоби.

Серед першочергових завдань українського мовознавства сьогодні залишається докладне вивчення складу, семантичної структури та географії лексики територіальних діалектів. При цьому особливого значення набуває ареалогія – напрям діалектології, у межах якого досліджують характер, лінгвістичну сутність одиниць діалектного членування, просторову поведінку елементів діалектної мови, зумовленість просторових характеристик мовних явищ їх історією, зв'язками з традиційною культурою носіїв діалектів (Л.Дорошенко).

Варіант 6

Прочитайте уривки з наукових статей. Охарактеризуйте лексичні, граматичні засоби, використані для характеристики наукового мовлення відомих українських науковців

Наука розвивається тільки тоді, коли є нові ідеї й приплив нових людей, здатних їх сприйняти. Немає достатньо активних, мислячих, творчо здібних молодих людей з незатьмареною свідомістю - не буде й розвитку ідей, і відповідно й наукової школи. Взагалі, багато чинників можуть призвести до розпаду наукового напрямку: основні ідеї вичерпали себе в циклах досліджень, виявляються інші, плідніші ідеї, попередній напрям стає непотрібним; немає припливу свіжих сил.

- Які шляхи відродження науки?

- Насамперед - цілковита (моральна, фінансова, організаційна) підтримка наявних наукових шкіл і тих, котрі зароджуються. Це, на мою думку, поки що єдиний шлях підняти науку в Україні. Щоб зупинити потік нерозумних ідей, потрібна мудрість, здоровий глузд. Є різні шляхи підтримки наукових шкіл і тих особистостей, що їх формують, офіційної підтримки лідерів. Адже країні конче потрібні активні науковці, які б своєю пристрасною, талантом, жертівністю, врешті повною відданістю обраній справі, рухали наше суспільство вперед

(Д.Зербіно).

Прочитайте тексти. Визначте тип тексту (опис, міркування, розповідь), ключові слова, лексичні і граматичні засоби.

. Що ж таке наука і яке місце посідає в ній мова? Наука, якщо їй дати коротке визначення, - це форма людських знань, система понять про закони розвитку природи, суспільства й мислення для передбачення і перетворення дійсності в інтересах суспільства. Як бачимо, і мова, і наука пов'язані із мисленням людини. Як ми мислимо, таку науку й таку мову маємо.

Мені часто доводилося вислуховувати такі нісенітниці, що українська мова застаріла, патріархальна й не пасує для наукових праць. Часто українські науковці й самі сприяють таким висловлюванням, надміру захоплюючись діалектами, поверненням до мови, яка була характерна ще в 19-му столітті. Наведу приклад. На початку 20-го століття в Західній Україні була розроблена парадигма, що в запозичених словах із латини звук "а" потрібно передавати звуком "я". Тому тоді писали "радіяція", і до такої парадигми багато хто зараз повертається (Р.Гудба).

Варіант 7

Прочитайте тексти Який різновид наукового стилю представлений? Визначте відповідні мовні особливості.

Є два способи зробити так, щоб диплом був корисний й після захисту. По-перше, обрати таку тему, що згодом перейде в ширше дослідження на багато років наперед, за

наявності бажання і здібностей. Проте не лише науковцеві, а й скажімо, директору турагенства знадобиться досвід роботи над дипломом. Адже для написання будь-якого документа доведеться: 1) чітко сформулювати тему; 2) зібрати матеріал; 3) систематизувати матеріал; 4) осмислити зібраний матеріал; 5) надати матеріалові органічної форми; 6) подбати, щоб читач, по-перше, розумів, про що йдеться, а, по-друге, міг самостійно звернутися до цитованих документів й висловлювати судження про них.

Це значить, що робота над дипломом вчить розважливості й систематичності. Опановується метод. Людина вчиться створювати придатний для вживання текст. Отже, не так важлива тема роботи, як досвід її створення. Коротше, написання диплома – як тренування пам'яті

(Еко Умберто).

Поставте наголоси у словах. Складіть речення у науковому стилі з урахуванням наведених слів.

вимога, випадок, бюлетень, вказівка, дійовий, документ, магістерський, навчання, найяскравіший, насамкінець, переобрання, передовсім, передусім, питання, позачерговий, показник, показники, помилка, помилки, рукописний.

Варіант 8

Прочитайте тексти. Визначте тип тексту (опис, міркування, розповідь), ключові слова, лексичні і граматичні засоби.

Аналіз лінгвістичних досліджень дозволяє виділити наступні характеристики науково-технічного тексту: 1) статичність; 2) прагнення до стислості, компактності вираження; 3) широке використання абстрактної лексики й своєрідний спосіб її конкретизації; 4) специфічне вираження абстрагованості й узагальненості як способу наукового пізнання.

В ході аналізу індивідуальних стилістичних рис певного тексту, відзначають дієслівний або іменний характер стилю залежно від того, чому віддає автор перевагу - більш широкому використанню дієслів, що створює динамічність, або іменників і прикметників, що відображає більшу статичність тексту. Статистичні дослідження текстів наукового стилю свідчать про його статичність на відміну від стилю художньої літератури. Це явище цілком закономірне й пояснюване: ті або інші поняття в науковій літературі конкретизуються детальніше й різноманітніше, ніж у стилі художньої літератури (*О.М. Акмалдінова, О.О.Письменна*).

До запозичень доберіть українські відповідники, подані нижче. Виберіть п'ять з них і складіть науковий текст.

гетерогенний, демілітаризація, дескриптивний, детермінувати, компаративний, еквівалент, конденсувати, рафінований, секундарний; ліміт; симптом; пролонгація; прерогатива; превалювати; акумулювати; адекватний; індиферентний; радикальний; превентивний.

спричиняти, порівняльний, відповідник, згущувати, ущільнювати, різнорідний, роззброєння, обмеження; ознака; продовження; перевага (виключне правило); переважати; збирати, нагромаджувати, накопичувати; рівний, відповідний, тотожний; байдужий, неактивний; докорінний; запобіжний; різнорідний; очищений, описовий, визначати, зумовлювати, очищений, вторинний

Варіант 9

Прочитайте фрагменти наукових текстів. Визначте, слова яких частин мови переважають у тексті. Чим це зумовлюється? Який жанр наукового стилю подано?

На лінгвістичному порталі «Mova.info» (<http://mova.info/>) відкритий проект, який має на меті виробити питомі відповідники для сучасних термінів. Відвідувачі можуть не лише довідатися про можливі способи їх перекладу, а й запропонувати власні варіанти.

Ось деякі переклади комп'ютерних термінів: *browser* «програма для роботи в інтернеті» — *пересувка*, *cell* «елемент електронних таблиць Excel» — *комірка*, *cookies* «відомості про минулі звертання користувача до певного сервера» — *пен'яшки*, *double click* «два натискання миші» — *двотиск*, *hard drive* «жорсткий диск» — *записник*, *CD-ROM* «зовнішня пам'ять комп'ютера» — *кружало*, *homepage* «основна сторінка веб-вузла» — *домівка*, *hosting* «послуги з розміщення інформації на веб-вузлах» — *притулок*, *key* «клавіша» — *гудзик*, *per formance* «продуктивність» — *швидкодія*, *space* «символ, що позначає пропуск між словами у тексті» — *прогалик*, *usability* «зручність роботи» — *ужитковість*.

(П.Селігей)

З'ясуйте, що є спільного й відмінного між текстом наукової статті та анотації, реферату, рецензії на неї.

Варіант 10

Прочитайте фрагменти наукових текстів. Визначте, слова яких частин мови переважають у тексті. Чим це зумовлюється? Який жанр наукового стилю подано?

До наскрізних образів роману „Твоя зоря” можна віднести концепт українського степу. Там, де його немає реального як предмета опису (в польоті до Японії чи Америки, в поїзді по місту, на трасі, у місті), він постійно живе, як і небо, у спогадах, у душі, уяві Заболотного і його друга, коли вони разом. Степ є в усіх романах і окремих новелах Олеся Гончара. Тут він продовжив традицію уваги до описів степу у Панаса Мирного і Михайла Коцюбинського, але в майстерності пейзажних деталей, кольористики, руху, зміни мовоформ оригінальний і сучасний.

(Л.Мацько)

Поясніть поняття "некоректне цитування" з наукових джерел. Сформулюйте правила наведення й оформлення цитат.

Варіант 11

Випишіть мовні кліше, наявні у відгуках і рецензіях. Поміркуйте, чи правомірно вжиті ті чи ті мовні формули. При потребі, замініть іншими мовними одиницями.

У дисертаційному дослідженні І.Каменська здійснила досить вдалу спробу подати внутрішній семантичний зріз прозової спадщини Ольги Кобилянської. Розгляд змісту рецензованого автореферату засвідчує, що здобувач глибоко осмислила суть проблеми. Дисертантка чітко визначила об'єкт, предмет, мету і методологію дослідження.

Слід відзначити струнку і логічну структуру роботи, спрямовану на виконання поставлених дослідницею завдань. Відчутна ґрунтовна обізнаність І.В.Каменської з працями з аналітичної психології, психоаналізу К.-Г.Юнга, Е.Фромма, етнології й етнопсихології В.Січинського, Є.Онацького, О.Кульчицького, М.Костомарова тощо.

Подаючи міфемний аспект повісті Ольги Кобилянської “Ніоба”, Ірина Василівна проводить паралелі з однойменною поезією Лесі Українки, звертається до концепцій міфу К.Леві-Стросса, К.Хюбнера, О.Лосева, характеризує семантику підтексту твору, пропонує

оригінальні спостереження стосовно символів, знаків, архетипів тощо. Авторка доводить (і підтверджує це відповідним аналізом), що невід'ємною складовою художнього набутку Ольги Кобилянської є містика.

Аналіз зразків малої прози ідеї Ольги Кобилянської дослідниця спрямовує на розкриття письменницею національної психології, світовідчуття жінки. При розгляді феміністичної проблематики звертається до літературного досвіду змалювання жінки у творчості Тараса Шевченка.

Науковий доробок дисертантки достатньою мірою апробований. Запропонований підхід до аналізу художньої прози Ольги Кобилянської розширює уяву про особистість митця, доповнить вивчення творчості письменниці у курсі історії української літератури кінця ХІХ-початку ХХ століть.

Випишіть мовні кліше, наявні у відгуках і рецензіях. Поміркуйте, чи правомірно вжиті ті чи ті мовні формули. При потребі, замініть іншими мовними одиницями.

Аналіз змісту рецензованого автореферату показує, що здобувач глибоко осмислила суть проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення народознавчої експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи.

Дослідження характеризується неординарністю у вирішенні питань підготовки студентів-філологів до проведення народознавчої експедиційної як у методологічному, так і в теоретичному та методичному планах. Зокрема, визначивши готовність до такої роботи як інтегративну якість, що містить у собі обсяг знань із дисциплін народознавчого циклу, потреби, мотиви, інтереси, практичні уміння та навички, психологічну установку на досягнення мети в організації народознавчих експедицій (с.3, 8) (на нашу думку, така структура не викликає заперечень), В.Денисенко здійснила достатньо ґрунтовний ретроспективний аналіз підготовки вчителів до експедиційної роботи. Авторкою запропоновано цілий комплекс педагогічно ефективних форм і методів застосування народознавства у навчальній, виховній, науково-пошуковій підготовці майбутніх учителів. Серед них - збагачені народознавчим матеріалом навчальні дисципліни фахового, суспільного, психолого-педагогічних блоків, введення нових курсів, зокрема історії народознавства в іменах, української міфології, етнології, українського дитинознавства, низки спецкурсів. На особливу увагу заслуговує спецкурс "Мовленнєвий етикет та ритуальне мовлення українців".

Варіант 12

Випишіть мовні кліше, наявні у відгуках і рецензіях. Поміркуйте, чи правомірно вжиті ті чи ті мовні формули. При потребі, замініть іншими мовними одиницями.

У магістерському дослідженні здійснено вдалу спробу на основі фольклорних творів, а також творів художньої літератури охарактеризувати образ жінки-бранки і запропонувати методичні рекомендації щодо опрацювання цих творів у шкільній практиці. Дослідниця глибоко осмислила суть проблеми, достатньо переконливо демонструє свою науково-дослідницьку спроможність.

На основі всестороннього розгляду літературних джерел з даної проблеми Ганна Валеріївна чітко визначає об'єкт, предмет і завдання дослідження, використовувані методи. У сформульованих нею меті, гіпотезі, визначених завданнях простежується чіткий взаємозв'язок. Висвітлення питань магістерської роботи відзначається належною логікою та повнотою.

Разом з тим вважаємо за потрібне звернути увагу на мовні недоліки, що рясніють на сторінках роботи, логічну побудову висновків до кожного з розділів, а також загальних.

Магістерське дослідження Г.Романченко є самостійним. Розроблені магістранткою теоретичні положення та отримані експериментальні дані можуть бути використані вчителями української мови і літератури загальноосвітніх закладів.

Напишіть рецензію на дипломну роботу, використовуючи наведені нижче стереотипні мовленнєві формули:

Автор стверджує, що...; отже, основна думка полягає в тому, що...; дослідник справедливо відзначає, доказово критикує; впевнено показує; спростовує тезу про те, що...; необґрунтовано стверджує, що...; вдало вирішує питання; занадто категорично пише; глибоко аналізує; чітко визначає; спрощено показує; детально аналізує.

Варіант 13

Ознайомтеся з мікуваннями вчених стосовно цитування. Чи погоджуєтесь Ви з автором? Відповідь обґрунтуйте.

...джерела в науковій роботі повинні бути лише первинними. Що категорично забороняється – це цитувати основного автора за текстом, процитованим іншими. Узагалі у серйозній роботі ніщо не цитується за цитатами.

(Е.Умберто)

Випишіть мовні кліше, наявні у відгуках і рецензіях. Поміркуйте, чи правомірно вжиті ті чи ті мовні формули. При потребі, замініть іншими мовними одиницями.

Дипломниця сумлінно опрацювала значну кількість літературних джерел: довідники, монографії, статті, методичні посібники, а також матеріали краєзнавчого музею м.Кролевеця, звіти фольклорної та літературно-краєзнавчої та етнографічної практик студентів Глухівського державного педагогічного університету. З метою апробації результатів дослідження працювала в одній із шкіл м.Кролевеця, виступала на всеукраїнській та вузівській конференціях, які проводилися в Києві та Глухові, перед студентами першого курсу філологічного факультету ГДПУ. Робота Титаренко Інни отримала схвальну оцінку як серед учнівського, так і студентського і вчительського колективів.

Варіант 14

Ознайомтеся з мікуваннями вчених стосовно цитування. Чи погоджуєтесь Ви з автором? Відповідь обґрунтуйте.

36.1. Основним аргументом більшості робіт сучасних молодих дослідників є цитата. Про факт фіксованого в сучасних наукових текстах збільшення обсягу цитування, ймовірно, можна говорити pro et contra. З однієї сторони, вставлене в потрібне місце авторитетне висловлювання набуває статусу знайденого доказу. Високий індекс довіри до цитування пояснюється культурологічно важливим фактом континуальності наукового пізнання, яке за визначенням ремінісцентне, і кожне окреме дослідження – від тез до монографії – своєрідний "інтелектуальний гніт" (Ю. Хабермас). Особливо небезпечно, якщо такий сотворений по волі цитуючих авторитаризм ґрунтується на маловиразних, хрестоматійних, що переходять з роботи в роботу цитатах. Звичка до копіювання чужих думок – найбільша небезпека для наукової етики і для самої науки. У творчому плані копіювання принизливе і безперспективне.

(Л.Синельникова)

Ознайомтеся з уривками рецензій на дисертаційну працю. З'ясуйте, які мовні кліше використовують автори і з якою метою? Відредагуйте текст.

"...Я ознайомився з рукописом, який викликав дуже багато зауважень і дійшов висновку, що автор не володіє математичним апаратом, яким оперує, не володіє фактичним матеріалом, безпідставно маніпулює даними, а результати не обґрунтовані ні теоретично, ні експериментально..."

У багатьох випадках не можна зрозуміти, до яких результатів автор має безпосереднє відношення, а які запозичені з літературних джерел.

Здобувач не володіє фактичним матеріалом, яким оперує...

У тексті наявні численні мовні помилки, наприклад: приймав участь (правильно — брав участь), наступне (таке), з ціллю (з метою), "вносить... внесок" ("є внеском").

Варіант 15

Поясніть оформлення цитат у запропонованих уривках.

Учням мовознавця М.Жовтобрюха відомо, як хвилювався педагог за якість лекцій: „Головне, щоб учитель міг мислити науково, мав глибокі знання, був ініціативний, умів збагачувати свої знання, аналізувати мовні факти нашої дійсності і правильно на них реагувати” [цит. за 123, с.326].

Турботою про мовне виховання учнівської молоді були пройняті статті авторитетних лінгвістів І.Білодіда і В.Русанівського: „Чим багатша така практика, тим більша потреба в оволодінні новими словами, в умінні висловлювати свою думку, в мистецтві переконання словом, в естетичній освіті й самоосвіті”.

„Сильною мовленнєвою особистістю” (термін уведений російським мовознавцем Ю.Каруаловим) був В.Сухомлинський. Серед основних ознаками такої особистості (за Л.Синельниковою), виступають енергія думки, втілювана в енергії слова, відповідальність за словесний учинок, здатність до рефлексії, широта дискурсивної (текстової) дійсності, креативність.

Ознайомтеся з уривками рецензій на дисертаційну працю. З'ясуйте, які мовні кліше використовують автори і з якою метою? Відредагуйте текст.

...Не викликає жодних сумнівів наукова новизна рецензованої дисертації, яка полягає насамперед у з'ясуванні антропоцентричних параметрів функціонування перифразів у художньому тексті. Антропоцентричний принцип у мовознавстві примушує шукати принципово нові методи і підходи до наукового вивчення традиційних категорій стилістики.

Актуальність та наукову новизну дисертації забезпечує лінгвософський підхід до вивчення прозової художньої мови, що підпорядковує антропоцентричний принцип, і водночас має вихід на глобальні філософські аспекти сучасної науки про мову.

...Структурно доцільним у роботі є перший розділ дисертації, в якому стисло аналізується історія вивчення перифраз від античних риторик до сучасності. Ретельне опрацювання дисертанткою науково-теоретичного матеріалу засвідчує типологічний аналіз існуючої термінологічної парадигми перифрази у російському, українському та білоруському мовознавстві, хоча чомусь не враховане одне з останніх авторитетних видань [*Лингвистический энциклопедический словарь – М., 1990 – С. 371*], що подає відповідну статтю, зміст якої відповідає концепції дисертації і, до речі, не дублюється енциклопедією "Українська мова" (К., 2000).

...Неабияке теоретичне значення у роботі мають положення про зовнішню та внутрішню реалізацію антропоцентризму художнього світу, віддзеркалену відповідно у мовних особистостях автора, реципієнта та мовних особистостей літературних героїв.

У "Висновках", що повністю випливають із змісту роботи, дисертантка стисло формулює основні результати дослідження, а саме: розкриває лінгвософську сутність перифрази як стилістичного прийому та формулює структурно-граматичну, семантичну, словотвірну, стилістичну та соціофункціональну специфіку авторських перифразів.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що кандидатська дисертація є самостійним і структурно завершеним дослідженням, що, безперечно, має постульовану самою авторкою науково-теоретичну та практичну цінність. ... Неабияку наукову цінність має

додаток до роботи у вигляді покажчика перифраз до кожного роману О. Гончара, що дає матеріал для майбутніх студій та наукових узагальнень.

Як і кожне новаторське самостійне дослідження, дисертація не позбавлена певних недоліків, а окремі положення викликають заперечення...

(Л.Ставицька)

Варіант 16

Відредагуйте науковий текст:

Відомі математики різних країн занепокоєні станом математичної освіти. Проблеми, що виникли та існують, висвітлюються в роботах В.Арнольда, Н.Віленкіна, Л.Кудрявцева, Б. Гнеденка, С.Ленга, Д.Мілграма, С.Новікова, Л.Понтрягіна, В.Садовнича, А.Тома, В.Тихомирова, Н.Яновської та інших. В одній із доповідей комісії США відмічається, що Америка, як і під час запуску першого радянського супутника, знаходиться перед загрозою втрати свого рівня освіти та може опинитись серед країн, які не здатні сприймати новітні досягнення науки, техніки, технології з причини низького рівня математичної та природничої освіти. Не краща ситуація з математичною освітою складається і в Україні. На це зокрема звернули увагу учасники круглого столу «Проблеми фізико-математичної освіти в Україні», що відбувся 17 листопада 2005р. в КНУ ім. Т.Шевченка. Ці питання піднімаються і в роботах українських математиків та педагогів, зокрема І.Васильченка, М.Денисьєвського, О.Курченка, О.Макаренка, О.Скафа, З.Слепкань, Ю.Триуса, В.Швеця та інших. Проблемам у фізико-математичній освіті в Україні також була присвячена нарада «Сучасна фізико-математична освіта і наука: тенденції та перспективи», що відбулась 30 жовтня 2008 р. в МОН України.

Виконайте аналіз уривків виступу офіційного опонента з відгуком на дисертацію: як витримано композицію, які мовні засоби використані, чи наявні авторські мовні кліше, з якою метою деякі слова і словосполучення виділені жирним шрифтом.

Глибоко вдячна **гrecній** спеціалізованій вченій раді за надану можливість опонувати **по-справжньому творче** дослідження **Наталії Сергіївни Щерби**, що збагачує погляди на роль компетентнісного підходу.

«Компетентнісна стратегія освіти», «компетентнісно-орієнтована освіта», «компетентнісне мислення» – ці та інші терміносполуки **заповнили** інформаційно-технологічний соціум, відображаючи динамічний рух співтовариства до так званої **«епохи інноваційної людини»**. **Значною мірою** домінують імперативи компетентнісної парадигми важливі для **вчителя іноземної мови**. Сьогодні це не урокодавець, а **креативна особистість**, котра **вільно володіє** ефективними комунікативними стратегіями, **виховує** молодих українських громадян у полікультурному просторі.

Усе це свідчить про актуальність рецензованого дослідження, що відповідає державним документам про вищу і середню освіту і виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Житомирського державного університету ім. Івана Франка.

Цінність роботи вбачаємо в наявності "наскрізної" **концептуальної ідеї**, що **полягає** в перспективності **підготовки** майбутніх учителів **до формування** в учнів стратегічної (діяльній) **компетенції як основи** підвищення навчально-**комунікативної самостійності** та подальшого неперервного самовдосконалення в іноземній мові відповідно до особистих і професійних потреб, у **фундаментальній розробці** представленої ідеї, що демонструє якості автора як аналітика і принципового шукача відповідей на складні виклики часу, **в "самостійному житті" авторської технології** навчання, поцінованої освітянами, про що свідчать довідки.

Варіант 17

Відредагуйте науковий текст:

Сучасний підхід до навчання студентів факультету фізичного виховання і спорту має забезпечувати відповідний рівень знань випускників, створювати можливості для формування у майбутніх учителів фізичного виховання активної життєвої позиції, розвивати широкий світогляд та педагогічне мислення, психолого-педагогічні здібності й педагогічну майстерність. Враховуючи специфіку роботи педагогів цього фаху, актуальною є проблема формування у них умінь і навичок розв'язувати практичні завдання в різних психолого-педагогічних ситуаціях, досліджувати рівень розвитку міжособистісних відносин серед учнів, виявляти їхні життєві цінності й формувати ціннісне ставлення до здорового способу життя, відкривати учням їхні можливості в особистісному зростанні та розвитку.

Натомість, підготовка фахівців цього спрямування здебільшого ґрунтується на зовнішніх формах і компонентах фізичної культури, а саме: спортивних досягненнях студентів, фізичній рекреації, фізичній реабілітації, зміщуючи акцент переважно на розвиток рухової (фізичної) сфери студентів і, в другу чергу, орієнтується на підготовку саме вчителя, педагога-вихователя, який буде спрямовувати свій педагогічний вплив у напрямі особистісного зростання кожного учня. Тому на сучасному етапі розвитку освіти актуальною стає проблема дієвого вдосконалення системи підготовки педагогічних кадрів фізкультурного спрямування на підставі впровадження інноваційних педагогічних технологій, які можуть використовуватися майбутніми вчителями в школі.

У чому виявляється індивідуальний стиль мовлення доповідача? Наведіть приклади мовних і мовленнєвих одиниць, які відображають індивідуальність науковця. Які інтонаційні елементи маркують індивідуальний інтонаційний стиль?

Варіант 18

Відредагуйте науковий текст:

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для висновку про зацікавленість вітчизняних та зарубіжних дослідників до поставленої проблеми. Роль педагогічної спадщини В.Сухомлинського у галузі екологічного виховання висвітлено у дослідженні З.Шевців; процес формування екологічної грамотності молодших школярів дослідила Д.Мельник. ..Водночас, аналіз досвіду екологічної освіти у системі професійно-технічних навчальних закладів, які здійснюють підготовку майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту й обслуговуванню автомобілів та водіїв автомобілів показав, що наразі відсутні педагогічні дослідження щодо особливостей змісту, профільної спрямованості, методики систематизації екологічних знань для майбутніх кваліфікованих робітників відповідної галузі.

Прочитайте уривок зі статті О.Сербенської "Мовлене слово у життєсвіті Івана Франка" вголос. Визначте мовні засоби, якими характеризує відома дослідниця І.Франка як оратора. Виконайте інтонаційний рисунок наукового тексту. Відзначте, які слова ви вимовите з інтоною важливості, емотивності, образності.

Яким було живе слово самого Франка? Як він сам реалізував свою подиву гідну комунікативну силу? Що диктувало йому тип мовної поведінки? ...Тексти багатьох творів з ознаками дискурсивності, а особливо спогади Франкових сучасників, дають змогу відтворити хоча б деякі характерні особливості живого слова письменника, передати неповторність мовної особистості однієї з найважливіших постатей нашої культури...

У виступах Франка на вічах, як згадують сучасники, вражала легкість його мови, ясність та зрозумілість кожної думки; вони справляли „колосальне вражіння”. Звичайно,

говорив недовго, але мав дивовижну здатність вичерпати „геть усе”, що вимагала тема і сама ситуація...

Сучасники не завжди були однастайні в тому, чи можна вважати Франка визначним оратором, а деякі таки стверджували, що він не був красномовцем... Можливо, Франкова манера говорити не вкладалася в традиційні рамки красномовства: домінували розум, врівноваженість, емоції переважно були приглушені.

Варіант 19

Проаналізуйте анотації до книг:

Семеног О.М. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): Монографія /За ред. Л.І.Мацько.- К.: Педагогічна думка, 2007.- 272 с.

У монографії на основі ретроспективного та зіставного аналізів національного і зарубіжного освітнього досвіду представлено модель формування культуромовної особистості майбутнього вчителя української мови і літератури на етапі допрофесійної мовної підготовки, а також у процесі навчально-пізнавальної, науково-дослідної, практичної підготовки в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Для науковців, викладачів, студентів філологічних факультетів, аспірантів, учителів-словесників.

Прочитайте рецензії. Проаналізуйте композицію рецензії, вживання мовних формул, термінологію.

рецензія Левка Полюги на книгу Роксолани Зорівчак «Боліти болем слова нашого» На полицях шанувальників культури української мови чимало публікацій, які вийшли з-під пера таких українських мовознавців, як О. Курило, М. Сулима, М. Гладкий, С. Смеречинський, Б. Антоненко-Давидович, С. Єрмоленко, Є. Чак, О. Пономарів, О. Сербенська. Відрадно, що до такої праці приєднуються талановиті та авторитетні люди, а тим паче ті, що вміють фахово оцінити відповідні мовні факти, виправити стилістичну невправність. Саме до таких ентузіастів належить професор Роксолана Зорівчак, англіст і перекладознавець. Згідно зі своїм фахом вона тонко відчуває не лише мову, з якої перекладають (чужу мову), а й тонкощі рідної мови. Маючи нагоду не раз спостерігати за ставленням Роксолани Петрівни до мовних фактів чи то в наукових працях, чи то в періодиці, чи на радіо й телевізії, чи у виступах на конференціях, наукових нарадах, під час захисту дисертацій, завжди з подивом сприймаєш її проникливість, вдалу інтерпретацію, відвертість, інколи різке, але справедливе слово. Перед нами збірка роздумів Роксолани Зорівчак, оформлених у невеликі статті, що стосуються трьох основних проблем культури української мови – лексико-граматичних, лінгвостилістичних і соціолінгвістичних. Окремі розділи присвячено оглядові деяких видань та історії художнього перекладу. В останньому – зібрано понад сто висловів українських та закордонних письменників, учених про красу й потребу глибокого знання рідної мови, бо, як сказано, чужу мову можна опанувати за короткий час, а рідну – треба вивчати ціле життя. Композиція збірки виважена, чітко спланована, укладена в пропорційно опрацьовані розділи. Для тексту характерна легкість стилю. Властиво, легкість викладу не означає, що ці своєрідні новели про слово доцільно читати на дозвіллі.

Варіант 20

Проаналізуйте анотації до книг:

Семеног О., Базиль Л. Мовна особистість учителя в художній літературі: Навч. посіб. – К.: Педагогічна думка, 2008. –216с.

Структура книги включає теоретичний і практичні модулі, мета яких – спонукати читачів поміркувати над різноманітними аспектами функціонування мовної особистості вчителя в українській художній літературі та її впливу на формування мовної особистості учнівської молоді. Робота з художніми текстами урізноманітнюється проблемно-діалогічним спілкуванням, словесним малюванням, виразним читанням, інтерв'юванням "заглибленням" у внутрішній світ героїв, а також продукуванням власних текстів на основі прочитаного, що дозволяє активізувати пізнавальну діяльність, розвивати читацьку культуру, уникати сліпого наслідування чужих суджень; виховувати толерантність до іншого бачення ситуації.

Практикум може використовуватися в курсах культури мови, лінгвістичного аналізу художнього тексту, а також у психолого-педагогічних і методичних курсах.

Прочитайте уривок виступу магістранта. Проаналізуйте, якою мірою виступ відповідає вимогам до таких жанрів. З якою метою автор виділяє окремі слова і словосполучення?

Навчальні заклади чекають на такого фахівця, котрий буде обізнаний з таємницями філології, володіє навичками ораторського і ділового стилю спілкування, розуміється в питаннях історичного розвитку рідного народу, знає, шанує і пропагує його духовну культуру, дотримується принципів народної етики і моралі в повсякденному житті, тобто буде професійно компетентним.

У багатогранному спектрі складових професійної компетенції вагоме місце відводиться культурознавчій компетенції, що логічно пов'язана з мовною, літературознавчою, психолого-педагогічною, комунікативною тощо і реалізується у знаннях матеріальної та духовної культури рідного народу, історичного розвитку української нації, фольклору, традицій, звичаїв і обрядів рідного народу, а також в уміннях використовувати культурознавчі знання у педагогічній діяльності.

Існуючі протиріччя, зокрема між потребами загальноосвітніх закладів у вихованні висококультурного громадянина своєї держави і реальним станом підготовки майбутніх учителів-філологів у педагогічних університетах; високим культурознавчим потенціалом народознавчих дисциплін, їх культурознавчою спрямованістю, здатністю до інтеграції з іншими філологічними дисциплінами та обмеженим використанням цього потенціалу в навчально-виховному процесі (*що показав аналіз практичної діяльності вчителів української мови та літератури*) підтвердили потребу такого дослідження.

Варіант 21

Прочитайте тексти. Перед вами мовні портрети вчених. Виділіть особливості індивідуального стилю відомих науковців.

Коли виникла перша можливість на початку 90-х років більш інтенсивного дослідження культури мови, О. А. Сербенська зініціювала видання першого в Україні навчального посібника "Антисуржик". У середині 90-х років за її ініціативи й активної участі виходить "Словник-довідник з культури української мови", який витримав уже три видання.

Найбільший резонанс у суспільстві мають праці О. А. Сербенської, в яких вона дає практичні рекомендації найширшому колу читачів з культури української мови... Лексикографічні праці О. А. Сербенської високо оцінені й давно стали частиною загальноукраїнського культурного надбання.

Олександра Антонівна Сербенська зараз перебуває на пікові своїх творчих можливостей, коли чималий досвід, глибокі знання поєднуються з активністю втілення численних творчих задумів. Тому можемо сподіватися від неї нових ґрунтовних праць з культури української мови, адже дослідниця керується принциповими засадами, що визначають важливість мови в житті людини, в житті суспільства: "Мова – найважливіша частина нашої особистості, нашої поведінки, нашої думки, вона тіло цієї думки, визначає

ступінь нашої свідомості, є своєрідним її мірилом. Мова якнайтісніше пов'язана з духовним світом, сферою почуттєвого, з "розумом серця" – і усвідомлення того, що таке мова, як і за якими законами вона живе, що зберігає, а що руйнує її організм, яка її роль у житті людини і народу, виробляє здатність не піддаватися впливам середовища, якщо воно затягує". Саме таке усвідомлення того, за якими законами живе мова, як зміцнювати, а не руйнувати її організм, здатність не піддаватися впливам не дуже нині, на жаль, досконалого в Україні мовного середовища формує своїми працями відома дослідниця. Саме така повсякденна важка праця "для суспільного добра" найпотрібніша сьогодні нашому народові

(А. Капелюшний).

Підготуйте анотацію прочитаної статті, використовуючи (на вибір) такий лексико-граматичний матеріал:

1) стаття (книга) присвячена питанню про ... ; у статті говориться про ..., ставиться питання про..., мова йде про..., розглядається питання про...;

2) автор підкреслює роль..., зупиняється на..., знайомить, освітлює, висловлює, аналізує, розкриває... , дає характеристику... ; приходить до висновку про...;

3) стаття (книга) викликає інтерес (для кого?); може бути використана (ким? де?).

Варіант 22

Прочитайте тексти. Перед вами мовні портрети вчених. Виділіть особливості індивідуального стилю відомих науковців.

Учні Івана Зязюна завжди відзначають його блискучі лекції. Кожна лекція завжди авторська, завжди єдина, неповторна, завжди мистецький твір. Її мета - не нав'язувати студентам систему якихось знань, а разом з кожним із них заглибитися в таємниці надзвичайно цікавої і оригінальної науки про почуттєвий світ людини і його вияв у процесі сприймання реальної дійсності, творів мистецтва та інших витворів людського розуму і людських рук, у процесі творчої самореалізації людини.

Показниками лекторської майстерності педагога важливо визнати науковість та інформативність викладу; доказовість, аргументованість, доступність, послідовність викладених питань, чітку орієнтацію на проблему. Жива думка, живе слово, звернене до потреб сьогодення із синтезом минулого і проекцією у майбутнє - усе це допомагає створити т. зв. ауру міжособистісного спілкування

(Л.Мацько Л., Семенов О. «Слово вченого».)

Ознайомтеся з анотаціями на журнальні наукові статті з гуманітарних проблем. Проаналізуйте їх за структурою, змістом, призначенням, мовним оформленням, обсягом.

У статті з урахуванням аналізу науково-теоретичних джерел і записів студентів на фольклорній практиці в Сумській області охарактеризовано художньо-естетичний і пізнавально-виховний потенціал фольклорного слова у розвитку культуромовної особистості педагога.

Варіант 23

Прочитайте тексти. Перед вами мовні портрети вчених. Виділіть особливості індивідуального стилю відомих науковців.

Гурток із мови на філологічному факультеті Київського державного університету ім. Тараса Шевченка вів І.К.Кучеренко, який вражав своєю логікою і творчим підходом до викладання. Свої знання і любов до мови він передав студентам, серед яких була і Світлана Єрмоленко (тепер відомий мовознавець).

Спецкурс "Теорія і практика перекладу" прищепив смак Світлані Єрмоленко до мови, відчуття слова і "спровокував" дипломну роботу "Переклади українською мовою

балад А.Міцкевича". Науковим керівником дипломної роботи був В.В.Коптілов, а кандидатської дисертації - Зиновія Тарасівна Франко. На питання, що вона взяла від своїх учителів, Світлана Яківна відповідає: від І.К.Кучеренка – його чітку логіку, від В.В.Коптілова – тонке, загострене відчуття поетичного, зокрема перекладного, слова, від З.Т.Франко – відкритість до людей, толерантність.

Сьогодні Світлана Яківна – сама талановитий учитель, підготувала 35 кандидатів та 3 докторів філологічних наук. Наталія Мех говорить про свого Вчителя так: "Прогресивна, динамічна, толерантна та чуйна, Світлана Яківна є одним із тих дороговказів, які відкривають новим поколінням істинний сенс наукової творчості"

(А.Пономаренко "Не міряйте безмірного безкраїм").

Ознайомтеся з анотаціями на журнальні наукові статті з гуманітарних проблем. Проаналізуйте їх за структурою, змістом, призначенням, мовним оформленням, обсягом.

У статті характеризується стан мовної культури викладача вищої школи, окреслюються чинники, що впливають на професійне мовлення, ознаки взірцевого мовлення, викладача, означено можливі шляхи розвитку мовної культури викладача в умовах неперервної освіти.

Варіант 24

Прочитайте тексти. Перед вами мовні портрети вчених. Виділіть особливості індивідуального стилю відомих науковців.

Прикладом наполегливості й працьовитості, високої вимогливості до себе, сумлінності й відповідальності, непогамовної жадоби знань, безперервного творчого пошуку і важкої, виснажливої праці є Любов Іванівна Мацько для своїх учнів і колег. Педагог за покликанням, одержима любов'ю до України й рідної мови, вона впродовж кількох десятиліть учить молодь шанувати рідний край, берегти й розвивати українську мову, культуру.

Про кафедру, очолювану Любов'ю Іванівною, мабуть, слід сказати окремо. Це невеликий, але дружний колектив, у якому панують доброзичливість, толерантність, творча атмосфера, дух здорових наукових змагань. Його енергетичним центром є Любов Іванівна.

Її наукова школа відома не тільки в Україні, а й за кордоном. Як творча особистість, вона не підвладна автоматизму життя, не дає засмоктати себе дріб'язковості й метушні

(З журналу "Українська мова і література в школі", 2004.-№2).

Ознайомтеся з анотаціями на журнальні наукові статті з гуманітарних проблем. Проаналізуйте їх за структурою, змістом, призначенням, мовним оформленням, обсягом.

У статті розглянуто процес становлення мовної індивідуальності мексиканського учителя іноземної мови та представлено результати квалітативного етнографічного дослідження, що проводилося автором у деяких навчальних закладах Мексики.

Варіант 25

Відредагуйте науковий текст

Назви одягу належать до найдавніших типів номенів, що тісно пов'язані з матеріальною культурою народу. Сьогодні такі назви становлять в українській мові тематичну групу, що об'єднує численні номінації предметів одягу, взуття, головних уборів, а також найменування різноманітних стилів одягу.

Стосовно ж дитячого одягу, то в наукових джерелах часто вказують на його відсутність в українців: він відрізнявся від дорослого одягу лише розмірами, то ж і назв дитячого одягу не виділяють. До того ж у дитячому віці не було і поділу одягу за статтю:

хлопчики і дівчатка до 5-6 років, а інколи і старші носили лише сорочку як натільний та нагрудний одяг. Можливо, це пов'язувалося зі стійкістю традицій "дорослості": коли діти починали виконувати певні види робіт, вони переходили на дорослий одяг. Це означало насамперед збільшення кількості його компонентів.

Ознайомтеся з анотаціями на журнальні наукові статті з гуманітарних проблем. Проаналізуйте їх за структурою, змістом, призначенням, мовним оформленням, обсягом.

У статті проаналізовано зміст першої античної методики навчання риторики, розробленої М.Ф. Квінтіліаном, обґрунтовано її важливість для процесу підготовки сучасного вчителя. Автор привертає увагу до найсуттєвіших моментів у доробку вченого, що є актуальними сьогодні для формування культуромовної особистості вчителя.

Варіант 26

Відредагуйте науковий текст

Темп генерації знань став настільки високим, що випускник вищого навчального закладу тільки тоді зможе творчо підійти до розробки сучасних наукових концепцій, коли безпосередньо бере участь у їхній розробці. Принцип сполучення наукової праці з навчанням стає діючим фактором формування фахівця. Участь студентів у науковій праці, уведення дослідницьких елементів у різні форми навчальних занять є ефективним засобом подолання відомого протиріччя між масовим характером підготовки у ВНЗ і потребами розвитку в кожного студента, самостійності й ініціативи.

Прищеплення студентам цих багато в чому нетрадиційних і складних умінь та навичок вимагає повного перегляду системи підготовки майбутніх фахівців, що має торкнутися усіх сторін навчально-виховного процесу.

Проаналізуйте виступ професора А.Погрібного на відкритті Першого (Установчого) Конгресу Всеукраїнського педагогічного товариства імені Григорія Ващенка. Зверніть увагу, як автор викладає суть теми, аргументує свій виклад, наскільки уміло, виразно використовує риторичні засоби – метафори, синоніми, повтори, запитання тощо, якою мірою апелює до чуттєвої сфери, говорить щиро про свої почуття.

Вельмишановне зібрання! Пані, панове! Колеги!

В історії новітнього часу важко назвати інший народ, з духовними світочами котрого, звичайно, як і з самим народом, доля повелася б так жорстоко, як зі світочами українців й України. Згадаймо щонайтипівіші варіанти: фізичне знищення наших духовних провідників, як правило, далеко не у розповні їхніх діл і літ (несть числа розпізнавальним іменам–символам! – і то, власне, аж до нинішнього дня!); не лиш добровільне, а й вимушене струшування плодів видатного розуму до чужого городу іншої, не своєї науки і культури, а то значить – брутальне експропріювання могутніх інтелектів українського народу, що з волі чужинців–колонізаторів ураз ставали здебільшого чи то "общерусскімі", чи то "советскімі" (розпізнавальні символи – Микола Гоголь, Костянтин Ушинський, Сергій Корольов); створення видатним талантам таких умов життя і праці, що глибину мислі, свою прозорливість вони могли фіксувати у ліпшому разі у з ризиком ведених щоденниках або в інших творах, що не назначалися до друку (за приклад нехай послужить хоч би Олександр Довженко); безчесні маніпулювання недорозвиненою свідомістю позбавленого власної державності народу, завдяки чому істинні світочі сприймалися ним як зрадники, відступники (найяскравіший приклад – Іван Мазепа), а справді заблуклі на зрадницьку, відступницьку стежу персони – як звитяжці, як достойники (розпізнавальний символ, хоча зовсім не з числа світочів, – Юрій Коцюбинський); нарешті – вельми масовий варіант – відторгнення видатних світочів од рідного народу, приречення на незнання останнім не то їхніх справ, а й самих їхніх імен. Маємо також безліч розпізнавальних символів цього варіанту, як–от донедавна і

Олександр Архипенко, і Євген Маланюк, і Олександр Кошиць, і, безумовно ж той, чие світле ім'я і чії великі справи спонукали нас зібратися сьогодні на цьому представницькому Конгресові.

Варіант 27

Визначте загальний смисл тексту, виділіть його смислові частини, ключові слова, терміни, морфологічні і синтаксичні засоби.

Варто одразу ж наголосити: як Костянтин Ушинський є найбільшим українським педагогом 19-го сторіччя, так Григорій Ващенко сягнув високих злетів української педагогічної думки у столітті нинішньому, двадцятому – точніше у 20–60-х роках. Складене з двох частин – в Україні та Німеччині, в еміграції – життя Г. Ващенка (1878–1967), а головне те, що в багатьох своїх творах він різко розвінчує антинаукову, антинаціональну, фарисейську сутність офіційної радянської педагогіки, стало причиною того, що у свою Вітчизну, в Україну Г.Ващенко повертається тільки у наші дні.

І з яким неоціненним духовним скарбом він повертається! Крім вже виданого в нас "Виховного ідеалу", що мав би стати педагогічним катехізисом кожного свідомого українського освітянина, він вертає до нас ще й з такими працями, які, віримо, неодмінно невдовзі вийдуть і опис яких він дав у своїй автобіографії. Цитую лише децицю і прошу звернути увагу вже на самі назви праць Г. Ващенка: "Загальні методи навчання", "Завдання виховання української молоді", "Релігія і майбутнє людства", "Основні лінії в розвитку советської педагогіки і школи", "Виховання волі і характеру", "Макаренко – найбільший советський педагог", "Проект системи освіти в самостійній Україні" (вдумаймося в цю останню назву: у час, коли було винищено найменші паростки українства, Гр.Ващенко, твердо вірячи у дочасність комуністичного режиму, складає оцей проект системи освіти у звільненій від імперського ярма, незалежній Україні. Чи скористалися ми з цього проекту? Якою мірою спромоглися скористатися?). (А.Погрібний)

Прокоментуйте дискусію вчених «Від чого залежить формування молодого вченого». Ваші міркування стосовно питань, що обговорювалися.

Проф. Белошапкіна М.І.: - Хто ж він, науковець? Мені видається, що часто змішуємо два поняття: "вчений" і "знаюча людина", вважаючи їх синонімами. Між тим, це не так. Якщо людина багато вчиться, засвоїла великий запас знань, то вона дійсно може представляти цінність для суспільства. Але чи є вона науковцем? Адже суспільству потрібне від науковця не цей набутий запас, а розробка нових знань. Інакше кажучи, вчений отримує заробітну плату не за свою освіченість, а за вміння розробляти нові знання.

Проф. Попов В.Г.: - Повністю згоден з цією думкою. Вважаю, що любити предмет - ще не означає любити наукову діяльність і бути здатним до неї. Саме розвитку здібностей до наукової діяльності слід приділяти більше уваги. На моє глибоке переконання, не має смислу прагнути до неперервного збільшення кількості наукових працівників. Мені здається, що потрібно шукати шляхи відбору особливо творчих людей, щоб значно меншою кількістю вчених досягати максимальних результатів у науці. Отже, необхідно створювати найкращі умови для наукової творчості і підбирати наукових працівників за здібностями.

Проф. Михайленко Л. В.: - Я хотіла б зупинитися на проблемі відбору здатної до наукової роботи молоді. Деякі вихователі наукової молоді припускають, що підготовку наукових кадрів необхідно починати тільки після завершення молодими людьми вузівської освіти й отримання ними деякого досвіду зі спеціальності. Переконана, що затримка у творчому розвитку здібної до науки молоді не припустима. Не потрібно

забувати, що найбільш творчий вік ученого - 30-40 років. Тому, на мій погляд, пошук і відбір здібної до науки молоді слід вести не тільки у вузі, а й значно раніше - на рівні загальноосвітньої школи. Маю на увазі спеціалізацію шкіл. При багатьох університетах працюють спеціальні школи для особливо обдарованих учнів, де готуються майбутні математики, фізики, лінгвісти.

Варіант 28

Визначте загальний зміст тексту, виділіть його смислові частини, ключові слова, терміни, морфологічні і синтаксичні засоби.

Встановлено, що характерними особливостями професійної діяльності педагога вищої школи є: спрямованість навчання на науку в її розвитку; спрямованість навчального процесу вищої школи на самостійну роботу студентів, яка має постійно зближуватися з дослідною роботою; наскрізна професійна спрямованість усього навчального процесу у вищій школі; єдність і оптимальне співвідношення теоретичної та практичної підготовки студентів; її всеохоплюючий комунікативний характер; гуманістична спрямованість навчального процесу у вищій школі тощо. Аналіз результатів науково-теоретичного дослідження характерних особливостей професійної діяльності викладачів ВНЗ дав змогу визначити, що психолого-педагогічна компетентність, з одного боку, зумовлює, ефективність професійно-педагогічної діяльності, з другого – створює можливість для гармонійного, безкризового професійного розвитку самого викладача ВНЗ як ученого, педагога, успішної особистості взагалі (О.Гура).

Напишіть рецензію на дипломну роботу, використовуючи наведені нижче стереотипні мовленнєві формули:

У рецензованій роботі подано аналіз; багатий фактичний матеріал, наведений у роботі автора, підтверджує; у цілому відзначаючи позитивні якості роботи, не можна не сказати про окремі помилки і неточності; в роботі подано огляд...

Варіант 29

Визначте загальний зміст тексту, виділіть його смислові частини, ключові слова, терміни, морфологічні і синтаксичні засоби.

Спотворення, замовчування та фальсифікація фактів, стандартизація світоглядних засад творчості митців упродовж десятиліть перешкоджали достатньо повному та глибокому вивченню всього спектру їх художнього доробку. Сьогодні це зумовлює нагальну потребу нового прочитання класики... Один із аспектів цієї роботи зумовив необхідність переоцінити систему образів літератури порубіжжя, запропонувати відповідні науково-методологічним засадам сучасного літературознавства характеристики героїв, переосмислити бачення суспільно значимих явищ, процесів, оприявлених у художньому контексті кінця ХІХ – початку ХХ ст... (Л.Горболіс).

Ознайомтеся з уживанням мовних кліше в російській мові та їх відповідниками в українській мові. Вони мають перекладатися як одне ціле. Побудуйте науковий діалог «Упровадження результатів дослідної роботи в навчальний процес, використовуючи українські мовні засоби:

благодаря тому что – завдяки тому що; в значительной (мере, степени) – значною мірою; в отличие – на відміну; в результате – внаслідок, як наслідок; в связи с тем что, поскольку – позаяк, оскільки; в то время как – тоді як; в частности – зокрема; во время – під час; вместо этого – натомість; между тем как – тоді як; при анализе – під час аналізу; с помощью – за допомогою; таким образом – отже, отож, відтак, таким чином; прежде всего – насамперед

Прокоментуйте дискусію вчених «Від чого залежить формування молодого вченого». Ваші міркування стосовно питань, що обговорювалися.

Доц. Павлова М.С.: - Дозвольте не погодитися з такою думкою. А чи не принесе шкоди надто рання спеціалізація розвитку особистості? Маю сумнів, що людина, яка з раннього віку опановує переважно фізику чи хімію на шкоду іншим предметам – головним чином гуманітарним - зможе стати дійсно талантливим фізиком і хіміком. Чи буде вона володіти тим широким науковим кругозором, без якого немислиме зараз нове слово в науці.

Проф. Шевченко І.С.: У чому труднощі підготовки наукових кадрів? Розвиток науки у ХХІ ст. відбувається так швидко, що вже неможливо передати майбутньому спеціалісту весь обсяг знань з одної дисципліни. Причому, в багатьох галузях науки половина всіх знань, отриманих студентами в університеті, через 10 років застаріюють. Отже, від майбутнього спеціаліста потрібно вимагати постійної самоосвіти. Тому важливо, щоб учні ще в школі навчилися самостійно оновлювати й поповнювати свої знання.

Проф. Кустенко А.П.: - Поза всяким сумнівом, що підготовка наукових кадрів – складна справа. Очевидно, перш за все для молодих людей важливий інтерес до наукової діяльності, саме до діяльності, а не до предмету фізики, хімії. Впевнений, саме любов до творчої розумової діяльності і вирішення задач більш важливе, ніж любов до предмета.

Поставте в родовому відмінку однини і прокоментуйте вживання закінчень:

бакалавр, деканат, факультет, інструмент, відсоток, будинок, епізод, графік, синтаксис, вчений секретар, доповідач, абітурієнт, магістрант, аспірант, зиск, практикум, засіб, метод, аргумент, відбиток.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка а ECTS		Національна оцінка	
1	2	3	
A	90-100	5	<i>Відмінно</i> – високий рівень володіння теоретичними знаннями й практичними вміннями. Студент показує високий рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Вільно оперує теоретичним матеріалом. Усна чи письмова відповідь правильна, повна, чітка, логічна, послідовна, змістовна. Студент посилається на думки відомих методистів, аналізує, зіставляє, узагальнює, систематизує методичні явища й положення. Самостійно, грамотно в методичному, лінгвістичному, психолого-педагогічному, мовному планах моделює конспекти занять, предметні заходи з української мови, чітко визначає триєдину мету, раціонально використовує різноманітні методи, методичні прийоми навчання, поєднання колективних, індивідуальних та групових форм занять для досягнення поставленої мети уроку і позакласного заходу з урахуванням вікових особливостей дітей, особистісно-зорієнтованого підходу до

			<p>навчання. Під час виконання методичного проекту студентом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - повністю досягнуто освітню, розвивальну та виховну мету заняття; - вдало обрано тип заняття (форму проведення позакласного заходу) відповідно до навчальної мети; - правильно визначено структурні етапи заняття (позакласного заходу); - ефективно використано методи і методичні прийоми навчання на різних етапах заняття (позакласного заходу), інноваційні форми і засоби технологізованого навчання мови, сучасні інформаційні технології, що сприяло унаочненню та інтенсифікації навчально-виховного процесу, його високій продуктивності; - встановлено логічну послідовність у викладі навчального матеріалу; - використано різні види творчих робіт; - уміло поєднано індивідуальні й групові форми усної й письмової, репродуктивної, творчо-пошукової роботи; - на всіх етапах заняття (позакласного заходу) практикантом застосовано різні засоби активізації студентів /учнів з урахуванням їх вікових особливостей, рівня мовної освіти; - ефективно використано наочні посібники та ТЗН, методично правильно й доцільно організовано й проведено роботу з ними; - не допущено фактичних, мовленнєвих недоліків у мовленні, указано на мовні, мовленнєві чи фактичні помилки учнів; - правильно й аргументовано проведено оцінювання відповідей учнів із застосуванням різних форм контролю; - у ході захисту проекту студент може скоригувати свою діяльність, дати чітку й лаконічну, правильну й повну відповідь на поставлені запитання; - добросовісно і вчасно оформлено і здано на перевірку виконані завдання для самостійної й індивідуальної роботи; - активно й компетентно здійснено виступ під час захисту практичних матеріалів чи студентських проектів.
В	82-89	4	<p><i>Добре</i> – достатній рівень оволодіння знаннями навчального матеріалу, вміннями їх практичного впровадження. Студент показує достатній рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Тобто самостійно, грамотно в методичному, мовному плані змодельює конспекти занять, складає самостійно сценарії позакласних предметних заходів з української мови, визначає їх триєдину мету, застосовує</p>

			<p>різні методи, методичні прийоми навчання, поєднання різних форм, видів робіт для досягнення поставленої мети уроку, позакласного заходу з урахуванням вікових особливостей дітей, рівня їх мовної освіти, проте допускає деякі неточності у викладі фактичного матеріалу. Оперує теоретичним матеріалом на достатньому рівні. Усна чи письмова відповідь правильна, повна, чітка, логічна, послідовна, змістовна. Студент посилається на думки відомих методистів, аналізує, зіставляє, узагальнює, систематизує методичні явища й положення, при цьому допускає деякі неточності, огріхи.</p> <p>Під час виконання методичного проекту студентом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - досягнуто освітню, розвивальну та виховну мету уроку; - правильно обрано тип заняття / уроку (форму проведення позакласного заходу) відповідно до навчальної мети; - правильно визначено структурні етапи заняття (позакласного заходу); - ефективно використано методи і методичні прийоми навчання на різних етапах заняття (позакласного заходу), інноваційні форми і засоби навчання мови, сучасні інформаційні технології; - встановлено логічну послідовність у викладі навчального матеріалу; - використано різні види творчих робіт; - уміло поєднано індивідуальні й групові форми усної й письмової, репродуктивної, творчо-пошукової роботи; - на всіх етапах заняття (позакласного заходу) практикантом застосовано різні засоби активізації учнів з урахуванням їх вікових особливостей, рівня мовної освіти; - ефективно використано наочні посібники та ТЗН, методично правильно й доцільно організовано й проведено роботу з ними; - не допущено фактичних, мовленнєвих недоліків у мовленні, указано на мовні, мовленнєві чи фактичні помилки учнів; - об'єктивно з певною аргументацією проведено оцінювання відповідей учнів із застосуванням різних форм контролю; - у ході захисту проекту студент може скоригувати свою діяльність, дати чітку й лаконічну, правильну й повну відповідь на поставлені запитання; - вчасно оформлено виконані завдання для самостійної й індивідуальної роботи; - активно й компетентно здійснено виступ під час захисту практичних матеріалів чи студентських проектів.
С	74-81	4	Добре – середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовності до оперування набутими вміннями

		<p>й навичками. Студент показує середньо-достатній рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Тобто студент грамотно в методичному, мовному плані моделює конспекти занять /уроків, пише сценарії позакласних предметних заходів з української мови, визначає триєдину мету, застосовує різні методи, методичні прийоми навчання, поєднання різних форм, видів робіт для досягнення поставленої мети заняття/уроку, позакласного заходу з урахуванням вікових особливостей, рівня мовної освіти, проте допускає неточності у викладі фактичного матеріалу. Оперує теоретичним матеріалом. Усна чи письмова відповідь правильна, послідовна, змістовна, але допускаються фактичні помилки, неточності. Студент посилається на думки відомих методистів, намагається аналізувати, зіставляти, узагальнювати, систематизувати методичні явища й положення, при цьому допускає неточності, огріхи.</p> <p>Під час виконання методичного проекту студентом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - загалом досягнуто освітньої, розвивальної та виховної мети заняття; - методично виправдано обрано тип заняття (форму проведення позакласного заходу) відповідно до навчальної мети; - правильно визначено структурні етапи заняття (позакласного заходу); - на належному рівні використано методи і методичні прийоми навчання на різних етапах заняття /уроку (позакласного заходу), інноваційні форми і засоби, сучасні інформаційні технології; - не завжди встановлено логічну послідовність у викладі навчального матеріалу; - намагався поєднати індивідуальні й групові форми усної й письмової, репродуктивної, творчо-пошукової роботи; - на всіх етапах заняття (позакласного заходу) практикантом застосовано засоби активізації учнів з урахуванням їх вікових особливостей, рівня мовної освіти; - на різних етапах заняття /уроку (позакласного заходу) використано наочні посібники та ТЗН, методично правильно організовано й проведено роботу з ними; - допущено деякі фактичні чи мовленнєві недоліки і у мовленні, указано на мовні, мовленнєві чи фактичні помилки учнів; - загалом об'єктивно проведено оцінювання відповідей студентів/учнів із застосуванням різних форм контролю; - у ході заняття /уроку (заходу) студентом лише епізодично використано конспект, при потребі
--	--	---

			<p>студент може скоригувати свою діяльність;</p> <ul style="list-style-type: none"> - у ході захисту проекту студент може скоригувати свою діяльність, дати чітку, правильну й повну відповідь на поставлені запитання; - добросовісно і вчасно оформлено і подано на перевірку виконані завдання для самостійної й індивідуальної роботи; - активно й компетентно здійснено виступ під час захисту практичних матеріалів чи студентських проєктів.
D	64-73	3	<p><i>Задовільно</i> – середній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками. Студент показує середній рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Усна чи письмова відповідь правильна, неповна, не завжди чітка, логічна, послідовна, змістовна, допускаються окремі фактичні помилки, неточності. Студент посилається на думки відомих методистів, намагається аналізувати, зіставляти, узагальнювати, систематизувати методичні явища й положення, при цьому допускає неточності, огріхи.</p> <p>З допомогою викладача моделює конспекти занять, сценарії предметних заходів з української мови, визначає триєдину мету, застосовує різні методи, прийоми, форми навчання з допомогою викладача-методиста, проте допускає помилки у викладі матеріалу.</p> <p>Під час виконання методичного проєкту студентом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - досягнуто загалом освітню, розвивальну та виховну мету заняття; - з допомогою методиста обрано тип заняття (форму проведення заходу) відповідно до навчальної мети; - з допомогою методиста визначено структурні етапи заняття, уроку (заходу); - загалом використано методи і методичні прийоми навчання на різних етапах заняття, уроку (заходу), однак тяжів до певних із них, неповно враховуючи суму педагогічних умов; - не завжди простежувалася логічна послідовність у викладі навчального матеріалу; - намагався застосовувати окремі індивідуальні й групові форми усної й письмової роботи, однак переважали усні відповіді репродуктивного характеру; - намагався на певних етапах заняття (заходу) застосувати засоби активізації студентів /учнів з урахуванням, але не завжди враховувалися їх вікові особливості, рівень літературної освіти; - на різних етапах заняття (заходу) використано наочні посібники та ТЗН, однак роботу з ними проведено методично невиправдано чи взагалі не проведено; - допущено грубі фактичні помилки, мовленнєві

			<p>недоліки у мовленні, не завжди помічає і виправляє мовні, мовленнєві чи фактичні помилки студентів /учнів;</p> <ul style="list-style-type: none"> - не завжди вдавалося дати чітку, правильну й повну відповідь на поставлені запитання; - не завжди вчасно оформлено і подано на перевірку виконані завдання для самостійної й індивідуальної роботи в повному обсязі
Е	60-63	3	<p><i>Задовільно</i> – рівень володіння теоретичним матеріалом, практичними вміннями й навичками визначається нижче середнього. Студент показує нижче середнього рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Усна чи письмова відповідь не завжди правильна, неповна, не завжди чітка, логічна, послідовна, змістовна, допускаються фактичні помилки, неточності. Студент намагається посилатися на думки відомих методистів, намагається аналізувати, зіставляти, узагальнювати, систематизувати методичні явища й положення, при цьому допускає неточності, огріхи.</p> <p>З допомогою викладача-методиста моделює конспекти занять, уроків, позакласного предметного заходу з української мови, визначає їх триєдину мету, застосовує репродуктивні методи, прийоми, форми навчання з допомогою вчителя й методиста, проте під час проведення занять, предметного позакласного заходу допустив помилки у викладі матеріалу.</p> <p>Під час виконання методичного проекту студентом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - частково досягнуто освітню, розвивальну та виховну мету заняття; - з допомогою вчителя й методиста обрано тип заняття (форму проведення заходу) відповідно до навчальної мети; - з допомогою методиста визначено структурні етапи заняття (заходу); - намагався використати методи і методичні прийоми навчання на різних етапах заняття (заходу), але тяжів до певних із них, недостатньо використовуючи педагогічні умови їх реалізації; - не завжди простежувалася логічна послідовність у викладі навчального матеріалу; - намагався застосовувати окремі індивідуальні й групові форми усної й письмової роботи, однак переважали усні відповіді репродуктивного характеру; - не намагався на певних етапах заняття, уроку (заходу) застосувати засоби активізації учнів з урахуванням їх вікових особливостей, рівня мовної освіти; - на різних етапах заняття, уроку (позакласного заходу) використано наочні посібники та ТЗН, однак

			<p>організовано й проведено роботу з ними не завжди методично виправдано;</p> <ul style="list-style-type: none"> - допущено грубі фактичні, мовленнєві помилки, не помічав і виправляв мовні, мовленнєві чи фактичні помилки учнів; - під час опитування студентів / учнів не вимагає повної і розгорнутої, правильної та зв'язної відповіді, в оцінюванні рівня засвоєння знань та сформованості умінь студентів /учнів простежувалася тенденція до завищення оцінок чи заниження, домінував при цьому суб'єктивізм; - у ході захисту проекту студент користується конспектом, відчуває труднощі у коригуванні своєї діяльності при певній потребі; - не бере участі в обговоренні методичного проекту, його окремих аспектів, не завжди дає відповіді на поставлені запитання в обговоренні; - невчасно оформлено і подано на перевірку матеріали самостійної й індивідуальної роботи; - не виступає на конференції-захисті практичних матеріалів, обмежився поданням звітної документації.
FX	35-59	2	<p><i>Незадовільно</i> – низький рівень володіння навчальним матеріалом, студент не спроможний опанувати практичні вміння без додаткових занять з дисципліни Студент показує низький рівень сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Усна чи письмова відповідь неповна, нечітка, непослідовна, допускаються грубі фактичні помилки. Студент не володіє навчальним матеріалом, не спроможний відтворити загальновідомі методичні явища й положення, не розуміє принципів викладання мови у вищій школі, ігнорує зауваження й вказівки методиста-викладача. Простежується систематична непідготовленість до практичних і семінарських занять, часті пропуски без поважних причин.</p> <p>Відсутність теоретичної підготовки веде до неспроможності студента практично моделювати конспекти занять відповідно до вимог.</p>
F	1-34	2	<p><i>Незадовільно</i> – низький рівень знань, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни. Студент демонструє відсутність сформованості професійної компетентності, яка охоплює лінгвістичну, мовнокомунікативну, лінгводидактичну, науково-дослідну компетенції. Студент не спроможний дати усну чи письмову відповідь. Студент не володіє навчальним матеріалом, не спроможний відтворити загальновідомі методичні явища й положення, не розуміє принципів викладання української мови у вищій школі, ігнорує зауваження й вказівки викладача. Простежується систематична непідготовленість до практичних і семінарських занять, часті пропуски без поважних причин.</p>

			Відсутність теоретичної підготовки веде до неспроможності студента практично моделювати конспекти занять відповідно до вимог. Потребує повторного прослуховування курсу.
--	--	--	--